

Проф. Петар Савић

ДЕМОКРАТСКИ ПРЕОБРАЖАЈ
ШКОЛЕ И ДРУШТВА

ПУТ У СЛОБОДУ И СРЕЋУ

Београд, 1993.

ГЕНИЈЕ - ЧОВЕК КОЈИ ВРШИ СМЕЛЕ
ПРОДЕРЕ У НЕПОЗНАТО И НЕПРИЗНАТО,
КОЈИ СЕ ПРВИ УПУШТА У АВАНТУРУ
ЉУДСКОГ ДУХА И КОГА ПОСЛЕ СВИ СЛЕДЕ

МИЛИЦЕ,

СА ТОБОМ И НАМА
НАШ СТАЦ, ЈЕ ЖИВ!

Зринка и Зринан Савић

Проф. Петар Савић

ДЕМОКРАТСКИ ПРЕОБРАЖАЈ ШКОЛЕ И ДРУШТВА

III допуњено издање

(ПУТ У СЛОБОДУ И СРЕЋУ)

Београд, 1993.

Издавач: Аутор
Петар Савић, професор
Београд, Палмотићева 20

Рецензенти:

Др Александар Гигов
Др Никола Томанић

Коректор:

Драган П. Савић, дипл. педагог

Штампа:

Горапрес
Београд, Тошин бунар 153

Тираж:

150 примерака

САДРЖАЈ	Страна
Предговор	7
ДЕМОКРАТСКИ ПРЕОБРАЖАЈ НАСТАВЕ	11
САВРЕМЕНА ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ	13
Брже напредовање	13
Форма и садржина	17
Фронтални наставни облик	18
Вишефронтални наставни облик	19
ОДНОСИ УЧЕНИКА У РАЗРЕДУ	20
Подређени положај ученика	20
повучени тип	20
агресивни тип	23
Надређени положај ученика	25
Унутрашње кретање мисли, осећања и енергије у разреду	28
Такмичење	30
ДИДАКТИЧКИ ПРИНЦИПИ	33
Индивидуализација наставе	33
Принцип очигледности	34
МЕТОДА ПРЕДАВАЊА У ОКВИРУ ФРОНТАЛНОГ НАСТАВНОГ ОБЛИКА	36
Темпо рада	37
Ритам рада	37
Развој говора	38
Контакт	39
Активност наставника и пасивност полазника	39
Процес сазнања и развој ученичких способности	40
Памћење	42
Индивидуализација памћења	44
Метода предавања у оквиру самосталног рада полазника	45
МЕТОДА РЕФЕРАТА У ОКВИРУ ВИШЕФРОНТАЛНОГ НАСТАВНОГ ОБЛИКА	47
Демократизација рада	48
Самообразовање	49
Развој говора	50
Свесна дисциплина	51
Стваралачка радна терапија	53

Метода функционалне писмености	55
Ученичке грешке	58
Партитивна метода	59
Формирање појмова и развој мишљења	61
Анализа и синтеза	62
Пажња ученика	63
Корени мистицизма и религије у настави	64
Формирање погледа на свет	65
Глобална метода	66
Почетно читање и писање	66
Садржај образовања	69
Уџбеници	70
ПЛАНИРАЊЕ У НАСТАВИ	71
Час	71
Распоред часова	74
Планирање на ситно	75
Крупно планирање	75
Подела рада	77
План евиденције (индекс)	79
План рада за српски језик	82
План рада за стране језике	83
Циљеви у настави	84
Домаћи задаци	85
Наставна стратегија и тактика	86
ОЦЕЊИВАЊЕ	87
<i>Дидактички захтеви који се постављају у систему оцењивања</i>	88
Оцена треба да је објективна	88
Оцена треба да је реална	89
Оцена мора бити правична	89
Оцена треба да је перспективна	89
Оцена треба да је систематична	91
Оцена треба да је свестрана	91
Јавност оцене	91
Нумеричко или дескриптивно оцењивање	91
Критеријум оцењивања	91
Методски поступак у оцењивању	93
РАЗРЕДНИ КОЛЕКТИВ И МОРАЛНО ВАСПИТАЊЕ УЧЕНИКА	96
Разредни колектив	96
Морално васпитање	100
Организациона и морална чврстина класичног школског облика	104

Шунд-литература	104
Односи нереди и недисциплиновано понашање	107
Поремећено понашање	111
Неурозе	115
Социјална патологија	117
Неке појединости дубоких корена зла у коме живимо	118
Односи реда и дисциплиновано понашање	119
Естетско васпитање	123
НАСТАВНИК	128
Његов ауторитативни положај	128
Психолошки услови за развој мистицизма и религије	129
Демократски поредак у разреду	132
Метода сарадње	135
Улога наставника	137
Уздизање наставног кадра	
ТРЕБА ЛИ ВАСПИТАЧА ДА ЗАМЕНИ КОМПЈУТЕР	141
	147
ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА НАСТАВНИХ МЕТОДА	
ИСТОРИЈСКА САХРАНА СТАРОГ СИСТЕМА ВАСПИТАЊА	149
УЧЕЊЕ КРОЗ ИГРУ, ЗАБАВУ И ХУМОР	163
	165
Претварање рада у стваралачку радост	170
Надахнути "шоу-програм"	172
Комична настава	176
Смех	178
Забава	181
Шарм	185
"Како до јединства мисли"	186
Игра	192
Хумор	194
Позориште	200
Кафана	202
Семиологија (семиотика)	209
Пушење	209
Алкохолизам	210
Наркоманија	212
Хуманизација односа међу половима	217
Емоционално васпитање	227
Медицинска концепција	231
Амбијенат	232
Мотивација	234

Срећа	239
ЕВИДЕНЦИЈА ОБАВЕЗА И ИЗВРШЕНИХ РАДНИХ ЗАДАТАКА	241
Увод	241
Ослобођени рад	243
Превазилажење поделе рада на умни и физички	244
Одговорност у раду	248
Елементи за вредновање рада и друге напомене	250
Упутство за вођење евиденције	251
Радна листа - систематско праћење рада (од јануара до децембра)	255
Учешће у тражењу нових путева и начина за унапређење рада	256
Радно искуство	257
Образовање из рада и уз рад	257
Учешће у раду стручних органа	258
Учешће у раду органа управљања	258
Учешће у раду делегације	258
Учешће у друштвено-политичким организацијама	258
Учешће у чувању друштвене имовине	258
Учешће у еколошком преображају	260
Учешће у хуманитарним активностима	261
Учешће у културно-уметничком животу	261
Учешће у забавно-рекреативном "шоу-програму"	261
Добровољни, друштвено-користан рад	261
Остале активности	262
Похвале, награде, одликовања	262
Одсуствовање и закашњавање на послу	262
Боловање	263
Информације	263
Најважнија уставна права и дужности човека	263
Закон о предузећима, Закон о радним односима и	
Закон о колективним уговорима	264
Одлуке и закључци	264
Напомена	264
Поговор	266
Литература	271

ПРЕДГОВОР

Нова демократска школа проф. Савића је суштинско превазилажење старог педагошког система, укидање, технократске и бирократско-управљачке школе. То је школа живота, трасирање пута сасвим нове демократско-хуманистичке комуникације са преплитањем свестране васпитне акције и интеракције између наставника и ученика, ученика и ученика, где се дијалектички смењују њихове улоге, па је учитељ истовремено и ученик, а ученик - учитељ, дакле, ученик је и васпитаник и васпитач (наставник такође).

Уочљива је и мисао да ученици остварују срећу у самораду и самоиницијативи, што води до стваралачког заноса индивидуе. Савићев појединац нема изван себе никакве детерминистичке или божанске заснованости. Човек је овде, слично тврдњи француског филозофа Сартра, упућен на самога себе, своју акцију и рад као једини извор среће.

Ова слободна школа је прва и јединствена и потпуно оригинална операционализована идеја о ослобођењу ђачких маса помоћу стваралачког рада и, у читавој историји школске праксе невиђеног наставног облика - учења кроз игру, забаву и хумор.

Ни трунке догматизма нема у целокупном садржају Савићевог дела, чиме се не би могли похвалити ни велики класици прошлости, по којима је економија база за целокупну надградњу. У ауторовом педагошком делу, РАДНА ДЕМОКРАТИЈА чини основу свеукупне надградње, заједно са политиком и економјом. Ово је новум и у светској литератури.

Ту сваки појединац (у школи и предузећу) добија одређене задатке за извршење и зна се за шта је ко одговоран. Ово је једна од више главних одредаба школске радне демократије. Савић је једини у свету конкретизовао и у педагошкој пракси показао како се задобија слобода рада ученика, а преко њих и чланова друштва.

Концепција професора Савића о слободној народној школи је суштински сасвим нова мисао о слободи. Она је истовремено идеја компромиса, а не искључивости. Демократија Савићеве нове школе није ни радничка ни "социјалистичка", нити било која демократија без целокупног народа. Његова идеја о новој школи значи обрнути редослед у односу на учење о класној борби свих досадашњих аутора...

Ако ова концепција заживи у пракси, у том случају би престала потреба за револуционарним и контрареволуционарним сукобима, класном, националном и међунационалном борбом људи ове Планете. Тек тако би дошло и до истинског ослобођења човечанства.

Ауторова демократска школа није класна, већ интернационална. А интернационализација образовања је веома значајна и за националне мањине, од којих свака, у овој концепцији може да нађе себе, па да се не јављају школска и друга спорна питања, њихова политичка интернационализација, национална нетрпељивост и сукоби.

Конкретна Савићева замисао о ослобођењу рада и демократској настави не претпоставља, дакле, класну борбу, већ племениту утакмицу, борбу кроз рад и самоослобођење личности, народну школу и демократско друштво без рата, класних сукоба и националне мржње.

У ауторовој књизи "Демократски преображај школе и друштва" налазе се два модела, и то: Индекс вежби-испитних питања - за изградњу кадрова на нов начин и економски пројект (Евиденција обавеза и извршених радних задатака) - за повећање продуктивности рада и сређивање стања у предузећима, који (моделу), једини у свету, изводе човечанство на прави пут - пут демократске слободе, благостања и вечитог мира на Земљи.

Штета је по човечанство што се није неким случајем определило за овај пут, већ је на несрећу насело на мисли о дијалектичком детерминизму као богом даном начину решавања међународних неспоразума, што, како видимо, за последицу има и данашњу катастрофу међуљудских и националних сукоба.

Демократска, народна школа, својом суштином надилази утопизам "социјалистичке" и "комунистичке" школе, њиховог морала и патриотизма, који је једностран као и сваки патриотизам посебно узете партије или класе. Она је надкласна и ванстраначка, свенародна. - У историји још није дошло до остварења истинске демократске идеје. А преко ове концепције о новој школи било би то остварено.

Интересантно је да аутор нуди прави пут и политичарима - како да, путем демократске реформе образовања и школе, дођу до трајне слободе и прекида ратних сукоба. Нажалост, остали су глуви на ову понуду, која је као таква прва историјска конкретизација, наспрот свим досадашњим апстракцијама.

Део човечанства, који је био вођен марксистичком идеологијом, запао је данас у вртлог грубе реалности захваћене безизлазом и безперспективношћу. Савићево дело, својом визијом, указује на излаз из таме у светлост живота. Уместо ратова и револуције (схваћене као оружане борбе), оно нуди радну револуцију, што је као термин друго име за акцију у еволуцији.

С обзиром да је поменути безизлаз задобио најизразитије обресе на тлу наше домовине захваћене најкрвавијим геноцидним грађанским ратом - постаје уочљива потреба да се шири читалачки круг упозна са овим делом, како би педагошки системи данашњице, новом школом коју нуди аутор, омогућили младој генерацији да постане истински и прогресивни историјски субјект одлучивања о свом животу и развоју друштва, отварања пута светлој будућности, какву људско друштво није видело, јер се ни у једној земљи, никад досад, није појавио операционализован концепт о правој народној демократији, какву видимо у - методски р-азрађеној и у пракси применљивој, квалитетно новој основи за све под-системе друштва - РАДНОЈ ДЕМОКРАТИЈИ професора Савића.

У хијерархијском систему светских проналазака: ватре, точка, парне машине, проналаска Америке, радија и телевизије, Теслиних

проналазака итд., конкретна форма разотуђене људске делатности проф. Савића, изражена у "Индексу вежби-испитних питања" и "Евиденцији обавеза и извршених радних задатака", заузима прво место.

Највећи умови свих времена (Леонардо да Винчи, Шекспир, Дарвин, Бетовен, Тесла) и други ствараоци генијалних дела, давали су велики, епохалан допринос прогресивном развоју друштва. Али, ниједан од светских великана духа, у читавој историји света, никада није створио конкретан демократски модел за радикалну промену друштвено-економског поретка, већ је у свету и даље остао анахрони облик ауторитарне владавине, која изазива класну и националну искључивост, води у сукобе и ратове.

Међутим, конкретан облик ослобођеног рада аутора Петра Савића, као универзално решење и концепција интеграције, својим законитостима, врши ослобођење рада и решава све проблеме света. Изазива преврат човечанства. Мења међународни друштвено-економски систем. Ствара благостање, зауставља ратове и доноси срећу људском роду. Стога ово дело заслужује Нобелову награду, јер сам се, радећи по упутствима проф. Савића, лично уверио куда води његова метода и да је то, нарочито кад се отвори процес стваралаштва праћен ватреним осећањима ђака, нешто најлепше што је могао да смисли људски ум.

Др Никола Томанић

Да би се, у процесу умне и материјалне производње, у пуном смислу речи могле увести научна демократска организација рада, ПОТРЕБНО ЈЕ ауторитативни систем - доминације и потчињености, хијерархијског постројавања и манипулаторског односа, централизације својине и власти, отуђеног одлучивања и узурпирања демократских права личности, неодговорног понашања у раду и вечите зависности од ауторитета, страхопоштовања према моћнима, као технократски модел принудног регулисања односа, који води деспотизму, рађа лидерске амбиције и узима претеће димензије - заменити демократским (разотуђеним системом), који, као нов продукциони однос, представља темељ суштинског преображаја, демократску револуцију рада и ментално-хигијенских односа у колективима, где токови полазе сасвим другим смером, па, битним мењањем положаја човека, стваралачком самосталношћу и аутономијом личности, децентрализацијом одговорности и перманентним самообразовањем, долази до престројавања односа, успостављања радне демократије и свеобухватног преображаја школе и друштва.

Зато ову стратегијску замисао са интегралним програмом, јединствену методу за све наставне предмете, историјску и научну синтезу свих до сада познатих дидактичких праваца, оличену у ВИШЕФРОНТАЛНОМ НАСТАВНОМ ОБЛИКУ, а срачунату на остварење основног идеолошког захтева - додељивања равноправног положаја радном човеку, учешћа свих у стваралачком процесу и овладавања условима и

результатима свога рада - треба схватити као модел и теоријску основу битног мењања односа, не само у настави, већ у свакој врсти посла.

Какви се резултати постижу обликом наставе изложеним у овој књизи, може се видети и из писмене изјаве др Добрила Тошића, редовног професора Електротехничког факултета у Београду, који је примењивао методолошки поступак аутора:

"У анкети - коју врше студенти Електротехничког факултета, летњег семестра школске 1979/80. год., по свим педагошко-методским елементима (начину рада, понашању, односу и поступању са студентима) - потписани наставник математике, радећи по методи проф. Савића, добио је 4,98 - највећу оцену свих времена".

Др Марко Младеновић, редовни професор Правног факултета у Београду, о ауторској замисли, поред осталог, написао је и ово:

"Мислим да је мало озбиљних писаца који поседују такву елоквенцију, богатство речи и израза, ватромет идеја и мисаоних конструкција. Друга значајна одлика је научна заснованост Ваших идеја о недостацима фронталне, уопштене наставе.

Ваша аргументација "за" и "против" има тежину атомске бомбе и веома је тешко супротставити се снази Ваших аргумената. Апсолутно је тачна и Ваша идеја да је увођење демократије незамисливо без активирања свих успаваних ђачких потенцијала у свим видовима њиховог ангажовања, а нарочито у процесу самообразовања.

У класичном облику наставе запретене су огромне стваралачке потенцијалне енергије младих. Вама свакако за право даје и историја, на коју се Ви позивате, јер будућност припада Вашим идејама."

Аутор

ДЕМОКРАТСКИ ПРЕОБРАЖАЈ НАСТАВЕ¹

-
- 1) Генерално решење - организациони механизам за удруживање рада и средстава за производњу, интегрални пројекат за ослобођење људске личности од свих облика отуђености и налажења одговора свим проблемима.
- Модел новог продукционог односа (демократског облика рада, независног и равноправног положаја човека).
 - Теорија и методика ослобођеног рада (разотуђене наставе).
 - Модел везе рада и образовања, идејно-васпитне функције школе.
 - Стратегијска концепција и БУКВАР демократски заснованог и систематски усмереног перманентног самообразовања.
- Практична реализација САМОУПРАВЕ Светозара Марковића, не само друштвено-политичко, већ и технолошко остварење ове револуционарне замисли, идеолошки пројект демократије.
- НОВА ШКОЛА (резултат вековног развоја науке - основана 1932), коју, сада, следе сви.
- Претварањем науке у практична решења и увођењем антиауторитативног система у производњу, почиње, први пут у историји класног друштва, ослобођено деловање демократских закона вредности.

САВРЕМЕНА ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ

- Брже напредовање -

Бавећи се проучавањем васпитно-образовних проблема и сређујући у немачком заробљеништву своје вишегодишње педагошко искуство, истраживачке резултате (самосталног рада ученика) у једном наставном предмету потпуно а у другим делимично 1932 - прве године мога учитељевања, дошао сам до закључка, да преживела и ненаучна форма наставе у целини треба да буде замењена новом - научном.

Настављајући, по повратку у земљу, започети рад на тражењу свеобухватног и универзалног решења, тј. нових путева генерализације и прецизирања ужих пројеката, а у циљу стваралачког континуитета, даљег разграњавања и доследне разраде начела и основних праваца образовног рада, преокретањем организационе основе старог наставног система (што је на ужем плану и раније било учињено), дошао сам 1946 године до синтетичког закључка и заокруженог концепта, теоријски темељно засноване форме васпитно-образовне делатности, која даје неупоредиво боље резултате од класичне (али сада у свим наставним предметима).

Да би читава теорија о новом демократском начину поступања у васпитном раду била јасна, изложићу најпре околности у којима се јавила потреба за мењање традиционалних услова идеалистичке примене наставних метода, као и стање које је настало међу ученицима после отварања овог процеса.

У поратном времену, у основним школама, постојао је велики број ученика старијег узраста. Овако затеченој генерацији требало је на неки начин помоћи да што пре заврши основну школу и укључи се у обнову и изградњу земље која је била у току. Било је ту разних случајева. Једна девојчица од 13 пуних година, при упису у I разред, изјавила је да има јаку вољу за учењем и жарку жељу да настави школовање. Али, према тадашњим прописима, у I разред гимназије (садашњи V разред осмогодишње школе) нису се могла уписати деца која имају навршену 14. годину живота.

Из ових и сличних разлога, од 1. септембра 1947 године, применио сам раније трасирани, нов начин наставног рада, како бих престарелим, а иначе веома бистрим и способним дечацима и девојчицама омогућио брже напредовање и помогао да остваре своје идеале и очекивања која су гајили у нову демократску школу, у периоду непосредно после рата.

Још у самом почетку упознао сам ученике са захтевима и задацима који се постављају пред њих и са целокупним наставним градивом које су имали да савладају у току школске године, уз напомену, да они тај рок могу и да скрате ако се буду потрудили.

Настава је била заснована на систематском усмереном самообразовању, тј. на самосталном управљању својим радом. Поједине наставне методе и дидактичке принципе, који раније нису доминирали у настави, истакао сам у пракси на прво место и на тај начин их оживотворио и дао им обележје активних и ефикасних наставних метода и принципа који покрећу све ученике на рад без изузетка, и то: дидактички принцип индивидуализације наставе демократског типа и методу реферата - као основне.

У раду по овом начину поменута девојчица, која је распознавала штампана слова, а писана није знала, својим марљивим залагањем за пола дана је научила да правилно пише целу азбуку, управо 29 слова, а ја сам јој морао показати слово ц које није могла сама да савлада. И у другим дисциплинама врло је брзо напредовала и била срећна јасноћом циља и перспективом свога развоја.

Успеси ове девојчице надахњивали су и остале ученике вером да и они могу својим залагањем да постигну сличне резултате, па су се сви покренули на рад. За кратко време стање у разреду умногоме се изменило. Нестало је различитости у неким моментима хетерогеног састава ученика (у тежњама, циљевима, понашању итд.) и остварена је радна хомогеност у разреду. Престала је противречна усмереност ученика и наставника, коју сам преобратио у складну једносмерну управљеност свих снага ка заједничком циљу. Извукао сам слабог ученика из пасивног положаја и доделио му положај активног учесника у наставном процесу. Тиме је настава добила стваралачки карактер, у којој влада радна атмосфера, свесна дисциплина и односи пуни пажње и узајамног поштовања. У оваквом раду сви ученици су чврсто укључени у процес учења. Они се сада одричу многих часова намењених празној разоноди. Нема слабих ђака ни слабих оцена. Прелазна оцена је одлична. Ово треба схватити начелно, изузимајући само оне ученике, чији су субјективни и објективни услови сметња да се ово оствари.

Оваква организација наставе садржавала је у себи извесне законитости које су безусловно обавезивале и ученике и наставника на одређену делатност и понашање, па су се јавиле знатне промене у разредној групи. Међу ученицима је настала жива утакмица. Сви су се марљиво и савесно припремали, сустизали и престизали једни друге. Отимали су се ко ће пре да покаже резултате свога рада. Сваким даном, "сваким часом израстали су и постајали некако већи, зрелији". Проблем дисциплине није се постављао. Престали су да се рву, скачу по клупама, јуре по ходницима, да се туку и тужакају. Сада су се рвали са наставним гравитом. За кратко време постали су дисциплиноване и организоване личности, оријентисане на систематски, интензиван и стваралачки рад.

Сви ученици у разреду нису се налазили на истом ступњу развоја, нити су напредовали истим темпом, већ су се једни кретали и развијали брже, други спорије, трећи још спорије, четврти најспорије итд. Било их је који су показивали знаке обдарености, као и оних који нису могли да држе корак са осталима. Са различитим темпом развоја ишло је и хетерохроно (разновремено) сазревање ученика.

Из ових разлога у нов начин рада, који сам био применио, увео сам принцип разновременог завршавања појединих разреда, зависно од способности и залагања ученика. Увођење у наставни процес принципа индивидуализације претпоставља његово доследно распрострањење на све елементе овог процеса, па и на временско трајање појединих разреда, а то значи увођење и индивидуализиране школске године. Према томе, у оквиру максималне школске године, у овој форми наставног рада постоји онолико индивидуалних школских година колико има ученика у разреду. Школска година од 10 месеци је само општи оквир, унутар кога ученик има свој сопствени календар сазревања, своју властиту школску (ђачку) годину. Јер, према учењу у науку о друштву "свет се развија дијалектички, шаблони и форме су искључени".

Појам времена је релативан. Мањи број дана који су испуњени већом количином рада представља квалитативно радно време у коме је усредсређен велики напор и које је плодније од квантитативног времена проведеног у нераду. Школска година доброг и вредног ђака од 4-5 месеци садржајнија је, па према томе и од веће вредности, него школска година и од пуних 10 месеци оног ђака који се уопште не труди и ништа не ради. Појам школске године не може се ограничити само на број дана, тј. на тај једини квантитативни елеменат, на бази чега се успостављају бројни односи и одвија квантитативни развитак у разреду, већ у првом реду мора обухватити квалитативне елементе - рад, као главни њен садржај.

Док се класична школска година временски углавном односи на број часова и дана, као и на уложени претежно наставников рад, појам школске године у новом смислу има други садржај. Поред временског елемента и уложеног углавном наставниковог труда, ту се уводи заједнички рад ученика и наставника, у коме преовлађује ученичка активност. А као најбитнији елеменат, суштина школске године су резултати рада: темељно знање, развијене способности, чврсте радне навике, правилан поглед на свет, моралне и социјалне особине и све друго што друштво сматра за потребно и важно - у границама постављених захтева, степена образовања у који су полазници укључени.

Оно што одрастао човек највише цени и што за њега представља највећу вредност јесте - време. И њему је, као и нама, све срачунато. После осмочасовног рада, разних породичних, друштвених и других обавеза, њему не остаје много времена и за његово школовање. Па, ако му се у том погледу да нека олакшица, у смислу скраћења рока завршавања појединих разреда, он је сав срећан и бива снажно покренут тим материјалним интересом.

Духу и стилу оваквог начина рада највише би одговарало да унапред одређена временска школска година и не постоји. Досадашњу просечну, а као такву и апстрактну школску годину, која се односила на све ученике као универзални шаблон и која се простирала у правој линији са паузом од два месеца, треба заменити конкретном и реалном наставном годином која би се кретала у кругу. Индивидуална школска година, за разлику од опште, зависила би од труда сваког појединца, а не од

временског рока проведеног чак и у нераду. То би била у правом смислу речи РАДНА ГОДИНА. Свесним односом према времену и строгом личном одговорношћу ученика за посао који им је додељен, доприноси се развијању радних навика и моралном васпитању.

Отварањем овог процеса и проширењем истакнутог принципа са једног на све остале разреде, била би уведена демократска законитост: награђивања према раду, као идејна суштина васпитно-образовне делатности, која би и укупном школовању појединаца давала индивидуалне, а као такве и реалне оквире. Ми ученике увек питамо: с каквим су успехом положили разред. Доћи ће, међутим, ускоро време да ћемо их питати: када су завршили разред. А квалитет мора бити конкретан и јединствен.

Позната је реклама трговинских предузећа која гласи: "Зима почиње 21. децембра, а завршава се оног тренутка када набавите топлу одећу и обућу". Преведена на школски језик, она би требало да гласи: Школска година почиње даном поласка у школу, а завршава се оног момента када ђак темељно савлада градиво прописано наставним програмом за разред у који се уписао, тј. када буде извршио све задатке који се пред њега постављају.

У традиционалној организацији наставе осипање је било редовна појава, стални пратилац рада са децом и са одраслима. Оно се јављало међу слабим ученицима, који због специфичних и отежаних услова, као неприлагођени, нису могли да се укључе у образовни процес који њима није одговарао. Како у овом начину рада нема слабих ученика, јер су сви укључени у активан процес учења, то и осипање престаје. Сада се оно врши у обрнутом смислу. Наиме, "осипају" се најбољи ђаци, одлични, тј. они који су у потпуности извршили све школске задатке и који се скидају са евиденције.

Ономе ко жели да заврши разред пре рока постављају се строги захтеви. Скраћено време обавезан је да испуни богатом садржином. Он мора показати високе интелектуалне, а још више моралне и социјалне квалитете. Ако појединац све ово оствари, ако испуни све елементе плана, нема разлога да се и даље држи у истом разреду. Од момента када се засити градива и испуни обавезе које су прописане за један разред, даље његово задржавање у тој средини претвара се у досаду и замор. А кад ученици осете да школски прописи коче позитиван развитак, васпитни захтеви школе губе свој углед и нико не види због чега и зашто се треба трудити.

Шаблон спутава иницијативу, па учење за које награда изостаје добија карактер бесциљне активности. Опасани чврстим зидом, они постављају да се крећу само хоризонтално, врте у кругу и тапкају у месту, пошто се активност полазника може одвијати само у датим оквирима. Наступа стагнација и кочење развоја. На овај се начин препречује пут талентима и угушује њихова тежња за превазилажење себе, уништава амбиција као покретачка сила.

У животу свуда постоје преки путеви (пречице). Људи по природи теже да за краће време пређу растојања. Ако им се то без разлога не

допусти, они тада прелазе преко њива и травњака, газе усеве и цвеће, улазе на сва врата.

Кампањским испитима за пребацивање појединих ученика из разреда у разред, који су и раније постојали, не врши се природна педагошка, већ административна, механичка селекција. Тиме се уносе само елементи кретања. Генералним прилазом и отварањем трајног процеса бржег напредовања свих, настаје померање ђачког колектива укупном својом масом и стварају се услови за прелазак квантитета у нов квалитет. Позната је и чињеница да кад ученика захвати испитна нервоза и кад они осете да је дошао моменат да се призна и плати њихов труд, они почну учити са таквом неумереношћу да доведу и своје здравље у питање. Оваквим начином стицања знања они за један дан постижу резултате који превазилазе сва остварења лежернога рада. А то значи да се само претварањем повремених испита и кампањског учења у сталан процес обезбеђују услови равномерног напредовања свих ученика и остварују захтеви хигијене умног рада.

Облици наставе који су постали преуски за васпитно-образовну праксу и задовољење наставних потреба су кочница активности ученика. Уклањањем оквира у којима није могућ пуни размах ученичких способности, отвара се процес бржег темпа позитивних кретања, па настава постаје одраз тежњи полазника и тиме се одстрањују сви видови негативног понашања и њиховог ненапредовања у школском раду.

Форма и садржина

Према науци о друштву "форма није просто спољашњи омотач садржаја, већ систем односа, унутрашња структура, организација. Она изражава, даје одређени смисао, правац садржају."

Стара идеалистичка форма наставе, кроз коју се испољава унутрашњи садржај (врши обрада и усвајање градива, идејно уобличава мисао и формира одређено схватање, уоквирава и обликује ученичка активност и спроводе савремени захтеви образовања), својим преживелим законитостима изопачује и гуши нову демократску садржину, уништава њену прогресивну страну, искривљује људске односе и доводи до идеолошких деформација. Спроводи научну идејност васпитања у класичним оквирима наставе, тј. градити ново у старој организацији образовања је немогуће. Зато се демократском садржају мора обезбедити и одговарајућа форма, која ће као покретач и давалац правца омогућити да се изрази суштина (унутрашња законитост) новог садржаја и уведу виши облици васпитне делатности. "Не може свака форма организовати дату садржину, као што ни свака садржина не може бити основица за дату форму". Некадашње видове образовања, настале у превазиђеним условима развитка, треба заменити савременим, којима би био сачуван идејни садржај.

У противречној структури међусобних односа, као конкретној форми изопачавања суштине, узајамног утицаја међусобно противстав-

љених принципа, где ученици и наставници имају супротне позиције и "стоје једни према другима у обрнутом односу", долази до противречног деловања метода и контрадикторних поступака, расипања снаге и паралисања активности.

У односима супротности стварају се вештачке преграде и врши свестрано отуђивање. Искривљени облик унаказује разредну средину и претвара је у разбијено огледало, где се јављају збркане ситуације. Ту се врши нереално реаговање на "спољне утицаје, који се преламају кроз унутрашње односе", извитоперују "околностима супротног деловања", па се ствара изврнута слика у разреду, као да је све окренуто на главу! Ту учесници у великој мери "производе себе саме у свом супротном значењу". Бачки напори и наставникова настојања се искривљују, па добија утисак, да и једни и други раде наопако, тј. обрнуто од онога како би требало, да се они и субјективно залажу за супротне идејне ставове.

Таква обмањујућа и крња, дефектна форма наставе личи на пчелиње саће коме је извађено дно, где вредне пчеле "савесно" и истрајно, али несвесно и бесциљно праве и просипају мед у празан простор.

Традиционална, фронтална форма наставе у свом почетном, "неискривљеном облику" изражавала је, организовала је, унапређивала свој садржај. На данашњем ступњу развоја, као застарео примитиван, историјски ограничен облик, она је постала кочница позитивног кретања, прави оков умне производње. А као негативна, престала је бити и васпитна.

Фронтални наставни облик

У школи се намећу сложени и апстрактни, вештачки услови наставног рада, а игноришу и отуђују реалне и конкретне околности ученичког живота. Зато се ствара противречност услова, па овај облик, као замршен, постаје неразумљив. Као такав, он ставља полазнике у несвесан однос према стварности разреда, у којој просечне околности владају над њиховим кретањем. То је форма централизације и отуђивања услова. Отуђен облик наставе доводи до отуђења и њених учесника. А отуђење од стварности је религија, која према учењу науке о друштву и није друго до "фантастичан одраз у свести људи, њихове отуђености и немоћи пред природним и друштвеним силама". Из овога се види да фронтална настава, као апстрактан облик образовања, представља основу за стицање мистичних представа и појмова. То је религиозни облик међусобних односа у разреду.

Крута и уочена форма рада блокира ученичку активност, па доводи до имобилног стања и масовне пасивности. Као фронтална, тј. спољашња организација наставе, она окреће вањску страну својих учесника и успоставља површне односе међу њима. Потискује унутрашње биће и ствара услове за њихово "спољашње постојање". А као таква, она подстиче и на спољашњу (привидну) активност. Удаљава ђаке од суштинске

стране проблема и пружа им спољашња знања. Истерује их из сопствене мисли, а намеће спољашње мишљење. Доводи до отуђене свести. Отуда они често постају одсутни и збуњени на часу, дајући разноврсне и чудне одговоре. А наставник, да би им помогао, узбуђено опомиње: "Шта ти је? Пази! Не говори којешта! Јеси ли при себи? Прибери се! Ти би могао да одговориш на постављено питање, само кад би хтео да мислиш"!

Традиционална форма наставе је механички облик васпитања. Она представља основу за механичку структуру школе, отварање механичког процеса, као и примену одговарајућег механичког поступка, који нарушава јединство и концентрацију свести.

Као антагонистички облик васпитања, где наставник делује у обрнутом смеру, оваква организација наставе даје смернице за супротна кретања, стихијске процесе и деловање закона спољашње принуде. Успоставља конфликтне односе и развија супротност ученика према раду, ствара фронтове и врши агресивно уобличавање полазника.

Вишефронтални наставни облик

У овој форми образовне делатности полазници у исто време обрађују различите делове градива. Ту се ради на нивоу ученичког схватања. У извршавању индивидуалног и општег плана рада, сваки решава своје задатке, према реалним могућностима зависно од ступња на коме се појединци налазе.

Као јединствена основа, демократска форма наставе, еластичан и масован, непосредан и заједнички облик, она врши организационо обухватање индивидуалних услова живота и рада полазника и постаје главни покретач развика. У широким оквирима властитог управљања омогућује се равноправно учешће свих чланова разредне групе, па сад ученици увиђају да је то њихова школа, у којој сваки може да нађе себе. Ова организација представља синтезу свих до сада остварених наставних облика, њихово потпуније развијање и уздизање на виши степен.

Као природна и научна форма рада, ова унутрашња организација уноси нове односе у живот и рад разредног колектива, врши њихово усклађивање и уједињује све учеснике у наставном процесу. Укида механички поступак, принудан и спољашњи однос полазника према раду, а успоставља интимне везе са учењем и врши масовну радну мобилизацију на спонтаној основи.

Насупрот вербалном и формалном приближавању школских предавања нивоу слушалаца, стварно прилагођавање наставе широким слојевима ђака врши се саображавањем васпитне делатности околностима њиховог живота, организационим прилагођавањем потребама ученичког развоја.

Обезбеђење основних услова за наставни рад не састоји се само у набавци креде и другог материјала, у опреми кабинета итд., већ у

њиховој децентрализацији, утврђивању реалних односа и увођењу конкретних метода у наставу. Таква форма образовања, која полази са становишта објективних околности, а укида апстрактну стварност разреда и религиозни облик односа у њему, представља чврсту основу за демистификацију отуђене свести и висок васпитни садржај. То је пут организованог деловања на широке слојеве ђака, систем који даје нове правце и утврђује дубља, прогресивна начела образовног рада. Она уграђује методологију свестраног, па и етичког васпитања. То је демократски облик управљања, идеолошка основа која обезбеђује позитивне и научне, стваралачке односе. Следећи основну линију васпитне делатности и повезујући се заједничким интересом, великим циљевима школе, код полазника се остварују јединствени погледи, формира њихова јединствена свест и постиже идеолошко јединство разредне групе.

ОДНОСИ УЧЕНИКА У РАЗРЕДУ

По законима развитка, у разреду се одвија процес поларизације снага и односа. Наука о друштву каже да поларизација прожима читав ток развоја објективног света, па према томе и живот ученика у разреду. Она је основни облик кретања материјалне стварности.

У односима хијерархијске зависности, где су ученици "лишени средстава за духовну производњу", долази до поделе у подређен и надређен положај, до разних видова интелектуалне и моралне потчињености. Тиме се нарушава унутрашња, природна равнотежа снага, па се разредно друштво распада. А такав процес крије у себи бирократске и религиозне, отуђене односе и доводи до неуравнотежене наставе, примене ауторитативних (деструктивних) метода и антидемократског понашања ученика и наставника.

Унутар ових двеју група врши се и класификација индивидуалних положаја на међукатегорије ученика, мада се кретање свих појединаца развија углавном у правцу ова два основна положаја. Најбољи и најслабији ученици иду у раскорак, упркос томе што припадају истом колективу. Социјалне промене у разреду крећу се у правцу све већег удаљавања једних од других и стварања дубоке провалије међу њима.

Подређени положај ученика

ПОВУЧЕНИ ТИП. - Потискивање извесног броја полазника у неактиван положај само по себи значи њихово искључивање из активне улоге у наставном раду. Они се на тај начин стављају у услове васпитне занемарености.

Одбачене и дезоријентисане подређени положај усамљује и психолошки затвара. Он их окреће себи и на тај начин их социјално изолује.

У таквим односима ови ученици прекидају контакт са околином и долазе у сукоб са разредом, чиме се стварају услови и за недругарство. Они се искључују из динамике развоја своје групе и лишвају највеће лепоте људског живота - хармоничних друштвених односа и њихових подстицаја. На тај начин се према овим ученицима врши и индиректна дискриминација. Јер, нису окружени пажњом, нису вољени, већ се на њих врши притисак. А они, у оваквим условима васпитне запуштености, у индиферентном облику наставе, губе вољу, па престају да се интересују за учење и занемарују своје дужности.

Одгурнути из процеса образовања, са осећањем напуштености, они се и сами повлаче у усамљеност и постају депримирани. А као такви бивају савладани од објективне стварности разреда, па ошамућени и сломљени стрпљиво подносе свакодневна непријатна доживљавања деградације своје личности и свога ненапредовања, покоравајући се и свакојаким поступцима околине, који у суштини значе њихову ликвидацију. Васпитна запуштеност, или другим речима закоровљеност услова у разреду и ове ученике претвара у коров па се уместо ликвидације заосталности врши ликвидација заосталих.

Потиснути у позадину и одвојени од главног тока збивања у разредној групи, они из исте, као неприлагођени, практично бивају избачени. Често понављани доживљај самоће доводи до буђења осећања некорисности и развоја свести изоловане личности. Одроз такве стварности биће увиђање да не одговарају тој средини, тј. њихово осећање сувишности и недораслости за ту средину. А у надређеној разредној стварности њихов развој ће бити усмерен у супротном правцу, тј. у правцу подређености.

Инфериорни положај доприноси изграђивању друштвено нестабилних јединки, што ће давати обележје њиховој личности и читавом понашању, не само док су у школи, већ ће се трагови моралних озледа, задобијених у нескладним односима разреда, осећати и у каснијем животу и бити разлог њихове непотпуне социјалне адаптације. Ови ученици, као носиоци покорне улоге, механичког потчињавања и безличне послушности, стално повијени и прожети осећањем своје подређености, духом понижења, над којима је у неповезаној настави вршено континуирано сакаћење њихове личности и који су изгубили своје место у разредном друштву, "ступају у живот повлачењем из њега".

Пасивност положаја узрок је и њиховог пасивног става према раду, те и слабог успеха. Учење је рад, активност која се не може накалемити на пасиван положај. Законитост пасивне улоге је друкчија, сасвим супротна од законитости активне улоге.

Заплетен у друштвеним противречностима разреда, у правом лавиринту изукрштаних линија, слаб ученик постаје мета и раскрсница супротних сила које се ломе на њему. Окружен тешкоћама и васпитно запостављен, скоро напуштен, а изложен разним понижењима и дубоко осећајући такав свој положај непризнате егзистенције, овај ученик, са најнижим социјалним статусом у разреду, којим се околина просто пои-

грава, под сталним ударом неумитног закона, који га "окива у све јаче окове", уз очајничке напоре води неподношљив и убоги живот. Он на сваком кораку наилази на сметње у свом кретању, из кога сплета неповољних услова, замршених и беспутних стаза, чврстог загрљаја читаве мреже сложених односа, који доводе до свестраног отуђивања и крхљања његових снага, нема излаза.

Такви ученици су одбачени на споредан колосек. Њихова је активност блокирана. Око њих се затвара круг и они се лишавају духовног живота и хуманог поступка. У загрљају самоће, на животним беспућима, разочарани у себе и без вере у људе, са психичким озледама и мрачним перспективама, апатичним и угашеним осећањима, они могу заронити у још дубљу потиштеност, болесно отуђивање од реалног живота, продужити свој самотни пут и постати особењаци, или се наћи на стази криминала, као лопови и провалници.

Слаб ученик се креће напредо са развојем услова у разреду. Он се налази на крајњој тачки овога друштва, као носилац непроизводне улоге и особина индивидуалистичког, инертног положаја који му је натурен. Као изоловани, из процеса рада искључени део разредног колектива, слаб ученик не може да испољи особине које он стварно има. Јер, "ако је природа унапред одредила човека за друштвени живот, то он, дакле, само у друштву показује своју истинску природу".

Због свега овога, слабог ученика не треба гледати само лично, већ у склопу општих кретања, као пол разреда, одређен однос, закон, систем, као одраз слабости разредне организације, а његове особине као структурна својства ђачког колектива, синтезу особина које је конкурентска, а као таква и анархична разредна средина произвела и у њега уградила, као одлике "фалсификоване форме његове егзистенције".

Према томе, неуспех слабог ученика, који израста из датих односа, је пад школе. Он је верна слика пасивног, а као таквог и апатичног односа у васпитном раду, резултат тактике омаловажавања и наставних услова који блокирају његов развој, безнадежан случај песимистичке педагогије и поделе ђака на добре и рђаве. У таквим условима врши се производња слабих ученика.

Све ово указује на хитност коренитих промена које у школи треба извршити. Доста је код нас говорено и писано како треба да буде функционално уређена модерна учионица, тј. како треба клупе и остали мртав школски намештај оживети и довести у нове односе. Сад је на реду да се нешто више каже о човеку, о социјалном уређењу разреда, тј. како треба да буду функционално уређени односи међу члановима разредног и школског колектива.

Слаб ученик, као производ нашег васпитања, који се креће линијом прогресивног осиромашења свога бића, заједно са традиционалном педагогијом непокретне и изоловане личности, запао је у "ћорсокак", из кога нема излаза без радикалне измене основа педагошке науке и наше васпитно-образовне праксе.

Знање је, као и све друго, релативно, па је слаб ученик такав само у односу према бољим ђацима. Иначе, без присуства ових и поређења са њима, он не мора бити слаб и обично и није то. Штавише, у поређењу са још слабијим од себе, он постаје добар и способан. Неко је мали само зато што су други око њега велики.

Пасиван положај слабих ученика је такав само у односу на њих саме. Иначе, тај исти положај има супротно дејство на боље ђаке, активирајући њихове снаге. Другим речима, слаби ученици својом пасивношћу активно делују на остале чланове разредне групе. Најјачи утицај биће - најслабијих ученика на најбоље ђаке.

Одлични ђаци са наставником на челу, успоставивши своју доминацију, диктирају и темпо који је за слабог ученика недостижан, јер он не може да живи у ритму најбржих и најнапреднијих. Слаб ученик у почетку и до извесне границе труди се и покушава да иде у корак са наставниковим предавањима. Али кад једнога дана увиди да не може да издржи његово темпо и да му овај сваким даном све више бежи, он, постојао, заостане па од једног момента и сам почне бежати у незнање, да би се одбранио од такве наставе, проводећи живот у заветрини.

Слабији ученици много пута би хтели да нешто кажу. Али, осећајући да њихов одговор неће бити примљен као што се прима одговор бољих ђака, приморани су да се једнако уздржавају, док им воља не ослаби и сасвим се не повуку и ућуте. Енергичнији ученици наћи ће могућности да неисказану мисао на било који начин изразе. Међутим, са мирним и повућеним много је тежи случај. Њихово необично понашање далеко више погађа и саму јединку и друштвену заједницу. Са представама незнања које се више пута понављало, тј. са нагомиланим искуством о својој неспособности, код њих се постепено учвршћује уверење о сопственој безвредности, са свим његовим, некад и кобним последицама по јединку. А у вези са представама страха од неуспеха, надозвезаним на комплекс кривице, комплекс бегства од стварности, као и друге поремећаје, код неког ученика се јави и фобија од школе, која је у својој суштини страх од изоловања из групе, па они почну да зазиру од наставника и родитеља, на којој се бази развија и мржња према њима. А за све ово не мали број узрока и повода можемо наћи у традиционалном начину наставног рада.

Агресивним методама и сталним дириговањем ми ученицима одузимамо самосталност и чинимо их зависним од наше помоћи, а не од сопственог рада, чиме стварамо "просјачке услове њиховог опстанка" у разреду, пружајући им интелектуалну милостињу. Зато традиционална помоћ слабим ученицима није права и хумана, већ тобожња помоћ која у себи садржи наслеђени, лажни хуманизам.

АГРЕСИВНИ ТИП. - Насупрот неотпорним и мање сналажљивим ученицима који постојају пред тешкоћама, живахнији и покретљивији ђаци, који су показаним условима и сами потиснути у категорију слабих ученика, такође се завлаче у свој оклоп, заузимајући одбрамбени положај и покушавајући да се ушанче. И они беже у слабе ђаке, да би се

одбранили. То је њихов пасиван отпор. Али одатле они прелазе и у активну одбрану и одлучно устају против учауривања њихове личности. Они се бране од пасивности и усамљености. Устају у одбрану личног достојанства.

Да би се ишчаурили, пробили блокаду, учинили крај монотонији и унутрашњој напрегнутости у разреду и да би се, понети осећањем припадности социјалној заједници, укључили у неко друштво, било какву динамику живота, они преузимају иницијативу, подижу заставу опозиције и стављају себе у покрет. Порицање њихове личности кроз подређени положај ови ученици надокнађују потврђивањем свога "ја" кроз слободно понашање. Школској реалности која не одговара они налазе замену у новој стварности, у којој несметано могу да испољавају иницијативу и вежбају своје снаге за живот, када им то школа није омогућила. У тежњи за важењем и потврдом своје личности они покушавају да на неки начин учврсте свој положај откривањем способности и вештина на другој страни. Да услед пасивности и досаде, удаљавања од разредне стварности и претеране повучености не би дошло до каквог поремећаја њиховог здравља, ови се ученици нагонски отимају и бране од тога недисциплином, тј. било каквом активношћу, одржавајући на тај начин динамику своје личности, а што можемо сматрати најбезазленијим и најмање штетним видом девијације ученичког понашања и по личност ученика и по друштвену заједницу.

Иницијатива којом овакви ученици дају себи енергичнију улогу и којом они демонстрирају против унутрашњег нереда у разреду свакако је сигнал који опомиње, али он не треба да буде предмет наше осуде, већ, напротив, повод за размишљање и мењање нашег става према наставном раду уопште, а самим тим и према овим ученицима. Треба правити разлику између привидних и правих кретања, симптома недисциплине и нереда у самој суштини разреда, који се не испољава само у тој једној појави.

У групи слабих и агресивних ученика спадају и јаки индивидуалитети који се повлаче у доње слојеве разредног друштва да би побегли од просечности и сачували своју индивидуалност од униформе којој су изложени у наставном раду. Подређени положај је и обесправљен положај, јер се ученицима, који су у њега потиснути, одузима право на рад (учење) на њиховом нивоу.

Све то код полазника изазива револт који их удружује против наставника као носиоца школске стеге и њихове омаловажености, па се на његов фронтални притисак јавља и фронтални отпор, који каткад добија оштре и претеће форме пуне ученичке пасивности или стихијског протеста, а некад се претвара и у прави јуриш против недемократског поступања и метода у настави.

Надређени положај ученика

Насупрот подређеном, у разреду се законито јавља и надређени положај, у који је сврстан мали број ученика. На одређивање и овог положаја у највећој мери утичу односи у разреду, који својим законима кретања просто гурају појединце у одговарајуће групе, а нарочито радни односи. Како су ови односи пасивни, то у сврставању полазника и у овај положај не одлучују битна радна својства ученика, већ више неке личне њихове особине којима се они просто наметну разредном колективу.

Наставник својим радом такође доприноси развоју овог друштвеног процеса. Он и сам потпомаже процес који удаљује ученике једне од других и учествује у одабирању појединаца који ће му служити као ослонац у његовом раду. Тим својим врлим изабраницима наставник обезбеђује однос симпатије и поверења у разредној групи. Додељује им главне улоге и почасне дужности. Он их окружује пажњом и придаје им изузетну важност. А тиме их надређује и одваја, уступа им почасно место међу свим члановима разредне заједнице. Ово је почетак поделе ученика на наставникове присталице и његове противнике.

Ученици сврстани у надређен положај постају повлашћени чланови. Они су подигнути на виши ниво, ниво прворазредних, одакле наткриљују све остале, а неки постају и "перјанице" разреда. Као такви они се супериорније осећају и понашају, смешећи се подругљиво и надмоћно и гледајући с висине на своје другове.

Најбољи ђаци по успеху не морају бити најинтелигентнији и најспособнији. Они често располажу само надуваним знањем. Али, заузимајући водећи положај, они имају иницијативу у својим рукама, па се тиме ствара њихова интелектуална надмоћност, а у исто време они преузимају и морално вођство. Држећи позиције у разреду, ови ученици постају привилегована мањина, која са наставником на челу заводи и своју владавину над осталим ђацима. А то значи да у разреду не постоји демократски, већ бирократски облик друштвеног уређења. У њему се гаји култ личности, као резултат централистичко-бирократске структуре међусобних односа и позиција ученика у разреду.

Различити положаји доприносе изграђивању различитих ликова међу ученицима. Тако док се у подређеном положају код неких ученика формира комплекс ниже вредности, као услов фетишизирања свести (придавање чаробних својстава туђим способностима и ропске потчињености), код појединаца у повлашћеном положају развија се осећање више вредности, као психолошка основа за супериорно организовање личности, фанатизовање свести и "комплекс фашизма". То је услов за истицање права јачега и подражавање теорије о изванредној и вишој вредности појединих људи, етничких група и народа, те развијање осећања националне супериорности.

Ови ученици са највишим социјалним статусом у разреду гледају са потцењивањем на своју околину, омаловажавају туђи рад, постају охоли и груби, поступају нехумано са својим друговима, успостављају ирони-

чан и презрив однос према њима. Код њих се испољава себичност, нездрава амбиција, развија тежња за личним истицањем и господарењем над својим друговима.

Насупрот нашим настојањима да ученике васпитавамо у духу југословенског демократског патриотизма, према коме личне интересе треба усклађивати са интересима целине, развој ових ученика природом самог њиховог положаја усмерен је у супротном правцу, тј. у правцу истицања својих личних права над правима других.

Данас, када се у свету улажу не мали напори против агресивних поступака и доминације, развијање оваквих тежњи, макар и у малим размерама, не може се оправдати јер би ти општи напори били умањивани и кочени непромишљеном организацијом нашег свакодневног рада.

Оптерећени бирократском тежњом за доминацијом и недовољном способношћу за другарски и хуман однос, ови се ученици одвајају од осталих чланова разредне групе и уздижу изнад њих, уместо да сиђу међу своје другове и укључе се у обичне људске односе. Они, улазећи и у живот, носе собом изопачену социјалну свест, која је у знатној мери одраз и несоцијалне разрадне стварности, па се и у животу понашају уображено и надмено и свуда постављају на чело, потискујући друге, што је добрим делом продужетак дотадашње праксе и супериорног васпитања у школи.

Као што се види, развитак ученика у разреду праћен је појавом хипертрофије на једном и атрофије на другом полу, тј. претераног увећавања или моралног изопачавања једних и духовног кржљања других. Са гледишта савремених схватања, и једни и други представљају проблем у васпитању, јер не поседују особине потребне за укључивање у разредну и друштвену заједницу. А пошто су ови типови ученика продукт васпитања, значи да наше педагошко деловање у свакодневној пракси производи и нешто супротно од онога што желимо.

У неадекватној разредној стварности сваки ученик заузима положај који му не припада. А лажан, апстрактан положај извитоперује и наш појам о њима. На ученике се гледа онако како их непосредно доживљавамо, а не какви су они у суштини. Истичу се особине које они у ствари немају, додајући једнима и закидајући другима понешто од њихових вредности. Гаје се предрасуде о појединим ђацима. Ствара се не-реално јавно мњење у разреду. Противречност читавог сплета међусобних односа изобличава стварност, па се у таквим условима ученици често виде у изопаченој физиономији.

Из напред изложеног може се видети, да ученичке особине и способности, вештачки појачаване узајамним деловањем њихових положаја у групи, умногоме зависе од околине у којој се они налазе, од супротних сила које у њој делују, па су услед тога добрим делом и привидне, а физиономија ученика тренутна и пролазна.

Додељивање правога положаја, који би обезбедио нормалан развој и правилно васпитање ученика, једино је могуће у новој организацији на-

ставе, у којој би било извршено реструктуирање разредне групе и окретање ученика према раду и великим циљевима школе. Насупрот "расутом строју" и деструктивном распореду ученика у разреду, овде се врши плански размештај и стваралачко постројавање.

Изједначавањем положаја у разреду изједначују се и услови рада и уводе равноправни конструктивни односи међу ученицима, а тиме стварају повољне околности за примену и конструктивних метода у настави.

Демократизација односа представља најбитнији услов рада и сарадње полазника и наставника, основу за прогресивно кретање, њихов демократски развитак. На тај начин се успоставља природна равнотежа разредне заједнице и емоционална стабилност њених чланова, а отклањају узроци нездравих појава ауторитативне, неуравнотежене наставе.

Укључивањем ученика у један организован и систематски рад дошло би до мењања њихове личности, која би у новим условима стицала нове радне особине и обухватала све компоненте моралног лика свесног грађанина. И школа би изменила свој лик и добила сасвим другу, нову физиономију, свој посебан радни тип. То би био тип наше школе, који би одговарао условима, потребама и циљевима нашег демократског развитка.

Демократским мењањем односа у разреду мења се објективна стварност у тој средини и успостављају нови закони. А променом структуре разредног друштва мења се и поредак свести ученика, што је од огромног значаја, не само са педагошког гледишта.

У традиционалним везама према раду, односи су владали над ученицима и претварали их у објекте наше васпитне делатности. Принуда и укалупљеност тих односа оживља је снаге полазника, а спољашња њихова форма која је скривала, а на тај начин и мистифицирала њихову унутрашњу суштину, фантастично се одражавала у свести ученика, па се добијао нереалан одраз стварности.

Непосредним управљањем својим радом полазници управљају и међусобним односима. Тиме они постају субјекти, који, живећи у условима у којима могу да осете и испоље своју снагу и своје способности, јасније сагледавају збивања у разреду и утичу на њихов ток. На тај начин се они ослобађају свих облика потчињености и врши се демистификација међусобних односа, па се отклањају и могућности религиозног одражавања и подсвесне теолошке делатности ученика, прожетих осећањем немоћи пред стихијним деловањем друштвене принуде у разреду, у смислу научног учења које гласи: "Свака је религија фантастичан одраз у људским главама оних спољашњих сила које владају над њиховим свакодневним животом".

Унутрашње кретање мисли, осећања и енергије у разреду

У пропитивању ђака "на препад", као најчешћем облику утврђивања пређеног градива, наставник, да би подстакао на активност, обично пита најпре слабе ученике. Изненађени питањем, они се збуњују и обесхрабрују. А честим понављањем овог поступка, све се више завлаче у своју љуску и учауравају. Бољи ђаци, напротив, тиме добијају подстицај и јачају у истој мери у којој слаби губе веру у себе и повлаче се. А снажење на рачун својих другова у суштини значи присвајање туђег и постојање односа искоришћавања.

Одбацивање погрешних одговора редовно се врши у нашој школској пракси. Међутим, такви одговори нису лишени сваког основа, већ они садрже и извесне делове истине, макар јој били и сасвим супротни, у ком случају они носе у себи клицу своје супротности.

Унутрашњи елементи погрешних одговора доводе се у међусобне односе. Делујући једни на друге, они се узајамно осветљавају и кристалишу правилну мисао.

Слушајући погрешне одговоре слабих ученика, у глави бољих ђака почињу да се роје мисли. На дати подстрек њихове функционалне способности оживљавају. Врши се мобилизација унутрашњих снага. Настаје појачана концентрација разума, енергије и мисаоне активности, насупрот деконцентрацији свести слабих ученика. Убрзане асоцијације доводе до бржег доношења закључака. У њиховој глави врши се "разбистравање" нејасних страна постављеног питања, које би под одређеним условима, где би бољи ђаци морали да индивидуално делују и њих саме могло довести у незавидан положај. Они у себи врше исправке нетачних мисли, одбацујући погрешне а задржавајући исправне. Сваким тренутком њима постаје све јасније како треба да гласи тачан одговор. Једнога момента правилна мисао засија и рађа се као резултат низа погрешака слабих ученика.

Грешке дају правац кретања нашој мисли и нашој активности. Набрајањем споредних ознака од стране слабих ученика бољи ђаци долазе до закључка о ономе што је битно. Ту се стално мењају услови сналажења који су за неразвијене минимални, а за оне који са стеченим искуством, извесном лукавошћу и окретношћу касније полазе прокрченим стазама знатно повољнији. Нетачни одговори показују како не треба мислити и одговарати на наставникова питања. После тога лако се може наћи начин и како треба.

Погрешни одговори имају своје границе простирања. Они све више сужавају круг терена на коме се води дискусија, управљајући мисао разреда према унутрашњој суштини постављеног питања. У тако створеним условима напори бољих ђака умногоме су олакшани. На основу дискретних наговештаја, који се чине од слабих ученика, они почињу да наслућују оно на шта се односи постављено питање, па створене околности просто наводе мисао бољих ђака на правилан одговор.

Инспирисана непотпуном мишљу слабих ученика, идеја бољих ђака за тили час постаје јасна. Они повезују унутрашње елементе недовољно тачних одговора и незнатним дограђивањем заједничке мисли конструишу правилан одговор. А слаби ученици зачуђено гледају на читав овај процес, у коме не долазе до равноправног изражаја сва мишљења и где бољи ђаци суверено владају. Ту се врши стапање позитивних елемената нетачних одговора слабих ученика, мењање састава свести бољих ђака, "прелажење количине знања у каквоћу мишљења",¹ јер "квантитативно увећавање делује квалитативно".

Недовољно тачни одговори служе као делови који се депонују у знање бољих ђака, а ово се тиме оплођује и чим достигне одређени опсег добија функционалне особине и почиње да дејствује. Подстакнуто елементима заједничке мисли, оно наједном постаје активно.

Скривеним путевима у разреду се врши међусобна размена мисли, осећања и енергије. А на рачун других преливање знања не значи ништа друго него присвајање друштвених умних производа и негирање знања заснованог на властитом раду.

Најбољи ђаци се налазе на висини, где је широко поље опажања и где се унутрашње снаге развезују. Они надвисују и превазилазе све остале чланове разредне групе, па им је самим тим омогућено да брже корачају од осталих. Разлика у положају постаје узрок и разлике у знању. Са почасних места, из првих редова најбољи ђаци више виде и боље чују од слабијих, који су одгурнути у позадину и из чијег је видика искључено много шта од онога што се догађа у предњим редовима разреда.

Налазећи се на водећим позицијама и живећи у атмосфери сувише наглашене своје личности, бољи ђаци упијају у себе енергију околине и сједињују у својој личности позитивне особине и слабих ученика, које, због неповољних услова и низа препрека у њиховом развоју, у њима нису могле да се развију и учврсте.

Слаби ученици су снабдевачи енергије и смелости бољих ђака. Они су зраци топлоте и светлости који својим отуђеним својствима појачавају особине својих "врлих" другова и помажу сазревање њихове мисли. Они им служе као оријентација и путоказ за лакше сналажење у давању тачнијег одговора, као упозорење на своје промашаје, да правци кретања и њихове мисли не би ишли истим трагом.

У неиндивидуализираној, тј. неконкретној настави слаби ученици постају непроизводни за себе, али продуктивни за другог. Они постају произвођачи туђе вредности, а бољи ђаци употребљивачи знања и способности слабих ученика.

Да би се мисао ученика несметано развијала "треба ослободити знање од потчињености, раскинути њихова укрштања и преплетања".

Кад се погледа у позадину успеха, из напред изложеног се види, да правилни одговори бољих ђака, чијем остварењу доприносе и слаби уче-

1) Др Борислав Стевановић: Учење и памћење, Светлост, Крагујевац, 1953. стр. 36.

ници, нису резултат само индивидуалне памети и сопственог труда, већ заједнички производи и "афирмација друштвеног разума", оличење општих услова, "симболичан одраз функције многих". Знање бољих ђака само је један моменат кретања друштвене мисли.

Однос између најбољих и најслабијих ученика није лични, већ "однос између полова". Они се раздвајају и узајамно искључују, али се истовремено и поново спајају и међусобно прожимају. Уграђивањем особина и способности положаја, они умањују односно увећавају једни другима личне особине и вредности, учвршћују се међусобно на њиховим супротним позицијама. Они се "узајамно психолошки поштапају", стварајући јединство психички неподударних јединки, код којих су, на бази поларизације свих одлика, развијене допуњујуће особине. Слаби у јачим траже ослонац и заштиту, а бољи ђаци у слабир налазе објекте за вршење власти и нагурање своје воље. Комплекс мање вредности слабих ученика манифестује се и иживљава у претераној везаности и зависности од најбољих ђака, а њихова пасивност у идентификацији са онима који се стално истичу. Тежње слабих ученика уобличавају се у најбољим ђацима, њихови напори концентришу на супротној страни (у обрнуто пропорционалном односу, тј. уколико је мањи, нижи положај ученика у разреду, утолико је већа концентрација и пренос њихове енергије и особина на супротној страни). И једни и други шаљу сигнале, само што слаби дају позитивне, а одлични негативне импулсе, тако да једни бивају испуњени полетним, а други потиштеним расположењем. Бољи ђаци више енергије могу да приме, него што је дају од себе. Слабији, у процесу размене енергије, већу количину одају и троше. А човекова друштвена личност представља фини и осетљив уређај за примање утисака и снаге, која у свеопштим токовима енергије зрачи из сваког људског бића.

ТАКМИЧЕЊЕ

Разлике међу школским полазницима у појединим разредима су многобројне и велике. Бољи ђаци у средини слабих ученика осећају се као одрасли међу децом. А у неким случајевима одлични су прави пинови према заосталим члановима разредне групе.

Ако однос одличних према слабир ученицима изразимо у виду математичке пропорције оцена, онда $5:2 = 2,5:1$ је диспропорционалан однос, који слабир ученицима одузима шансе на успех, тако да они немају изгледа да стигну на циљ, пошто се не полази са једнаких позиција и са исте линије. Ту нису обезбеђени једнаки услови и равноправан старт, већ је одличним дата повластица да полазе са половине стазе, који стално повећавају своју предност и своје вођство. Појачава се контраст и успоставља супериоран однос, па се они пењу на позицију победника.

Из диспропорционалних односа проистичу и диспропорционални резултати, како између најбољих и најслабијих ђака, тако и између постављених захтева и остварених учинака, утрошене радне снаге и постигнутог успеха.

Ако снага такмичара није сразмерна јачини противника, него су једни у преимућству над другима, онда ђаци са слабијом стартном позицијом, у неравноправној конкуренцији и елиминационом систему, још у самом почетку бивају дисквалификовани. Они губе све изгледе на успех и објективно се налазе на путу неуспеха, који демотивише и лишава их вере у сопствене снаге.

Повлашћеним положајем као елементом престижа, одлични ђаци сигурним оружјем туку своје противнике. Они их избацују из седла и стално држе у шаху. А слаби ученици, увиђајући безнадежност ове борбе, или се, посустали, враћају са половине пута, или разорачани сасвим одустају од овог врећања њихове личности, која суровим условима такмичења и структуралним диспропорцијама, различитом одскочном даском за афирмацију, надмоћним односом и силовитим стартом, не представља племениту утакмицу, већ безобзирну конкуренцију.

Ето то су општи услови рада у разреду од којих умногоме зависи одржање радних способности полазника. "Борба за опстанак и у шуми је угњетавање у разним степенима, које иде до потпуног уништења. Дрво више угњетавано даје мање шишарке, тако да неке неће имати уопште (највише угњетене). Природа истребљује неприлагођене јединке и условљава немогућност њиховог развитака и размножавања" (Дарвин). У таквој нељудској стварности, атмосфери хаоса и незакоња, где се једнима смркава, а другима свиће, о правом интелектуалном, а још мање моралном васпитању не може бити ни говора. Зато је потребно да се одвоји сурово отимање од витешког надметања и поштеног рада.

"Конкуренција представља хаотичан елемент који уноси анархично кретање. Она ствара ситуације у којима случајне околности, услови тренутка одлучују. Конкуренција је мањ којим јачи ударају по глави слабије".

"У конкуренцији се све појављује у изопаченом облику." Она ремети односе, ствара атмосферу одбојности, спољашње и привидно, лажно другарство. Буди негативне мотиве који покрећу на разорну активност. Ономогућава примену конструктивних метода, а ствара погодне околности за употребу њихових деструктивних видова. Конкуренција развија ривалство, грамзивост, комплекс супарништва, егоизам. Она мења особине, квари природу, изопачава лик и масовно упропашћује позитивне одлике својих учесника. Ствара асоцијалне типове, себичне и недруштвене јединке, веште и предузимљиве шпекуланте који се служе опортунистичким методама, безобзирне присвојитеље туђег рада и моралних вредности. Развија "зоолошки индивидуализам" и претвара своје учеснике у поживотињена бића, где је за сваког "много важније да друге види побеђене, него да сам успе."¹ У њој се јавља супротност интереса и учвршћују односи неједнакости, разара јединство колектива и нагризају идејне основе васпитно-образовног рада. У разреду се ствара неред, јер у "агресивној и дивљој конкуренцији" која бесни и њени учесници почињу да дивљају.

1) Др Карен Хорнај: Неуротична личност нашег доба, Графички завод, Титоград 1964, стр. 125.

Беспощедна "конкуренција је рат свих против свију". На спољној површини исцрпљујућег такмичења не види се разорно, криминогено и неуротично дејство спољних и принудних, њених сурових закона. Међу основне спадају: закон централизације и закон дунгле, закон неравномерног развитака, према коме јачи уништава слабијег. - Својом жестоком елиминационом утакмицом настава постаје процес у коме се угушује такмичарски елан и нарушава демократска атмосфера, а врши негативна селекција, учесници узајамно изолују, безобзирно ломе и сатиру. Нарочито слабима разара енергија, а убојније оружје у рукама јачих омогућава да са мање озледа излазе са овог ратишта.

"Конкуренција значи нечувано зверско гушење предузимљивости, енергије, смеле иницијативе масе становништва, његове огромне већине, (деведесет девет од сто трудбеника), а значи и замену такмичења финансијским лоповлуком, деспотизмом, сервилношћу на врху социјалне лествице". А Дарвин је доказао да је слободна конкуренција нормално стање животињског царства. Она масовно упропашћава и прождире оне који не располажу средствима конкуренције. Отуда је традиционална форма наставе, као сурови систем, заснован на безобзирној међусобној борби, која негује дволичност, бирократски и конкурентски дух, као и друге елементе језуитског морала, уништавајући облик васпитања. У друштвеној производњи класног друштва "најамни рад почива искључиво на конкуренцији међу радницима".¹

Према начину рада који предлажем у знању и способностима ученици се такмиче са самим собом. Они резултате свога рада упоређују са претходним ступњевима сопственог развитака, улажући напоре да превазиђу и надвисе себе, да наткриљују своје прве домете и остварују виши степен самопоуздања. То је самотакмичење, јединство и непрекидна борба између оног што ученик јесте и оног што треба да буде.

"Оперативни план евиденције" (индекс)² снима и региструје све битне промене у развоју појединих ученика. Утврђује стање њихове активности и учествовања у наставном процесу. Прати однос према раду, упорност и издржљивост, мотивацију за учење и др., тако да сваки ученик у индексу има своју радну фотографију, која зависи од личног залагања.

Из оваквог процеса добијају се резултати и међусобног такмичења у општим, заједничким елементима, и то: у моралу, другарству, хуманом поступању, културном и социјалном понашању итд.

Ту се ученици не утркују ко ће кога претећи и оставити иза себе (на бази "психозе претицања" и неуротичне борбе за превласт, као болести нашег времена), већ ко ће кога више помоћи. А тиме се доприноси оплемењивању личности и моралном васпитању.

Док су класични облици такмичења, без материјалне основе равноправности, гушили ученичку жељу за учешћем у њему, сада се они у широким и масовним размерама покрећу на свесну и добровољну актив-

1) Вељко Кораћ: Марксово схватање човека, историје и друштва, Култура, Београд 1971, стр. 218.

2) Видети на стр. 80 ове књиге форму индекса која се предлаже.

ност. Ту се такмичење, као стваралачка утакмица и витешко надметање, не намеће споља, већ је оно дубока унутрашња, интимна побуда ученика, које им пружа могућност да свестрано развију своје способности.

ДИДАКТИЧКИ ПРИНЦИПИ

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА НАСТАВЕ. - Старо индивидуално прилажење и спуштање на ниво ученика није повезано са унутрашњим законитостима класичне, неиндивидуализиране наставе. Такво настојање у сасвим супротним условима васпитног рада, којима се игнорише индивидуалност, звучи иронично и демагошки.

Просечним нивоом и механичким изједначавањем свих чланова разредне групе укида се оно на чему се и заснива индивидуално прилажење. Отуда је васпитно-образовна делатност узимала апстрактан правац и кретала се мимо развоја полазника.

Фронтална уопштена, неиндивидуализирана настава врши деперсонализацију рада и личности ученика, њихову дезиндивидуализацију. А то значи обезличење и дехуманизацију њиховог бића. Као крута, укалупљена форма васпитања, она гуши индивидуалности и укида услове њиховог опстанка.

Познато је велико богатство облика, неуједначеност нивоа менталног развоја ученика. Постоји унутрашње сазревање њихове личности, особине и потребе узраста, границе објективних могућности полазника. На основу тога можемо поуздано тврдити да сваки ученик различито доживљава и разуме градиво. Сваки наставниковим речима даје различито значење. Сваки се креће својим сопственим ходом. Сваки има своје услове рада и живота, сваки свој индивидуални ступањ развоја свести, властити облик егзистенције. Зато сваки представља особену и посебну конкретну индивидуалност. Сваки је човек само себи раван.

Бесконечно је велика разноликост и непрегледан мозаик људске природе.

Индивидуализација наставе у традиционалном смислу речи је индивидуално прилажење речима, а у савременом значењу - праксом.

Вишефронтални рад полази од суштинске стране, од стваралачке примене дидактичких принципа. У њему индивидуализација наставе није произвољан и случајан, услован принцип који се уноси споља, већ безусловна унутрашња законитост, у којој се не само може, већ мора индивидуално прилазити. А такво прилажење значи конкретно и стварно третирање ученикове личности, потврду стваралачке индивидуалности, хуманизацију и враћање људског достојанства.

У индивидуализираној, јединствено повезаној настави постоје најповољнији услови за несметан развој индивидуалних способности, што и чини њаке колективним. Они као такви највише могу и користити заједници. Тек у пуном развоју индивидуалности садржан је друштвени моменат, колективни принцип.

Индивидуализирани рад је сарадња са сваким, прилажење свима. Зато се у таквом раду буди колективан дух и врши "удруживање у коме је слободни развитак сваког појединца услов слободног развитака за све".

Полазници желе да буду активни, али само на свом нивоу, на нивоу својих могућности, степену свога сопственог разумевања. А индивидуално ученик једино може сам себи прилазити. Није њему јасно оно што је нама јасно и што ми сматрамо да је и њему јасно, већ оно што он осећа и мисли да му је јасно. А у сваком одељењу има 35-38 индивидуалних нивоа (зависно од броја ученика у одељењу).

Индивидуализација наставе демократског типа је научно и организовано децентрализовање рада. То је демократизација наставе, ослобођење ученичке личности од шаблона и свих ограничења која су их спутавала.

Таква форма делатности постала је данас историјска нужност, битна законитост.

"Друштво не би било оно што јесте, оно што треба да буде, када би брисало индивидуалност. Напротив, читава разноликост и даје вредност људском друштву".¹

ПРИНЦИП ОЧИГЛЕДНОСТИ. - У фронталној настави претежно је заступљен нижи ступањ овог принципа - упознавање са појединачним предметима.

Сталном применом најелементарнијих видова очигледности развија се фетишизам овог принципа и веровање у његову чаробну моћ, а полазници задржавају на метафизичком ступњу упознавања стварности, на коме се "одражавају углавном појаве а не и суштина, јер иза појединачних ствари не види се њихова повезаност". Тиме се врши "деградација појмова на представе" и доприноси развоју примитивног начина мишљења - "мишљења (првобитних људи) - конкретним појединачним предметима - предметног мишљења".

Према научном схватању, метафизика је наука о стварима, а дијалектика наука о процесима (унутрашњем противречном кретању и мењању од нижег ка вишем). Ученицима је, међутим, потребно, не само упознавање, већ пре свега управљање стварима, објективно изучавање процеса и односа.

У класичном начину извођења наставе очигледности се не прилази конкретно и реално, већ долазе до изражаја спољашњи и пасивни,

1) Петар Бакотић: Питања социјалистичког морала. Слободна Далмација, Сплит, 1956, стр. 21.

шематски и апстрактни видови овог принципа. Ту преовлађује аудио-визуелна, тј. чулна очигледност. А виши облици: огледне радне, организационе очигледности, у којима су садржане и претходне ниже форме, налазе се у рукама наставника. Тиме се ученици пасивизирају, а призором спољне драматичности и визуелне примамљивости, и поред најсавесније примене овог принципа, лишвају очигледности.

Показивање предмета на метафизички начин, одвојене од целине и истргнуте из сопствених односа, у суштини значи њихово извлачење из реалне стварности. Таквим поступком врши се апстраховање и одузимање битних особина изолованим предметима уништава појмовна садржина, задржавајући споредне ознаке: просторних и временских димензија, броја и количине, спољашњег изгледа, тежине, укуса, мириса итд. А то претвара отуђене предмете са отуђеним суштинским својствима у своју супротност, у апстракцију, у нешто самостално, натчулно, нестварно и мистично, у свете предмете - фетише, којима се приписују божанска својства.

Тобожње очигледно средство се поставља као активан објект према ученику као пасивном субјекту. Уместо стратегије образовања, настава се претвара у стратегију световне религиозности, где ствари владају над полазницима, уместо да они управљају стварима.

Разни огледи на часу који се врше без иницијативе и учешћа ученика, покривени мистичним велом и укључени у ауторитативни, литургијски метод предавања, не испуњавају ђаке вером у себе, већ паганским култом према предметима и спољашњим силама. Стога, као такви, они спадају у обредну праксу. Буде тајанствена осећања, дозивају духове прошлости, учвршћују везе посредовања, мистифицирају ученичку свест и постају вечна загонетка.

На часу хемије ђаци виде да се нешто пуши. Закађени "димом као симболом везе човека с богом", а подстакнути религиозном маштом и фантастичном синтезом примљених утисака, они наједном осете мирис тамјана и пред собом угледају алхемичара и врачару, која, са магијским осећањем моћи, цара, баје и гаси угљевље, митску величину, која попут Христовог васкрсавања Лазара, мртвим стварима удахњује живот и покретачку снагу, а живе мисаоно сахрањује, "обредног демона" и црквеног достојанственика са кадионицом у руци, који пали кандила и шири мрак. Оваквим оријентисањем мисли и препуштање ученика личним асоцијацијама и маштању, они у тежњи да објасне "узроке појава, замрачених сложености околности које их окружују", све свде на један, комплетирајући слику и попуњавајући празнине у знању "представама о невидљивим силама". А такав правац размишљања искључује свест. Замагљује суштину. Руши сопствени ментални склоп и врши отварање мистичног пута. Буди анимистичко осећање немоћи, што ученике успава, па они излазе са часа буновни.

Све ово говори да се толико хваљена, од непроцењиве (педагошке) вредности и надалеко чувена, а за наставнике неопозиво обавезна очигледна настава по школама примењује у теолошком облику и на тој

основи код ученика развија "религиозно око". "Заогрнут мантијом учености", педагог се претвара у чаробњака, а наставна учила у иконе, метафизичке симболе и амајлије, опсењујућа средства за обнављање вере.

С обзиром да је према учењу савремене науке "религиозни свет само одраз стварног света", теолошко устројство школе (култом личности који је синоним бога, бирократским потцењивањем и уливањем страха, односом зависности и мистичним обликом наставног рада...) потврђује библијско учење - да је бог свуда и на сваком месту! Отуда се непажња ђака на часу, чији погледи лутају, јавља као несвесна одбрана од празноверја и мистицизма, њихов пасиван отпор према настави која обмањује.

Оваквом наставом школа позива своје вернике на богослужење и врши теолошку мобилизацију ученика. Ту се онемогућава логичко мишљење, а даје прилика и стварају услови за развој примитивног и назадног, вајкада историјски преживелог - метафизичког схватања!

За конкретну и демократску, стваралачку и научну примену активне очигледности потребно је пре свега реално заснивање наставе и конкретно третирање ученичке личности, признање њиховог сопственог нивоа и додељивање позиције субјекта, организационо постављање ђака у наставном процесу, у чему се и састоји индивидуализација наставе као демократског начела.

МЕТОДА ПРЕДАВАЊА У ОКВИРУ ФРОНТАЛНОГ НАСТАВНОГ ОБЛИКА

Битне одлике метода традиционалне наставе најјасније су изражене у методи предавања. Она се, као повлашћена налази на њиховом челу и представља типичан образац индивидуалистичке и формалне, административне и бирократске методе. Стога ћемо ову методу подвргнути посебној и детаљној анализи.

Ова метода је монографска, тј. помоћу ње се врши индивидуална обрада наставног градива. Под ту своју законитост она подводи, не само наставни садржај, него и саме ученике. На тај начин она постаје индивидуалистичка метода, која не развија индивидуалност већ индивидуализам, тј. врши издвајање појединих ученика из њиховог разредног друштва, затвара их у себе и успоставља међу њима спољашње односе.

Обликујући ученике према наставниковим личним погледима, метода предавања престаје бити објективна, а постаје субјективна метода, која формира и субјективни поглед на свет.

Квалитет васпитно-образовног рада ова метода доводи у пресудну, а каткад и једину узрочну везу са карактером и вољом, личним особинама наставника, или, пак, ученика.

Наставничково излагање је подешено према просеку. У разреду, међутим, постоје, не само просечни, већ и они који су изнад и испод овог нивоа, као и низ међуkategoriја ученика.

Ту се уствари има у виду теоријски, замишљен полазник који објективно не постоји. Како у групи средњих има доста индивидуалних разлика, предавање није прилагођено ни том средњем нивоу. На улици, у пролазу поред групе ученика, често се може чути: "Ја уопште не знам шта је предавано на часу". Или: "Ја наставника уопште не разумем шта говори". А с обзиром да су према "просечном нивоу" подешена и питања приликом оцењивања ђака, може се чути и оваква изјава у разреду: "Ја знам код куће, а овде се збуним".

Оваквим прилажењем ученицима, метода предавања добија карактер неконкретне методе, по којој се одвија апстрактна настава. Она као таква прима теолошки облик и успоставља религиозан однос ученика према науци која постаје недостижна, као и према наставнику који се претвара у свезнајуће, богомдано биће. А неконкретним третирањем ученика, ова метода и њих саме претвара у апстрактне јединке. Она их издваја из конкретних околности у којима живе, а посматра из замишљених, често теоријских услова "њиховог живота", које схватање проистиче из традиционалне апстрактне филозофије о човеку.

ТЕМПО РАДА. - У фронталној настави нема потребне хармоније између брзине мишљења полазника и темпа излагања наставника. А неподударност темпа рада замара ученике, премашује њихову издржљивост и онемогућава успех.

Због краткоће трајања предавања, снага идеје која се излаже знатно губи од своје вредности. У брзини наставничковог излагања ученици стичу нетачне представе, па се формирају и криви појмови. Врши се брзо и погрешно усвајање градива и код полазника ствара рђава навика површног и неодговорног односа према свим стварима у животу, према људима, својим обавезама итд.

Одређеним током који је постојао у традиционалној организацији наставе, а непризнавањем индивидуалног темпа рада, метода предавања избацује из строја све ученике који не могу да се прилагоде тој брзини.

РИТАМ РАДА. - Јачање и слабење, стална промена у свим појавама објективне стварности одвија се по једном одређеном ритму. И сва збивања у организму (физичка и душевна) непрестано се смењују и подлежу закону наизменичности. Енергија полазника пада и расте. Темпермент неког ученика тежи јачем, другог опет слабијем ритму, који је различит код сваког. Због неприлагођености предавања темпу и ритму рада ученика отежава се њихово разумевање чињеница које се у предавању излажу.

Иако постоји релативно константан и конкретан ритам сваког ученика, методом предавања наставник намеће свој ритам, супротстављајући га ритму младости. Или он натура просечан ритам целог разреда, који не одговара никоме.

Постоји унутрашњи природан ритам сваке личности, као резултат рада срца, крвотока, плућа и осталих органа, психичких функција и друштвених утицаја, као и деловања целокупне објективне стварности. Примораванем ученика да живе у туђем ритму, врши се насилно мењање сопственог природног ритма, који постаје нестабилан, изазива аритмичност у животу ученика, ремети равнотежа организма и нарушава здравље.

Само у индивидуализираној настави демократског типа ритам постаје све осећајнији и снажнији, а и темпо је прилагођен њиховој природи, пошто ту сваки полазник ради по сопственом начину који је сам изабрао.

РАЗВОЈ ГОВОРА. - Позната је чињеница да многи наши ученици испољавају неспособност да се изразе. То долази отуда што фронтални наставни облик са методом предавања није погодан начин за неговање лепог говора код ученика. Ту се углавном наставник вежба у лепом изражавању, а ученици већином ћуте, чак и на часу језика, што је у супротности са наменом овог предмета. А када нешто и кажу, то није њихов спонтан говор о проблемима који су им познати, већ одговарање на питања чија им је садржина махом непозната. Уместо успеха, ученици доживљују неуспехе, тако да се у њиховој свести учврсти представа о свом незнању и неспособности, као и одговарајуће осећање страха од сопствене говорне улоге и иступања пред колективом.

Да би дали одушка вечитом ћутању и психичкој напетости у разреду, кад звоно огласи престанак часа, они масовно јурну напоље, каткад и безобзирно, један преко другог. У таквим моментима може се чути неуротична и дивља, заглушујућа вика и писка, чудновати крици многих којима школа није дала прилику да задовоље своју потребу казивања себе. Тако ученици на некултуран начин морају да утроше своју заочену енергију, изгурају се и добро извичу, да би на следећем часу опет били обавезни да ћуте, а неки мирно и спавају. У одсуству демократске слободe у разреду, угушену жељу за говорним изразом своје личности, појединци задовољавају и агресивним упадицама.

Предавање је монолошка метода, која у својој суштини добрим делом значи разговор наставника са самим собом. Она садржи у себи декламаторски и квазиреторички поступак. Готово наставничко предавање, тај вечито понављани "распевани монолози" с високим говорним својствима, засипа ученике читавом бујицом речи, заслепљујући их и умањујући способност концентрације, тј. избацујући их из колосека властитих мисли и отежавајући развој њиховог сопственог говора. А речи изговорене у логичком реду и складно повезаном низу, у шампионском стилу, налик на изненадан плусак, "аутоматски испале речи", имају мађијску моћ, као да се у њима крије демонска снага. У таквој настави

доминирају елементи религиозне интерпретације градива и нереалног, побожног односа између наставника и ученика.

"Узевши ријеч у најопћенитијем смислу, она увијек значи одвајање форме од садржаја, и у већој или мањој мјери самостално постојање форме одвојене и независне од садржаја".¹ Метода предавања, служећи се туђим а не учениковим речником, садржи у себи управо ову законитост изразитог одвајања језичке форме од мисаоног садржаја.

КОНТАКТ. - Полазници махом из објективних разлога често изостају од школе. Том приликом настају празнине у знању. Нижи ниво ученичког схватања не може се ускладити са наставниковим предавањима, која, и поред субјективних тежњи да се она упросте, ипак представљају један виши степен и облик изражавања мисли. Такви ученици не могу да прате наставу, па се прекида веза између наставника и полазника.

У раду по методи предавања наставник остварује континуитет свога рада. На тај начин чврст контакт он углавном одржава са самим собом, са својим предавањима и градивом које "прелази".

Међутим, континуирано прелажење градива не значи и континуирано учење. И сам тај израз "прелажења градива", који се као дугогодишње и опште искуство у виду сажетог појма одомаћило у нашем школском речнику, открива једну истину која речито говори да се градиво и није обрађивало, већ само "прелазило". Овако нешто догађало се и поред великих жртава и напора које је безмало сваки наставник улагао у свој свакодневни рад, јер су се настојања наставника разбијала о противречан карактер досадашњег начина извођења наставе. У разговору са појединим наставницима може се покатакд чути оваква изјава: "Ја морам да идем по плану, да пређем градиво, а ако ученици не знају, шта им ја могу кад неће да уче и кад су лењи"! Узрок таквом њиховом утиску, а можда и стварном стању, мислим да је добрим делом баш то наше "прелажење градива", уместо да то раде ученици.

Ново градиво увек треба да буде наставак већ обрађеног и наученог. Међутим, метода предавања наставља ново и на старо ненаучено, које омета разумевање и усвајање новог. Према томе, класична настава не наставља, већ оставља. Она не успоставља, већ кида везе. Ту наставник наставља углавном себе и неколико најбољих ђака, који су савладали претходно градиво и који су способни да прате дисконтинуирану (неповезану) наставу. Са знатним бројем ученика он прекида реалне везе и васпитно-образовни утицај на њих. Али прекидањем позитивног васпитног контакта истовремено се успоставља негативан и невоспитни однос између ученика и наставника.

АКТИВНОСТ НАСТАВНИКА И ПАСИВНОСТ ПОЛАЗНИКА. - У овој методи активна је углавном наставникова личност. Међутим, вредност методе не може се ценити са гледишта активности једне личности,

1) Перо Шимлеша: Узроци формализма у знању ученика, Загреб, 1951, стр. 16.

већ са становишта масовног ангажовања великог броја ученика у активном раду. Ова метода смањује ученичку активност, а усмеравањем на пасивно слушање она добрим делом и успављује полазнике.

Потчињавајући њихову вољу вољи наставника метода предавања чини полазнике несамосталним, чиме се демобилишу њихове снаге, а кретање и развој способности зауставља. А пошто наставникова активност није усклађена са активношћу ученика, она се добрим делом и сама разбија о неподударност ученичке пасивности са његовом активношћу.

Активну улогу метода предавања додељује и најбољим ђацима. Она врши концентрацију функција, тј. активности на једном и неактивности на другом полу. Отвара, дакле, процес поларизације активности. На тај начин ова метода једнима обезбеђује монопол на активност, док се учешће огромне већине ученика своди на пасивно присуствовање часовима. Систем рада заснован на овој законитости гуши активност полазника који се налазе у потиснутом положају.

Зато традиционална идеалистичка педагогија пасивног посматрања, која ограничава активност ученика, мора бити замењена научном педагогијом активног рада свих полазника, која омогућава пуни размах њихових конструктивних способности. Да би се ово остварило потребно је извршити ослобођење рада са свим атрибутима који овом појму припадају, као што су: радни положај полазника у разреду, њихово планирање сопственог рада, слободан избор, спонтаност у раду, индивидуални темпо и ритам рада, методе интелектуалне делатности итд.

У новој организацији наставе извршена је демократизација методе предавања, а тиме и демократска децентрализација активности. Метода предавања, с којом је везано и објективно право на интелектуални рад, престаје бити искључиво право наставника, а прелази и у руке ученика. Самим тим она постаје активна метода и као таква снажан покретач једног интензивног и узбудљивог рада полазника.

ПРОЦЕС САЗНАЊА И РАЗВОЈ УЧЕНИЧКИХ СПОСОБНОСТИ.

За стицање јасних представа и појмова веома је важна мисаона прерада, критичка анализа слушаног материјала од стране полазника. Међутим, у фронталној настави искључена је фаза размишљања, па је отежано схватање суштине изложеног градива, спречено буђење осећања и упропашћен доживљај откривања истине. На тај начин онемогућена је, не само образовна, већ и васпитна страна наставе.

"Пружањем" и "давањем" знања не развијају се у довољној мери духовне способности, као што то омогућава сопствено проналажење истине и откривање њених веза и узрока. Духовне способности су функције, па се оне једино на функционалан начин могу и развијати. Неактивност доводи до крхљања функција. "Рад је створио човека", а то значи читаву личност, па и његове способности. Зато ученике, кроз активно учешће у настави, треба ставити у положај да осете и демонстрирају своју снагу. Али метода предавања, којом се глорификује наставникова личност, развија супротно осећање - туђе снаге, туђе моћи, а своје немоћи.

Овом методом, која садржи у себи споља натурени механички поступак, саопштавају се готови резултати, а не указује и на пут којим се дошло до тих резултата. Тај пут остаје скривен, па се формира слика о животу "као комплексу готових ствари, а не комплексу процеса" и логичко мишљење замењује метафизичким. На тај начин метода предавања постаје догматска метода некритичког усвајања градива на веру, што убија предузимљивост ученика, слободу њиховог гледишта и чини их пасивним, насупрот захтеву школе да се код ученика развија критички однос према градиву и свим појавама објективне стварности. Побожно дивљење скривеној научној истини и мистификованој наставничковој способности изазива рађање религиозне мотивације.

Некад је постојао тајни однос према стварима. Свака способност била је читава мистерија. Међутим, знање се не може разумети ако је окружено тајнама. Прошла су времена када се занат "крао очима". Свака тајанственост збуњује и деконцентрише свест. А богатство туђег знања које блиста фантастично се прелама и религиозно одражава у свести слушалаца. Да би ученичке способности блеснуле својим сопственим сјајем потребно је скинути тајанственост којом је знање некад било омотавано и прикривано, а ученике упутити на изворе из којих ће сами стицати знања. Истовремено ослободити методу предавања и од њене традиционалне декоративности и учинити је простом, природном методом, која се, употребљена од стране ученика, преобраћа у демократску методу реферата.

Чињенице у готовом облику, ако нису плод сопственог рада на њиховом откривању и прикупљању, садрже прикривено знање, уместо да га откривају. А својом затвореношћу и скривеним смислом оне воде мистичним представама о појавама објективног света. То је онда помоћ која одмаже. Само еволутивно приказивање знања води развоју прогресивне мисли човекове.

Сваку ствар, па и научну истину ученик треба да гледа како расте и креће се од малог ка великом, од основног ступња ка материјалној зрелости. У раду по методи предавања, међутим, развој чињеница врши се изван личности ученика, а пред њиховим очима кретање ових се замагљује. Чињенице се приказују својом спољашњом и квантитативном страном. На тај се начин оне претварају у мртве податке и у њима скрива унутрашњи материјални садржај: нагомилани људски рад, моћ ситних напора у изналагању истине, снага њиховог деловања на осећања и карактер ученика итд. А тиме се слаби васпитна страна наставе.

Заменом пасивне методе предавања - која готовим резултатима успоставља готовански однос и развија потрошачку културу - методом реферата, не у класичном смислу, већ у елементарном облику (на основу истраживачког рада и сопственог откривања истине), постављени су (1932) темељи проблемској настави, тј. самосталном решавању проблема од стране ученика и отворени бескрајни простори духовног развоја људске личности и друштва.

ПАМЋЕЊЕ. - Остваривање циљева образовања фронталним радом и традиционалном методом предавања, која је заснована на преживелој и класној, вајкадашњој (педагошкој) науци, не омогућава ученицима разумевање, па према томе ни логичко памћење. Бројним детаљима и вечитим понављањем безначајних чињеница ђаци се одводе са терена битног. А тиме окрећу леђа свакој логици. Убија им се воља и затупљује ум. Механизира и обогаљује личност. Врши злоупотреба памћења, његова традиционална деформација.

Таква настава, својом механичком активношћу, не обухвата полазникову свест. Самим тим она образовање своди на физички рад (исцрпљујући нервни напор). Угушује способности, а форсира "обдареност" за памћење, које може достићи и феноменалне размере. Али то не значи да су ученици и генерално способни. И "код многих инсеката добро је изражена способност памћења".¹ "Памћење је опште биолошко својство којим располажу сва жива бића".²

Формалном усмереношћу и површном репродукцијом градива, тј. вербалним усвајањем знања убрзава се процес заборављања. А тиме се обезвређује труд и претвара у некористан и јалов, лажан рад, развија мишљење речима и вербалне навике.

Интелектуална делатност, у којој се, наместо правог стицања знања, непрестано врши игра речи и сипају фразе, налик је на "млин који меље а брашна нема"! А наставникова предавања на "причу о Насрадин Хоџи који је сејао боб на зиду, па ни једно зрно није на њему остало".

Стратегијом заглупљивања и крутим "догматски учауреним системом мишљења", препарирањем мисли деформишу се и одлични ђаци. Они, својом оданошћу и залагањем, радним успесима и способношћу у почетку заблистају и много обећавају. У даљем развоју, нехуманом и антипедагошком организацијом наставе, лишавањем идејне позиције, механичким утувљивањем знања и ограничавањем на нижу нервну делатност, кочењем мисаоно-емотивних процеса, њима се даје негативан правац. Зато они обично постају бубалице, обдарене за памћење и формално умовање (религиозно и празно размишљање) и аутоматску послушност, уских хоризоната, без личне самосталности и сопствених ставова, склони да слушају и следе једну линију, да не мисле својом главом, већ да се служе догмама, слепо покоравају ауторитету и прихватају све што им се сервира. Њихова општа интелектуална способност закржља, а често се и велики таленти угуше.

О такозваним и тобоже slabим ученицима поједини наставници овако изјављују: "Ми на часу држимо научна предавања, а школски полазници, сањивим очима забленуто гледају у нас. По одељењима има доста имбецила, који ништа не разумеју, нити реагују на јасно и гласно изговорене речи. Не дају скоро никаквог знака живота. - Жали, боже нашег труда".

1) Алфред Брем: Живот животиња (II издање), Народна књига, Бгд. 1956, стр. 16.

2) Др Владислав Клајн: Заборавност - особина младих, Свет бр. 588, Бгд. 1968, стр. 24.

Ови педагози не могу да схвате да ученици у почетку нису били такви, већ да традиционална настава, стављањем истих у дискриминисан положај и својим драстичним стартом, тј. насилним поступком и догматским ставом, заочи вољу и акциону способност, блокира развој, ослаби мисаони рефлекс и поремети слободан ток мишљења, демобилише одељење и шокира духовни живот у њему.

Она деформише и сужава, празни и успављује свест. Регресивним методама отвара процес враћања на инфантилни стадијум и ученике подстиче на одговарајуће инфантилно понашање. Тиме зауставља њихов развој и задржава на степену који не одговара конкретном узрасту. Обликује детињасте нарави и формира закржљало, за нас одрасле мало разумљиво, инфантилно схватање које се одликује наивношћу. Дугорочно и систематски усмеравање према механичкој страни рада и живота, такве природе више интересују спољашњи утисци и декоративни елементи (физичка појава наставника, израз лица и мимика, његово кретање по разреду, крој хаљине и боје, интонација и динамика гласа итд., само не и суштина предавања). А из тога се види да у школи не постоје услови ослобођеног рада, погодни за развој више нервне делатности и самосталног мишљења, за стицање интелектуалне и моралне зрелости, већ околности за појаву инфантилизма, као и других облика душевне заосталости, ученичке сметености ("одбрамбеног кочења") и разних деформација, постављања дефектног основа у развоју личности.

Туробном атмосфером и читавим системом ненаучних, а као таквих и абнормалних поступака: примедбама и забранама, полемичким разговором и сталним понављањем неуротичних ситуација, препиркама и претњама, вечитом кампањом на линији конфликта младих са проблемом васпитања и низовима бесмислених речи, она замара сензорне (осетне) живце. Доводи до поремећаја механизма за примање и прераду утисака. Депресивно делује на нервне центре у мозгу. Отупљује рефлексе, шири дремеж и чини их духовно тромим, трагично одсутним.

Безличном бирократијом ученици се претварају у пасивне објекте, беживотне ствари, чију будућност одређују други. А над њима се туђа воља извршава као нека виша сила и неумитна судска пресуда. Од њих очекује да те ударце примају укочено, без знакова отпора, и на тај начин убија се борбени дух у њима, отупљује критички однос према објективној стварности.

Стално и упорно настојање школе да се на часовима стиче што већи број представа није у складу са законима сазнања. О томе наука о друштву каже: "Тешко би време за човека била нужност да упознаје сваку поједину ствар и да у памћењу држи индивидуалне разлике сваке ствари. Он би у својој глави чувао многе хиљаде ликова и зауставио би се на "предметном мишљењу првобитних људи". Исто тако би за ученике тешко време била и нужност да памте све бројеве из телефонског именика, називе улица великог града и сл., из којих оквира средњевековног бесмисла школска настава још није изашла.

Ђачке масе, и поред законом обавезног школовања и педагошких метода присиљавања, мало се интересују за школска предавања и показани

начин васпитања. Ту појаву потврђује и народна пословица која гласи: "Свако може довести коња на појило, али га ни хиљаду људи не може натерати да пије".

"Ми од старе школе не смемо узимати оно кад су памет младог човека оптерећивали бескрајном количином знања од којег је девет десетина непотребно, а једна десетина унакажена". Али у име људскости ми васпитанике не смемо оптерећивати ни дефектном организацијом наставе, која врши унакажавање образовног садржаја и личности ученика у овом процесу.

Данас се више него икад указује потреба да се прекине са наopakим смером у наставном раду, а исти замени логичким постављањем: увођењем стваралачке праксе и савременог облика учења, вишег нивоа активности и садржинског усмеравања образовне делатности, отварања мисаоних процеса и увођења свести ученика у његово васпитање.

"Нама није потребно бубање. Али нама је потребно да развијемо и усавршимо памет сваког ученика познавањем основних чињеница. Да то представља закључке који су неизбежни с гледишта савременог образовања".

Само одабране чињенице могу представљати чврсте ослонце и за развој памћења. Да би ученици могли да владају појмовима, не треба се упуштати у ситнице, оптерећивати њихову свест нумеричким подацима и другим појединостима којима се замагљују чињенице. За многе ствари је довољно запамтити где се оне налазе и у даном моменту умети користити изворе података. А то значи да су најважнија оријентациона знања - оспособљавање ученика да се служе енциклопедијама, речницима, лексиконима, библиографским билтенима и другим приручницима, и да умеју да примењују стечена знања.

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА ПАМЋЕЊА. - Према познатој анегдоти, "настрадали музичар у саобраћајној несрећи, на питање: Јесте ли бар запамтили број аутомобила који вас је прегазио, одговорио је: Нисам запамтио број, али знам да је труба била наштимована у а-молу".

Из овог примера видимо, да се од полазника не може захтевати учење које је противно законима памћења. Они претходно морају бити дугорочно припремљени за усвајање одређеног градива. Јер, сваки ученик прима утиске на свој начин. Сваки врши одабирање психичких садржаја према својим трајним интересима. И "свака биљка узима друкчије састојке (животне сокове) из једног истог земљишта".¹

Индивидуализација опажања, као субјективни одраз објективне стварности, једна законитост процеса сазнања, намеће и одговарајући - индивидуализирани облик памћења, не само због трајне постојаности, већ и тренутне варијабилности примања утисака од стране сваког појединца.

1) Јан Парандовски: Алхемија речи, Култура, Београд, 1964, стр. 155.

МЕТОДА ПРЕДАВАЊА У ОКВИРУ САМОСТАЛНОГ РАДА ПОЛАЗНИКА. - У смислу развојне теорије коју предлажем, предавање се не јавља једино у свом завршном облику - саопштавању готових чињеница, већ оно има еволутиван карактер. У почетном стадијуму оно не личи на предавање у класичном смислу речи. До тог крајњег степена ученици сами постепено долазе у свом самосталном раду, уз помоћ и сарадњу наставника.

Полазницима који нису довољно оспособљени за самостално учење у почетку се у неколико речи каже у чему је суштина предавања и упуте се у поступак око савлађивања градива. А они то после својим темпом и ритмом, уз сопствену мисаону активност, сами обраде и у једном од следећих часова изложе на одговарајући начин, зависно од природе материјала.

Ученички реферати су проткани упућивањем, допуњавањем, исправљањем итд., што значи да се наставничково усмено излагање не искључује, али се не остаје ни на линији предавања у некадашњој форми, већ се стари доминирајући његов облик замењује видовима који раније нису у довољној мери употребљавани.

У оваквом процесу наставник даје само елементе предавања које се у својој целини јавља тек на основу заједничког рада полазника и наставника. То у првом моменту није саопштавање ни детаљно изучавање чињеница, већ више упознавање са путевима којима се долази до њих. То је само храбрење и ослобађање ученичке личности од страха и несигурности, покретање њихове активности и уливање вере у сопствене снаге, успостављање контакта са књигом, развијање истрајности у раду.

После дужег вежбања полазника у самосталном учењу, престаје потреба за наставничковим претходним упутствима, његовим опширним објашњењима у току и дугим допунама на крају реферата. Ученик, самостален и са развијеним радним навикама, сналази се и без велике помоћи у изражавању и демонстрирању радњи.

Репродуковање градива полазника служи као база за успостављање везе са наставником, отварање пута за ширу сарадњу без дискриминације. Иза овог следи даље наставничково обрађивање полазничке личности, усмеравање на суштину градива, дубље разумевање истог, слободно изражавање својим речима и развијање критичког мишљења. С погледом на ниво на коме се налазе обични људи, ова метода је упрошћена и својом једноставношћу блиска сваком полазнику, тј. она је индивидуализирана.

У раду по методи предавања схваћеној као заједнички рад наставника и ученика, који се на одговарајући начин мора тако и организационо поставити, основни услов успеха, гаранција високог квалитета наставе јесте претходно припремање целокупног материјала из којег ће полазници учити, уз обезбеђење свих у овој књизи изложених природних услова под којима они треба да дају своје одговоре.

У оваквом поступку предавање престаје бити моменат, а претвара се у процес који је рашчлањен у више фаза. Фаза упознавања са изворима,

путевима и начинима за стицање знања припада наставнику, а фазе откривања и саопштавања чињеница припадају полазницима. На тај начин вербална метода предавања доживљава свој преображај и престаје бити пасивна, а постаје радна, активна метода, која се уместо саопштавања преобраћа у методу стицања и освајања знања.

Када је у питању тренутно и краткотрајно, масовно обавештавање слушалаца о неким друштвеним мерама, догађајима у свету и сл., метода предавања може и треба да има информативан карактер. Међутим, када се ради о школским полазницима и дугорочном, систематском њиховом образовању, она мора имати карактер проучавања проблема и у рукама полазника мора бити оруђе њиховог самосталног истраживачког рада.

Наставник ће покатакд држати и традиционална предавања, али она сада неће доминирати у настави, већ ће бити равноправна са рефератима полазника. Поред указивања помоћи и припремања ученичких одговора, наставник ће давати уводну или пропратну реч, сумаран преглед градива, кратко и сажето понављање са истицањем битних момената, савремено осветљавање чињеница и откривање веза, вршиће сређивање знања. Он ће држати предавања углавном само из оних делова градива до којих полазници, из било којих разлога, не могу самостално доћи. А све податке и чињенице до којих они сами могу долазити треба њима препустити уз усмеравајућу сарадњу наставника.

У условима ослобођеног рада и децентрализоване методе предавања уводи се свестан и демократски однос полазника према учењу, па они престају бити објекти наше васпитно-образовне активности, а претварају се у носиоце нове свесне, прогресивне делатности. Управљајући сами својим радом полазници "потврђују себе и задовољавају свој стваралачки интерес". Све то ствара повољне услове за самостално учење и развој непосредне демократије у разреду, хуманизацију међусобних односа, идеолошко васпитање ученика.

Као што се види, овде се не ради о метафизичкој, апсолутној, већ о дијалектичкој релативној и делимичној негацији једино оних видова класичних метода којима се ученици лишавашу идејних позиција, о укидању начина њихове идеалистичке, религијско-догматске примене. Ту се ради о техничком коришћењу неискоришћених својстава и савременој научној употреби, у којој долазе до изражаја и унутрашње стране односа.

Овим се врши само извесна модификација наставних метода и замена пасивних форми њиховим активним видовима, уз задржавање и развијање свега онога што је било позитивно у старим облицима. Ту се ради о враћању класичним методама њиховог садржаја од кога су биле отуђене, о уклањању свих околности које су доводиле до таквог стања и о стварању наставних услова у којима ће те методе моћи изражавати своју праву суштину.

Конкретна дијалектичка метода преузима све конструктивне црте класичних метода и напредне тековине досадашњег развоја, а превазилази само оне које су, као застареле, постале негативне и штетне. На тај

начин се одржава континуитет историјског кретања наставних метода, а не прекида развој њиховим потпуним укидањем. Наука о друштву каже: "У процесу развика тај елемент негирања игра огромну улогу. Без њега не би могло бити развика".

МЕТОДА РЕФЕРАТА У ОКВИРУ ВИШЕФРОНТАЛНОГ НАСТАВНОГ ОБЛИКА

Метода реферата је у ствари метода предавања чији носилац није само наставник. Овде је предавање рашчлањено на неколико фаза. У фази прикупљања података оно се јавља као метода рада на књизи и другом материјалу, а у фази саопштавања стеченог знања као метода реферата. Ту се врши спајање ученика са условима рада и одвија континуирано изучавање делова градива, прилагођено индивидуалном ритму њиховог развика и нивоу на коме се сваки налази, остварује право на рад. Отвара се активни процес самосталног мишљења и омогућава континуитет ученичке свести. У таквом раду метода реферата заузима прво место. Метода предавања замењена је методом реферата.

Померањем и променом места наставним методама и дидактичким принципима мења се положај и однос међу њима, а самим тим врши се идејно престојавање полазника у разреду и битно мењају и њихови односи. Они се ослобађају веза и односа подређености и личне зависности, а додељује им се повољнији положај, у коме се пред њима отварају нови видници и омогућава несметано испољавање стваралачке иницијативе.

Ту је васпитању дат други квалитет. Оно се одвија на новим идејним основама. Отварају се шире могућности за самосталност ученика, којима се даје позиција управљача, позиција субјекта. Они остварују власт над својим радом и уздижу на степен свесног односа према васпитању.

Метода реферата у неким облицима није нова. Извесни видови ове методе и раније су постојали, али су наопако примењивани. Полазило се од највишег, па према томе и најнеприступачнијег облика ове методе, која је задавала велике бриге и тешкоће ученицима. Према развојној теорији коју предлажем, ова метода има и свој једноставнији, основни вид. Зато те реферате не треба схватити у досадашњем смислу речи, у коме су они представљали развијени облик ове методе, читаве студије о писцу или неком проблему. Треба их разумети као једну њену варијанту, која својом упрошћеношћу и не личи на праве и потпуне реферате, већ на њихове прве зачетке. Овим рефератима премошћава се јаз између ученика и класичног вида поменуте методе. Они служе као степенице уз које се полазници успињу до оних облика који преставају резултат истраживачког рада. Најразвијенији класични видови ове методе могу бити крајњи циљ, али не и њен почетак.

Кроз реферате као сталан метод у настави свих предмета одвија се свакодневна вежба ученика у изражавању и остварује функционалност способности и знања. Тиме се пружа прилика да они стваралачки изразе своју личност, постигнуте успехе доживљују као своје победе и јачају свест о сопственој снази.

У таквој настави престаје стихијни развој, а успоставља се организован и плански, критички однос према своме расту. Стичу чврсте навике за истрајан рад и самостално изучавање проблема, упорно савлађивање тешкоћа и довођење сваког започетог посла до краја, које особине представљају позитивне црте воље и карактера.

Ту се развија и морално осећање дужности, пошто примљена задужења сви полазници без изузетка морају извршити. Та обавеза није наметнута одозго, већ је, као услов остварења њиховог циља, потпуно добровољно усвојена, јер је произашла одоздо.

Претходним радом на књизи и спонтаним односом према њој, полазници постепено овладавају овим значајним средством за стицање знања, па се јавља неугасива жеђ за читањем. То им веома корисно служи и касније у животу, а уједно се оспособљавају и за служење методом реферата у њеним вишим облицима.

Метода реферата представља полазну тачку и "основу развитка личне самосталности", конкретан идеолошки облик за ослобођење и хуманизацију рада; савремену стваралачку, демократску и научну примену метода. То је конкретизација и синтеза, најдоследнија потврда свих наставних метода и дидактичких принципа. Њихову механичку комбинацију она замењује суштинском употребом, а вештачко и формално јединство наставних предмета смисаоном повезаношћу. Као таква, метода реферата разоткрива унутрашњу страну наставног процеса и ученика усмерава у позитивном правцу. То је стратегијски метод за укључивање свих полазника у самообразовни рад, ефикасан начин идејне производње људи. Она је кључ за решење кризе, поремећаја равнотеже наставног процеса. То је начин разотуђења васпитно-образовне делатности путем укидања услова централизације, до чега доводи фронтални рад и субјективна централистичка метода предавања. Ова својом догматском концепцијом, пасивним улогама полазника и "преношењем извора развитка напоље", погодује развоју ненаучне, метафизичке педагогије.

Метода реферата, која се заснива на закону унутрашњег самокретања, као објективна и антидогматска, ствара организационе услове за развој научне, материјалистичке идеологије, а самим тим и демократско идеолошко васпитање, које је наслеђеним, безидејним начином наставног рада у суштини досад било укинато.

ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА РАДА. - У овој форми наставе рад је ослобођен и подељен на све чланове разредног колектива. Ту је извршено приближавање рада полазницима и успостављен непосредан њихов однос према учењу. Сада они самостално управљају својим радом. А тиме се укида диригован, механички систем наставе, врши дебиروقратизација васпитања.

Метода реферата даје ђацима демократску идејну позицију. Она је конкретан облик непосредне демократије. А ово представља основни однос, форму и садржину права и дужности, идеолошког васпитања и свеукупне активности ученика и наставника.

Таква метода омогућава да се настави приће са идејне, тј. васпитне, а не техничке стране. Она заводи уравнотежен однос и омогућава стабилан развој. Отвара процес ученичког саморазвитка и поставља чврсте основе самообразовног система наставе.

САМООБРАЗОВАЊЕ. - У овој организацији васпитне делатности основни облик је самосталан индивидуални рад ученика, заснован на систематском усмереном самообразовању, тј. на самосталном учењу.

Школски полазници су радни људи којима највише одговара радан метод, а не пасивно седење и слушање. Њихов физички рад је самосталан. Самосталност је претежан облик њихове активности. Зато овај вид рада треба да буде најважнија компонента и у образовању одраслих. А то осигурава метода реферата са њеним доминантним положајем у наставном процесу.

Тачно је да се у ликвидацији послератне неписмености у нашој земљи наступало фронтално. Али прави јуриш на знање, у смислу његовог систематског освајања, може се најуспешније извршити вишефронталним радом. Чарлс Дарвин, велики енглески научник и оснивач теорије о еволутивном развоју природе, на питање о васпитању изјавио је следеће: "Ја мислим да сам све оно што је од било какве вредности постигао путем самообразовања". А Рајнберг, совјетски научник, додаје: "Самообразовање је чаробни кључ који свим људима отвара пут ка највишим тековинама научног стваралаштва".¹ Песталоци је такође писао, да "самообразовање лежи у најдубљој природи свих људи".

Док су принудан (отуђени) рад, "хетерономија личности (несамосталност разума и воље" или одузимање памети), као и позиција објекта, у оквиру фронталног наставног облика, нехумани, ментално-нехигијенски услови, погодни за ненормалан, заглупљујући развој људских бића - самосталан (ослобођени) рад, аутономија личности и позиција субјекта, у оквиру вишефронталног наставног облика, су врхунски ментално-хигијенски услови за постизање високо квалитетних резултата (по свим критеријумима цењени), погодни услови за покретање унутрашњих потенцијала и аутентичан, космичким разумом обасјан, свестрани развој ученикове личности.

Кроз овај облик васпитне делатности остварује се жеља полазника да буду господари свог властитог рада на изграђивању сопствене личности, на који начин ишчежавају вештачки узроци неспособности ђака.

Као нијансирани облик наставе, он омогућава индивидуално прилажење ученицима, остварује континуирани процес и непрекинуту линију ученичког развоја, демократског учешћа и једнаке услове за све.

1) С.А. Рајнберг: Методика и техника научног рада, Медицинска књига, Београд, 1949.

А равноправно укључивање у наставни рад је научни облик наставе, савремена оријентација васпитања, историјска нужност, императив нашег времена.

РАЗВОЈ ГОВОРА. - Говор је средство општења међу људима и регулисања њихових животних односа и односа у производњи. Он изражава човекову мисао, а истовремено утиче и на њен развој, као и на развој мишљења и понашања других људи.

Отуда је велики социјални значај људског говора. По говору се цени и карактер човека (отворен или затворен - "Прозбори, да те познам"). То је једна од основних духовних манифестација којом је обдарен само човек и који одражава стварност.

У раду по методи предавања носилац функције говора је наставник. Полазници уз ћутање слушају његове речи. У сталној примени методе реферата ова функција преноси се и на полазнике. Сада се њима додељује улога говорника и тиме се одстранује једностраност у наставном раду. Налази се и заједнички језик ученика и наставника.

Док је метода предавања монолошка метода, дотле је метода реферата врста полилошке методе у којој сви полазници говоре. Ту ће први пут проговорити полазник који се никад није јављао (али сад са позиција равноправног учешћа). Метода реферата, као покретачка, мобилише снаге полазника, осигурава им активну улогу у настави и на тај начин омогућава да њихова личност дође до значаја и да се истакне.

Наши полазници не умеју да се изразе. Они често говоре "смущеним језиком". У раду по методи предавања не полази се од полазничког говора, као језичке форме и њиховог мисаоног садржаја, као одраза стварности, већ од наставничког књижевног језика и садржаја његових мисли. Ка томе степену треба тежити, као крајњем циљу, јер се не може њиме и почињати, већ најелементарнијим облицима који су пуни почетничких грешака. На тај начин ће језичка форма проистичати из сопственог мисаоног садржаја. Иначе, она као неадекватна и натурена споља, а као таква и несхваћена од стране полазника, условљава механичко памћење, а преко овог исту такву врсту и мишљења.

До сада су ученици добијали епизодне улоге, које као споредне нису биле услов за развој способности говора. Како од овога у знатној мери зависи правилно мишљење, потребно је неговати културу говора и честим говорним ситуацијама пружити ученицима прилику да што више говоре. А то у пуној мери обезбеђује рад заснован на методи непосредног казивања, где је омогућено да се личност полазника отвори и слободно испољи свој унутрашњи садржај. Она нам открива какве се све скривене могућности крију у ученицима када се отклоне сметње њиховог слободног развитка и омогући да дођу до потврде своје улоге.

Наставом говора разред се претвара у демократску трибину, где полазници науче говорити пре него што приступе изучавању језика. А то и јесте природан пут за стицање говорне културе и упознавање духа језика.

Момент реферисања стеченог знања од стране полазника представља за њих свечан тренутак, када они славе победу рада над бирократизмом у васпитању и победу науке над религиозним условима, идејним разграђивањем и механичким системом наставе, прекид са старим методама, генерално окретање преживелог начина образовања према самосталном раду као идејном изразу и суштини савременог одгоја. То је освајање демократских позиција, масовни продор у квалитетно нове, антидогматске услове васпитања и овладавање материјалним процесима, постављање аутономне ученикове личности и формирање масовне организационе свести.

То је генерална линија нашег педагошког утицаја.

Вежба у усменом говору је основа и за писмено изражавање. Али у настави писмености не треба полазити од формалне стране језика и спољних елемената писмености, од строго научних правила о језику и аспстрактних, бирократских облика његове употребе (одвојених од говорног нивоа масе ученика), већ од најосновнијих конкретних, њихових демократских форми, од познавања лепоте и богатства језика и развијања способности изражавања. Тиме наставни језик престаје бити изнад и пре свега "филолошки, а постаје друштвени чинилац - ослобођења личности од своје немости, немуште основице и неартикулисаних облика свога сопственог, унутрашњег језика - фактор оспособљавања човека да себе изрази, да слободно каже шта лежи у њему, да своју мисао и свој живот учини друштвеним".¹ На овај се начин врши дебирократизација школског језика, његова давно жељена демократизација.

Познат је велики значај писмености, не само као средства за изражавање мисли и стеченог знања, већ и као средства за успешно учење и стицање нових знања. Зато традиционални метод проверавања и развоја писмености у виду месечних писмених задатака, који не омогућавају темељан рад у овом облику, треба заменити новим ефикаснијим начином који успешно решава ово питање и уводи систематску наставу писмености у правом смислу те речи. А то омогућава рад по методи усмених и писмених реферата, као основној у наставном процесу, који се обавља свакодневно.

СВЕСНА ДИСЦИПЛИНА. - У раду по методи предавања важан наставников задатак састојао се у борби против нереди у разреду. У настави извођеној по методи реферата мобилишу се позитивне особине, па се проблем дисциплине и не поставља. У таквој организацији отвара се пут конструктивној делатности.

1) Са предавања др Ђорђа Костића, одржаног на семинару Савеза народних и радничких универзитета, у Београду, 31. августа 1967.

Досад је наставник давао лекције о пристојном понашању. Међутим, културно опхођење и чврсте навике реда не могу се развити вербалним методама. Услов дисциплине није непомично седење и ћутање, учениково "мирно постојање", већ слободно кретање. Вештачко заустављање тога кретања ствара привидан ред који се исто тако брзо ремети као што се брзо и успоставља. "Међу урођеним својствима материје прво и најважније својство јесте кретање". Треба правити разлику између негативног и позитивног немира, индивидуалног и друштвеног, унутрашњег и спољашњег понашања.

У фронталном раду пажња полазника управљена је према наставнику. У вишефронталној, индиректној настави они се окрећу предмету рада и њихова пажња везује за посао који обављају. Училишница личи на радионицу. А и школа постаје радна организација, "културна фабрика" у којој се развија мисаона и интелектуална производња. Ту полазници производе и остварују себе.

У раду се ствара један закон који испуњава свест ученика и распоритице на целокупно њихово кретање. Рад обузима читаву личност полазника, тако да они не могу да се понашају друкчије него што правила рада захтевају. Запосленост свих прожима их радним духом, па су они и сами заинтересовани да се ред очува, јер им ред омогућава њихову делатност. Сви увиђају да је за остварење заједничког циља потребна и радна дисциплина и да се неред коси са њиховим интересима. Зато својим ставом и свим средствима настоје да га по сваку цену одрже. У организацији наставе у којој су услови рада изједначени нема ни разлога за појаву недисциплине. Полазницима је, напротив, стало до тога да одржавањем реда омогуће себи несметани развој, а истовремено и да својим понашањем оправдају значај који им је дат равноправним положајем и повереним задацима. У нераду често осећамо унутрашњи немир, па се у разреду неред и јавља у моментима кад полазници нису запослени. Понашање ђака зависи од услова у које смо их ставили, тј. од наставних односа који се одражавају у њиховој личности. Радни односи покрећу на позитивну делатност, а пасивне везе на нерадан активност.

Демократски механизам који омогућава расподелу према залагању, постаје инструмент реда само у одређеним околностима. Изједначене могућности, на демократски начин уграђени услови у разреду су организациона база за овај облик уређења школског друштва и права основа награђивања према раду. Материјални услови идеалистички постављени, на бази прикривене централистичко-административне и антагонистичке, дехуманизоване расподеле ("међусобног закидања") развијају јединство колектива и погодују развоју малограђанске идеологије.

Свођењем демократије у школи на ниже, вербалне облике рађају се услови за малограђанско оговарање и неограничено торокање, избијање на површину говорљивих медиокритета и стварање опортунистичких клика, које се на речима слажу са демократским преображајем и хуманим поступком у настави, а на пракси раде супротно.

Ту се демократија раздваја од процеса рада, примењује у облику формалне демократије и углавном своди на дехуманизовану расподелу личних доходака, у којој је највише цењена вербална активност, приватне и фамилијарне везе. У теолошким условима школе врши се и религиозна расподела ("коме је бог дао - дај му и ти"). Демократски принцип награђивања према раду добија карикатурне, а каткад и драстичне облике. Све се више "појављују позлаћени или посребрени односи и вредности мерене новцем". Уништава се педагошка суштина наставничког колектива. Делатност губи карактер стваралаштва, а формира метафизички и антидемократски поглед на свет, као идејни израз таквих односа у настави.

Метода реферата, као форма ослобођеног рада, израз унутрашње активности и демократске праксе, отварањем трибине иницијативе ученика, у широком оквиру непосредне демократије даје и наставничком колективу квалитетнију, његову праву садржину. Она ствара материјалне услове за један виши облик васпитања и спровођење демократске идејности у настави.

Свесну унутрашњу дисциплину, која би припадала суштини полазникове личности, може створити само организација наставе заснована на унутрашњим радним односима и идејној независности ученика. Форма наставе која задовољава материјални интерес и врши награђивање према раду обавезује и на поштовање реда. Да би се стекло право на брже напредовање и завршавање разреда пре истека рока, поред обавезе да савладају прописану количину градива, полазници су дужни да испуне и одређене захтеве у погледу савесног вршења дужности, да стекну најосновније моралне навике и развију елементарне облике социјалне свести, једном речју да добију идејну физиономију своје личности. На тај начин расподела према раду, која захтева нове односе у разреду, постаје чврста основа и понашања ђака.

СТВАРАЛАЧКА РАДНА ТЕРАПИЈА. - Организација наставе у којој полазници самостално управљају својим радом има и терапијску улогу. Такав рад је ефикасно средство самопотврђивања личности. Познато је и "психотерапеутско деловање чињеница",¹ нарочито оних до којих ученици сами долазе.

У раду по методи предавања, где се полазницима додељују непокретне и неме улоге и они појављују у епизодним сценама, стварају се разне инхибиције (кочење мисли, осећања и говорне способности), као последица гушења ученичке самосталности у недемократским условима разреда и узбуђења која они доживљују кочењем радне иницијативе. Слободним стваралачким радом и масовном применом терапијске методе непосредног казивања, тј. свакодневним иступањем пред јавношћу разреда, ученици добијају функционални облик егзистенције и њихова се личност динамизира. Они се навикавају на услове давања одговора, па у отвореном процесу формирања самосталности, спонтаног ослобађања

1) Зборник другог научног састанка неуропсихијатара у Опатији 1949, Медицинска књига, Београд, 1951, стр. 134.

унутрашњих снага, емотивног пражњења и духовне откочености, разотуђења и постизања јединства личности, долази до олакшања - развезивања мисли и раскидања веза које су их спутавале. Настаје ослобођење од антагонистичких супротности и говорне неспретности, па такви ученици почињу да се ишчауравају и излазе из традиционалне затворености.

С обзиром да је рад слободно изабран и да је за полазнике интересантан, он врши терапијско дејство на њихово расположење. Својом спонтаношћу и разноврсношћу такав рад утиче на функције жлезда са унутрашњим лучењем, а преко ових и на рад свих осталих органа. Тако се благотворно дејство овакве наставе, у којој постоје уравнотежени односи, преноси и на опште стање у организму, чија се активност развија у правцу нормализовања свих процеса у њему.

Позната је терапијска улога рада уопште, а посебно пријатног и корисног рада који је добровољно изабран. У пријатном раду је ведрије расположење, па се у методу где пустимо ученике да сваки сам прича о себи постиже психичко растеређење и духовна равнотежа личности, остварује нека врста психодраме у разреду.

Рад смањује монотонију и досаду. У интелектуалном раду се подстичу духовне функције на бржу и интензивнију делатност. Рад је пут којим се троши нагомилана енергија, па се у организацији наставе, у којој су (рефератима и креативном дискусијом, тј. дијалошким и полилошким методом) сви ученици покренути, врши тзв. терапија запослења и терапија стваралачке улоге.

Зато ова форма наставе, која се заснива на активном, стваралачком раду свих полазника, заслужује пажњу и са ментално-хигијенског и хигијенског гледишта уопште. Највећи је умор од нерада.

МЕТОДА ФУНКЦИОНАЛНЕ ПИСМЕНОСТИ

Традиционалном применом методе писмених радова школски задаци се не обрађују систематски, већ кампањски (једном месечно или двапут у полугодишту). По истеку времена од 45 минута свеске се од ученика одузимају и закључавају у наставникову фијоку. Педагог се претвара у кључара, а за време писменог рада и у њиховог стражара.

Савремена психологија нас учи, да је једна од основних црта воље и карактера - стицање особине да се започети посао доводи до краја и развија тежа за резултатом. Наведеним поступком, међутим, ова законитост је пренебрегнута.

Стављањем ђачких свезака под катанац процес производње се прекида, а ученици "одвајају од услова рада који су потребни за покретање и остваривање њихове радне способности". Они се претварају у "разоружане ствараоце" и лишавају радости довршеног посла. Њима једино остаје да баце последњи ожалошћен поглед на недовршене задатке и сахрану првих почетака своје умне производње.

Као резултат прекинутог процеса, многи на недовршеној литерарној активности добијају слабе оцене са мотивацијом, да су им мисли разбацане и неповезане. Међутим, почетна разбацаност, не само да је објективно нужна, а самим тим и научно исправна, већ за даљи рад на обради теме и неопходна. То је бацање мисли на хартију, постављање плана, давање контуре, припремање обраде и синтезе материјала које долази после тога. Безоблична материја садржи и наговештава почетак облика. Грађевина коју су људи почели зидати, у почетку и не личи на оно у шта треба да се претвори, већ је такође разбацана и неповезана. Свуда се виде гомиле камена, цигле, земље и другог материјала у нереду. У суштини, овај привидни неред својим даљим развојем доводи до реда. Али ми се у настави не придржавамо принципа поступности и не полазимо од земље, цигле и камена, од чврстог темеља у нашем грађењу, већ зидамо куле у ваздуху. Замишљамо да се зграда може подићи за 45 минута и да су ученици у школу дошли већ изграђени, уместо да их ми изграђујемо. Ово указује на чињеницу, да класична настава и није производна, тј. стваралачка, већ репродуктивна делатност (просто механичко понављање запамљеног материјала). Таква настава претежно се служи "употребним обликом" стеченог знања, а пасивним улогама и нерелалним захтевима, она знање великог броја полазника чини неупотребљивим. Наставнике који се жале да им поједини ученици много речи употребе а мало њима кажу, подсећамо на добро познату и јасно изражену мисао: "Опрости, друже мој, што ти пишем надугачко - нисам имао времена да ти пишем краће".

Ако напред изложени поступак око израде писмених задатака упоредимо са материјалном производњом у фабрици или занатској радионици, видећемо да се тамо процес израде производа не прекида у првој

фази свог развитка и предмети не оцењују у свом недовршеном облику. У школи, међутим, прекидање процеса рада и одвојеност од услова производње проширује се и на остале елементе наставног процеса, па то постаје општи принцип, сталан однос у настави.

Оваква метода води одучавању ђака од писмених вежби и формира навике да се они "прихватају свега и свачега, а ништа да не доведу до краја".

Стављањем незавршених задатака под кључ, ученик постаје "отуђен производу свога рада". Отуђен облик је мистичан облик у коме писмени задаци стичу тајанствена својства и претварају се у самосталну, натприродну силу која влада над ученицима. А то значи да се одвајањем полазника од сопствености над својим радом успоставља обрнут, фетишки однос - њиховог потчињавања властитим производима, тј. спољним околностима, што није основа за развијање ученичке самосталности, већ надмоћности и подређености, личне зависности полазника.

"Невладање средствима, процесима и производима рада су основне карактеристике отуђености рада... а отуђени рад: то је рад отргнут од произвођача, њима отет и споља наметнут".¹

У таквој фалсификованој настави ученици стичу "егзистенцију одвојену од процеса производње", па се развијају безлични и отуђени односи, духовна одсуственост и осећање немоћи, вечита збуњеност и сметено понашање, паничан и дубок, сујеверан страх од писмених задатака. И у том процесу стварају литерарни инвалиди.

Наставник исправља ученичке грешке у свескама и ставља свој "параф". Али на брзину и често у замореном стању извршен преглед великог броја задатака је више-мање формалан, а не систематски. Наставник не користи довољно унутрашње вредности задатака и значење ученикових речи, већ више цени спољни облик изражавања, њихову вербалну страну. Он не мери задатак с погледом на фазу производног процеса и индивидуални ступањ развитка, већ са гледишта просечних услова и општег облика вредности, са становишта завршног ступња који треба да дође на крају. Својим жврљањем по ученичким задацима наставник више уништава естетске вредности, него што их открива и даље развија. Он на табли истиче типичне, опште грешке, карактеристичне за цео разред. Али то није конкретно индивидуално, већ начелно и апстрактно испољавање грешака, које се због несхватања њихове суштине у свести ученика утврђују. Полазници се тиме у свом образовању заустављају, а и здравствено погађају. Сталним остављањем задатака у недовршеном стању и развијањем таквог стила у раду, код ученика се стварају психолошки услови и за развој извесних поремећаја у виду неуроза, које се могу испољити не само у читању и говору, већ и у писању и аљкавости.

Ђак треба своје грешке да прати, проучава, долази до увиђања њихове неисправности, откривања истине и систематског самоисправљања, а тиме и до раскидања везе неуротичног стања са одређеним

1) Богдан Шешин: О неким проблемима отуђења и ослобођења рада, Филозофија бр. 4, Београд, 1965.

ситуацијама око жврљања задатака и душевних потреса. Полазник треба много пута да покушава, греши, мења, допуњује и стваралачки се, а не репродуктивно, односи према задатку, на што га је досадашњи метод рада наводно.

Високо образован интелектуалац и научни радник, писац књига, са богато стеченим свестраним искуством, једном приликом ми је рекао: "Ово ми је осми концепт теме коју желим да обрадим". А. Л. Толстој је дванаест пута преправљао, допуњавао, дотеривао и мењао свој роман "Ану Карењину". Дарвин је 20 година размишљао и припремао своје епохално дело "Порекло фела". Безброј примера и других великих писаца указује на развојни пут литерарног и научног стваралаштва, потребу давања подршке ученичким напорима, систематског и дугорочног праћења њихове писмености.

Ако се запитамо који језик узимамо за базу писмених задатака, видећемо да то, у фронталном (формалном) облику наставног рада, није интиман и конкретан говорни језик полазника, већ, наведеној организацији образовања прилагођен, формалан језички стил наставника, са којим, као апстрактним и неразумљивим, ученички разговорни стил долази у сукоб. Језички ниво писмених задатака не одговара литерарном ступњу развоја сваког полазника, већ се њиме намеће пресечан ниво, који је за слабе ученике виши од њиховог, а као такав неприступачан, а за боље ђаке нижи, који их враћа у неписменост. Према томе, пресечан језички ниво је неконкретан, а самим тим и нереалан, па он представља начин слабљења воље за књижевним образовањем и развојем писмености.

Познато је да има и научних радника са изграђеним књижевним стилем и високо развијеном техником и културом писања, формираним смислом за композицију и опробаном способношћу за литерарно истраживање, чији друштвени положај једино и зависи од њихове писмености. Па ипак се дешава да поједини међу њима не напишу више од неколико књижица и мало већег броја чланака у читавом свом животу. Њихово бављење изучавањем појединих питања траје дуго, али због деликатности и тежине проблема писања уопште резултати често изостају, тако да они нису у складу са професионалним угледом и очекивањима која се у те људе полажу. Па кад високо и највише образовани интелектуалци, корифеји писане речи, који се баве овом врстом посла у добу своје пуне зрелости морају дуго времена да пробаве у обради извесног проблема и кад многи наставници српског језика и књижевности (учитељи и проповедници писмености, који се тиме баве професионално) никад ништа у свом животу нису написали, зашто се онда ти људи скандализирају на неписменост својих ђака и зашто они и својим ученицима не дозволе да у обради теме пробаве дуже времена од 45 минута.

Свеске за школске писмене задатке су ученички алат који треба увек да буде у њиховим рукама, од кога они никад не треба да се одвајају. Ученика треба гледати као процес, што значи да ни његов задатак не сме бити моменат.

По начину рада који предлагем, на једном задатку полазник се држава све дотле док не добије свој довршени облик на одређеном степу, слично изради предмета у радионици. А оцена треба да гласи: задатак је готов или није готов, што значи да на њему треба још да се ради. А тиме је уједно и речено: је ли задатак добар или је на путу да постане то.

Методски поступак око израде графичких радова исти је као и за школске писмене задатке. Њих такође треба обрађивати еволутивно.

Кад ученици као свесни субјекти организацијом наставе буду стављени у природне услове мисаоног стваралаштва, у један виши облик умне производње и када писмени задаци изгубе своју спољашњу самосталност, карактер пуке репродукције запамћеног материјала и вечитих "диктата", а постану у правом смислу речи слободни састави, они ће, давањем пуног замаха унутрашњим снагама, које су досад дремале, открити какве су све неискоришћене резерве, неслућене могућности и богатство израза, весео и топал стил ученици у себи скривали. Потези ће река литерарних талената, која ће укинути некњижевни облик књижевног васпитања и срушити све педагошке предрасуде о немогућности напредовања свих ученика, као и заблуде о божанском пореклу писмености наставника, а тоталној неписмености и литерарној неспособности школских полазника. Писменост ће тада добити и идејни смисао, која ће од ученика стварати борце за ослобођење своје личности и напредак заједнице.

Ученичке грешке

У класичном начину извођења наставе грешке нису имале право грађанства, нису признаване, већ су биле жигосане прогоном, а њихови носиоци обасипани погрдама и вређањем.

Исправљање грешака било је праћено непријатним односима. Из тога се види да је дошаптавање и преписивање, прикривање својих и туђих грешака итд. било условљено традиционалним системом организације наставе, у којој грешке нису служиле као средство васпитања, већ као повод за међусобно обрачунавање.

На бази често понављаних грешака и непријатних усмена стварали су се психички комплекси, убеђење ученика у своју неспособност, што није било услов за ментално здравље и морално васпитање.

Осуда грешака и њихово круто одбацивање у исто време значи напуштање сигурног пута који нас води циљу. Правилно организована настава увек грешти. Али се она исправља и стално усавршава. Грешке у свом кретању остављају траг за собом. Доследно праћене, оне својом унутрашњом светлошћу обасјавају стазу којом се крећемо. Свака грешка има свој правац кретања. Промашај који је скренуо улево оријентише нас више на десну страну. А онај који је отишао навише опомиње да се вратимо доле.

Грешке пролазе кроз разне метаморфозе, преображавају се и приближавају истини. Оне у себи носе позитивну садржину. То су прелазне етапе у развоју, ослоне тачке сазнања, нужне карике у дугом ланцу научних чињеница. Оне су и саме чињенице у свом почетном стадијуму. Из њих извлачимо драгоцену искуство. Грешке служе као база за мењање наших ставова у животу. Из њих произлазе успеси. Њихов траг може нас одвести каквом открићу. Анализом грешака и заблуда долази се и до научних теорија. Нема ни једног човека на свету, нити каквог научног радника, који је ма шта од вредности створио, без небројених грешака и низа неуспелих покушаја.

Грешке једино и омогућавају долажење до сазнања. Зато њих не треба круто одбацити, већ напротив, откривати, проучавати и дискутовати о њима, пратити им кретање све до њиховог претварања у своју супротност. Грешке су услов организованог рада на њиховом отклањању, па и научно засноване васпитне делатности. Да није грешака наша би активност била слепа. Она би била дезоријентисана и случајна. Како наставник може научити ђака ако овај не погрешити, тј. ако му на неки начин не стави до знања шта и колико не зна. Ако бисмо искључили и одбацили дискусију о грешкама у нашем раду, онемогућили бисмо откривање истине, негирали развој. А у тражењу истине сва демократска средства су дозвољена.

У начину рада који предлажем, исправљање грешака није краткотрајно и узгредно отклањање углавном само вербалне и формалне стране ученичких погрешака, већ непрекидни и систематски процес, сталан начин поступања, главни део наставникове педагошке делатности. Познати принцип "На грешкама се учимо" је руководство за акцију. На њему се заснива читав васпитно-образовни рад, свестрана изградња кадра.

Партитивна метода

У традиционалној настави, која се одвија по методи распарчаног рада, у свест ученика убацију се комадићи знања, од којих се не може сачинити целина, нити схватити закони развоја, тј. формирати целовит поглед на свет. У таквом раду, по делимичној методи (непотпуног гледања на ствари, кроз поједине, из целине истргнуте делове градива) формира се и непотпун, делимичан поглед на стварност.

Растављање целине на њене елементе не значи рашчлањавање сложених појава на њихове просте делове, већ обратно, растављање просте, чулима доступне конкретне целине на субјективно сложене делове. Атоми, електрони и други делови кретања материје теоријски су прости, али су као невидљиви практично и субјективно сложени.

Рад на парче не износи целу истину о стварности, већ само крајичке, поједине њене делове. Остало је скривено, те се не добија слика о целини. Ту увек остају шупљине у знању, које кидају јединствени ланац ис-

тине о стварима и појавама. Мисаони систем је искидан, неповезан, а личност ученика разбијена и подељена.

Декомпозицијом целине врши се материјална повреда градива. Поделити значи одвојити од смисла, од унутрашњег значења. А тиме се бришу битна својства, прекидају унутрашње везе, укидају закони (који владају целином) и уништава објективна суштина. На тај начин се убија душа целине, њен смисао, укида истинита страна градива. А "узајамна повезаност свега јесте основни универзални однос". То је закон који као сила гура ученике напред. Његовим укидањем уништава се унутрашња покретачка снага и ученици лишвају иницијативе.

Цепкањем градива на парчиће линија која спаја различите делове градива постаје испрекидана, а то води лекцијашком несистематском раду који не даје способности ученика да се развије у целини. Вршећи повреду интегритета целине, парцијална метода није у стању да од школског полазника формира потпуног човека и грађанина, већ она врши "парцијализирање" ученика, тј. распарчавање његове личности, развијајући формалне способности, а пре свега памћење, за које он мора жртвовати читав сноп унутрашњих снага и битних особина своје личности. Делимична метода ангажује само један део учениковог бића, па и њега на изопачен начин, а остали делови крхљају. Зато таква метода изграђује и делимичне, духовно осакаћене људе.

Фронтални облик васпитања је безначаљна форма рада. Ту се полазницима пружају углавном чињенице. Међутим, ако се запитамо какве су и те чињенице - добићемо одговор: да су у раскомаданој настави оне разбацане и неповезане, раздробљене и разорене, испражњене и обесмишљене. Механичким збиром, једностраним прилазом и уништеном суштином оне су метафизички извртуте, тако да су престале бити чињенице. Може се онда мислити какав се, у оваквој празној настави, врши идејни утицај на ученике, нарочито када се зна, да је основна црта идејности - научност, истинитост и повезаност чињеница које се износе!

Резултат таквог рада своди се на то: да се, уместо развоја јединствено повезане идејне свести, уситњеном наставом формира распарчана свест.

Уситњавањем градива и одвајањем дела од целине, целина престаје бити оно што јесте и претвара се у део. А одвојени део, као самосталан, губи основна обележја дела пошто он сада постаје нова целина, на који се начин и једно и друго претвара у своју супротност, у оно што није. На крају, од једне целине добија се онолико целина на колико је делова подељена укупност градива, али сада са другим новим особинама. То није више један предмет, у коме постоје унутрашњи, суштински односи међу деловима, већ ту сада постоје разни предмети, који ступају у спољашње међусобне везе изван целине, а њихова унутрашња садржина је растурена, међусобна повезаност далека. Жива смисаона целина претворена је у бесмислене и празне, мртве делове и на тај начин и сама постала беживотна. Потом се у процесу наставе класичним методама умртвљена грађа оживљава импулсима споља. Ученици стичу утисак, као што метафизика учи, да се свет састоји из непокретних ствари и

појава, пошто их у кретању и не виде и не изучавају и да у објективној стварности и нема развитка.

Претварањем делова у нове целине ствара се збрка целина и замагљује унутрашње јединство градива, његов идејни демократски и хуманистички садржај. Нова скрпљена целина је само аритметички збир, гомила споља набацианих и једне другима супротстављених делова градива, међу којима се стварају метафизичке везе и који се својим изолованим постојањем и спољашњим деловањем противстављају и ученицима. На тај начин на ученике се не делује укупношћу градива, већ мисаоним крпежом и механичким збиром.

ФОРМИРАЊЕ ПОЈМОВА И РАЗВОЈ МИШЉЕЊА

Разарањем структуре целине и уништавањем унутрашње логике, смисаоне хомогености градива, оно се претвара у хетероген материјал. А у дифузно, парцијалном систему наставе све је декомпоновано и растурено, па се као одраз тога процеса ствара и одговарајући искидан поредак свести код ученика. Појам представља изванредан "просечан лик" који се формира од општих, само битних одлика. Део, међутим, подвлачи и урезује у свест детаље, скреће пажњу са главне ствари на појединости и полазнике наводи да памте небитно.

Из овога излази да формирању појмова код ученика више доприноси њихово ваншколско заборављање које брише сва небитна својства, него школско памћење случајних ознака које ометају овај процес. Неважним детаљима, у којима се губи основна линија развитка, само се разбија мисао и пажња ученика. У међусобно одвојеним и логички затвореним деловима градива, којима је дата индивидуална физиономија, истичу се више разлике, или, пак, спољашње сличности међу њима, што није услов за формирање појмова.

Разбијањем јединства и укидањем битних својстава, целина градива се "појмовно уништава". Зато уситњена настава представља "беспојмован облик" образовања. А тиме се онемогућава прелаз на други ступањ сазнања истине, који долази после чулног опажања и којим се дубље продире у стварност. Дидактички принцип очигледности, у најчешће употребљаваном облику, омогућава стицање представа о појединим предметима, упознавање ученика "са спољашњом, често небитном страном" објективне стварности. Наука о томе каже: "Чулно сазнање даје само лик појединачног, конкретног. Међутим, у појединачном предмету није могућно наћи, разоткрити суштину, закон стварности".

Из овога видимо да се прекидањем унутрашњих природних веза и односа уништава садржај ученичког мишљења, онемогућава продор у суштину чињеница и откривање "закона битних за те чињенице". Методама наставе, међутим, нове вештачке везе уносе се споља и на тај

начин квалитативни односи замењују механичким. У таквом раду ученици губе везу са чињеницама, па је разумљива њихова изјава коју често чујемо: "Везе немам ни из једног предмета. Немам појма ни о чему. Немам појма о појму". У традиционалној настави, извођеној по методи раскомаданог рада, везе су занста покидане, па се и не долази до појма.

АНАЛИЗА И СИНТЕЗА - Анализа целине и повезивање растављених делова је законитост по којој се одвија кретање у природи, људском друштву и мишљењу. А то су у исто време и методе упознавања објективне стварности, откривања истине.

Код деце постоји нагон радозналости (нагон за сазнањем, проналазачки нагон), затим нагон за кретањем (за радом, продуктивним, конструктивним радом). Али дете најпре кида, руши, цепа, а потом спаја и комбинује делове у нове целине. Органи за варење најпре разлажу сложене материје у нашој храни на елементе, да би од добијених састојака стварали једињења. Организам најпре разграђује, а потом изграђује нова ткива. Ратари најпре ору, па дрљају; сеју, па скупљају. Анализа и синтеза су две стране истог процеса који се врши истовремено и нераздвајано.

И у наставном плану и програму као и у обради градива примењује се аналитичко-синтетички поступак који је природан пут у савлађивању градива. Међутим, ту је анализа целине програма од других већ извршена, а ученицима је остављена само синтеза (да прикупљају и слажу делове у целину и одгонетају шта је наставник хтео њима да каже). А познато је да без анализе нема ни синтезе, нити без синтезе анализе, у коме је јединственом процесу сазнања истине, анализа само први, почетни моменат. "Анализа ништа не значи без њеног супротног пола, синтезе". Наука о друштву даље каже: "Анализа целине јесте пут ка сазнању те целине. Али, када би се сазнање ограничило само на анализу, оно би онда конкретну, живу стварност умртвило. Машина која је расклопљена и растављена на делове није више машина. Целина се не састоји само од делова, већ и од одређеног узајамног деловања тих делова, који се налазе у одређеним односима један према другом". А то исто важи и за синтезу: "Не може градити онај који никад није рушио".

Ма колико да ситнимо храну у циљу прилагођавања исте организму, ми то нећемо успети, јер ће организам поново све то прерадити и преварити, али на вишем ступњу. А и кад бисмо успели, давањем готове хране у виду пилула и сличних концентрата, органи би закржљали, јер се они једино кроз функцију, не само развијају, већ и одржавају, као што би настале и друге последице по живот човека.

Ма како да је научна грађа дидактички преломљена и прилагођена разумевању ученика, ови то неће усвојити и асимилувати, док поново све сами не прераде и духовно не сваре, тј. не проведу кроз процес сопствене анализе и синтезе којима обично и почиње човеково мишљење. То сувишно олакшавање ученицима, ситњењем градива, даје супротне резултате. Оно отежава схватање.

Наставни планови и програми, укључујући у тај појам и њихово извођење, методолошки су тако састављени да они представљају гомилу набацаних чињеница у којима се не види повезаност и развој и који противрече васпитно-образовним захтевима школе. Један од ових је да се код ученика развије способност изражавања, која се не може формирати граматизирањем и формалним изучавањем разних асптракција у вези са реченицом, као што су: подмет, прирок, додатак подмету, додатак прироку, додатак додатку; потврдна, одречна, узвична, узрочна, последична, проста, простопроширена, сложена и разне друге асптрактивности које само удаљују ученике од говора као целине, преко кога се једино може развити и појам о реченици.

Реченица, као метафизички, из целине истргнути, део, губи унутрашњи смисао, своје право значење, те постаје мртва и бесадржајна. На тај се начин оставља неискоришћено унутрашње богатство и скривене лепоте реченице, као живог језичког и књижевног израза. Иста се претвара у суву логичку радњу суђења, које не представља мисаоно одређивање суштинских веза литерарног састава, јер су оне издвајањем из целине покидане, већ спољашњих односа између субјекта и предиката.

Апстрактним филозофирањем и лишавањем реалности њених квалитета, као и реченице свога унутрашњег садржаја, ми, према науци о друштву, западамо у идеализам, намећући своју логику објективној стварности, уместо да ову сазнајемо од те стварности. Празним реченицама стално се разбија јединство ученичке свести и они истерују из плана својих сопствених мисли. "Вршити тзв. логичку анализу не учи нас како ћемо у животу логички реагирати".

ПАЖЊА УЧЕНИКА. - У традиционалном начину рада наставник се свим силама упиње да за растурене, споља нагомилане и без садржине, умртвљене делове градива привеже ученичку пажњу. Међутим, покидане суштинске везе тих истих делова, снагом дијалектичког кретања, дејствују у супротном правцу, тј. у правцу разбијања унутрашње пажње ученика који не могу да се концентришу. Одроз смисаоне неповезаности градива ствара одговарајућу разбијеност мисли и осећања, што у суштини значи деконцентрацију пажње.

Физичка управљеност полазника према предмету изучавања је спољашња, привидна пажња. А као таква она се везује и за спољашње ознаке наставног градива. Оваквим радом полазник се не испољава, већ "оспољава", излази из себе. Он се удаљује од сопственог бића. Сталним и систематским развијањем спољашњег и физичког, чулног облика пажње, ученик се истерује напоље, разбија јединство свести његове личности, која постепено губи основна обележја, као интегрално развијена целина, а постаје подвојена и отуђена.

Фронталном наставом, у којој се одвија спољашња страна васпитања, у физичким и механичким односима у разреду, постиже се то, да су многи полазници, док још траје њихово образовање у школи, у знатној мери неприбрани и несвесни, а у каснијем животу постају углавном физички одрасли.

Стварним укидањем, а вербалним изнуђивањем пажње, тј. освајањем пажње виком (из свег гласа), наставник упада у противречност, покушавајући да средствима силе и вештачким буђењем интересовања спречи један природан дијалектички процес, натурајући механичким путем њему супротан, спољашњи.

Разарањем целине и изоловањем раздвојених делова, градиво се осакаћује, па се тај процес дезинтеграције материје одражава на мисао и читаву личност ученика, тако да рад на парче сакати и дух полазника, пустошећи по њиховој личности и разарајући и њихову суштину. Оваква настава врши дезинтеграцију, а самим тим и дехуманизацију ученичког бића. Јер, одраз сецкања градива на комаде, које као такво и улази у свест школских полазника, има за последицу да њихово биће постаје такође искидано. Оно растура ученичке снаге.

Истина је одраз конкретне стварности. Како је стварност разорена и растурена, одраз такве стварности формира изопачену (религиозну) свест и даје истину о њој као уништеној и непостојећој стварности. А учење испражњених делова градива празни и ученикову личност. Јер, пред очима ђака не остаје ништа што би се могло дубље и по смислу схватити и запамтити, пошто је унутрашњи мисао (квалитет) већ уништен, а остала празна спољашња љуска (облик, боја, величина, број итд.), па се за обезвређену и отуђену наставу, у којој преовлађује рад ослобођен свога смисла и садржаја, каже да је бесадржајна и бесмислена. Стално инсистирање на утврђивању градива не доводи до резултата, јер "празнина понављања још јаче истиче празнину садржине".

У оваквој раскомаданој настави обесмишљени и обеснажени делови градива понашају се равнодушно према унутрашњој целини. Зато и полазник заузима индиферентан став према наставном садржају који и не постоји. Пажња ученика често се манифестује гледањем у празно. Они губе осећање за садржину. Али, укључујући се у празну наставну делатност, они истовремено губе и објективни садржај свога бића, па постају апстрактни, имагинарни чланови разредне заједнице. Зато се разорен, спољашњи и отуђен рад, који одузима садржину учениковој личности, "доживљава као делатност за другог, избегава као куга". Демобилишући ученичке снаге, оваква настава сама је узрок њиховог неинтересовања за учење. Непажња ученика је одбрана од разорног дејства омрзнутог школског рада лишеног свог садржаја.

Савремена наука, говорећи о принудном раду, каже: "Рад раднику је спољашњи рад који не припада његовој суштини. Стога се он у своме раду не потврђује него пориче, он не развија енергију, него упропаштајуће свој дух. Стога се радник осећа код себе тек изван рада, а у раду се осећа изван себе".

КОРЕНИ МИСТИЦИЗМА И РЕЛИГИЈЕ У НАСТАВИ. - Издвојени делови градива својим непотпуним одражавањем стварности дају изопачену слику о тој стварности. А ова као нестварна и апстрактна пружа услове за формирање религиозних представа и теолошког погледа на свет, као и за развој мистицизма и празноверја.

Разбијањем градива врши се дематеријализација материје, па се иста изрођује и претвара у апстракцију. "На терену апстрактног" врше се разноврсна изопачавања материјалне истине. Мистично интерпретирање градива ставља ученике на пут теологизирања стварности, па њихова свест постепено добија религиозан облик.

Некад је школа била смештена у цркви, што је имало своје историјско оправдање за одређени период времена. Каснијим одвајањем ових двеју установа по месту, остао је дух који је у светом храму владао, тако да је и данашња настава жртва свог негдашњег порекла.

Претерано вербално меморирање и развијање формалне стране мишљења у својој основи је образовање које у себи садржи скривене теолошке мисли. Безбројне песмице, којима се оптерећују школски полазници, могу добити карактер религиозне поезије, не само по смислу, већ и по бесмислу; затим по симболично-теолошкој вези (сличношћу са читањем молитава и апстрактношћу садржаја, неразумевањем и пасивношћу ученика према таквом садржају, отуђеношћу свести, неуспехом и немоћи у бројним покушајима да се исте савладају, одсуством самосталности и иницијативе, крутим бирократским ставом и безразложном, депотски обојеном строгошћу наставника итд.) и по разним другим основама. Обрађивање неистинитих прича које удаљују ученике од стварности и формирају криве појмове о животу, има такође деструктивно дејство. Сувим граматизирањем, догматским и апстрактним садржајем настава губи научни карактер и своју хуману улогу, а постаје оруђе црквеног утицаја и верског васпитања. С обзиром да је религија један од главних ослонаца традиције, настава је традиционална, поред осталог, и зато што је на овај начин религиозна.

Извитопереним садржајем образовања, као и метафизичком формом, таква настава свакодневно производи религију, тј. изопачену свест о стварности, служећи као подлога верског одражавања и формирања теолошког односа према животу.

ФОРМИРАЊЕ ПОГЛЕДА НА СВЕТ. - Уситњена настава уситњава и дух школских полазника. Она ограничава развој умних и моралних снага. Представља темељ за развитак метафизичког система образовања. А као таква, даје и ниску продуктивност рада.

Претварањем смисаоне целине у бесмислене делове, она врши идејну повреду градива. А тим путем доводи до идеолошких деформација и искривљавања погледа на свет.

Идеолошко скретање у старој, наслеђеној, а као таквој буржоаској и реакционарној форми наставе и рушење идеала оних чија схватања обликује, може се упоредити са резултатом биолошке науке, у којој истраживачи понашања тропских мрва, на питање како се може најуспешније водити борба против најезде ових штеточина, једноставно одговарају: "Термити ће се мамити на лажан правац кретања и тако уништавати"!

Оваква организација васпитања, која убрзава деловање закона супротних демократији и производи бирократско-класне структуре и односе у

разреду, изопачује стварност, изокреће свест, а самим тим производи и религију, као антидемократски, отуђен и нехуман облик друштвене свести.

Малограђанска педагогија обезбеђује уситњену умну производњу. А ова развија ситничаве особине, наводи на одговарајуће ситничарско понашање и производи ситне малограђанске душе.

ГЛОБАЛНА МЕТОДА. - Према науци о друштву, ствари и појаве око нас првобитно и природно су дате у целинама и ми их тако и опажамо. До детаља се долази анализом целине. Човек пре свега обухвати укупност предмета или појаве, а тек после загледа и обраћа пажњу на поједине детаље, ради подробнијег упознавања. Стиче се најпре општи утицај, врши доживљај целине, а после се запајају и појединости које у првом моменту нису видљиве.

"Сваки предмет или свака група предмета одражава се у осетима првобитно у свом сливеном нерашчлањеном облику. Сазнање најпре има посла са стварношћу, с предметима и појавама у свој њиховој сложености и конкретности. Конкретно је конкретно зато што је синтеза многих одредби, дакле, јединство разноврсног". Стога само учење по целинама даје чврсто повезане делове. "Ван целине није могућна јасна представа о делу".

Глобална метода одражава унутрашње, функционално јединство градива и чува његову суштину. Омогућава да се сагледа општа линија кретања и открију закони развитка. Она ученицима помаже да се упознају са проблемима на једној широкој основи, са истином у свој њеној укупности. Да виде како је изванредан део градива уклопљен у целину наставног програма, његово место, положај и значај, као и однос према осталим деловима. А сагледавање проблема је само по себи постизање великог дела успеха, јер су ученици у могућности да ухвате основну идеју и уђу у суштину целине, преко које се једино могу разумети и делови. Овом методом у свест ученика уноси се укупност градива, па они имају целовит доживљај. Тако се живот и рад полазника одвија по законитостима глобалног кретања и свестраног, синтетичког развитка њихове личности. Суштином градива, која представља оно реално у стварима и појавама, покрећу се и одговарајуће емоције, а његовим јединством враћа отуђени део ученикове личности. Наука о друштву каже: "Само у целини човек се може манифестовати као човек". Целовита метода, као синтетичка, врши интеграцију садржаја, осмишљава чињенице, освешћава бића. Дијалектичка метода је свеобухватна, па је глобално и јединствено повезано сагледавање ствари и појава један од основних принципа целовитог погледа на свет.

ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ. - По овом питању постоје различита гледишта. Једни су за упоредно обрађивање писаних и штампаних, великих и малих слова, читања и писања - истовремено. Други су за одвојено обрађивање писаних па штампаних, штампаних па писаних, малих па великих, великих па малих, писања па читања, читања па писања.

У свакој од ових варијанти постоји велики број присталица. Свака од њих има добрих и лоших страна. Прихватање само једног и ма кога гледишта неминовно носи собом и све његове недостатке.

Консултујући дијалектику по овом питању, у глобалној методи наћи ће се компромисно, синтетичко решење које се састоји у измирењу свих набројаних различитих, па чак и супротних схватања, на бази редуцирања негативних, а повезивања и усвајања позитивних страна постојећих гледишта, какво решење је садржано у форми рада коју (од 1932) предлажем.

Отклањањем противречности у третирању овог питања долази се до дијалектичког јединства разноврсности, тј. до обједињавања спонтаних, индивидуалних метода учења и еластичне примене свих постојећих могућности.

Насупрот горњим методама, које се униформно и шематски, апстрактно натурају споља, у раду по овом начину градиво се обрађује по унутрашњој, сопственој, објективно заснованој, конкретној методи самих ученика, која одговара природи и условима њиховог рада и која је код сваког различита.

У почетном читању и писању полази се од говора као природне целине. Слова у тексту нису изолована, нити су спојена у бесмислене речи, већ се налазе у функционалној, логичкој и природној вези са пуним значењем језичког израза свеукупне говорне целине.

Ученици сами науче да читају и пишу, када се код њих почне јављати радозналост за слова и пре поласка у школу. Они ово остварују сасвим једноставним методолошким прилазом. У то се не треба много мешати, већ их само ставити у покрет, дати им импулс и јаку мотивацију за учење. Правилним усмеравањем и речима охрабрења, које имају терапијско дејство, треба их ослобађати од страха, развијати свест, интерес и љубав према књизи, уздизати читаву личност. Настојати да ученици буду надахнути жељом за успехом. А они самостално савлађују слова, читање и писање, напредују својим индивидуалним ритмом. Минијатурни буквар, који би био сведен на азбуку као његову битну суштину, служио би само као подсетник и образац правилног писања слова, све док деца не изграде леп рукопис.

Наставник слова само узгредно показује кад исправља грешке. Писање је вертикално. Оно доприноси усправном држању и правилном дисању. Смањује могућност кварења вида.

До доласка у школу, у процесу свестраног (биолошког, духовног и социјалног) сазревања детета, укључено је спонтано и самостално савладавање почетног читања и писања на властити начин, својом индивидуалном методом, различитим техникама учења, које, у односу на школске, имају многе предности, као методологија праксе, која се састоји у технолошки једноставним, најрационалнијим и суштинским поступцима далеко бржег овладавања писменошћу, не монографском обрадом слова и методом уситњавања умне производње, већ у методолошкој кон-

цепцији демократског типа, самосталним методама учења и комплексним поступком савладавања читаве азбуке и логичких целина градива у повезаним низовима.

Ту ученик постаје већи од буквара и целокупног градива. Прекида се развучен и ситничав, а отварају крупни токови, стваралачки почетак и шиновски развој. Методом афирмативне критике врши аугментација (увећавање) свести и хероизирање омладине. "Муњевитим обликом" скраћује се претерано дуг рок школовања, које сад (са високим образовањем) траје до 16, 17, најдаље 18 год. старости, што укупно износи десетак година активног учења.

Досадашње школовање, мерено временом, трајало је укупно 16-17, а мерено радом и стеченим знањем, можда не више од 2-3 год. А то је злоупотреба времена, поготову што су из таквог система образовања кандидати и читаве генерације интелектуално, морално, правно, естетски, здравствено, идеолошки и свестрано излазиле из школе као аналфабете, скоро потпуно неписмени, у смислу правог знања потребног за живот, а не само школског.

"Нешколски садржаји с којима ученици улазе у наставу трају у њиховим свестима сваког часа око 15 минута. То је време потпуно непродуктивно, па ако се мултипликује с бројем радних часова у току дана и сабере за целу годину, излази да су у току осмогодишњег школовања потпуно јалове, узалуд страћене пуне две школске године. У четворогодишњој средњој школи - цела једна школска година". Скраћењем рока школовања "данас, у времену које је и само добило велико убрзање", тако да се деценије и векови претварају у године, скраћује се пут у живот и продужава његово трајање.

Обзиром да се највећа, генијална дела стварају после двадесете године, неоправданим продужавањем школовања и формалним учењем до 25 и 30 година старости, упропашћује се најдрагоценије време за врхунска достигнућа, поред тога што продуженом зависношћу кандидати губе и самосталност своје личности.

"У револуционарном добу се уопште интензивније живи, мисли и осећа. Један дан револуције концентрише у себи многе године мирног развоја. Један дан учешћа у револуцији више вреди него највеће и најдуже школовање".

Наставник подстиче и улива оптимизам. Садржај образовања он упоређује са ученичком личношћу. Стално истиче да "и после рђаве жетве треба сејати, јер ако данас сунца нема, сутра ће нам сијат јаче". Надахнуто их убеђује да су способни, а да је наставна грађа проста и лака, скоро ништавна према величини њихових снага. Ствара утисак успеха и тамо где њега нема и стално убеђује да се налазе у непосредној близини циља. Прориче им сјајну будућност. Али високо квалитетном организацијом рада ученику се омогућава да стварно и постиже запажене резултате, на који се начин уграђују искуства успеха и доживљују своје способности. Наставник подиже дух и улива почетни оптимизам, поуздање у сопствене снаге. Буди свест о стваралачким способностима сваког

појединца. У њихову душу уноси полетну енергију и моралну храброст. Ствара уверење да се налазе на домаку победе, тако да они стичу осећање сигурности, па бивају понети оптимистичком оријентацијом и наставниковим бодрењем, чиме се формирају позитивне особине личности.

Савремена варијанта глобалне методе, која се састоји у давању ученицима целокупног градива предвиђеног наставним програмом у виду разрађеног плана рада, још од самог почетка њиховог поласка у школу, примењује се у настави свих предмета, а складно уклапа у научну глобалну педагогију. "Аналитичка педагогија која се губи у детаљима" и која посматра ствари и појаве уско педагошки, овим би била допуњена синтетичком педагогијом која обухвата личност ученика у целини",¹ са свим везама и односима сложене укупности услова његовог живота и рада, којом би у васпитно-образовној делатности било извршено окретање према битним проблемима. На овај би се начин разрешила противречност између циља васпитања (о свестраном развоју ученика као целовите личности) и традиционалне, делимичне педагогије, која ни сама није свестрана, па услед тога није ни остваривала постављени задатак.

САДРЖАЈ ОБРАЗОВАЊА

Наставни програми из појединих предмета досад нису садржавали само битне елементе и прогресивни распоред градива, који би ученике покретао напред, давао им стваралачку оријентацију, указивао пут и откривао законе развоја, већ су представљали гомилу неорганизованог знања из разних области науке, губили се у детаљима и водили у формализам.

О овом питању ученици се у анкетним листовима овако изјашњавају: "Наставни програм је криминалан. Учимо све и свашта. Ја бих то назвао идиотизмом"!

Зато је потребно мењање програмске концепције и доношење једног савременог и бујног, узбудљивог и дугорочног програма стабилизације, који би полазио са солидне основе и програмске устаљености, био сведен на праве оквире и представљао динамичан и битан, највиталнији, "живи садржај који открива моралне и социјалне проблеме наше стварности", који би био програм масовне активности.

Ученике треба хранити суштином и систематским питањима, поправљати квалитет њихове свести. "Наставни предмет мора пружати азбуку науке".

Најважније је почети са радом на нов начин, а динамична пракса и развој ће открити нове путоказе и показати какву садржину треба дати, кад се и у којим појединостима она мора мењати.

1) Педагошки лексикон, Минерва, Загреб 1939.

У недостатку једног модерног плана и програма, док он не буде сачињен, према садашњем се треба поставити стваралачки и стручно. Оријентисати на битна подручја и само карактеристичне детаље (најбитније елементе). Вршити рационализацију - сажимањем, но никако на штету нивоа образовања. Усмеравати ђаке на чињенице од фундаменталне важности. Изучавати само оно што у себи носи научни и хуманистички саржај, што открива дубља значења и законитости развоја. Али програмска структура мора бити осавременењена новим областима знања, свакако шира од досадашње, која ће обухватити сва знања потребна за живот из разних подручја науке и уметности.

У времену демографске експанзије (становништва) и пуном јеку развоја патологије друштва, масовног јављања разних облика менталних поремећаја и међу учесницима наставног процеса, у проширени садржај образовања треба унети градиво из неуропсихијатријског дела медицине, па тако - санационим програмом, методолошким садржајем и психотерапијском активношћу, којима се формира здрава интегрална свест - изразити најмодернија ментално-хигијенска стремљења и терапијске амбиције нове школе.

Интегралним садржајем треба да буду заступљене све животне области, битна и неопходна знања (изјаве саучешћа и честитке, здравнице, поздравни и погребни говори, захвалнице, похвале и некролози, телеграми, новчане и пакетне упутнице и много шта друго што има практичан значај за развој личности). Јер, основно градиво за обраду сада постају сами ученици.

УЦБЕНИЦИ. - Идеалистички чланци у читанкама, непотпуна структура уџбеника и недемократски услови коришћења истих, не одговарају захтевима савремене наставе. Стога се ђаци у анкетама неповољно изражавају и о главним изворима њиховог знања, тврдећи да "уџбеници личе на криминалне романе".

У самообразовном систему наставе, где извори за самостално стицање научног искуства добијају огроман значај, концепцији уџбеника треба посветити особиту пажњу. Екипе стручњака (искусних наставника), као најбољих познаваоца проблематике свог предмета, тј. њихови састављачи морају настојати да уџбеници својом тематиком и композицијом обухвате целокупну програмску грађу. Да то буду сажети и прегледни, исцрпни и јасни одговори на сва питања која су наставним програмом предвиђена, консултујући у томе и школске полазнике, стално проверавајући да ли исти одговарају нивоу и разумевању оних који ће се њима служити.

Потпуни одговори, као сажети и популарно изложени резултати науке, потребни су да ђаци не би губили време, лутали и тражили оно што је већ нађено, да се не би обесхрабривали и оријентисали на примитивно хватање бележака, већ да у уџбенику, који сада има функционално место у наставном процесу, нађу сигуран ослонац и путоказ у раду. Он, као примарни извор знања, мора садржавати пратећи материјал и јасно назначену помоћну литературу, која допунским материјалима ученике

обавештава о појединим питањима, а инспирише и на истраживачки рад, широко коришћење вануџбеничке литературе и разних извора знања.

Добар класичан уџбеник, којим се такође врши програмирање образовног садржаја, као дедуктивни начин стицања знања, дијалектичка је синтеза радног уџбеника којим се постављају само питања и програмираног који садржи у себи питања и одговоре, јер називи тема представљају задатке, а изложени текст - решења.

Према томе, и традиционалан уџбеник је програмиран, само не у малим, већ у великим корацима, што је далеко ефикаснији начин доношења вековног искуства и изграђивања кадрова.

ПЛАНИРАЊЕ У НАСТАВИ

ЧАС. - Једном приликом замолио сам једног познатог стручњака за дидактику са Више педагошке школе у Београду, да саслуша мој чланак из области наставе и стави своје примедбе. А он ми је одговорио: "Како ја могу на основу само једног слушања да дам мишљење о извесном проблему. Потребно је да то неколико пута прочитам и простудирам, а тек онда дискутујем и дам свој суд".

Овом изјавом професор је изрекао један закон сазнања, који се састоји у томе, да се на основу површних утисака не може изражавати зрела мисао. Али ми педагози не заснивамо васпитно-образовни рад на том принципу, већ нашим ђацима намећемо сасвим друге услове учења.

За темељно припремање школских предавања наставник треба да прочита 5-6, па и десет пута непознато градиво. Његово излагање представља концентрисан израз акумулираног рада великог броја припремних часова. Међутим, од ученика, који се налазе на далеко нижем нивоу и којима је потребно више од 5-6 и десет читања, захтева се да на основу само једног слушања схвате суштину градива и да га одмах и запамте!

У традиционалној организацији наставе часови се ређају један за другим и тек што се почне са обрадом једне теме убацује се друго ново градиво. Брзим смењивањем часова прекида се повезаност знања и ученицима не даје прилика за удубљивање у унутрашњу логику градива, за сазревање њихове мисли и концентрацију свести, већ се разбија мисаоно јединство. Полазници се засипају пљусковима података. Чињенице се гомилају и памте механички, као што се на механички начин и саопштавају, тако да их ученици не могу да повежу и среде.

Спољашња организација часа претвара се у "механизам који делује на површини". У сталној журби да пређе планирано градиво наставник не стиже да објасни узроке ствари и појава, већ се задржава на њиховом описивању. Делови градива једног предмета мешају се са деловима градива другог предмета и везују за области знања са којима не чине

логичне целине, па настаје пометња у свести ученика. Врши се "бркање и узајамно негативно деловање учења градива".¹

Сталним "бомбардовањем" полазника читавом бујицом све нових и нових података, утисци добијени на првим часовима као топовском палбom бивају на следећим из свести истиснути. Настава постаје разједињена, а ученици несређени и дезоријентисани. Такав рад са четири-пет часова дневно представља систематско замарање слушалаца. Од мноштва спољних утисака који прохује њима често не остаје ништа сем површних импресија и магловитих представа. Због тога се они по који пут и жале да им бучи глава, а некад се осећају као у бунилу. Ствара се неред у мислима полазника, а код појединаца конфузија и читаве личности. Таква настава не личи на постепено и тихо наводњавање усева и обезбеђење хранљивих састојака за несметано рашћење и развијање, већ на њихово засипање јаким млазевима воде, који бришу све испред себе и чију јачину не могу да издрже нежније биљке.

Гомилањем материјала затрпава се и угушује квалитет. Недовољно јасно и на брзину стечено знање не захвата осећајну област ученичког душевног живота, те изостаје њихов доживљај. А без емотивне ангажованости знање не прелази у прогресивну свест.

Познати наш научни радник на пољу педагошке психологије др Борислав Стевановић о томе каже: "Пренатрпаност часова ствара збрку у којој се неповезани, отргнути, лутајући делови градива из разних области узајамно ометају. Резултат је тога ометања појава тешког памћења и брзог заборављања. Сличну појаву брзог заборављања имамо и у обичном животу, у случајевима људи претрпаних многобројним пословима, у којима се јавља заборављање у виду непрестане расејаности и небудноће".²

Збијени поредак часова доводи до удаљених односа међу њима, а разређеним међупростором врши се њихово приближавање и предметно повезивање.

Као традиционална организациона форма наставе школски час је подешен према фронталном раду и методи предавања. Зато час у класичном смислу речи и није конкретан, већ асптрактан час, пошто није везан за рад сваког полазника, већ представља просечну меру.

Апстрактним изједначавањем полазника у погледу дужине трајања часа једнако се поступа са свима, мада међу њима постоје знатне индивидуалне разлике. Тако, на пример, најбољима по успеху довољно је 15-20 мин. да схвате оно о чему наставник излаже. Другима је потребан цео час од 45 мин, док би појединим полазницима требало и неколико сати да схвате основну мисао о којој се у предавању говори и да могу и сами нешто о томе да кажу.

Из овога следи закључак: да у индивидуализираној настави обим градива и трајање часа треба такође да буду индивидуализирани. Према

1) Борислав Стевановић: Учење и памћење, Крагујевац, 1953, стр. 83.

2) Исто, стр. 83.

томе, у новом начину рада школски час, као оквир, обухватао би више ученичких часова који имају релативно трајање. Било би у ствари онолико часова колико је ученика активно иступало пред разредом. На тај начин појам часа би се конкретизовао и везао и за рад полазника. Он би обухватао једну или више наставних јединица. Час би био испуњен, не само наставниковом, већ пре свега ђачком активношћу. Традиционално припремање наставника за час било би замењено ученичким припремањем. Зато би они сада у правом смислу речи постали присутни на часу, пошто би га сами и одржавали, јер би то био њихов час. Час не би био сведен на апстрактан минимум који заклања предмет и демобилише ученике од његовог изучавања. Он не би полазио са уске основе која ограничава простор деловања и знатан број полазника искључује из његовог учешћа. У широким границама часа сада би било места за све, где би се ученици, на бази глобалног принципа и синтетичког метода, слободно кретали у обиму целог предмета. Разнородном саставу ученика одговарао би и разноврстан, стваралачки тип часа. Проширењем његових граница он би сада постао велики школски час. То би био у правом смислу речи час српског језика, математике, историје итд., због којих ученици и долазе у школу. Они би му давали душу, динамичан ритам и конкретну садржину.

Овакав тип часа у преимућству је над досадашњим, поред осталог и зато што је знатно продуктивнији. Сваки моменат реферисања - излагања наученог градива од стране полазника представља концентрисан напор, синтезу читавог низа часова које је он утрошио припремајући се за свој одговор - реферат.

У досадашњем начину рада, на пример, школа за образовање одраслих углавном се задовољавала оним што полазници науче на часу. Како многи нису ни присуствовали часовима, овај је облик рада самим тим губио свој значај.

Применом нове организације рада у образовању одраслих, а пошто режим учења кроз часовну наставу не одговара свим полазницима, био би уместо часа, као круте форме васпитно-образовне делатности, уведен читав систем облика организације наставе, прилагођених специфичним условима разних категорија одраслих, као: редовно похађање, повремено долажење, ванредно учење, дописно школовање итд.

Разноврсношћу облика школа би омогућила укључивање у процес учења и оних полазника чији се услови рада и живота не могу уклопити у уски систем школских часова.

Увођењем конкретних форми наставног рада час би изгубио апстрактан карактер и престао бити саставни део затвореног предметно-часовног система, а добио би своју ширину и обележје реалног, научно-организованог рада. Он би имао друкчију динамику и квалитетно нову физиономију. А школа би постала центар око кога би се окупљали сви друштвени фактори и појединци заинтересовани за изградњу кадрова у нашој земљи. Школа би се претворила у просветно-педагошку службу, која би више него досад била окренута потребама заједнице.

У оваквој организацији јавила би се и нова мерила за одређивање вредности рада и уложеног труда. А то би био, уместо броја часова - број квалитетно остварених резултата, изражених у броју одличних оцена или броју полазника који су са одличним успехом завршили разред и сл.

РАСПОРЕД ЧАСОВА - као сталан и непроменљив недељни распоред рада, који се као општи шаблон односи на све полазнике, без обзира на њихове индивидуалне околности и реалне могућности, једностран је и непотпун. Такав распоред намењен је углавном наставниковом раду на часу, па њему недостаје одговарајућа супротност као његова допуна која би ученике оријентисала и на њихов индивидуални рад у школи и код куће.

У овом начину извођења наставе распоред часова је индивидуализиран. На основу општег распореда и индивидуалног планирања свога рада, ученици у сарадњи са наставником сами себи праве распоред часова, који је према посебним условима код свих различит и сваке недеље друкчији, али увек у хармонији са генералном линијом заједничког распореда часова.

Својом реалношћу, еластичношћу и конкретношћу такав распоред отклања све недостатке и слабости крутог и пасивног, класичног распореда часова, који је у знатној мери био параван иза кога се крило одсуство конструктивног и систематског рада.

Сви појединачни распореди садржани су у општем, па сада сваки ученик налази себе у њему. А општи се испољава у свим појединачним и на тај начин постиже њихово нераздвојно јединство, у коме заједнички распоред тек сада добија свој прави значај, без кога нема остварења ни појединачних. Распростирањем принципа индивидуализације и на распоред часова, он тиме добија колективан карактер и постаје у правом смислу речи заједнички, јер он сада служи свима.

Незнатним изменама и допунама у оквиру досадашњег распореда часова, а са истим временским трајањем, биле би укинуте окамењене шеме класичних типова часа и васпитно-образовне ситуације у којима су узроци деловали механички. Биле би срушене ограде и покидани противречни односи међу наставним предметима. Извршио би се преображај структуре часова и у њих унело дијалектичко јединство разноврсности. Увео би се хомоген састав унутар хетерогеног и остварила уједињена настава. Укинуо би се догматичан и празан, офанзиван и агресиван - бирократски, а увео комбинован и популаран, демократски - стваралачка синтеза (позитивних страна) свих типова часа.

Некад је класичан облик часа као прогресивна форма наставе био услов напретка. Друштвеним развојем тај облик је превазиђен, па је данас постао кочница ученичког развоја. Зато предметно - часовном и разредном систему, као значајној тековини педагошке науке, који тражи нова "организациона и методичка решења", треба омогућити кретање и уздизање на виши степен и облик који одговара данашњим условима друштвеног живота и тим путем сачувати ову позитивну традицију.

ПЛАНИРАЊЕ НА СИТНО. - Према класичној методологији планирања, наставни рад се утапа у ситнице док је крупна васпитна делатност запостављена. Системом традиционалних лекција откривају се ситне елементарне истине, а дубље њихово обухватање и оријентисање ученика на уочавање закона ствари и појава је потиснуто.

Раздробљени рад је рад без довољно плана и система. Ученицима се дају ситни радни задаци и они усмеравају у правцу сталног очекивања спољашњих наставникових подстицаја и његових директива. Такав рад чини ученике несамосталним, дезорганизује њихову предузимљивост и дезоријентише енергичну активност.

Неповезани систем делова градива ствара услове за вођење ситног газдинства у коме споредно постаје главно и пажњу ученика одвлачи од крупних задатака. "Под чекићем лекција" расцепканом умном производњом не дајемо ученицима прилику да искристалишу мисао, развију своје личности и изразе праве вредности. Зато традиционалне "наставне пилуле" представљају горке плодове којима ми одбијамо ученике од рада.

Уситњена настава дроби ученички рад и претвара га у лекцијашење. Ланац небројених методских јединица често се прекида, па долази до збира неповезаних чињеница и празнина у знању полазника. Тиме се отвара јаз у њиховом даљем кретању напред, из чега се може видети да је традиционални "план лекција" у ствари план о дезангажовању ученика.

Оваквом, милиметарски измереном наставом разбија се и наставникова делатност на ситне послове. Она се тиме добрим делом уништава, па престаје бити васпитна и прелази у ситничарење. А такво руковођење васпитним радом спутава иницијативу, нагриза односе и трује атмосферу у разреду. Ситничарска нетрпељивост добрим делом је последица таквог метода планирања наставе. Сецкање радног времена и енергије у великој мери значи расипање и снаге и времена. Све ово штетно делује на ментални развој ученика. Средњевековна ситна производња даје ситне резултате. Она врши искривљавање суштине педагошког рада.

Лекција није само мала количина градива. Она и као таква у рукама ученика има своје васпитно дејство. У тај појам, међутим, улази мноштво друго што претвара градиво у лекцију: давање мрвица знања под одређеним, неизједначеним условима у разреду, убацивање неповезаног градива у свест ученика механичким путем споља, покретање рада у његовом несамосталном, примитивном облику, што представља понижавајући начин итд. Дух изреке "очитаћу му лекцију", врећа лично достојанство. А он је садржан и у напред показаном наставном раду.

КРУПНО ПЛАНИРАЊЕ. - Прелаз ситног у крупно планирање градива у виду синтеза повезује и организује ученичке снаге. Синтетичан план не заклања истину, већ рашчишћава ситуацију. Он позитивно усмерава свесну и организовану акцију.

Свестрано развијена личност, као демократски идеал васпитања, обезбеђује се перспективним планирањем у коме се ситни задаци замењују

трајним задужењима. У таквој настави ученик има преглед целокупног рада и јасан пут који га води циљу.

Планирање наставе у великим размерама и општим линијама омогућава комплексно сагледавање проблема и запажање онога што је битно. А уочавањем битног у градиву, тј. усмеравањем полазника, не само на појединачне чињенице, већ пре свега на принципијелна, битна питања, ми изграђујемо људе који реално гледају на стварност.

Унутрашња суштина, општа својства ствари и појава јесу покретач ученичке мисли која је њихов одраз. Полазећи од целине ученици лакше могу да схвате законе развита који су у целини и садржани. Добијањем општег погледа на целокупно градиво развија се ширина мисли која олакшава захватање сложених задатака и њихову продубљенију обраду, планско учење и излагање наученог по одређеном систему.

Ситним задацима, наставниковим притиском и његовим инсистирањем на спољашњем и вештачком изазивању интересовања, радозналост ученика се гаси, а дугорочним задужењима њихова се загрејаност за учење претвара у природну и сталну.

Примање трајних обавеза значи усвајање одређене линије и дуже оријентације у раду. Стални задаци захтевају темељније и студиозније проучавање проблема, па се полазници сада појављују као организатори свог умног рада. Они се инспиришу ширим и дугорочним потребама. Дају тон и динамику својој делатности, изграђују стил сопствене активности. Сами одређују рашчлањене послове, чија синтеза садржи све оне елементе из којих се састоји укупан задатак.

Дугорочно планирање стабиллизује однос полазника према учењу, ствара постојанији став и сталну заинтересованост њихову за своје уздизање. Трајна акција и дуга мисаона сконцентрисаност уноси нов динамичан елемент и развија радне навике, а тиме се отклањају штетне последице уситњене наставе.

По традиционалном начину рада наставник је припремао предавања и "прелазно градиво". Према новој, демократској линији планирања наставник се бави припремањем ученика. Свестрано планирање, које се заснива на принципу интегралног деловања, пре свега је планирање рада. Оно обухвата читав процес васпитно-образовне делатности у једном лугом трајању. Такав програм обезбеђује високи квалитет наставе, изражен у радним навикама и социјалним особинама ученика. То је акциони план унапређења васпитања који садржи у себи и високи степен идејности у настави.

План значи систем, целину, свеобухватност. Према томе, само укупно планирање је систематско и научно. Васпитни рад је велики, па се у крупном планирању и ситни задаци, рашчлањени у систематском виду и постављени начелно, претварају у озбиљне дужности.

Традиционалан начин планирања окренут је више према прошлости, у коме ђаци губе перспективу. Дугорочно планирање, међутим, обележава прогресивну, степенасту и непрекинуту линију ученичког

развоја, формира оптимистички поглед на вредност рада и живота, буди "радост сутрашњице".

Као што добар домаћин мора да има преглед читавог имања, тако и наставник треба да има широк педагошки поглед на кретање својих васпитаника. Његове дугорочне мере стварају стабилну и доследну политику у васпитно-образовном раду. Он проширује своју делатност, окреће се проблемима својих ђака и брине се за услове рада полазника. А признавањем демократских права ученика он тек сада одиграва улогу којој ђаци нису придавали важност.

Наставник је целокупном садржином своје активности окренут у будућност. Он зрачи љубављу према изградњи демократије, која се одвија пред његовим очима у самом разреду. Као руководећа снага, носилац је васпитног усклађивања свих иницијатива и ученичких активности.

Дајући општу перспективу која повећава снаге, наставник указује на основне линије развоја и трасира путеве кретања ка великим циљевима. Притиче у помоћ кад појединац не може да прокрчи стазу свог напредовања. Прати раскошно расцветавање младости и подстиче развој свега онога што је позитивно у личности ученика и кретању групе. Указује на тенденције развитка и формира перспективан, оптимистички поглед на свет. Упућује ученике да "посматрају ствари с гледишта оног у шта се садашњост претвара (с гледишта будућности)". Као такав он указује на конкретне путеве за остварење демократије. А његов полетан занос преноси се на ученике који се и сами одушевљавају за велике планове заједнице, увиђајући да демократија није нешто изван њих, већ да се она налази у њима самима, у њиховом залагању и вољи да помогну себи. А као основа и прогресивна оријентација мисаоног напредовања је организација наставе, заснована на перспективном планирању и дугорочном прилагођавању ученика раду.

ПОДЕЛА РАДА. - Према демократској методи планирања, у школи се врши децентрализација рада, подела послова између полазника и наставника. Стварају се наставни услови у којима сваки ученик може да ради и укида стање незапослености у разреду.

Увођењем радних односа утврђују се правци кретања ђачког колектива и сваког појединца. Заједнички рад је основа активности и понашања ученика и наставника, чврст ослонац и важан фактор уједињавања њихових интереса.

Полазна тачка у систему непосредног планирања наставе је да се од самог почетка ученицима стави на расположење цео наставни програм у виду разрађеног плана рада за сваки предмет, да би га они могли распоредити на време и вршити даљу његову разраду. Тако треба упознати и са захтевима који се пред њих постављају, за сваки одређени разред. Јавност рада налаже обавештеност ученика о свим пословима којима се они задужују и које треба да врше у току школске године. Тако ученици сада први пут сазнају шта обухватају поједини предмети, што раније нису знали.

Синтетичким прилазом и стратегијским ангажовањем, полазници потпуније сагледавају задатке и у могућности су да планирају свој рад. Демократско планирање наставе се и састоји у томе да сваки ученик има свој план рада. А такав стваралачки план оријентише и покреће ученике у правцу свесне активности.

То је заједнички план у заједничком раду, где се врши колективна обрада проблема. Планови наставника и ученика се допуњују. Учеников рад је продужетак наставниковог рада. А наставникова демократска активност представља подршку и стални подстицај ученичког рада. Сада јача улога полазника у обради градива, а улога наставника у подизању свести и изграђивању личности полазника. Остварује се јединство разредне групе, на бази укидања старе поделе рада која их је раздвајала, а уводи нова подела дужности која их чврсто повезује. Дакле, јединство колектива, на бази организационог јединства.

Традиционална подела наставног рада није ученицима давала функцију управљања у одгојно-образовној активности, већ им је остављала техничку страну наставе. А искључивањем из свесног дела овог процеса они су идејно и педагошки занемаривани.

Држећи у рукама васпитни део свога посла, наставници су углавном сами себе васпитавали. А изолованим стицањем свестраног образовања, у нехуманој форми наставног рада, дехуманизовали су и своје васпитање.

Лишити ученике организационо-управљачке, више умне делатности значи лишити их стваралаштва, свесног односа према послу, отуђити од правог људског рада, од науке и ограничити на нижи степен активности. Примитивно шарање по зидовима ходника и урезивање свог имена у дрвене предмете је и манифестација антидемократским методама унижене ученикове личности, запостављања улоге ђачких маса у сопственом васпитању.

Ослобођени рад развезује индивидуалне енергије и ослобађа стваралачке способности ученика. Помаже пуни размах њихове личности и у широком и децентрализованом процесу рада ставља их на пут самосталне образовне активности. Самоусвајање, као крајњи циљ и највише остварење у области образовања, овде није само резултат, већ и почетак наставног рада.

У демократским облицима рада и међусобних односа у разреду остварују се услови за примену и демократских метода којима се врши социјализација личности ученика, насупрот индивидуалистичким методама, где је преовлађивао наставников лични момент и којима су ученици индивидуализирани. Одстрањује се механички рад и принудна радна мобилизација полазника, а спонтаним узроцима изазива природна активност и они покрећу на добровољно учешће у настави. Заостали ученици, као и други чланови разредне групе, децентрализованим планирањем и педагошком поделом рада, добијају нове унутрашње импулсе за присан однос према учењу, па дубље улажење у проблеме изазива и одговарајуће промене у њиховом бићу.

Планским размештајем и самосталним деловањем, учениковом тежњом да се осигурају услови за један миран и спокојан рад, као и његово кретање само у границама својих права, он истовремено обезбеђује такве услове и за рад својих другова, остварујући демократски принцип, по коме "Слобода једног грађанина престаје где почиње слобода другог грађанина". Из овога излази да је самосталност у учењу произвођач демократских, људских односа као основа моралног васпитања.

Укидањем педагошког централизма у разреду, одстрањује се административно монополско, тј. централистичко планирање које паралише читав рад и уводе разни облици васпитне делатности, систем, у социјалном смислу, разгранатог управљања наставом.

У условима организационе самосталности полазници почињу да се организују у свом раду и животу, па се код њих развијају и организационе способности. Међу ученицима има много организаторских талената који сада "почињу да постају свесни себе да се буде, да теже живом стваралачком раду, да се самостално прихватају изградње демократског друштва". У ђачким масама "постоји још нетакнуто и врло богато врело таквих талената".

Социјално децентрализовани систем планирања, где се полази са једне свеопште основе, даје ученицима ширину погледа и преглед постављених задатака. Он им омогућава да лакше виде циљ учења и сагледају повезаност и логику догађаја.

Укидањем уситњене, неједнаке поделе рада укидају се и закони овакве поделе. Ти закони споља врше притисак и принуђавају ученике на рад, а у самој суштини организације наставе спутавају њихову активност и ограничавају на пасивно седење, што значи одвајање ученика од рада. Само демократски принцип планирања и једнака расподела дужности чврсто везују полазнике за посао. Не могу се ђаци силом натерати да уче, док се не укине подела рада која их гура у пасивно држање и празну активност.

ПЛАН ЕВИДЕНЦИЈЕ (индекс)¹ - Ово је генерални, стваралачки план, план дневне акције и дугорочан програм ученичке активности, линија њиховог развитака. Утврђивање постигнутих резултата врши се бележењем свакодневног напредовања. Помоћу њега наставник брижљиво прати кретање полазника и проучава стање које се непрестано мења.

1) Индекс вежби-испитаних питања, професора Савића, први пут, од његовог проналазка (1932), у друштвеној пракси - применио је (1973) Ђорђе Поповић, учитељ Школе за основно образовање одраслих НУ "Стари град" у Београду, по одобрењу Тома Драгосавца, директора тог Универзитета.

ИНДЕКС ВЕЖБИ -

ПРЕДМЕТ: _____

Дневна штампа	ВЕЖБА - ИСПИТНО ПИТАЊЕ ...	Другарство и солидарност	Еколошко васпитање
1	2	3	4

Право репродукције задржава аутор

- ИСПИТНИХ ПИТАЊА

ПРЕЗИМЕ И ИМЕ: _____

Саобраћајно васпитање	Чување друштвене имовине	Шоу- програм	ОЦЕНА		ДАТУМ	Потпис наставника
5	6	7				
			1			
			2			
			3			
			4			
			5			
			6			
			7			
			1			
			2			
			3			
			4			
			5			
			6			
			7			
			1			
			2			
			3			
			4			
			5			
			6			
			7			
			1			
			2			
			3			
			4			
			5			
			6			
			7			

Право репродукције задржава аутор

Док је традиционални Дневник рада регистровао наставникова предавања, његово "прелажење градива", овај план садржи конкретну евиденцију стварних резултата ученичког рада, у који се уводи само оно што је урађено. Сада Дневник, као застерели образац и саставни део класичног система васпитно-образовне делатности, није могуће ни употребити и уклопити у нов начин извођења овог посла. Јер, док се у стари Дневник убележавала само једна методска јединица и евидентирао рад претежно једне наставникове личности, у овај план се уноси више таквих јединица и снимају резултати већег броја ученика у наставном процесу. Сви остали су такође ангажовани, пошто они сада пажљиво слушају један другог. Према томе, нова ефикаснија форма ове књиге је индекс, у који се не бележи наставниково, већ ученичко прелажење градива по методи проблемског прилаза свим предметима.

План лекција, који је у рукама наставника само делимично оствариван, у знатној мери је био магловит план. Реалан План евиденције (индекс), међутим, планирано и остварује. Он полазницима служи као ослонац у раду, покреће одговарајуће иницијативе и развија максималан степен активности. Демократско негирање и укидање класичног Дневника рада и Плана лекција не значи уништење, већ напротив, одржавање њихове суштине, путем замене старе форме новим обликом, пошто су и један и други на одређен начин у индексу садржани.

Из свакодневног праћења ученичког рада, снимања њиховог кретања и постигнутих резултата, План евиденције се претвара у календар ђачке активности, тако да наставник из њега добија педагошку оријентацију и сагледава проблеме својих васпитаника. То је оријентациони, наставно-стратегијски план вођења једне генерације, **оперативни план научне изградње квалитетних кадрова** и универзални модел свестраног васпитања (интелектуалног, моралног, естетског, радног, политехничког...), модел идејно-васпитне функције школе, у коме је - као индивидуализованом процесу наставе и новом продукционом односу (који мења радни и друштвени положај човека, механизме старог система) - загарантована систематска и хумана брига о сваком ученику. Ту су они уведени у посед као власници и дат им је суверенитет над средствима и над својим радом.

ПЛАН РАДА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

Читање (ћирилице и латинице)
Писање (ћирилице и латинице)
Усмено изражавање
Писмено изражавање - Слободан писмени састав (опис)
Диктат
Анализа књижевних дела
Пријава
Признаница

Реверс
Молба
Писмо (обично) ...
Граматика
Правопис
Праћење дневне штампе
Служење лектиром
Служење речником страних речи, телефонским имеником...
Сналажење у картотеци библиотеке...
ИТД.
ИСПИТ ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

ПЛАН РАДА ЗА СТРАНЕ ЈЕЗИКЕ

Програм страног језика се подели на наставне области, које су истовремено и васпитно-образовни задаци сваког страног језика, и то на:

- читање (свих чланака из читанке)
- писање (по диктату)
- речник (стицање потребног фонда речи у обиму прописаног програма)
- граматика (у границама наставног програма)
- правопис (употреба великог слова, правилно писање речи, примена граматике у писању итд.)
- усмено изражавање (конверзација са наставником и, у импровизованим ситуацијама - "продавници", "ординацији"..., дијалог међу ученицима, ради што чешће употребе језика - поступно, почев од једне реченице)
- писмено изражавање (кратке писмене вежбе и шири писмени састави).

Ове наставне целине могу се даље конкретизовати, тј. рашчланити на мање наставне јединице.

Учење је засновано на самосталном индивидуализираном раду (јер индивидуалних нивоа је онолико колико има ученика у разреду), уз сарадњу и помоћ, охрабрење и похвалу наставника.

Колико је то могуће, наставник ће се обраћати ученицима на страном језику и користити сва доступна аудио-техничка средства у вези учења страних језика (магнетофонске траке, грамофонске плоче, касете, језичке лабораторије...), сусрете и разговор са странцима.

Доводећи сваког ученика до успеха, оцена увек мора бити позитивна и најпозитивнија. А то се може постићи ако их сачекамо да допуне оно што у првом покушају нису успели да науче.

За опуштеност, ведру и пријатну атмосферу (емоционалну мотивацију за успешно учење језика) добро је уносити елементе игре у процес рада.

Уливати оптимизам. Радовати се сваком, па и најмањем успеху ученика.

ЦИЉЕВИ У НАСТАВИ. - У уситњеној, лекцијашкој настави набацано знање отегнуто се гомила и протеже у недоглед. Комадићи истине не откривају целину и не дају ђацима могућност да сагледају крај, па до жељеног циља увек остаје дуг пут. А пред удаљеним циљевима ученици немају јасне видике и не виде перспективу свог развитака.

Својом уситњеном поделом рада таква организација наставе поставља ситне радне задатке којима компромитује наставу и дезоријентише ученике и родитеље, тако да они не знају које су њихове обавезе у току школске године. За реално сагледавање и благовремено извршавање задатака потребно је пре свега њихово добро познавање. Без јасне свести о циљу ученик није духовно припремљен. А недовољно мотивисана настава претвара се у несвестан, механички и апстрактан рад. Васпитан у таквим условима, ученик ни циљеве живота неће моћи јасно да сагледа.

Уситњени задаци рађају ситне мотиве као покретаче, па се ученици испуњују личним интересима и у њима формира ситан малограђански дух.

За остварење сваког таквог споредног циља потребна је психолошка припрема, загрејаност за учење. После загревања настаје и појава хлађења. А често мењање унутрашњег стања замара ученике. Ђаци треба стално држати у радном динамичном елану и загрејаности за велике задатке.

С обзиром да је активност људи сразмерна сврси којој она служи и да се вредност ствари најчешће оцењује са гледишта циља, уситњено постављање захтева умањује вредност свега онога за шта се наставник залаже. У раздробљеној настави јединствени циљ васпитања разбијен је на безброј ситних, делимичних циљева, чије непотпуно остваривање у суштини значи изневеравање укупног задатка.

Заснивањем наставне делатности на лекцијама градиво постаје циљ, а ученик средство. Зато старе методе планирања не одговарају новим задацима. Циљ без одговарајућег начина његовог остварења поставља се апстрактно. У таквом раду ученици су ишли некуд, али они нису знали куда их воде њихове свакодневне радне активности, пошто их нису могли да повежу ни са каквим великим циљем.

Нови циљеви захтевају и ново методолошко прилажење планирању васпитно-образовног рада, као и нове методске поступке у извршавању и остварењу постављених задатака. Јасношћу циљева и планирањем свога рада успоставља се свестан однос полазника према учењу, обезбеђује њихово управљање самим собом и својим понашањем, развија свест о себи и својој улози у друштву, формира правилан поглед на свет,

изграђују свесни грађани наше заједнице, а тиме врши идеолошко васпитање ученика.

Изједначавањем ученичког развика са задацима наставе остварује се јединство друштвеног интереса са личним. А реалним циљевима настава губи апстрактан правац и демобилишући карактер. Такви реални и дугорочни циљеви добијају, не само покретачки, већ и терапијски карактер, јер човек који има свој циљ остварује равнотежу живота.

Да би се извршило сливање личности ученика са задацима наставе, од којих су били отуђени, потребно је да ови буду utkани у систем наставног рада, да у њега урастају а не да се уносе споља. У организацији наставе, у којој су уграђени идеолошки циљеви ослобођења ученичке личности у раду и стваралаштву, наставникова улога, уместо давања лекција, састоји се у објашњавању циљева. Он још од самог почетка одушевљава ђаке за прогресивне циљеве. А познавање захтева које друштво поставља оријентисе ученике и олакшава им да сагледају своје кретање, схвате какав се квалитет њихове личности и знања тражи, какав профил наших кадрова одређује. Наставник врши бодрећи утицај и ствара уверење да се ученици налазе у непосредној близини тих циљева и да исти зависе од њиховог залагања. На тај начин он приближава будућност садашњости, постаје покретач њихових напора у извршавању друштвених задатака и ослонац и подстицај у њиховом развiku.

Само укупно планирање и често истицање главног васпитног циља отвара ученицима широке видике и јасне путеве. Оно им омогућава да у ситним знацима виде велике ствари, а у малим задацима високе циљеве.

ДОМАЋИ ЗАДАЦИ. - Према старом начину планирања домаћи задаци се дају у виду лекција. То су већином краткорочна, ситна задужења за која ученици нису јасно оријентисани, довољно мотивисани, ни трајно заинтересовани и у којима они нису господари своје снаге и времена.

Полазници се стално затрпавају механичким задацима које на механички начин и решавају. А тиме се запоставља васпитна страна домаћих задатака и уништава суштина овог дела наставе.

Несамосталност ученика је основни закон традиционалног начина васпитно-образовног рада. Она се као принцип ученичке личности проширује на све облике њихове активности, па и на рад над школским материјалом код куће. Зато је спољашњи захтев школе за самосталном израдом домаћих задатака у супротности са законитошћу њене сопствене организације наставе.

Пошто сарадња између наставника и ученика у потребној мери није постојала, ученици су у овом раду више упућени на своје родитеље. А они, да би помогли својој неосамосталејој и обесхрабреној деци, сами решавају задатке и у домаћим свескама, кроз читаво трајање разреда, налепљују сличице и бојадишу цртеже. На овај се начин губи контрола над радом и васпитањем ученика. Настава прелази из школе у руке родитеља. Али, хетерогеном културом и веома различито израженим индивидуалностима, њихов начин указивања помоћи, поред све добронамер-

ности, може бити у пуној супротности са педагошким начелима и законима развоја деце.

На крају године видеће се гомила спољњег и привидног рада, из кога се може закључити, да смо изгубили сваку меру у давању домаћих задатака и да смо се удаљили од суштине наставе. Ово је један од разлога због чега су многи родитељи разочарани у школу и наставнике.

У систему дугорочног планирања не дају се никакви задаци. Ту је сав учеников рад домаћи. Оријентационо се дају само упутства како треба да организују домаће занимање, а ученицима се оставља слобода и самосталност у распореду градива на време и решавању задатака. Они се упућују у систем и технику израде домаћих задатака на бази глобалног планирања. Упознају се са принципима и поступком рада на решавању одређених типова задатака, што им служи као путоказ у њиховом сналажењу при решавању и појединачних случајева.

Домаћи задаци у виду трајних задужења које ученици систематски и самостално обрађују немају репродуктиван и механички, већ стваралачки карактер. У том процесу развија се иницијатива полазника у прављењу плана, самосталном постављању и изради домаћих задатака. Међутим, у комуникационом систему брзог преношења и акумулирања знања, безброј пута поновљеним одговорима на свако питање предвиђено програмом, успех се постиже и без учења код куће - само слушањем, дијалогом и радом на часу. Научно организована и систематски вођена, ова настава уздиже се и до степена истраживачког рада.

НАСТАВНА СТРАТЕГИЈА И ТАКТИКА. - У фронталном раду наставник се креће испред ученика "а ови се вуку за њим", или их он гура, ударајући по њима љутило својим разгневленим речима. Стајући испред ђачког колектива он им заклања видик, а и себе претвара у мрачну фигуру. А насилним мењањем темпа и ритма њиховог кретања, он их избацује из свог тока и растура.

Ту нема реалне перспективе, довољне видљивости и јасне оријентације у кретању, па се ученици, препуштени себи, предају сањалаштву и о неизвесној будућности сваки почиње да фантазира на свој начин, верујући да ће их оваква стратегија одвести у некаку обећану земљу.

У вишефронталном раду наставник се налази међу својим ученицима. Он сада стаје иза њихове активности. Служи им као путоказ. Баца светлост и отвара хоризонте. Обележава пут у будућност и даје правац образовним активностима. Врши координацију свих акција и повезује иницијативе појединаца са интресима друштва. Организује сталну мобилност и борбено постављање ученика према задацима. Одржава линију развика и свог васпитног деловања на полазнике. Осматра поље акције и будно прати кретање својих ђака. Усмерава радни процес и плански води полазнике у правцу задатака школе. Врши директивни утицај и пружа систематску помоћ.

Као човек великих потеза са дубоким разумевањем објективног развоја, осматрач који понире у дубину наставног процеса и има орловски

поглед на збивања у разреду, он постаје наставни стратег, путовођа групе, културни генерал, а ученици - војници који освајају висове знања.

У фронталној настави примењује се традиционална стратегија "предњих линија", што у суштини значи само формалан, а не стварни рад са целим разредом. Према томе, у класичној методи монополског планирања и централистичког руковођења васпитно-образовним радом у разреду, онемогућена је демократска стратегија постављања борбеног распореда у редовима ђака и постизања великих циљева, међу које као један од основних спада укључивање свих полазника у процес активног рада.

Нов начин заједничког планирања и демократске децентрализације управљања наставом омогућава увођење демократске стратегије и тактике, што представља тријумф нераздвојног јединства ученика и наставника. А то у суштини значи победу прогреса, науке и културе у њиховом свеопштем и безграничном развоју.

ОЦЕЊИВАЊЕ

Најосетљивији проблем у читавом наставном процесу је оцењивање ђака. Његов огроман значај покатак је и судбоносан за ученике који су оценом теже погођени. Системом оцењивања вршимо јак утицај на полазнике: дајемо радно и морално васпитање, развијамо мотивацију за учење и одржавање реда, одређујемо њихов положај у разреду итд.

Сматрајући да стари систем оцењивања не може дати потребне резултате у новонасталој послератној друштвеној стварности и да се исти не може уклопити у педагошки пројект организације наставног рада (до кога сам, 1932 године, у једном предмету потпуно а у другим делимично, био дошао), у оквиру истог и као његов саставни део, после једноипогодишњег службовања у Дечјем дому као васпитач, наставио сам свој (предратни) комплексни метод рада у основној школи кроз игру, забаву и хумор, па увео и нов начин оцењивања ученика, сада (1947) у свим наставним предметима.

ДИДАКТИЧКИ ЗАХТЕВИ КОЈИ СЕ ПОСТАВЉАЈУ У СИСТЕМУ ОЦЕЊИВАЊА

ОЦЕНА ТРЕБА ДА ЈЕ ОБЈЕКТИВНА. - Традиционална организација наставе не представља стабилну, демократску основу која би обезбедила објективно оцењивање ђака, већ она садржи "неједнаке услове рада на којима су засновани односи вредности" и у којима објективност не може да дође до изражаја. Ту оцена није самостална, већ се она одређује конкуренцијом и релативним критеријумом, па се ученици сврставају у категорије које су изнад или испод њихове праве вредности и на тај начин стварају антагонистички односи у разреду. У таквим условима вештачког одржавања оцена, вредновање је вршено од стране наставника према његовим личним мерилима, па је самим тим оно било и субјективно. Зависило је од његових индивидуалних особина, као и небитних својстава самих ученика. Из тога се види да је оцена била више лична а не радна и принципијелна, у којој су субјективни разлози и моменти преовлађивали.

У овом начину извођења наставе укинута је деловање просечног закона и искључени су неједнаки услови рада, као сметња објективног одмеравања вредности. Ту оцењивање врши колектив састављен од: наставника, разредне групе и кандидата који се оцењује. А као критеријум служе захтеви који се постављају за поједине делове градива. У педагошку функцију оцењивања укључено је, дакле, и самооцењивање, на основу ученикове самокритичности и искрености, који полаже испит и пред својом сопственом савешћу. Стављањем ђака у положај оцењивача омогућује се да они и на овом плану врше своју самосталну улогу, а као такви одговорније прилазе школским задацима и властитом раду.

Досад нису постављани прецизни и јасни захтеви пред ученике у погледу садржаја оцена. У овој организацији рада захтеви су прецизирани, јавни и свима познати. Садржину оцене сви полазници унапред знају. Из јасности циљева и задатака произлази и једна објективна логика процене вредности и квалитета ученичких одговора. Познавање садржаја оцене и свакодневно вежбање ученика у одмеравању свога рада омогућава развој и њиховог критеријума који је такође услов и гаранција објективности оцењивања. Овде сви ученици знају какав се квалитет знања тражи и какви се захтеви постављају у вези различитих врста градива. А постоји и једнак поступак у погледу свестраности и дубине испитивања, тако да се не дешава да једни добију лака а други тешка питања. Основна питања овде и не поставља наставник, већ ученик који одговара само на припремљена дугорочна, а не импровизирана питања, (која воде импровизованим, тј. површним одговорима). А наставник поставља потпитања у циљу провере узрочно-последичних веза, начина мишљења, повезивања ученичког знања у систем итд.

Из свега наведеног произлазе јединствена мерила за оцењивање, која су, с обзиром да су од свих усвојена и да се према свима једнако при-

мењују, објективна. А објективна мерила су гаранција и објективног оцењивања.

ОЦЕНА ТРЕБА ДА ЈЕ РЕАЛНА. - Она мора да одговара стварном знању ученика. У противном она је лажна, па даје повода за разне недостојности од стране ученика у њихвој борби за оцену.

У нереалном општем облику вредности, где се ова одређује односом снага у разреду и на тај начин дају неиндивидуалне оцене, оне не могу бити реалне. У начину рада у коме је оцењивање полазника индивидуализирано оцене су објективне и реалне, тако да су оне у складу са стварним резултатима.

ОЦЕНА МОРА БИТИ ПРАВИЧНА. - Ако је оцењивање објективно и реално, оно је самим тим и праведно. У досадашњој организацији наставе оцењивање је често изазивало негодовање према оцени и критеријуму оцењивања. Слабе оцене, као симбол недовољне способности, нерада и немарности, па чак и лености, којима су поједини ученици јавно жигосани, наводиле су ове и покретале их да устају у одбрану своје части. Стварале су се конфликтне ситуације, а покаткад избијали и читави скандали преко штампе, који су добијали облик криминала и као такви расправљани и пред државним судовима.

Демократија у разреду састоји се у међусобним односима. Материјална основа и главна садржина тих односа је оцењивање према раду. При класичној организацији наставе, као што је напред речено, у разреду не постоје једнаки услови рада и награђивања, па се не може применити ни принцип: за једнак рад - једнака награда. Отуда је онемогућено правично оцењивање полазника, тј. равноправно одмеравање вредности, у оном смислу у коме нам данашњица намеће остварење овог захтева.

Педагошка етика нам налаже, да увођењем научне организације наставе и прогресивног метода оцењивања једном отклонимо узроке вређања и сукобљавања, чиме је било праћено вредновање знања полазника. Правичност је етичка основа нашег васпитно-образовног рада. Његов задатак је буђење и развијање правдољубивости. А моралним потресима и осећањем неправде наноси се штета, не само моралу и менталном здрављу ученика, већ и угледу школе и наставника.

У новој организацији наставе, где су услови рада у разреду изједначени, постоје чврсти морални принципи који обавезују на објективно поступање. У таквој атмосфери правичности оцењивање је усклађено са одобравањем ученика и ослобођено несугласица и неспоразума.

ОЦЕНА ТРЕБА ДА ЈЕ ПЕРСПЕКТИВНА. - Према духу овог начина извођења наставе перспективна оцена је одлична - као степен одређеног развоја ученичког знања, а и кретања саме оцене. Са гледишта развоја, мала оцена својим даљим померањем преобраћа се у одличну, па њу, према томе, гледано перспективно, не треба ни давати.

Педагогија је наука која базира на стрпљењу. Зато ученике морамо сачекати ако нису још готови у свом залагању и припремању својих

реферата. А недовољно квалитетне одговоре не примати, већ захтевати да се допуне. Незавршене активности полазника не треба оцењивати. Са нашим ученицима у класификационом периоду догађа се нешто слично зеленом класју коме жетва стиже пре сазревања. Ученици сматрају да мала оцена није довољно објективна, па се осећају увређеним, верујући да заслужују више него што им ми дајемо.

Знање ученика тек у кретању испољава своје праве особине. Стога морамо пратити и оцењивати само његове зреле, завршне облике. Тројка означава незрео, недовршен степен развоја ученика. Зато треба ићи даље, до краја, докле год ова мала оцена не нарасте у одличну. Применити прогресивно мерило у оцењивању ћака. Јер, тачку не треба стављати тамо "где се развитак није зауставио".

Скалом оцена од 1-5 разврставамо ћаке по вредности и стављамо их у разне категорије. Са биљкама и домаћим животињама, међутим, не поступамо тако. Тамо примењујемо други критеријум и оцењујемо истом (одличном) оценом, како биљку која је сасвим зрела, тако и ону која је у пупуљку, или је тек зарудела. Знамо ми добро да је садашње стање незрелости пролазно и привремено, па дајемо условну одличну оцену и онима који још нису зрели. Само кад су у питању ученици, ми то не знамо. У животу примењујемо дијалектичку методу и посматрамо ствари у кретању и развоју, а у школи не радимо тако. Прављење разлика међу људима и тамо где они могу бити једнаки, дубоко вређа. А велике разлике у оценама воде и распадању разредног друштва.

Предочавањем перспективне одличне оцене, на основу сагледавања ученикове будућности у оквиру једног разреда (школске године) и давањем само крупне оцене јачамо вољу и будимо веру у њихове снаге. ("Јуче сам добила петицу, па нисам ишла ногама, већ ме је ветар носио"). Једином оценом - одличан ослобађамо се свих добро познатих ситничарења којима је оцењивање било праћено, а тиме се отклања и нелогичан, цепидлачки начин ранијег оцењивања (јака двојка - слаба двојка, минус два плус два, јака тројка - слаба тројка итд.), који је каткад прелазео и у цинизам.

У наставној функцији оцењивања најважнији је педагошки моменат, тј. васпитно деловање перспективне оцене на ученика. Таква оцена постаје материјална сила, покретачка снага која отвара видике полазницима. Мала оцена затвара хоризонте. Она деморалише и демобилише, развија бесперспективност и прекида ученика у започетом раду.

Максим Горки је говорио и писао да у човеку треба пројектовати добро, што значи да ми у нашем раду треба да будемо оптимисти и да откривамо све што је позитивно у личности наших ученика, да то развијамо и верујемо у њихове снаге. А захтеви у погледу квалитета и темељности знања треба да су високи.

Ако би се одступило од строгог критеријума оцењивања, овај начин рада би се лабаво поставио и из темеља поткопао. Остати начелно на одличној оцени као прелазној значи укључити у исту уредност као њену унутрашњу суштинску законитост и навикнути ученике да увек дају само квалитетне резултате у свом раду.

ОЦЕНА ТРЕБА ДА ЈЕ СИСТЕМАТИЧНА. - Кампањско оцењивање са традиционалним системом полагања испита у одређеним роковима није у довољној мери било засновано на принципу систематичности. Оно није развијало навику за стрпљив и истрајан рад, нити је доприносило темељности и трајности знања. Према томе, оцењивање као педагошка функција није довољно васпитно деловало у смислу развијања љубави и воље за радом код ученика. Само свакодневно проверавање и оцењивање знања, навика и способности, које је сталан процес, систем у нашем раду, може бити систематично.

Досадашњи начин оцењивања није обезбеђивао кретање оцена у једном логичком реду, прогресивном низу, већ је гомила набацианих оцена имала противречан карактер. Систематичност је, међутим, законитост ове нове организације рада, па је самим тим и оцењивање систематско.

ОЦЕНА ТРЕБА ДА ЈЕ СВЕСТРАНА. - Данас се од наших полазника као произвођача, управљача, друштвених радника, родитеља - васпитача итд. све више тражи свестраност њиховог учешћа у разним облицима друштвеног живота, па и свестраност у знању и способностима које су потребне за вршење ових функција. Таква знања и способности могла би да обезбеди и једна свестрана оцена која би била пуна квалитетног садржаја. А то може бити одлична оцена, као оваплоћење свестраности и комплетности знања, способности, навика и особина потребних нашем данашњем друштву, у њиховом развијенијем облику. Међутим, давањем и мањих оцена провлаче се разне празнине у знањима и способностима полазника који остају недовољно израђене личности, што одступа и од нашег циља васпитања.

ЈАВНОСТ ОЦЕНЕ. - Оцењивање се овде у потпуности ослобађа и последњих остатака тајанствености којом је оцењивање раније било обавијено. Оцена је сада потпуно јавна, у толикој мери да убележавање исте у индекс полазника најбоље одговара духу овог начина рада - још од I разреда основног образовања. Школа, више него досад, постаје установа отвореног и демократског типа. Она отвара врата свим грађанима који су заинтересовани за велики васпитни рад који се одвија у њој.

НУМЕРИЧКО ИЛИ ДЕСКРИПТИВНО ОЦЕЊИВАЊЕ. - Цифарско оцењивање представља сажету описну оцену, па је као такво у духу и самог доба засновано на принципу технике у сваком раду, јер одузима мање времена. Нумеричка је оцена јединство оних елемената из којих се ова оцена састоји у њеном дескриптивном облику, она је појам и обухват свих захтева који се постављају пред полазнике и наставнике.

КРИТЕРИЈУМ. - У класичној - преживелој организацији наставе мерило оцењивања изводи се на основу општег, средњег стања у разреду. А просечан критеријум не цени учеников рад у самосталном облику, већ одмерава однос његовог знања према знању других.

У таквом, просечном облику вредности оцена не изражава конкретан индивидуални, већ пропорционалан однос, у коме је свака поједина оце-

на сразмерна оценама осталих. А у неједнаким условима рада "и на њима заснованим односима вредности" оцена постаје израз диспропорционалних односа неједнакости и несклада између резултата и постављених захтева, безлично наглашених оцена и стварног знања које се из њих крије. Отуда настаје сукоб између учениковог развитка и релативног облика вредности. Јер, вредност није одређена властитим радом, већ се она утврђује на основу просечних околности и у индивидуалну оцену уноси споља. Зато класична оцена не изражава полазникову праву, већ његову апстрактну вредност.

Бољим ђацима, који имају услове рада изнад средњег нивоа, просечан критеријум обезбеђује блаже оцењивање, пажљив однос и прецењивање њиховог знања. Слабим ученицима, чији су услови рада испод просечних, критеријум је пооштрен, оцењивање праћено хладним, строгим и грубим поступцима, а њихово знање потцењено, сврстано у категорију испод њихове индивидуалне вредности.

У оваквим нехуманим условима оцењивања развија се нездрава утакмица која се креће и до неуротичног такмичења. Ту почиње да делује негативни закон конкуренције, који изопачава односе и мења вредности. Јер, "у конкуренцији се све испољава изврнуто".

Принцип просечности и општи облик вредности спречавају да се дође до конкретног и јединственог, објективног мерила, па се у систему оцењивања двоструким и релативним критеријем ствара стање у коме сваки наставник има, не једно, већ више мерила за вредновање знања и способности ученика. Тако се критеријуми умножавају, не само у односу на број разреда, већ и с погледом на састав ученика и процес поларизације у оквиру једног те истог разреда и на тој основи ствара дезоријентација и збрка у оцењивању.

Оцењивани просечним критеријумом, слаби ученици улазе у односе вредности у којима владају неподношљиви услови рада и вредновања њиховог знања, па они падају испод средњег и свога нивоа, а боље ђаке повољне околности гурају навише и њихова се "вредност оплођује".

Вештачким изједначавањем и применом једнаког мерила на све продубљују се разлике. На тај начин просечна законитост постаје сила међусобног раздвајања и стварања јаза међу групама у разреду.

Закон вредности који не признаје индивидуалне, тј. реалне, већ натура просечне услове развитка, доводи до стихијског деловања тих закона и владавине услова над ученичким радом. Такви услови обезбеђују личност. Они не признају индивидуалног, конкретног, већ само просечног човека. А рад, заснован на спољашњим и формалним, апстрактним и дискриминационим критеријумима који се крећу мимо личности полазника и њиховог сопственог рада, одбацују одговоре слабих ученика - лишен је хуманости и представља начин изоловања и васпитне запуштености.

Просечни услови су невидљиви, па оцењивање добија обележје мистичне силе, која отвара процес и подсвесне теолошке делатности.

Само индивидуализирана настава представља стабилну основу, из које произлази доследан и чврст, хуманизиран и конкретан, објективан, историјски и научан критеријум, који обезбеђује прогресивно и реално, суштинско и правично, демократско оцењивање школских полазника.

МЕТОДСКИ ПОСТУПАК У ОЦЕЊИВАЊУ. - Рад по овом начину заснован је на систему парцијалних испита које ученици самостално припремају уз наставникову сарадњу и његово стално и систематско усмеравање овог њиховог рада. Испити се полажу свакодневно, што значи да је проверавање и оцењивање знања сталан процес.

Знање стечено самосталним радом које се оцењује мањом оценом од одличне, као недовољно и недовршено, не евидентира се. Ученик се упућује да своје знање допуни. Овде се не допуштају ни најситније неуредности у раду. Неуредност у похађању школе компензира се њиховом уредношћу у учењу. Ученик, дакле, пада са мањом оценом од одличне. Падање на испиту не мора дуже трајати од 24 часа. Сутрадан или кроз неколико дана ђак са допуњеним знањем може поново да приступи испиту. И тек ако буде оцењен највишом оценом, ова се уводи у "Оперативни план евиденције" (индекс), а ђак се потом припрема за друге испите. Уколико би се план евиденције, с погледом на састав разреда, индивидуалне могућности појединих ученика и принцип еволутивности кретања свих ствари и појава, уносиле и мање оцене, исте би морале бити дате у једном прогресивном низу, логичном реду, а не гомили, у нереду разбацаних оцена које имају контрадикторан карактер.

Ученици су дужни да полажу парцијалне испите из сваке наставне јединице, а затим испите из укупног градива појединих предмета, ради провере и навикавања на систематски и темељан рад. Најзад су обавезни да полажу општи испит из свих предмета, ради коначне верификације стеченог знања и добијања званичне потврде о томе.

Оваквим начином рада оцењује се знање полазника из целокупног градива предвиђеног наставним програмом за поједине предмете, да се не би поновила ранија пракса, када су код већине наставника ученици оцењивани само из појединих делова градива, тако да су излазили из школе са празнинама у знању.

У оваквом раду међу ученицима се развија веома живо такмичење. Они се утркују ко ће пре, ко ће више да покаже шта знају и свакодневно се јављају да излажу научено градиво пред разредом. Они се не досађују више у нераду. Самим тим престаје и деструктивно понашање ученика, а у њихов живот уводе позитивни облици активности. А све се ово врши на нивоу до кога су појединци доспели у свом развоју, пошто је настава индивидуализована.

Систематским оцењивањем из свих делова градива стварају се навике за редовно извршавање сваке обавезе, а тиме врши морално васпитање и постављају чврсти темељи ученичке личности. Настају дубоке промене у њиховој природи. Буди се љубав према школи и књизи, успоставља интиман однос према учењу, стичу позитивне особине и навике, па

они сада постају свесни субјекти, активни ствараоци услова свога рада и живота.

Ако полазник не зна да одговори на питање које је изабрао и које обрађује, не даје му се никаква оцена. То се сматра као његов покушај да се приближи циљу, тј. да боље схвати суштину питања и сагледа цео план одговора, што му олакшава да следећи пут да потпунији одговор.

Уколико се понови више таквих покушаја, с обзиром да је питање сложеније и теже, исти служе као степенице помоћу којих се кандидат успиње на све веће висине проблема који изучава.

У досадашњем начину рада испити су представљали прави "баук" за поједине ученике. Код њих се при свакој помисли на овај облик проверавања и оцењивања њиховог знања јављао страх, са разним последицама произашлим из оваквог система.

Традиционални начин проверавања и оцењивања знања не ствара услове у којима ђак може да испољи своје праве вредности, већ све највише зависи од случаја и спољашњих околности. Такав метод оцењивања је штетан и по здравље полазника. Према учењу савремене медицине, непријатни доживљаји изазивају лучење отрова у организму. Излажући ученике жестоким узбуђењима, добро позната "грозница" формалних и спољних испита, на којима влада вештачка и укочена атмосфера, путем страха утиче на функције свих органа. Мења пулс, изазива бледило, дрхтање тела, пражњење свести итд., због чега је стара метода оцењивања, служећи се психолошком шок-стратегијом, и кад даје позитивне оцене негативна. Она ствара паничан страх, драматичне доживљаје и непријатне успомене, осећај сталне угрожености и бриге за своју егзистенцију. Врши негативну повезаност између неуспеха и мотива учења, па настаје пад интересовања за рад. Она ствара трауматизирајуће ситуације, изазива шокове. Ране задобијене преживелим начином проверавања знања и често понављани поразни поразни у школи стварају психозе, па ученици беже од куће, дижу руку на себе и на разне друге начине постају жртве своје дезоријентације и неразумевања суштине овакве деструктивне методе. Она, уместо васпитања, тј. помагања развоја, доводи и до психопатизације школских полазника.

Оцењивањем се често утврђују поразни резултати ученичког рада. Из изложеног се, међутим, може видети, да су далеко поразнији резултати самог начина оцењивања.

Класични услови испита изазивају и религиозну мотивацију подстичући подсвесну теолошку делатност код ученика. Кад појединац полази на испит још увек се догађа да га мајка прска хладном водом, да би одговори "текли као вода". Неки пред спавање стављају књиге под главу, да би сутрадан све знали што у њима пише! "Свако ко је присуствовао матури могао је, посматрајући ученике, приметити изванредан број њих како врше разне бесмислене магичне радње: труде се да уђу десном ногом, држе се за дугме, шапућу неке речи и сл. Тако може школа - борећи се свесно против празноверја - ипак несвесно да створи подлогу за његово буђење. То није нимало редак случај, нарочито у школи - која - у

најбољој намери да подстакне ученике на већи рад - стално указује на тежину матурског испита".¹

Оваквим изазивањем страха према испитима врши се њихова мистификација, што има за последицу кочење воље и свесне умне активности, владање услова испита над ученичким радом, потчињавање полазника законима случаја, развијање осећања фатализма, веровање у судбину. Исход са испита у великој мери зависи од "среће" и даје класичном облику вредновања знања карактер лутрије.

У организацији наставе, коју предлагем, полагање испита с једне стране постаје сасвим обична ствар, у којој не владају испити над полазницима, већ полазници управљају испитима, а с друге стране врши се и доживљавање испита као радости која полазнике носи у нове и још веће интелектуалне напоре и успехе.

Фридрих Трој о овом проблему каже: "Испитивање и оцењивање представља свакако једну од најслабијих карика у нашем школству. Управо овај беочуг најчешће пуца: то је место најчешћих сукоба, неспоразума и неповерења између ученика, наставника и родитеља..."

Под насловом "Неки покушаји реформе проверавања и оцењивања код нас" Фридрих Трој каже: "Треба одмах да нагласимо да су стањем наставног процеса незадовољни сви: и ученици и наставници и родитељи. Распон између садржине рада у школи и друштвене стварности постао је толики да више свакако нема човека који је на било који начин повезан са школством, а да не увиђа да је стање постало неодрживо; да се морају извршити радикалне промене како би се заостала школска надградња ускладила са новом друштвеном базом која је далеко одмакла испред ње".²

Насупрот класичним тестовима, систематски и савремен, објективан, историјски и научни облик оцењивања и евиденције нема кампањски, већ законити карактер. Он не снима тренутно стање, већ организован и припремљен, дугорочан и стваралачки процес.³

1) Фридрих Трој: Прилог питању проверавања знања и оцењивања ученика у нашим школама, Завод за унапређење школства НРС, Београд, 1957, стр. 39.

2) Исто дело, стр. 42.

3) Петар Савић: Индекс вежби-испитних питања, Београд, 1991.

РАЗРЕДНИ КОЛЕКТИВ И МОРАЛНО ВАСПИТАЊЕ УЧЕНИКА

РАЗРЕДНИ КОЛЕКТИВ. - Интеграција колектива, која значи укључивање полазника у целину разреда, у старим - класичним оквирима наставног рада је спољашња и принудна, а као таква формална и привидна, која нема дубљи садржај и масован карактер. Она игнорише индивидуалност, механички и безлично изједначава све ученике, па их на тој основи и повезује. Административним спајањем и прописивањем јединства она остварује наметнуту хармонију, интеграцију на сцени, посредовано и вештачко, бесадржајно и конфузно, антидемократско, илузорно и отуђено, апстрактно јединство.

Фронтални наставни облик, као антагонистички и религиозан, и такви видови класичних метода отварају дезинтеграционе процесе, изазивају распадање школског друштва и стварају фронтове. Ту се и ученик дели, па се спољашња страна његове личности одваја и супротставља унутрашњој и на тај начин врши повреда интегритета ученикове личности. У циљу психичке одбране и очувања јединства свога бића код њих се јавља увлачење у себе, као природна реакција на такав васпитно-образовни поступак њиховог "оспољавања". Унутрашњи интимни, људски и свесни део ученичког бића дубоко је скривен, па се на површини разредни колектив сачињава од елемената спољашње и несвесне, нехумане стране њихове личности.

Увлачењем у себе они се унутрашњом страном отуђују једни од других, а спољашњом и од своје суштине, на који начин стичу двоструки облик егзистенције. Један се одвија у званичном колективу разреда, а други у интимним друштвима, што омогућава да се развија групашење и јављају фракције (групе једномишљеника). Тако се у фронталном раду врши и затварање полазника у себе (у своју невољу), што представља социјално изоловање и дехуманизацију личности. А у старом облику јединства јавља се подела ученика и наставника на категорије, распаравање по разним линијама цепања, што доводи до затварања у унутрашње пријатељске, а према вани нетрпељиве односе.

Разредна заједница, чије повезивање није извршено на бази унутрашњих људских особина и свесне активности, постаје обичан скуп, физички збир изолованих и међусобно отуђених појединаца. Они се не налазе у радним и моралним, нити каквим другим смисаоним, логичким, већ више равнодушним и пасивним, изолованим и подређеним механичким и безидејним, бесмисленим и празним односима. А такав метафизички распоред (међусобно отуђених јединки, усамљеност и немоћ у раду, култ личности и препуштеност судбини, догматска оријентисаност у васпитању) поставља темељ теолошком саставу колектива и прожимања духом црквеног морала. Ово у исто време отвара могућност стижијским процесима и скретања у криминал. Стога се у таквој конфузној средини и затвореним односима у разреду, индивидуалистички оријен-

тисаној форми васпитања, заснованој на неједнакости њених чланова, не може остварити социјална и васпитна већ углавном само физичка интеграција.

Унутрашње суштинско јединство колектива, као основни услов успеха у настави, једино се може остварити путем непосредне демократије, које, изједначавањем положаја, права и дужности ученика, представља полазну тачку и материјалну основу стварног уједињавања.

Заједнички интереси и управљеност ка истом циљу бришу разлике, одстрањују преграде које раздвајају, искључују разорне (антагонистичке и агресивне) елементе, индивидуалну изолованост у разреду и ослобађају ученике једностране зависности. Они се окрећу једни другима и постају обавезни свима. Сада ђаци осећају присуство колектива, а не само појединих личности. Престаје њихово усамљено и отуђено, апстрактно постојање. Обавезно удруживање замењује се слободним удруживањем. Долази до дубљег социјалног повезивања и међусобног прожимања, личних другарских веза и емотивних односа.

Међусобном друштвеном зависношћу и унутрашњим људским повезивањем врши се социјализација односа, логичко и хуманистичко постројавање. А уједначавањем идеала и етичких схватања остварује и морално јединство.

На бази личне самосталности и једнаких, демократски уређених услова у разреду, повезаног деловања које се узајамно допуњује, у динамичној структури и јединству међусобних односа, синтетичкој форми наставе, постиже се функционално, унутрашње, стваралачко јединство, радна хомогеност, васпитно-образовна свесна, конкретна и позитивна, непосредна и недељива, демократска интеграција. Убрзава се процес сазревања друштвености, колективних погледа, високе социјалне свести, културног и научног прогреса.

Све ово чини један нов квалитет који колективу даје одређену идејну физиономију. Претвара га у праву разредну и радну, организовану заједницу, која у својој суштини представља јединство разноврсности, отворен процес свестраног развитка и социјалне терапије.

МОРАЛНО ВАСПИТАЊЕ. - Поларизацијом снага и односа у разреду, где "неједнакост постаје основа рада и живота" школских полазника, врши се разједињавање колектива, па кретање и развој његових чланова усмерава у супротним правцима. У тренутном и привидном јединству ученика, које се остварује дисциплином, они немају сталан заједнички смер и јасно одређену оријентацију, већ су у разним правцима окренути.

Ако морал има уједињујућу улогу и ако се морално васпитање састоји у међусобном зближавању и чврстом повезивању чланова разредног друштва, онда је субјективном моралном усмереношћу и старом организацијом етичког формирања личности његова основа поткопана, па се о заједничком моралном идеалу не може ни говорити.

Насупрот интелектуалној надмоћности и моралном вођству најбољих ђака на једном полу, јавља се етичка деградација и друштвена подређеност, унижавање достојанства и морално пропадање слабих ученика на другом полу. Антисоцијалне особине и једних и других доказ су дехуманизације односа и личности ученика, а самим тим и дехуманизације васпитног рада. Морална поларизација, као саставни део таквог и друштвеног процеса у разреду, обезбеђује ученицима стишање супротних етичких особина. А разарањем друштвених веза врши се распадање морала, ишчезавање јединствених етичких норми из живота и рада полазника, јер свака група изграђује своје етичке ставове. Систем оцењивања такође класира ученике у разне категорије, у каквим оквирима се они образују не по истом, већ по различитом типу, што је узрок раздора међу њима и подвојености морала. Све то доводи до етичке неуравнотежености, па се разред претвара у поприште моралног и социјалног разрачунавања. А то постаје узрок поремећаја моралне свести и карактерних деформација. У противречној структури међусобних односа и карактер појединаца постаје противречан и дволичан. Конкуренција, која "разара појмове о правди, правичности и моралу", као сталан облик такмичења међу ученицима, такође помаже развој асоцијалних особина. Зато се у разреду развија, не само етичка хетерогеност, већ и морална изопаченост, изражена у негативним појавама, као што су: лукавство, суревњивост, опортунизам, грамзивост, подваљивање, лажно сведочење, прикривање својих грешака итд.

Да би повратили етичку равнотежу и успоставили моралну заједницу, у условима двоструког и вишеструког морала, ученици стварају свој спонтани, јединствени "ђачки и разредни морал",¹ као одбрану од званичног и подвојеног школског морала. У тако спроведеној друштвеној и моралној организацији, која каткад прелази оквире разреда, они с времена на време солидарно, уз пуну етичку сагласност, напуштају формалне прописе и споља наметнуте облике понашања. Наљућен и озлојеђен на своје ђаке, наставник понекад овако изјављује: "Највише ме нервира и вређа то што су непоштени". Он не увиђа своју неискреност и дволичност, као одраз општег стања друштвених и моралних противречности у разреду. А ученичко "непоштење" не схвата као резултат нејединственог етичког система и разореног ђачког морала, као отпор против деморалишућег утицаја и решавања етичких проблема путем дисциплине. Не гледа га као изобличеност моралних навика у дехуманизованом разредној средини, као симптом нарушеног "моралног здравља" разредног друштва. Моралним опажањем ученици сакупљају у себи сва друштвена и етичка обележја међусобних односа у разреду, па је њихово морално понашање фотографија објективног стања.

У фронталном наставном облику међусобни односи ученика и наставника су спољашњи и површни. А они као такви у својој суштини су неискрени и дволични односи, у којима почињу да слабе етички обзир међу њима. У таквом раду потискује се унутрашња страна њиховог

1) Петар Бакотић: Питања социјалистичког морала, Слободна Далмација, Сплит, 1956, стр. 13.

понашања, у којој је и садржан прави морал, па оно што би се могло испољити као племенито остаје у њима скривено. У разреду није довољно развијен позитиван емотивни контакт, односи међусобне сарадње и узајамних обавеза, па се не развијају ни односи искреног другарства.

Централистички облик наставе, као форма интелектуалне и моралне неједнакости, врши концентрацију услова рада на једној и њихово осиромашење и укидање на другој страни. А неједнаки услови нарушавају складне везе и стварају неравноправне односе у разреду, који погодују развоју нељудских особина и представљају основу за међусобно отуђивање. То постаје сметња увођењу непосредне демократије, која се и састоји у узајамном приближавању и јединству ђачког колектива, у изједначавању моралних и других услова у разреду. А без демократије нема ни моралног васпитања, јер без демократизације нема хуманизације.

Остављањем извесног броја ученика у васпитној занемарености, централистичка организација наставе самим тим их препушта и моралној запуштености.

У васпитању и образовању увек се инсистирало на хуманом односу наставника према ученицима. А индивидуалистичким усмеравањем ученичког развоја, који их окреће себи и својим властитим интересима, формира се малограђански, ситнобуржоаски хуманизам и изграђује "егонистички појединац". Нехуманост закона класичне форме наставе не указује на постојање ни најелементарнијих услова за примену демократског хуманизма, као једног од основних начела научног морала. Принципи се, у таквој моралној организацији, уносе споља и заснивају на принудној обавези, па изгледа као да су "изведени из божјих заповести или идеалистичког схватања морала". У таквој стварности држе се предавања о моралу и "читају лекције" о хуманом понашању. Етика се учи на формалан начин, меморички. Наставник постаје проповедник морала, а његове поуке добијају призив хришћанског, апстрактног хуманизма и моралне догматике. Вербалан метод и у етичком васпитању постаје основни, а одговорност механичка, аутоматска, па све постаје налик на отеловљење религиозне филозофије и учења Светог писма, које каже: "У почетку беше реч...", а не дело.

Ученици се не васпитавају речима, већ условима и моралном праксом. Одвајањем морала од практичних односа и учењем етичких обавеза напамет врши се интелектуализација морала и ствара раскорак између речи и дела, изазива повреда основних принципа стваралачке етике. Васпитање, као јединствен и недељив дијалектички процес, не трпи издвајање из целине ни једне његове стране, нити гомилање мртвог знања о моралу. Претварање моралне активности у "апстрактне идеолошке проповеди" значи дезангажовање ученика за моралну делатност и заснивање морала на вербализму и метафизици.

Антидемократска педагошка формација не омогућава научну примену наставних метода и хумано прилажење ученицима. То изазива слабљење морално-политичког утицаја наставника и доводи у питање остварење морала као идеолошке надградње "етичких и социјалних идеала

за које се боре народне масе". Хумано понашање може се остварити само у оквиру одређених етичких односа у разреду.

Један од најважнијих задатака моралног васпитања је буђење и развијање патриотских осећања, љубави према домовини. Патриотизам претпоставља друштвене интересе личним. Међутим у средини у којој постоје антагонистички облици рада, засновани на принципима конкуренције, нужно се рађа безобзирна утакмица, па преовлађује лични интерес над друштвеним. Социјални процес полазираније у разреду онемогућава зближавање појединаца с друштвеном средином која је подељена, а са њом заједно и општи интерес. Развијање друштвеног морала и смисла за колективни живот претпоставља пре свега постојање јединствене разредне заједнице, подруштвљавање њених чланова. У фронталном раду југословенски патриотизам углавном се развијао "на вештачким, неприродно исконструисаним ситуацијама, па су патриотска осећања младих по своме карактеру често вербалистичка"¹.

"Позитиван однос према раду као извору вредности и главном мерилу човекове оданости заједници..." једна је од битних компонената моралног, а посебно патриотског васпитања. Пасивна и отуђена, механичка и принудна настава, међутим, одбија и одвицава полазнике од учења. Она врши деперсонализацију рада и обавеза. Успоставља несвестан и отуђен однос према задацима, који садржи у себи одсуство и моралне одговорности, равнодушан њихов став према дужностима. У таквом процесу стварају се негативне, спољашње и формалне, механичке и површне везе. А за позитиван и савестан однос према раду потребан је унутрашњи дубок, хуман и свестран однос према њему.

У систему моралног пасивизирања и стављања ученика у положај етичке потчињености, где наставник предузима праву офанзиву и субјективним етичким схватањима обликује моралну природу ученика, његова доминација и етички притисак добијају карактер агресивног морала.

Вољу полазника за учешћем у демократској изградњи слаби чињеница да такве изградње у разреду нема. А љубав према уређењу школског колектива један је од првих услова и почетак верног служења заједници. Од међусобних односа у разредној групи зависи читав процес васпитно-образовне делатности, па и развијање ђачког родољубља. Према томе, наставник може да оствари све што жели код својих ученика, али "само онда и само утолико уколико му то дозвољавају друштвени односи"² у разреду.

ОРГАНИЗАЦИОНА И МОРАЛНА ЧВРСТИНА КЛАСИЧНОГ ШКОЛСКОГ ОБЛИКА. - Овај облик образовања је чврст у појединостима, али не и у принципу. Начелно, он је доста лабаво постављен. Судећи по начину његовог спровођења и резултатима које остварује, стиче се утисак да он и не обавезује ни на шта. Тако, на пример, школа веома строго поступа према случајевима закашњавања и изостајања са часова,

1) Извештај са саветовања педагога СРС, Београд, 1963.

2) Г.В. Плеханов: К питању о улози личности у историји, Култура, Београд, 1974, стр. 28.

према слабом учењу полазника у току школске године итд. Међутим, на крају, овај озбиљан и напоран рад претвара се у иронију. Поједини ученици, иако нису уредно долазили на часове и премда не испуњавају ни најосновније услове да се позитивно оцени њихов рад, јер су читаве школске године имали немаран однос према задацима, гледањем кроз прсте и прегласавањем, ипак се некако провлаче из разреда у разред.

Закидањем на оценама једнима, а поклањањем и читавих разреда другима не дајемо етичко васпитање, већ усађујемо неморалне особине у њихов карактер. Није мали број комичних сцена, крајем године, на штету угледа школе и њених наставника, из чега се може закључити да је чврстина класичног школског облика привидна и да се она недоследно спроводи.

Ако ученицима говоримо о раду као мерилу вредности, темељу развитака и племенитој садржини живота, а рад није у основи организације наставе, ми их онда обмањујемо.

Ученици осећају све ове и сличне слабости, користе то за себе, па појединци лове у мутном и успостављају шпекулантски однос према школи. Они стичу навике олаког долажења до циља, служећи се и подвалама. А такви процеси нису услов за остварење демократског принципа јединства личног и друштвеног интереса.

У безначаљној организацији васпитања и наставник постаје недоследан и беспринципијелан. Тиме он себе морално дискредитује и онемогућава у својој васпитној улози. Кратко речено, школа и као назови чврст облик образовања и као педагошка установа, крећући се изван реалне стварности, врши грубу повреду најосновнијих принципа демократске етике и моралног васпитања ученика, на које она оваквим методама у знатној мери делује и невоспитно, па формира и рђаве карактере. Тип смиреног и хладног циника у разреду, његово безобзирно понашање и бестидан тон обраћања наставнику, добрим делом је резултат цинизма досадашњег начина оцењивања и моралног притиска, одсуства принципијелности у нашем раду и вређања достојанства, вршења "злоупотребе постиђивањем" над личношћу младих и повучених, примене васпитно-образовних мера и наставног рада у грубом, нехуманом и бруталном облику.

Педагошки бирократизам потцењује и унижава. Слама дух и морални понос. Изопачује активности и намере. Блокира напоре. Паралише снаге. Додељује наставнику полицијско-бирократску позицију и чини га идеолошки усамљеним. Ставља му маску на лице и претвара га у педагошку накараду. Ствара искривљену пројекцију његове друштвене улоге у разреду. Морално га супротставља ученицима и даје нељудску оријентацију. Спутавана искреност и наводи на дволичност у поступцима.

У систему декларативног морала и одговорности, наставник се на речима изјашњава за непосредно управљање као демократски и хуманистички идеал, а у пракси доминира начело индивидуализма, монополски метод и његов агресивно оријентисан, декретирани ауторитет. Он самовласно и незаконито присваја то право, ставља вето и спокојно

изиграва уставне одредбе. Узурпира власт и заводи неку врсту принудне управе у разреду. Саботира овај облик уређења групе, иако у њему данашња омладина налази свој идејни смисао.

Он под напред наведеном маском не наступа са позиција хуманизма, већ бездушног бирократизма. Надменошћу и уображењем често истиче своју ситнобуржоаску револуционарност. А заогрнут велом непогрешивости и етичким беседама декларише се као "шампион морала", мада га и сам више формално него фактички прихвата.

Школска предавања, која имају морализаторски карактер "простојног и угледног хуманизма", одржавана са моралне предикаонице, а цењена новим интелектуалним и етичким критеријумима, одишу поповштином, па врше деморализацију и моралну демобилизацију ђачких маса.

Одсуство правде и правичности, као и других моралних услова у разреду, где није могуће остварити своју хуманост, реалне етичке обавезе и људски карактер, племениту мотивацију и моралну амбицију, формирати етичку свест и морални рефлекс, гурају га да устаје у одбрану апстрактног хуманизма и цинизма, да се бори против реалности, научног морала и свега што служи "ослобођењу човечности". А све то утиче да се код етички оријентисане омладине ствара криза поверења у наставника.

Из напред наведеног се види да недемократским етичким системом у разреду ученици бивају и морално опљачкани. Јер, бирократским методама не врши се богађење, већ осиромашење морала (гушење етичке мотивације и моралног понашања, губљење људског садржаја и оштећење карактера). Ту се изграђују појединци који "постају људи само онде где се то поклапа са њиховим интересима. А тамо где они могу да постану људи само ако жртвују своје интересе они више воле да постану животиње".

Из овога се може закључити да је традиционална организација наставе антихуманистичка и антидемократска форма васпитно-образовног рада.

Насупрот напред поменутој нестабилној, преживелој и у својој основи умирућој - нови радни тип школе, као облик образовања је слободнији само у појединостима, а веома чврст у начелу. Ту нема пропуштања, већ се траже квалитетна знања и безусловно извршавање свих обавеза и захтева. Врши се оштра селекција. Племенити принципи уграђени у међусобне односе у разреду постају и црте карактера ученика. Они се сада прожимају дубљим етичким начелима и доживљују свој морални преображај.

Таква форма васпитања заснована је на ослобођеном раду, у коме је и личност ученика слободна, насупрот пасивној организацији наставе која базира на ослобођењу полазника од рада, а то у суштини значи њихово ослобођење од слободе. Разотуђен, хуманизиран рад је најефикасније средство моралног васпитања, подлога за један виши облик међусобних односа, извор хуманог развитка. Изједначавањем положаја

ученика отвара се процес производње материјалних услова за развој демократије у разреду. Из радних односа као основних проистичу и други, а пре свега морални односи. Они прожимају свест ученика хуманизмом и друштвеном одговорношћу, етичким идеалима заједнице.

Морални односи нису одвојени од осталих односа у разреду, као неки посебни изоловани односи, већ су све врсте односа једни у другима садржани и једни с другима у нераздвојно јединство повезани. Радни односи су истовремено и морални односи, док су нерадни односи неморални односи. У радним навикама састоје се и моралне навике. Радљивост је једна од најбитнијих одлика морала, у којој је сједињен читав низ и других етичких својстава. То је основа искрености и честитости, личног поштења јединке. Рад је конкретна и племенита, а нерад друштвено штетна садржина морала. Рад је најјаче средство међусобног повезивања, док је нерад снажан фактор разбијања школског колектива. Рад је основна линија свих наших настојања, средство формирања моралне свести, главна садржина демократског хуманизма, идеолошког васпитања младе генерације. Ако смо обезбедили услове да ученици слободно раде, тиме смо поставили темеље и демократског моралног васпитања. На основу радних и друштвених односа у разреду ми ученике и морално васпитавамо.

Оцењивање резултата је такође значајан фактор етичког одгоја и развијања радног морала. Али, слабе оцене спадају у нехумана средства васпитања. Оне врше тежак морални притисак на ученике, вређају лично достојанство, убијају полет и смањују жељу да се ма шта почне радити. То је и етичка оцена коју ученици доживљују трагично. Она изазива потиштеност и постаје извор душевних патњи. А често понављан доживљај слабог успеха ствара моралне ране које нагризају и карактер полазника. Страх од неуспеха разара душу и притискује као мора. Слабе оцене обешчашћују и стављају ученика у положај "кривца коме треба судити". Осрамоћени и увређени, они доживљују моралну кризу, па се нарушава друштвена равнотежа и настаје унутрашњи крах, слом њихове личности. У таквом стању појединци се предају религиозном маштању и разним пороцима, а неки и у смрт одлазе опседнути комплексом кривине или нанесене неправде.

Нов начин рада, као концепција човечности, хумана организација васпитања, заснована је на успесима и моралним победама, које усхићују и подстичу на племените радње, буде тежњу ка хуманистичким идејама. Стваралачки однос према раду има за последицу и борбени, стваралачки морал.

У историјском прелому моралности, када се настављају традиције хуманизма и чупају етички корени класног друштва, у општим токовима људских идеала и универзалној тежњи за стварање демократски уређеног, хуманијег света, овом концепцијом, као хуманитарном мисијом и етичком поруком историје, одражавају се моралне вредности епохе. Она је једини пут истинског хуманизма, реалног заснивања морала и формирања етичке свести школских полазника.

Да би се сваки ученик кретао у границама само својих права и дужности потребно их је јасно прецизирати, са њима ученике темељно упознати и доследно их извршавати. "Укинути услове њихове нељудске егзистенције",¹ проширити границе деловања у којима је могућ развој хуманитета и спровести конкретну индивидуализацију одговорности, која се дели на све.

Самосталност у учењу, које својим хуманим садржајем укључује у себе и самосталност у етичкој активности, укида све облике интелектуалне и моралне неједнакости и тиме хуманизује међусобне односе. Ученици се сада окрећу својом људском страном, па долазе до изражаја стварне етичке вредности. Разредна средина се претвара у школу карактера, где ученици стичу и моралне квалификације. Слободан рад ослобађа ученике и наставника сваке отуђености, па и отуђености од морала. Једино слободног ученика, који сам одлучује о својим поступцима, можемо учинити одговорним за властито понашање. У неаутономном систему наставе, где ученичка савест није самостална, недовољно се испољава етичка слобода и независност њихове воље.

Само научни методи изградње кадрова, хуманистички заснован и колективно оријентисан, представља плански рад који може да обезбеди правилно морално васпитање и реши етичке проблеме настале епохе. Једино хумани оквири наставе, из којих извире етичка садржина међусобних односа и који одређују оквири друштвене одговорности ученика и наставника, представља услов за примену основних принципа демократског морала и увођење посебног типа демократских односа у разреду, етичког самоваспитања и самообразовања карактера. Треба осетити величину и дубоки смисао претварања етичких принципа у стварност, где се у морални лик полазника уграђују позитивне црте друштва, историјског доба.

Свака наставна организација има своју моралну и идејну физиономију. На основу тога лако се може видети којим етичким правцима припадају одређени наставни облици. То је идеолошка форма, а пре свега морално учење. Демократски облик васпитне делатности садржи у себи материјалне услове за развој позитивне и смисаоне, логичке а не механичке солидарности, радног морала и демократских, хуманих односа. А ови после организују и покрећу ученике на истинско морално стваралаштво и испуњују њихов живот етичким тренуцима. Морални лик наставника и ученика највише је условљен хуманистичком културом у разреду, моралним типом организације наставе.

ШУНД-ЛИТЕРАТУРА. - Књиге и брошуре пустоловне, бестидне, развратне, агресивне и злочиначке садржине, које величају нерад, шире неморал међу омладином и развијају асоцијалне особине, изопачене ствари, мрачне стране људске природе: безосећајност, дрскост, свирепост, подивљалост итд. је ова лажна, назови-литература.

Преплављена сексуалним и криминалним темама, она додељује супериорну улогу својим јунацима, који доминирају понашањем осталих

1) Вуко Павићевић: О дужностима (2. део), Рад Београд, 1957, стр. 26.

лица у роману, дају тон њиховим активностима и на бруталан начин потчињавају околину своме вођству. А најчешће побуде за злочине су: новац, користољубље или патолошки мотиви. Ту се изопачује појам морала, ствара примамљива перспектива лаког и нерадног живота, изазива негативна мотивација, развија брутална природа и подстиче агресивна активност. Таква литература душевно трује омладину. Она води авантуризму и дехуманизацији личности оних чији темељи друштвеног и моралног бића још нису учвршћени, тј. код којих "нема довољно развијених етичких одбрамбених механизма, ни социјалног искуства како би се одупрли негативном утицају".¹

Оно што ми педагози можемо да учинимо у отклањању овог друштвеног зла није фронтално сузбијање те негативне појаве и путем моралног вербализма убеђивање ученика у штетност ове литературе. Тиме се само појачава интересовање за њу. Потребно је, међутим, укидање традиционалне, развојем друштва превазиђене организације наставе, којом ми на застарео и несавремен начин изграђујемо кадрове. Овај облик васпитно-образовне делатности свакодневно избацује из строја извештан број неприлагођених ученика, удаљава их од рада и искључује из учешћа у животу разредне заједнице. Таквим процесом они се дезоријентишу, а самим тим се индиректно наводе на беспосличење и пусто понашање, читање отровне литературе и укључивање у разна сумњива друштва.

Из овога се види, да класична организација наставе даје нашем васпитном раду и авантуристички карактер у негативном смислу речи. Препуштени себи и случају, ови ученици траже спас у шунд-литератури и било каквом социјалном удруживању и узбудљивој активности, чиме се они привидно бране од учмалости и нерада. То је њихово бежање од стварности разреда. Они траже надокнаду за незадовољене тежње, интересе и потребе њихове младе природе, покушавајући да остваре равнотежу своје личности. Али, упадајући у клопку и налазећи само лаж, ови ученици постају жртве читавог овог збивања које се одиграва са њима и скретања на пут неморала, разврата и криминала.

Омладину највише привлаче: узбуђења, акције, освајања, подвизи и јунаштва. То је у шунд-литератури заступљено у негативном, изопаченом смислу. У организацији наставе коју предлажем, све ово је дато у најпозитивнијем свом облику. Ту се стварају услови у којима ученици, кроз самосталан и стваралачки рад, могу да испољавају своју личност у све пунијем и богатијем садржају и у којима је омогућена афирмација најплеменитијих особина младих бића. Задовољена у основним тежњама и интересима, омладина и сама одустаје од онога што изопачава и трује њену душу, а тежи стваралаштву и конструктивном раду који оплемењује њен живот и који је снажи.

Омладина је по својој природи добра и племенита, а као таква она је увек и носилац напретка. Млада генерација кипти осећањем, па је

1) Биљана Гвоздић: Однос омладине према криминалистичкој литератури и улога родитеља и наставника у сузбијању њеног штетног утицаја. "Настава и васпитање", бр. 7-8, Бгд. 1963, стр. 337.

највише испуњена и емоцијама свога доба. Младост је пуна највећих могућности, извор снаге. Она је позитивна и прогресивна. Она хоће да ради, да ствара, да учи. Долазећи у школу ученици стављају на расположење своју енергију. Ако их школа у довољној мери не упосли и не каналише њихове снаге у правцу конструктивног рада, бујна енергија тражи да се изрази, испољи и утроши. У немогућности и спутана да се утроши на позитиван, стваралачки начин, она скреће са свога природног пута и упућује у разним негативним смеровима, као што су: необуздано и дрско понашање, бесмислени подвизи и лажни хероизам, пустоловне авантуре и скитња, криминална активност и бестијализирање, инвазија непристојности. Омладина се, дакле, одводи на залутале путеве, па се изграђују силесије и преступници. Стваралачка енергија прелази у рушилачку, племенита осећања се гасе, па даровита младост губи своје вредности. Порнографска и слична литература је нежељена замена свега онога што ученици не налазе у својој разредној групи. Првобитно они су желели, а зато су у школу и дошли, да се са узбуђењем баве племенитим радом, који им је дотрајалом и умирућом организацијом наставе ускраћен.

Наша омладина не тражи овакву, напред изложену, неморалну литературу, као ни друге изопачене творевине људског духа, већ она тражи себе. А кад у школској настави не нађе оно што задовољава њен дубоки унутрашњи интерес, она се дезоријентише, машта и тражи, па у нејасној тежњи за новим, непознатим залута и постаје плен мрачних сила и жртва опасности које у заседи вребају.

Рад у школи треба да буде заснован на научном изучавању историје, као и других наставних предмета, на стваралачком односу према учењу, које не треба да буде саопштавање, већ стицање, не усвајање, већ освајање знања.

Једна од битних потреба за ослобођењем од унутрашње напетости омладине у овом добу и најчешћих форми објављивања себе, кроз књижевно уобличавање унутрашњег богатства осећања младих бића, јесу литерарни покушаји омладине. У тежњи за књижевним изразом и психичким растерећењем, те афирмацијом своје личности, а не могући да развију ову активност у разреду, који, у оквиру класичне организације наставе, представља алитерарну средину, где се преживелим методама гуши овај интерес, омладина постаје жртва прљаве литературе. У новој форми наставе, међутим, дата је литерарна база у којој је омладини омогућено систематско и књижевно васпитање, развијање литерарних особина и емотивно везивање за литерарне узор, идентификација са позитивним личностима.

Када организација наставе омладини буде давала реалан правац и омогућила да односи у разреду добију конструктивну - научну садржину, нестане нереда у разреду и у главама наших ученика, а уједно ће престати и читање шунд-литературе, која ће бити замењена правом књижевношћу. Као таква, она ће изазвати огромно интересовање омладине, открити нове видике и духовно богатство које се у њој скрива. Отпочеће невиђени масовни развитак ученичких способности и талената,

који ће превазићи све досадашње епохе. Активност, на бази ослобођеног рада, основни је услов стабилности личности, враћања ученика себи и укључивања у разредни колектив.

ОДНОСИ НЕРЕДА И НЕДИСЦИПЛИНОВАНО ПОНАШАЊЕ.- Међусобни односи у разреду дају оријентацију и правац активности ученика, па су они регулатор и ученичког понашања. Односи се добрим делом и састоје у понашању, тј. у међусобном одношењу.

У радним односима постоје и односи реда. А нерадни односи садрже у себи односе нереда. Недисциплиновано понашање је нерадно понашање. Ако рад није у основи наставе, то доводи до дезоријентације и неорганизованог кретања ученика у разреду. Само у школи која представља радну организацију може постојати природна радна дисциплина, у којој је рад доминирајући облик понашања.

Ако су радни односи пасивни, преовлађиваће и пасиван однос према реду, што значи немарност у одржавању дисциплине. У таквим односима неред може бити израз тежње за радом, који, ако је ускраћен, доводи до нерадне активности.

Недисциплина је огрешење о постојећи ред и поредак у разреду, а то не мора увек да значи и прављење нереда. Може то бити и прогресивно кретање, тежња полазника за превазилажењем сукоба и поделе разредног колектива у групе, ученичка жеља да се узајамно оптуживање и кавжење исклуче из њихових међусобних односа. Она се може јавити и као побуна савести против моралних деформација које се чине у изопаченим међусобним односима у разреду, као одметање од традиционалних моралних и радних норми и обарање преживелих норми. Она представља и отпор ученика према стереотипним облицима понашања, њихову борбу за своју самосталност и складније друштвене односе, за један бољи и сношљивији режим учења у коме би се више радило. То је и тежња полазника за ослобођењем из подређеног положаја, њихово бегство из анонимности и просечности разреда.

У вези са поларизацијом снага и односа у разредној групи, упоредо са социјалном и интелектуалном, јавља се и морална поларизација, по којој се одвија процес акумулације дисциплине и лепог владања на једном и дрског понашања, агресивности, или претеране повучености и служења неетичким средствима на другом полу. Овим процесом заштравају се несугласице, трују односи и врши расpirивање нетрпељивости између ова два основна тора у разреду, што све води изолацији једних од других и кидању веза међу ученицима.

Етички вербализам морално деформише и најбоље ђаке, развијајући и код њих негативне особине. Ови ученици, сервилном учтивашћу према наставнику, а потцењивањем својих другова и тежњом за влашћу над њима, само су привидно дисциплиновани. Из овога се види да у разреду, организованом на традиционалан начин, постоје у добром степену изражени услови за негативан развој који је праћен и негативним понашањем.

Разарањем социјалних веза и нужним сврставањем ученика у надређен и подређен положај, они се тиме стављају у услове који не служе њиховом развоју, па се у тако нереалној стварности они изопачено понашају. Слаби ученици у супериорној средини понашају се инфериорно, а одлични у инфериорној стварности понашају се супериорно. С погледом на асоцијалне особине и једних и других, оба ова вида понашања одступају од нормалног, па се као такви морају убројати у недисциплиновано понашање.

У оваквим условима врши се дехуманизација људских односа, па и саме личности ученика. Отуда се они покаткад нехумано и несоцијално понашају. Зато је потребно да они изађу и да се ослободе таквих односа "да се разједине, да би се ујединили", на другој основи, на којој би било омогућено њихово људско понашање од кога су се удаљили.

Спољашње "рушење преграда" је одражавање унутрашњег распадања разредног друштва. Неред је један од видова испољавања његових законитости. Растурено и расуто понашање ученика је последица њиховог разбацаног распореда у разреду, дифузног система односа у њему. У побрканим односима и понашање је збркано. Зато треба унети више рада у унутрашње односе ученика у разреду, да би било више дисциплине и на самој површини. Тренутно уклањање спољних знакова недисциплине у исто време је прикривање веза и односа ове појаве са њеним узроцима. Наставничково завођење дисциплине је декорација нереди који он уноси својим застарелим начином рада. Спољашњим наметањем правила понашања и развијањем исте такве обавезе према дисциплини ученици се разрешавају дужности да одржавају прави ред. Таквим начином развијала се привидна дисциплина и ценило спољашње понашање. Одличну оцену из владања добијао је ђак ако је непомићно седео у клупи, а велики број слабих оцена, тј. немаран однос према раду није се убрајао у недисциплину. Рад и ред били су одвојени појмови, мада је у раду садржан и ред, а у нераду неред, па се ти појмови не могу одвајати. Из овога излази да је спољашњим видовима наставних метода и облика успостављана спољашња активност ученика, тј. формалан однос према раду и реду. А механичким облицима класичних метода највише се пажње поклањало техничкој страни наставе, док се васпитна страна запостављала, па се недисциплина јављала и као појава васпитне запуштености ученика. Питајмо се онда: да ли је наше деловање на полазнике уистини педагошко? Ово је потребно зато што ми инкриминишемо њихово понашање и обележавамо га као преступничко, деструктивно и криминално, недостојно и наопако понашање. А нисмо свесни да смо и ми саучесници у томе, јер се бавимо недемократском, а као таквом и порочном активношћу.

Структура разредне групе, дајући оријентацију и правац делатности њених чланова и одређујући начин њиховог реаговања на појаве, представља основу на којој се стварају и одређени видови понашања. Улоге појединих ученика условљене су организацијом разредног друштва. Кад је реч о понашању, оно је увек конкретно, што значи да постоји понашање у одређеним условима. У разредном колективу ученици, узajамно делујући једни на друге, у извесној мери губе своју индивидуал-

ност и не понашају се као кад су сами, већ се мења њихово држање. Стварају се облици понашања групе. А кад се томе дода и велики утицај вршњака на понашање појединаца, постаје јасно да група у великој мери располаже индивидуалном енергијом својих чланова и да владање ученика нема карактер само личних, већ у знатној мери и друштвених манифестација.

У класичној организацији наставе не постоји независност личности и слобода рада, па се не може говорити ни о правој слободи и независности ученичког понашања. А давање слободе у ауторитативном неаутономном систему наставе, у суштини значи ослобађање полазника обавеза и одговорности, стварање лажног осећања слободе, давање маха индивидуалној самовољи и разним злоупотребама. У развлашћеном стању разреда демократска слобода је угрожена, па ту учесници не могу имати осећање безбедности.

Апстрактна слобода дезоријентише ученике и пред њима затвара позитивне путеве. У одсуству конкретне и праве, стваралачке слободе, понашање ђака се искривљује, па добија изопачен, механички, рушилачки облик, подивљали, хаотичан ток, а разред претвара у анархију.

У досадашњем начину рада наставник се неуморно залагао и вечито борио против недисциплине - фронтално. Како је извор сукоба лежао у унтрашњој природи организације наставе, захтев за беспрекорним понашањем и спољашње сузбијање нереда, у трагикомичној интерпретацији образовног рада уопште, изобличавало је и карикирало његову појаву, давало му чудну и комичну улогу, којој су се ученици и смејали.

Владање ученика се врло често цени, не по томе како га они сами доживљују, већ како га ми видимо. Међутим, треба знати чиме је понашање условљено. Ако разред, у оквиру класичне-антагонистичке форме наставе, представља позорницу сталних несугласица, онда узроци недисциплине не леже у ученицима, већ је неред уграђен у њихове међусобне односе и од самог почетка дат као објективна стварност разреда, као закон по коме ученици морају да се управљају. А то значи да се у описаним околностима неред намеће као законито понашање. И само додељивање пасивног, тј. нерадног положаја знатном броју ученика је кршење реда и стављање ових у услове да чине дисциплинска огрешења о постојеће моралне норме које се намећу споља на који се начин унутрашњем поретку разреда супротставља његов спољашњи систем и тиме ствара збрка у разреду.

Живот и рад ученика одвија се по закону неравномерног развитка, према коме једни напредују, други заостају и који је један од узрока сукоба у одељењу. Јер најбољи сметају најслабијима, али и најслабији задржавају најбоље, што је такође врста нереда у разредној групи. Овај закон дејствује и у развоју сваког појединца. Некад је ученика немогуће отргнути од посла, као што га је покатакд тешко натерати да учи. Он у једној грани напредује, док у другој заостаје. Тако у развоју појединца овај закон постаје узрок и њихових унутрашњих сукоба. Традиционалан начин рада није прилагођен овом закону, па је организовањем посла

мимо и против закона развоја прављен неред на часу и у главама ученика.

Традиционалне методе у знатној мери противрече настојањима наставника. Спољним уношењем хармоније, насупрот нескладности у самој суштини досадашње организације рада, наставник је сваком својом васпитном функцијом, па и овом која се зове завођење реда, објективно уносио неред у разред. Он се фронталним наступањем супротстављао условима и био у опреци са унутрашњим развитком разредне стварности, тако да је његов сукоб са разредом био неизбежан. Ученици у својој одбрани давали су отпор (недисциплином или неучењем) из чега се види да су старом, преживелом, друштвено-историјским развојем превазиђеном организацијом наставе и ђаци и наставници стављани у положај и услове да праве неред. Судар са стварношћу био је садржан у бирократским односима са којима су полазници и наставници долазили у противречност. Отуда су се нужно јављали многи несклади који су замарали и исцрпљивали све учеснике у наставном процесу. Нескладност односа је сама по себи неред. Према томе, њега не стварају само ученици. Они су жртве нереди који је у основи организације наставе. Полазници се отимају и бране од њега својим нескладним понашањем. У физичким и механичким односима, који преовлађују у разреду, мора често да долази и до једног општег бесвесног гурања у њему. Такви услови потискују духовне, идејне односе и онемогућавају демократску, идеолошку и научну акцију. Они не уздижу друштвено биће, оно племенито људско у њима, већ више индивидуалистичку и антисоцијалну страну која их подстиче на себичну и негативну активност.

Само демократска форма наставе, која искључује деловање силе, могла би да обезбеди мирне услове рада, пуно разумевање ученичких слабости и њиховог интимног живота. Она не би стварала агресивне импулсе и вечито праскање, усплахирену нестрпљивост и рефлекс самоодбране, једно стално стање одбрамбене спремности и неуротично реаговање ученика, већ би их психички смиривала. Једино таква организација била би у стању да врши терапијску улогу и спрема омладину за бројне задатке који је у друштву очекују. Само дисциплина која чини суштину наставног рада може бити садржина и ученикове личности. Уместо сталног трвења и вечитих неспоразума, миран конструктиван рад и међусобна сарадња ствара емоционалну стабилност и гарантује нормалан развој ученика.

Кроз стваралачку радну и кроз социјалну терапију (социјално јединство и одговарајући смештај појединаца у разредном колективу, тј. социоемоционалне односе) нова организација наставе врши улогу и психотерапије. Ослобођени рад, од свих, из преживеле прошлости наслеђених неједнакости, равноправан друштвени положај и складни међусобни односи у разреду представљају повољну ментално-хигијенску климу. Они су најбоље средство за успостављање унутрашње равнотеже и отклањање узрока узнемиреног понашања. Вољено занимање је и врста активног одмора, па ученици занесени радом и испуњени интелектуалним осећањем и животном радошћу доживљују један од најефикаснијих

начина психичког растерећења и разрешавања емоционалних конфликта.

ПОРЕМЕЂЕНО ПОНАШАЊЕ. - Конфликтни односи у разреду, произашли из принудног, а као таквог и кавгацијског начина наставног рада, где се, у неуротичном оквиру конфликтном стратегијом доводи и до конфликтног понашања, па разбуктавају све друштвене противречности у разреду, деле ђачки колектив на међусобно супротне тачке, као заматак антагонистичких и друштвених класа. Тај процес, заснован на односу поларизације, којим се ученици издвајају из свога друштва и отуђују једни од других, сам по себи је поремећај јединства колектива и његове равнотеже. А у дубоко нарушеној равнотежи разредне групе, као нестабилном систему и неконтролисаној структури, долази до поремећаја равнотеже и њених чланова, супротних односа и патологије друштва, па се услед тога ствара нека врста неуротичног стања у разреду. Отуда они вичу, скачу, звижде, бацају капе увис, јуришају једни на друге, строваљују се на слабије од себе, дижу паклену галаму, праве триста чуда, инвазију буке, разбарушено се и расклиматано понашају, бекеле се и бенаве, измотавају, млатарају рукама и праћакају ногама, преврћу преко главе, њиште као ждребад и грочу као прасад, њачу као магарад, чиме они, са животињским статусом, изражавају, не само хетерогене манифестације, већ и праву помахниталост, која у извесним приликама, код разуларених страсти, као да су разланчени и пуштени сви вентили, добија форме бестијализирања (животињских испада) и патолошке активности, што, у борби да се поврати изгубљени интегритет, у знатној мери доприноси развоју и убојитог менталитета, као лечење поремећаја у електричном пражњењу ћелија мозга.

Недостатак социјалних веза, противречни заплетени односи стварају и личност полазника противречну и сплетену. Као одраз такве стварности јављају се унутрашњи сукоби ученика и са самим собом, који се после несвесно манифестују у њиховим поступцима, а не ретко завршавају осећајним експлозијама или неким видом неурозе. Из овога се види да испреплетаност односа у разреду не делује умирујуће, већ постаје узрок емоционалне замршености и потреса, психичке нестабилности и провале осећања, а каткад и праве експлозије незадовољства и гнева.

У несрећеним приликама, у којима постоје спорни, "нерашчишћени односи са нерашчишћеним проблемима", патолошким стилем односа и нерешених антагонизама, ствара се ратоборно стање које код ученика изазива претерану агресивност или превелику повученост, бојажљивост, свадљивост и друге негативне особине, што значи да нескладни односи у разреду, произашли из старе - антагонистичке организације наставе, неуротизују поједине ученике. У таквој атмосфери нужно се мора јавити и нека драстична форма отуђења, па и случајеви настраног понашања. Према томе, разред својом сложеност и немирном структуром једног изразито конфликтног друштва, због неконтролисаног деловања закона васпитања, представља раздражујућу средину, у којој су ученици изложени узбуђењима. Самим тим он је и опасност од менталних поремећаја.

Испод површине врло често тињају узбуђења у виду пригушеног немира и притајеног незадовољства, које ђаци осећају и психички пате због тога. Поједине ученике тиште многа питања. Њихов умни рад праћен је неизвесношћу, надањима, стрепњом и разочарењима, плимама и осекама, бурама и кризама. Потресне околности и нерешени проблеми, пред којима они често стану згранути, душевни сукоби и утучено расположење дају печат и потиштеност понашању.

Међусобни односи ученика представљају суштину разредне групе. У класичној организацији наставног рада суштина као складна целина није постојала. Отуда је одраз такве стварности морала бити и душевна празнина код неких ученика, па је појединац водио празан и несрећан живот. У извитопереној суштини разреда јављало се изокренуто лице понашања појединих ученика.

Недисциплина је покатакд манифестовање и своје тобожње моћи која је уствари израз страха за своју угрожену егзистенцију, као што се у мраку често звижди или пева из свег гласа, не од радости, већ од престрављености, када човека почне да хвата паника, као неки вентил охрабрења и сигурности. На тај начин бучан говор и недисциплиновано понашање, у таквим разредним околностима постаје услов опстанка за поједине ученике. Страх уопште честа је појава међу ђацима, у коме стању се стичу разне мане и губи контрола над својим поступцима, па се у тим моментима, јавља и преплашено понашање.

Наставник често заборава да се пред њим налазе живахно темпераментни, емотивно покретљиви слушаоци, веселе природе, који се управљају према законима динамике свог животног доба. Недисциплиновано понашање је добрим делом несташлук, слободније, темпераментно и весело, креативно понашање, бурније реаговање на догађаје, експлозија виталности и маште. - Недовољна развијеност темперамента сматра се психичким недостатком. Зато су нехигијенски и непедагошки услови живота и рада омладине у неузбудљивој и хладној, емоционално сиромашној атмосфери. Одсуство позитивне узбудљивости услов је за појаву ове у негативном, извитопереном облику. Забрана темпераментног и ватреног, самосталног понашања доводи до његовог изопачења, које преко бурног иступања прелази у експлозивно и агресивно понашање. Исто тако природа талента испољава се у необузданом темпераменту, иновативном понашању, стваралачкој непослушности и немиру, каквих међу ученицима има не мали број. Спутавање узрасне динамике и спонтаног, природног, тј. нормалног опхођења и његова замена строго прорачунатим, крутим и шаблонским, присилним и апстрактним понашањем ученика, у исто време значи захтевање да реагују другачије и буду оно што нису, да гуше своју природу психодинамику кретања и творачком имобилношћу отуђују се од сопствене суштине, своје праве природе. Блокирањем урођених образаца спонтаног понашања наводимо ђаке на униформисано и дириговано, неприродно, конвенционално и лажно, уштогљено и укипљено, спутано, монотono и ненормално (фрустрирано) понашање.

Централистички облик наставе отуђује полазнике од својине над средствима за производњу, од процеса рада, а самим тим и од реда,

контроле над својим поступцима, од владања самим собом и међусобним односима. На тај начин у отуђеној настави јављао се и отуђен облик ученичке активности. Спољашњим односима реда скривани су унутрашњи односи нереди, па су се ученици у нејасној разредној стварности и збуњено понашали. У таквим неконтролисаним условима примењивала се метода формалног дисциплиновања, "као спољашње средство против спољашње стварности" и стварала несвесна, механичка дисциплина.

Према учењу савремене медицине неурозе се испољавају у извесним карактеристичним, јаче израженим несвесним покретима: трептању, жмиркању, прављењу гримаса, сисању прста, грижењу ноктију, преосетљивости и потиштености итд., што значи да се несвесна дисциплина и несвесно понашање ученика граничило и са ненормалним понашањем.

Медицинска наука тврди да и "свака органска потреба (глад, жеђ итд.) представља извесну поремећеност физиолошке равнотеже у организму и тежњу или напетост да се та равнотежа поново успостави". Према томе, узнемирено понашање условљено је и самом природом, физиолошком узнемиреношћу људског организма.

Када се свему овоме додају "пубертетски немири и неспокојства младости, кризе омладине" која је у том добу унутрашњег sazревања и бурног развоја организма и иначе изложена великим узбуђењима, стваралачком немиру, као и непријатним преживљавањима ван школе, онда подстицање и појачавање психичке напетости и њених спољних манифестација од стране анахроничне структуре свадљивих и ометајућих односа у разреду, као неком котлу који ври од проблема, откривају њену неодрживост у још јаснијем светлу.

Педагошки бирократизам је расклиматана и патолошка појава, а у исто време брутална и криминална концепција, која искривљује међусобне односе, у чему се и састоји недисциплина. Она врши деструктиван, а не стваралачки размештај у разреду. Спроводи субверзивну линију. Лишава ученике елементарног права на самостално управљање. Сужава друштвену основу. Затвара хумане процесе и гуши етичку мисао. Ствара искривљену псеудохуману реалност. Увлачи ћаке у мрежу невазпитних односа. Врши свирепу спутавање унутрашњих снага и ствара учмалост духа. Омогућава празно хоризонтално кретање, а спречава развој вертикалних, људских димензија. Руши демократски ред и хуманистичке ставове. Малициозном (лукавом) педагогијом квари етичку природу. Напаја ћаке мрачним идеалима. Развија бирократску психологију и подмукле особине. Подстиче улагивачко понашање и открива морално наличје. Успоставља квазихуманистички, дволичан и подмукао, језуитски, лажан однос према стварности. Ћачке масе супротставља моралном идеалу. А изван етике (слободног демократског друштва у разреду), на "рашчовеченом положају", ученици не могу испољити своје људске врлине, извршити очевечење сопственог бића. - Они без слободе (да у датим оквирима сами одлучују) остају и без свести, а то значи, без памети. Стога у духовном мраку, апсурдним односима и "неразумној стварности", где се наставник креће обрнутим правцем и са комплексом недовољности времена увек некуд жури, мимоилазећи своје ћаке, они,

напуштени од својих васпитача и лишени услова за демократско понашање као субјекту, у патогеној школској средини са структурним односима нестабилности и мноштвом неуротичних тренутака, у психотички структурираном наставном процесу, без сопственог плана и без мисли не умеју да живе и владају се како треба, већ се растурено само тетурају по разреду. Они, ако се физички не гурају, бесциљно ходају по њему, тако да се једноличним кретањем, у психичком теснацу, где нису у стању да употребе природне облике понашања, стављају и на опасну стазу оштећења менталног здравља, као што мајмуни (затворени у кавез), чинећи вечито исте покрете, могу постати душевно оболела бића, а "жирафе и ћурани, нарочито кад живе у заробљеништву, подложни су повишеном крвном притиску. Миш под стакленим звоном у почетку је весео, жив, после је нерасположен, миран и најпосле угине".

Као надређени механизам, ова концепција уводи једносмерну, дисциплину, па долази до кршења реда, незаконитог понашања и професионалне деформације. Она отвара пут притиску и агесији, владавини силе, злоупотреби личности и демократских слобода, примени метода "истеривања ђавола" и развијања склоности ка деспотизму. У школи се "игнорише персонална економија акције - где сваки појединац индивидуално одређује оптимално време трајања одмора, активности, забаве итд.", као у душевним болницама. Ту све други одређује и тиме врши паралисање демократске функције руковођења, стварања "правог садржаја људске слободе". У условима фрустрације јавља се дезорганизовано понашање.

Завођење реда на бирократски начин, као технократској слободи и облику непослушности, где треба отворити уши а затворити срца, у својој суштини је неред. Зато, наместо устројства, долази до унутрашњег растројства. А одраз такве стварности, са патолошким карактеристикама, је ненормално, тј. дефектно понашање. У неуротичној концепцији васпитања отвара се процес и неуротизације учесника. Недисциплина је одбрана од менталних поремећаја, тежња ученика да поврате равнотежу своје личности и разредне групе којој припадају.

Само демократска форма наставе са смиреним поступком, која искључује узнемиравајуће форме рада, деловање силе и полемички интониране разговоре, терапијска заједница, као општеусмеравајућа и саморегулациона организација, психоаналитичка педагогија, која садржи нову методологију руковођења школом и разредом, читав кодекс понашања, могла би да обезбеди мирне услове рада, пуно разумевање ученичких слабости и њиховог интимног живота. Она не би стварала агресивне импулсе и вечито праскање, усплахирену нестабилност и рефлекс самоодбране, једно стално стање одбрамбене спремности и неуротично реаговање ученика, већ би их, увођењем у мирне просторе слободе, уравнотежавајућом поруком психички смиривала. Једино таква организација, брижљив однос и демократски ред као дисциплина рада, стабилно понашање система били би у стању да санирају лоше односе, врше терапијску улогу и спремају омладину за бројне задатке који је у друштву очекују. Само дисциплина која чини суштину наставног рада може бити садржина и ученикове личности.

Уместо сталног трвења и вечитих неспоразума, миран конструктиван рад, хуманистички ангажман и међусобна сарадња ствара емоционалну стабилност и гарантује нормалан развој ученика. Кроз стваралачку радну и кроз социјалну терапију (социјално јединство и одговарајући смештај појединаца у разредном колективу, тј. социоемоционалне односе и аутономно понашање) нова организација наставе врши улогу и психотерапије.

Ослобођени рад, од свих из преживеле прошлости наслеђених неједнакости присиле и подређености, равноправан друштвени положај и складни међусобни односи, хуманистичка повезаност ученика у бескофликтном систему дугорочне стабилности и терапеутски приступ представљају повољну ментално-хигијенску климу. Они су најбоље средство за успостављање унутрашње равнотеже и отклањање узрока узнемиреног понашања. Вољено занимање је и врста активног одмора, па ученици, занесени радом и испуњени интелектуалним осећањем и животном радошћу, доживљују један од најефикаснијих начина психичког растерећења и разрешавања емоционалних конфликта, постизања хармоније своје личности.

"НЕУРОЗЕ - као несклад у душевној структури личности и неспособност прилагођавања стварности" - по учењу науке о здрављу јављају се (у латентним или манифестним видовима) на линији: неповољних услова, преоптерећености проблемима, немоћи да се одговори захтевима који превазилазе сопствене снаге, конкуренције у васпитању као чиниоца нестабилности и читавог сплета компликованих, ривалских и патогених односа, блокирајућих функција и суманутог садржаја у школи, као неуралгичног пункта, "високе фреквенције слабих одговора" и честих доживљаја неуспеха, негативних мотивација и потискивања тежњи за потврдом себе као субјекта, неуротичних тренутака и трауматских доживљаја, диспропорција декларативног и школског устројства, нехумане строгости и застрашивања, суровог система казни и забрана основних потреба живота, западања у контрадикције са самим собом, телесних недостатака, деформација и функционалних сметњи, угњетачке потчињености и повреде људског достојанства, противречног положаја, "отуђења, као супротности између суштине и егзистенције човека", сукоба стварности и принципа, стваралачких тежњи и склеротичног васпитања у школи, као неразумној форми рада и једној од најосетљивијих неуротичних тачака, нестабилног облика наставе, који доводи до нестабилне структуре личности, избацивања из сопствених оквира и усамљености, фрустрационих услова спутавања воље и депресивних стања, недостатка топлине љубави, сигурности и заштите, нанесених неправди, бруталних поступака и бирократског насиља, манипулисања менталним здрављем, угрожености човека ауторитарним силама и ударима многоструке контрадикторности живота, вештачког политизовања односа, фетишизирања власти и неуротичне структуре етатизма, где се сви окрећемо на суманутој вртешици, као центрифугалној машини, у хаотичном простору неистинитих и себичних начела, округлог људождерства класног друштва, оболели од анонимности и хватамо у "коштац са

апсурдом".¹ Понашамо се како други хоће и где су, алијенационим формама рада, неуравнотеженим системом односа, изневереним идеалима и моралним понором, сталним афективним повредама, стварањем нестабилних стања у организму и кочењем "дате све претпоставке за најтеже облике отуђења" људске моћи и фундаменталних особина, нарушавање интегритета човековог бића, његове архитектонске целине (патолошком формом, као анархичним начином узурпирања психичке стабилности и условима дезинтеграције људске свести, "неуротизованом политиком, неуротизованим спортом, неуротизованом модом" итд.,¹ где је равнотежа личности уздрмана, па самоубиство постаје законита појава, јер у класно поцепаном друштву грађани су противречно структурирани (окренути и против себе). Тако да су стваралачка слобода човека и његова морална лепота нападнуте непогодама потрошачке цивилизације, хуком и стравом анахронизма времена, менталним структурама и комплексима средине (која је добрим делом раздробљена, дезинтегрисана, корумпирана и проституисана), опасним размерама психоза и неуроза, које се, у паклу, садашњости, са елементима расула као кошмару епохе, умножавању застрашујућом брзином, повишеним крвним притиском, артериосклерозом и инфарктом срца, који се откривају и код претшколске деце. А у структурним односима друштвене и личне нестабилности, атмосфери поремећаја менталне равнотеже механизованог и нехуманог, хијерархијски уређеног и шизофрено расцепљеног света, дифузног типа личности, у којим условима, често, наше дрхтаво "срце уплашено куца у своје конфликту"; производње "хомодуплекса (двоструког човека)" и хомомултиплекса (многоструко подељеног људског бића, у разним правцима окренутог и по разним основама изопаченог), где, у паклено динамичној атмосфери, проводимо ужурбан, лудачки живот, па и саобраћајног трауматизма (дивљом и смртоносном, агресивном вођњом пијаних и обесних возача са лажним дипломама, као "моторизованих манијака" и глупака, потенцијалних убица и самоубица, који носе драматику и тешке трауме у себи, тежњу за самоуништењем), људска јединка је у сталној опасности.

Незадовољни животом, са осећањем бекства од свакодневних непријатности, такмичарском психологијом и комерцијалним структурама своје психе, у безглавом претицању и неуротичној трци за каквом добити, "паклени возачи", као модерни витезови, стално некуд журе, да би нагомилану агресивност испразнили и у трагању за пустоловинама достигли некакав свој домет. То је њихово путовање у идентитет а каткад депресивна манија за психичком равнотежом, за излазак из неуротичног механизма.

Лишени инспирације и полета, ови саобраћајни делинквенти надохнајују то у пребрзој вођњи и смртоносном претицању, којим падају у занос као при узимању дрога, а тиме постају носиоци злочина. Они губе сваку, па и етичку концентрацију за вољаном, вршећи масовно уморство на друмовима као савременим губилиштима и аренама за обрачуне, у тежњи за моћи и компензирањем осећања ниже вредности, или

1) Удружење наука и друштво: Наука, човек и његова околина, Београд, 1972. стр. 228.

аутоагресијом (намерно изазваним несрећама, тзв. аутомобилским самоубиствима окончавају и своје битисање). Јер, кад не могу да постигну циљеве које су поставили, они онда, као психички нестабилни и лоше интегрисани у општој неурози времена, где постоји кошмар међуљудских односа, играју против себе, па самокажњавањем и смрћу, космичком брзином, која је постала опсесија нашег времена, престижу и сопствени живот.

Изложене околности дубоко се урезају у подсвест личности, као "непосредан узрок или само карика" у јављању поремећаја и формирању неуротичног менталитета. А оне се, као што је речено, у великој мери садрже у старој дезиндивидуализираној и неуравнотеженој, суманутој организацији наставе, као шизоидној структури агресивног или депресивног реаговања, традиционалној школи као високом степену духовне анархије и неуротичном систему међусобних окривљавања, трауматогеном чиниоцу, попришту неуротизације и губитка идентитета личности, педагошком апсолутизму и систему централизације услова помоћу којих се ђацима заповеда.

СОЦИЈАЛНА ПАТОЛОГИЈА - У директној (фронталној) настави аутократског облика уређења рада и живота у школи,¹ тј. монократске власти и технобирокупатског приступа, ПРЕДАВАЊЕМ, као агресивном, догматско-централистичком методом кочења (мозга) и духовним упоприштањем диктаторског система хијерархијског друштва неједнакости,² ђацима се додељује позиција пасивног објекта и они стављају у инфериоран однос отуђења од своје делатности, резултата рада и од самих себе, у стање "инхибиције (вољне, акционе, говорне, мисаоне). Ауторитарни систем формира људе хетерономно.³ А у положају зависности, као нестабилној психичкој и превазиђеној идејно-моралној позицији, ни тежиште ученичког бића није у њима, већ изван њих. Отуда они увек траже подршку и стабилан ослонац у другим људима од ауторитета. Идентификацијом са њима врши се премештање њиховог ЈА у друге јединке и полицентрично доживљавање свога бића, које се завлачи у властиту сигурност другог". Јер, предавање (засновано на старом, експлоататорском и угњетачком продукционом односу) је метод отуђења и померања тачке ослонаца учениковог бића, померања мозга.

Тако ђаци, у ауторитарном систему, као традиционалној формули васпитања, отуђени од сопствене личности, са поремећеним осећањем сигурности, губе емоционалну равнотежу, па настаје дестабилизација њиховог бића. Они никад нису свесни самих себе, снаге којом располажу и својих способности. Никад не осећају своју праву природу, јер су природни закони у њима угушени. А то је брисање психолошког идентитета и основа за губитак личности.

Дакле, ауторитарни систем наставе, као технобирокупатски модел, уласком полазника у школу, врши насиље над њима, јер ремети стабил-

- 1) систем апсолутистичке владавине (једног човека) - на подручју педагогије и васпитно-образовних односа, кругог одбијања и недемократског режима у разреду
- 2) друштва подељеног на класе
- 3) "несамосталност човечјег разума и воље, зависност од туђих закона"

ност и одузима им људску суштину. А оставља празан оквир, који ће се пунити малограђанском свешћу и технократским садржајем (осећањем ниже вредности или комплексом више вредности - лидерством), неогворношћу, опортунизмом, бирократском безосећајношћу, бескичмењаштвом, егоизмом, анархолиберализмом, шовинизмом и другим деформацијама.

Наставник, као носилац таквог система, својим трауматичним присуством (у недемократској и патогеној улози класне функције образовања и гушења аутономије ученикове личности), методама командовања и доминације, дискриминаторским поступцима, традиционалним ограничењима и деструктивном суштином ауторитарне наставе, технократским приступом и агресивним односом, врши напад на здрав разум, па доприноси померању мисли и распамећивању ученика, јер их, наметањем своје воље и средњевековних догми, сасецањем иницијативе и са своје стране избацује из њиховог аутономног мисаоног и емоционалног концепта.

"Несамосталан човек је дубоко несрећан човек". А то значи, да ми, класичним системом крутих и догматских односа зависности, стварамо несрећнике.

Може ђак бити лепо примљен (субјективно) од стране наставника, који ће и хумано поступати са њим, али, у атмосфери ауторитета, као фактора доминације, монопола својине и модела недемократске идентификације, гушења аутономије и угрожене психичке равнотеже, ђак се не осећа својим, он није господар свога рада и свога ЈА.

И тако се традиционалним поретком наставе, кроз векове, стварао патолошки модел васпитања, коме су ђаци вечито давали отпор и борили се за слободу и лично достојанство, за повраћај душе и своје људске суштине, за своје ЈА - за психолошки и социјални идентитет.

Све набројане аномалије старог система васпитања (поремећеног и оболелог класног друштва, као продуцента социјалне патологије) успешно се отклањају друкчијим педагошко-психолошким третманом ученикове личности, помоћу новог типа индекса и "шоу-програма", као забавно-рекреативним садржајем наставе, тј. разотуђеним начином васпитања, у атмосфери опуштености, личног поседовања метода ослобођеног рада (сопственим власништвом над средствима за умну производњу, управљањем условима и резултатима свога рада), једном речју - радошћу и весељем, у полетном облику учења са пуно лепршавих догађаја, као терапијским самоваспитањем, идући, тако, ка лепшој будућности света, кроз светле хоризонте које отвара концепција изложена у овој књизи.

НЕКЕ ПОЈЕДИНОСТИ ДУБОКИХ КОРЕНА ЗЛА У КОМЕ ЖИВИМО

Зашто су људи зли и како могу да врше невиђена зверства у ратним сукобима? - Па зато што су се - мада је "мучење рутинска техника полиције" - стекли сви услови да људи полуде, што је то ратни закон, а

"рат и јесте средство безакоња, убијања и пљачке", што постоји безусловна покорност надређенима, наређење претпостављених да то чине ("чак и кад су наређења нелогична") и што им је дата власт да раде свашта (а вршење власти над људима представља својеврсно лудило).

Под утицајем корупције, информативне интоксикације и политичке индоктринације, алкохола и дрога (које их лишавају сваког осећања опасности и одговорности), људи - који су, недемократским школским и друштвеним системом, формиран и као дебили: да буду послушни ауторитетима, да им буду одани и покорни, да не мисле својом главом и немају своје "ја", да понављају туђе мишљење, извршавају туђу вољу, да буду полтрони (улизице) и продане душе које ће за паре да раде све, па да скрнавље службе у којима пружају своје професионалне услуге - претварају се у имбециле, а ови нису свесни тежине злочина које чине. - "Под одређеним околностима и нормални људи, без патолошких склоности, постају мучитељи, неосетљиви за патње својих жртава".

Кад се момци нађу у групи, у недемократској атмосфери губе своју индивидуалност, а примају особине необуздане руље. Они, у таквој средини масовног расположења и сулудог ума - где је "јунак онај ко обмане, ко се напије, ко изгрди, ко истуче, ко развратно живи" - побудале и у њима се распаљују рушилачке амбиције, овладава свирепост и безумље, ствара криминална структура мишљења. Боре се за престиж и такмиче ко ће већи подвиг и јунаштво у бруталном смислу да направи.

А у суровости рата и у ратном лудилу, према противнику се врши иживљавање најгнуснијих страсти, невиђена мучења и злодела сваке врсте: масакри и стравични (садистички) злочини, бацање у јама, набијање на колац и печење људи на ражњу док су још живи...

Па пошто је свет, у трговини људским животима и трговини смрћу, побудалио, новим методама васпитања треба га разбудалити. А постоје методе које стварају чуда. Демократском реконструкцијом ауторитарне методологије престаје разарање свести и тоталитаризација духа, па враћа школи изгубљени ауторитет, изграђује нов човек и врши дубок преображај школе и друштва.

ОДНОСИ РЕДА И ДИСЦИПЛИНОВАНО ПОНАШАЊЕ.

Традиционални појмови о реду и дисциплини и застарела схватања о понашању ђака морају бити ревидирани. Захтев за непомићним седењем је атак на телесно и душевно здравље полазника. Укочено понашање није право и дисциплиновано, нормално, већ, напротив, неприродно понашање. Само у кретању лежи ред, а у пасивном седењу, у процесу рада, садржан је неред. Они су млади, па њихов живот и у разреду треба да је у сталном покрету.

Није неред ако ученик промени место у клупи и оде код свог друга да заједнички реше неки задатак. То је, напротив, позитивна иницијатива за сарадњу, њихова тежња за активним узајамним односом и спонтаном продуктивношћу. Директни контакти и међусобно саобраћање ученика јача њихово јединство. "У заједничком раду ученици свакако имају један другоме нешто да кажу". Међутим, ако им се ускрати тај

сараднички конструктиван однос, он се преобраћа у деструктиван. Отуда они и на часу добацују и ометају рад, протествујући против нерадног и "немог" режима у разреду.

Одсуство интелектуалних веза може довести до јачања неких других врста њиховог међусобног удруживања: до "интерсексуалног привлачења, подстицања криза социјалног и полног понашања", рађања свести о потреби заједничког отпора против недемократског поступања са њима, групних реакција итд.

Спутување телесне покретљивости има за последицу ограничење и умне активности. Непокретни, мирни и неузбудљиви ученици постају такође проблем у васпитању. За наставни рад је потребна динамична и живахна атмосфера, активнији узајамни односи, у којој клими и треба да се одвија слободан развој ученика. Социјална динамика у разреду више је манифестација здравља и младости, ведрога духа и дијалектике кретања, него њихове зле жеље да кваре ред. То је и освежење од укочености која постоји у разреду. Промена положаја у клупи је и физиолошка потреба. Непомично седење и мировање ученика у одељењу у основи је неактивност која спутава њихово стваралаштво, те није најбољи услов за успостављање радне атмосфере. Незнатна ометања одржавају будноћу духа, па више погодују активирању ученичких снага и стварању радног расположења. Радна дисциплина не значи мртву тишину, већ се она састоји у активности. Пасивност је сама по себи неред и недисциплина. Да ли ће и како ученици бити активни, зависи да ли је и каква активност (радна или нерадна) уграђена у систем наставног рада. Јер, понашање ученика у разреду је манифестација оних законитости које су у основи организације наставе.

Ограничавање међусобног радног повезивања ученика је у суштини одузимање слободе иницијативе. То је спречавање природне сарадње и зближавања, успостављања радних односа међу њима. На тај начин стварају се услови за њихово јединство у нераду, на бази "негативне солидарности и лажног другарства", које се испољава у узајамном подржавању и непослушности, преписивању задатака и дошаптавању, а и другим појавама у разреду. На тој основи они се удружују и против наставника, као носиоца спољашњег и привидног реда, који увек апелује на активност, док пасивним методама објективно гуши активност и одвлачи ученике од рада. А познато је да одсуство активног рада значи и одсуство дисциплине. Рад и није ништа друго до кретање. Умиривање ученика је уклапање у нерадни систем разреда. Ту је у питању и несхватање динамизма духовног развоја разредне групе. Ућуткати млада бића и натерати их да раде у тишини, коју природа посла не захтева, прави је напад на њихов унутрашњи мир и негација објективне дијалектике.

"Дешава се да ученик добије слабу оцену због шапутања, иако ова појава произлази из система рада, па се може сасвим искоренити само под условом ако се и систем потпуно измени".¹ Вилијам Ринкл о овом

1) Фридрих Трој: Прилог питању проверавања знања и оцењивања ученика у нашим школама, Завод за унапређење школства НРС, Бгд, 1957, стр. 37.

питању каже: "Може се претпоставити да су појаве шапутања више последица постојећег система оцењивања него израз урођених тенденција код ученика".¹

Пошто је дисциплина однос, треба знати према чему се полазници на одређен начин понашају. Она може бити и погрешно протумачена. За ученике наставник често каже да су немирни, а они су уствари само весели. У противречној структури међусобних односа прелама се и ученичко понашање. Поред тога, наставници и ђаци су две историјски различите генерације које се довољно не разумеју. Али у разреду и не постоје потребни услови за међусобно разумевање, које је садржано у сарадничким односима, већ више услови за узајамно сударање и кавжење. Они нису ни на истом послу да би се довољно разумели. Тако, на пример, у одељењу једни активно раде, други пасивно седе и слушају, једни стално говоре, други већином ћуте итд. Све функције у разреду треба да буду равномерно распоређене, да су све дужности свима доступне и да су их сви достојни.

У организацији наставе којом се у живот разредне групе уносе нови односи, рад и ред постају садржина активности ученика, не само док су у школи, већ и код куће, на улици и другим местима. У таквој форми наставе укида се принудан однос, који се замењује самосталним управљањем својим радом. А у ослобођеном раду садржано је и свесно кретање ђака. Непосредан однос према учењу и демократски механизам управљања рађа сасвим други мотив, покретач понашања, који има и одговарајућу форму одржавња реда - самодисциплину.

Ако постоје чврсти односи према раду, онда активна заузетост искључује сваки други однос противног смера. Кроз рад и радне односе ученици доживљују и ред, па исти постаје њихов дубоки интерес, те је свако његово нарушавање и у самом зачетку онемогућено. Увођењем свесног рада у живот школе давали бисмо ученицима радно васпитање у коме би било садржано и њихово свесно радно понашање.

У новим односима укида се разорно дејство унутрашњих закона који добијају нов садржај. Нестаје традиционалне непомићности и негативних појава у разреду. Престаје и недисциплина као последица противречних кретања. Успоставља се равнотежа односа, па настаје сређено и организовано понашање ученика. Дисциплина је уствари разумно и сложено реаговање, које је последица организованог рада у разредној групи. То је заинтересованост, пажња њених чланова, то је учење. Довољно је да ученик ради, па да тиме уједно буде обезбеђено и самоуређивање његовог међусобног одношења према другима. У организацији наставе у којој постоји максимална запосленост ученика, они, испуњени својом улогом, немају ни времена да буду недисциплиновани. Дисциплина и успех полазника сразмерни су степену њиховог учешћа у настави. Начин рада у коме и најмање нарушавање реда значи у исто време и угрожавање интереса самих ученика не зна за неред и недисциплину у разреду.

1) У истом делу, стр. 190.

Да бисмо решили проблем дисциплине, која није неко посебно питање, уместо широког фронта и свеобухватне акције разних друштвених фактора, у виду читаве хајке, засноване на спољашњем јединству васпитних утицаја, дисциплина, као и морално васпитање уопште, најефикасније се остварује кроз унутрашње јединство међусобних односа у разреду. Склад тих односа је сам по себи ред који даје и сређено понашање ученика.

Увођењем непосредног односа према раду мења се садржина и других односа у одељењу (психолошких, интелектуалних, социјалних, правних, моралних итд.), а самим тим стварају се услови и за успостављање правих и истинских педагошких односа и стваралачке, а не механичке дисциплине.

Традиционална дидактика много полаже на естетско уређење међусобних односа клупа, слика и осталих мртвих ствари у разреду, на њихов симетричан и укусан распоред. Естетско уређење односа самих ученика и отклањање узрока неукусног понашања, међутим, јесте суштина правога естетског васпитања. Велики је значај естетског обликовања социјалних услова у разреду. У лепоти људских односа огледа се и богатство облика културног и моралног понашања. Ови облици, произашли из складних односа у разредној групи, сваким даном се рађају у све богатијем и племенитијем виду. А структура тих односа ствара и одговарајући поредак свести ученика. Демократски облици рада и сарадње дају демократске облике и понашања. Социјална и културна активност, уграђена у међусобне односе, искључује сваку појаву супротног понашања. У измењеним условима врши се хуманизација међусобних односа и владање ученика добија један дубљи људски садржај. Рађају се нови квалитети у структури њихове личности. Јављају се fine нијансе културног опхођења и другарских односа. Избија на површину човечност и друге моралне особине.

Насупрот класичним, строгим прописима и спољашњим дисциплинским мерама које коче активност, ту сам живот исписује правила понашања, која су већ уписана у односима. А складне односе ученици после уграђују и у своје владање и изграђују начела понашања.

"Некад се дисциплина тражила. Данас се она изграђује". Међутим, праве свесне дисциплине не може бити све док она не буде уграђена у саму организацију наставе, докле год дисциплина коју заводи наставник не буде замењена дисциплином коју намеће рад. У таквом процесу даје се сасвим друга основа, културна подлога личности ученика. Мења се њихов морални и социјални лик. Једном речју, они доживљују преображај и препород читавог свог бића. У демократским друштвеним односима у разреду успоставља се и демократско понашање. Међу ученицима и наставницима, који су се годинама носили и борили, нестају трвења и кавге. Отпочиње радни процес, на бази међусобне сарадње и узајамног помагања. Њихов пут ступњевитог и свестраног развитка објасњава се јарким зрацима науке која се ставља у службу њиховог рада.

ЕСТЕТСКО ВАСПИТАЊЕ

Традиционална школа је изнемогла и оронула старица од 300 година. Као антиестетична форма рада, на данашњем ступњу развоја постала је права наказа. Она дотрајалу и тобожњу, напарфинисану и тенденциозну лепоту, украшену дроњцима декоративне структуре улепшане стварности, вештачки одржава туђим перјем, лепезама и перјаницама, средњевековним накитом и модерним шундом, дакле кинђурењем и шминкањем. Посведневно намеће чудовишну и сурову лепоту бирократског система васпитања, као асиметричног, свирепог облика и вековне аждаје. Ружно одева у лепо, а лепо у ружно. А ни сама не зна колико вређа ђачко око и њихов осетљиви укус. Изазива негодовање и естетско гађење, јер стално угрожава моралну лепоту ђака.

Ту рад није заснован на квалитативном усмеравању и формирању естетског осећања и уметничке свести, на развијању способности за уочавање и стварање лепог, естетском обликовању полазникове личности, која уметнички доживљује свет. Он није постављен на демократизацији уметности, већ на њеном повлашћеном положају и естетској поларизацији, на спољним сценама и промени декора (а не стварности), јер стара школа "не улепшава живот, већ украшава начела", на идеализованом информисању, као улепшаној слици о друштвено-економској ситуацији, механичком приступу и квантитативним законитостима, на естетском формализму (у површински декоративном, метафизичком и вербалном оквиру), којим се врши повреда интегритета уметности, упропашћује уметнички доживљај. Стога се код ученика деформише укус, а рађа неукус и убија смисао за лепо. Формирају природе са знатно израженим празним главама и накинђуреним телима. Развија помодни естетски критеријум и примитиван малограђански укус - шунд у осећањима и начину мишљења.

Стара школа је декоративна и парадна, а у суштини естетски индиферентна. У њој преовлађује физичка декорација намештаја, где се спољним етикетама и "култом према вањским предметима", дакле, идолопоклонством, интелектуалним анализама и вербалном естетиком, богато украшеним спољашњим изгледом гуши унутрашња лепота. Она осиромашује историју, јер врши демонстрацију силе. Јаким бојама осветљава ауторитативни облик рада и недемократске поступке у настави. Једном речју, ту влада митска, засењујућа декоративност и китњаста фасада, пренатрпани декор од картона, паролa и прогласа, срачунат на ефекат, којим се скрива прави и раскошан, функционални и природан, високо стилизован људски декор, препун значења, живописни фолклор, разнобојно људско цвеће, та прекрасна и величанствена лепота (којој ни у свемиру можда нема равне). Прикрива дубоки јаз и оштар сукоб младе генерације са лажним сјајем и неестетским односима у васпитању.

Школски полазници су дубоко хумана бића, прави људски ликови. То је народна огрлица (биљури и шарени ђердани), естетско и етичко благо, букети и јата, узаврели жагор и враголасти оркестар младости, богата музика, горски извор и вечито пролеће, раздрагана цветна башта,

пун спектар сунчеве "светлости, која се расипа у свим дугиним бојама". Они блистају дивним лицима, свежином и лепршавом младошћу, чистотом срца и трептавим очима, као ведрим небом и раскошним огледалом душе, из којих се пале варнице и севају муње. Они зраче племенитошћу и неизмерном лепотом духа, бескрајним нијансама и преливима изражајне мимике (те богате и непрочитане књиге свачије личности), због чега Иво Андрић и каже: "Звезданог неба и раскошног људског лица никад се човек неће моћи нагледати".

Лепо је оваплоћење позитивних кретања и свега узвишеног. То је оно што се рађа и расте, што зрачи слободом, буја, руди и сазрева, све што служи човеку, што терапијски делује и лечи нашу душу. Оно је у хуманој свести и социјалној естетици.

Зато само у прогресивном систему наставе и естетским условима у разреду (демократским односима у њему), где сијају зраци неполаризоване светлости, ђаци постају лепо. А естетиком заснованом на контрасту и бирократским начином васпитања (ситничарским деспотизмом и педагошком збрком) они се изопачују, па долази до интелектуалних и разних других наказности, тако да сви у настави постају накомтрешени и ружни, који се међу собом не подносе, већ узајамно вређају и мрзе.

Према традиционалној (идеалистичкој) естетици, предмет уметничког доживљаја је изван човека. По учењу религиозне естетике, он је у мистичним силама и тајанственој лепоти (обрета), верским симболима и амајлијама, побожном понашању и религиозној фантастици, монашкој уметности и небеском идеалу, догматској естетици и митској лепоти, у свему што је одевено у библијско рухо и јавља под велом светости, што изазива религиозно дивљење. Међутим, према демократској и научној естетици, научној филозофији уметности, дакле, савременој уметничкој мисли (историјским токовима естетике на данашњем ступњу развоја) - најфинији уметнички доживљаји налазе се у човеку. Он је идеал и симбол лепоте. То је златоносна руда, бисер и дубоко надахнуће, најбогатији и непресушни извор велике уметности.

Поезија раскошних облика, распевана лепота и естетска зрачења људског бића су неизмерни. Наука и уметност су у човеку. То је најсавршеније и највеличанственије, космолошко и бескрајно биће, у коме су сабране све лепоте света.

Човек је горостас и монументалан узор, интегрална естетика, раскошна и врхунска лепота, суштина уметности, читаво откриће, нова религија, понос и украс васионе. Закони свемирске хармоније обликовали су и његово биће. Зато се каже: није само човек у космосу, већ је и космос у човеку. Потпуно је извесно, да још нисмо схватили какав се непроцењиви драгуљ и високо енергетски извор зрачења, са дометом лечења свих болести и димензијама универзума, налази пред нама, нарочито кад затрепери унутарњом лепотом. Проучавањем људске психе, која је безгранична, ми откривамо и неке тајне свемира.

Права лепота је у духовној слободи, стваралачкој иницијативи и естетској производњи инспирисаној етиком. Она је у тананом треперењу

и хуманим односима, социјалној комуникацији, понашању и поступцима. Лепота је у људском достојанству, идеалима и сновима, у аутентичним уметничким остварењима и револуционарном заносу. Она је у демократској естетици и бескласном поимању личности, распеваним ритмовима и демократском укусу, у објављивању једне нове лепоте и уметничке димензије васпитног рада, у новим педагошким стиловима, друштвеном облику уметности као естетском идеалу, која ће бити доступна свим људима, у фолклорном стваралаштву и синтези народних лепота, идејном компоновању сценског простора и естетским реакцијама, револуционарном оптимизму и животној радости, дубокој људској озарености прожетој естетичком мишљу и стваралачкој свести, у вертикалном односу према раду и комплексном активитету личности, у хуманом узбуђењу и топлини искреног људског доживљавања, естетској утакмици и поезији људске лепоте (усхићењу човеком, уживању и дивљењу људском генију), уметничком обликовању живота и његовој финоћи, у "пожару боја" духовно озарених лица, сензибилитету широког и љупког аудиторијума, уметности човекољубља, дирљивим сусретима пуним топлине и срдачности као свечаним тренуцима, демократском додиру са народом и узајамним откривањима, у естетским структурама, лепоти научног стваралаштва, колективном и пуном уметничком доживљају, солидарности и другарству, "тражењу поезије у сасвим обичним стварима, у настојању да учинимо живот свој и других лепшим и пријатнијим".

Она није само у имобилној декорацији и статичној лепоти, складном распореду ствари, геометријским и географским лепотама, декоративним биљкама, украсним детаљима и голом естетизирању, интелектуализованој, формалној и метафизичкој естетици и псеудоестетичким проблемима, ни у рецептивном (пасивно-посматрачком) акту, већ у естетичкој комуникацији, модерном психолошком динамизму и хуманој равнотежи, у покретачкој идеолошкој лепоти-слободи и независности озраченој смислом, стваралачком постројавању и демократској пракси, унутрашњој декорацији и надахнутом изразу, методи реферата "у којој су оваплоћене све напредне тежње човечанства" и васпитним идеалима непосредне демократије, легендарној фабрици снова и поетском доживљају света.

Нова наставна естетика је у идејном квалитету, подизању историјске свести и уметничком концепту васпитања - тој чаробној лепоти која баца у засенак сву ругобу средњевековне стратегије и бирократске посувраћености. Она је у лепоти људског духа, стваралачкој ватри у човеку, изворима надахнућа и поезији људскости, дубокој хуманости демократије и архитектонској лепоти (којом се пројектује будућност заједнице), у самосталном облику духовног развоја, естетској структури наставног процеса и прекрасној светлости ослобођеног рада, условима пуног суверенитета, ослобађању способности, суочавању са историјом, скидању маски и сагледавању суштине у **ВЕЛИЧАНСТВЕНОМ РАЂАЊУ НОВОГ ЧОВЕКА** и његовој бесмртности, свестраном односу према стварности, интегралном стваралачком изразу и формирању комплетне људске личности, масовном ентузијазму и креативној снази народа,

прогресивној еволуцији и кретању друштва ка вишим облицима живљења, у револуционарној лепоти (претварању теорије у праксу, мењању отуђене стварности и рађању слободе), идеолошком концепту као уметничком облику, енциклопедијским и "суштаственим синтезамна", у покретању иницијатива, изражавању целокупности света и живота, превазилажењу декларативно револуционарних структура (временски ограничених идеолошких система само једног историјског тренутка), сталним померањем објективних граница људских могућности и терапијском дејству науке и уметности, једном речју у новој школи као фабрици лепоте.

Наставна естетика је у демократизацији рада и живота, социјалном буђењу и хуманистичким стремљењима човечанства, космополитизму и међународној солидарности, као идеолошкој основи демократског друштва. Она је у семиотичкој естетици (наговештаја) и научној концепцији васпитања, као простору слободе, која би универзалним односима и монументалним деловањем откривала нове облике демократије, савремене форме организације друштва и као таква била синоним демократске идеологије, вршила преображај класне структуре свести у бескласну. Она је у разиграној лепоти и естетици нашега доба, бујним токовима савремене мисли и једном новом историјском декору, у љупкости "одушевљавању човеком као највишем смислу живота".

Према модерној теорији васпитања, у естетској структури разреда, његовој уметничкој атмосфери и етици другарства полазници налазе уживање. Изграђују хуманистичке животне ставове. Напајају се сопственом лепотом и херојским идеалима.

Они спонтано и поетски доживљују самоваспитни рад. То је дубоко унутарње доживљавање сопствене личности и своје околине (продирање у туђу душу и чврсто међусобно повезивање у својеврстан уметнички ансамбл), подизање естетске културе и развијање једног вишег укуса. Зато они свакодневно са часова носе по неки незабораван естетски доживљај, јер школе, демократско-естетичком функцијом методе реферата, постају расадници лепоте.

У досад непримењеном - најманштовитнијем естетском облику живота и рада у школи и овако датој оријентацији, једном модерном стилу васпитања, читава настава уметнички делuje. У њој се уводи естетика демократије као универзалан однос. Отвара процес спонтаног, хуманистичког стваралаштва, свестрана активизација њених маса, па се на бази индивидуализирања, демитологизације и демистификације уметности, тј. њеног широког подрушљавања, кроз естетску функцију методе реферата, у атрактивном подручју и аутентичном изразу јавља ревија најразноврснијих талената. А естетско казивање људске личности и остваривање уметничких снова дубока је потреба унутрашње природе. Генетски грађени и по законима естетике, људи пројектују уметничке идеје и производе лепоту.

Бази су синтеза свих врста уметности. Стога они треба да се изражавају слободно свим естетским формама, разноликим изражајним

средствима, и то претежно на часовима свих предмета, тако да се остварују комплексни уметнички садржаји (јер је естетско васпитање саставни део васпитања уопште), а задовоље и уметничке амбиције ђака.

Ту се граде сцене велике лепоте, која се налази у масама. Уводе природни облици. Стварају многоструки услови за нова естетска струјања и колористичку разноврсност духовних манифестација, у којима почињу да дејствују научне законитости естетике. Даје идеолошка инспирација. Врши интегрална мотивисаност и свестрано заснивање савременог самообразовања, револуционисање услова. Развијају сви елементи демократске структуре и прокламује идеја: Школе ученицима!

Отварају величанствени процеси, широки духовни простори, где "сунце не залази никад". Ослобађају људске спонтаности и неслућене енергије, пружају неограничене могућности развитака. Врши загледање у душу. Открива народни геније, бескрајна мудрост и неугасиви пламен, дубоке и узвишене вредности у човеку, најсавршенији музички инструмент, чије унутрашње струне муњевито затрепере у подручјима где смо отворили пролазе њиховог звучања и које смо жице додирнули, достојанствена и вечна лепота, читави светови у њему још неоткривени. Отварају духовни путеви човечанства - "широк, прав, царски друм уметности". Остварују разни видови естетског идеала, хуманистичка визија будућности. Доживљује врхунски смисао и узвишено осећање живота, тријумф људске свестраности, поетска синтеза историје.

Нова школа представља општечовечанску револуцију, јер механизмом егализације услова и естетском комуникацијом доводи до дубоких промена на унутрашњем плану личности и у међуљудским односима. Врши преображај антагонистичке и класне у бесконфликтну друштвену структуру. Руши детерминизме класног друштва. Изазива слом светског поретка који доводи до рата (мирном револуцијом на пољу хуманизма и спречавања међународних сукоба), па се, новим моделом друштвених односа и стратешким постављањем идеала, човечанство подиже на један истинну људски ниво.

НАСТАВНИК

Његов ауторитативни положај

Наставник се својим положајем високо уздиже и одваја од ученика, а самим тим и од стварности. Губећи своју друштвену основу, он временом остварује изолацију од ђачких маса, које се на тај начин васпитно занемарују.

Ученици и наставници фронтално су постављени једни према другима, па они престављају два света и јаз који се отворио између њих свакодневно се продубљује. Субјективно наставник свим средствима настоји да се ђацима приближи, у чему појединци и успевају. Али је то ипак само спољашња блискост, пошто је кретање наставника у разреду у објективној супротности са ученицима, уместо да са њима чини јединство. Спољашња блискост је фасада која прикрива унутрашње разилажење.

Командовањем и одозго наметнутим вештачким ауторитетом, наставник постаје демобилизатор широких слојева ђака, носилац процеса у коме се одвијају једносмерни токови у правцу наставник-ученик, насупрот свим токовима који постоје у демократски уређеном разреду.

Као грлати теоретичар са сталном улогом говорника - вербалисте, он надикује све, заговара полазнике и одвраћа их од рада. Таквом својом функцијом и агресивним понашањем, наставник постаје баријера и коцница ученичком развоју. Он господари полазницима, спутава њихове снаге и смањује продуктивност учења. Везује их за себе, слаби њихову вољу и ограничава самосталност. Он слама енергију и понос ученика који су често принуђени да устају у одбрану своје слободе.

Према учењу науке, спољашњи рад је отуђен рад који се супротставља своме унутрашњем јединству. Такав рад дели наставникову личност, па спољашњи део супротставља, с једне стране, унутрашњем делу сопственог бића, а с друге стране ученицима. У оваквим условима разбија се јединство наставникове личности, те он постаје двоструки човек, а његова појава у разреду нестварна. Отуђен од рада и самога себе, наставник је постао "расејани професор".

У сложеној средини испреплетених, противречно усмерених односа у разреду, као резултат узајамних утицаја, на његову се личност накалимаљује читав низ особина које он нема, тако да се наставник претвара у оно што није. Укрштеним деловањем многих супротности, попут преламања светлости у разбијеном огледалу, или претварања хармоничног тона, различито наштимованим инструментима, у изобличен звук, преламају се и наставникове особине и његов лик искривљује, па се он пред ученицима појављује у извитопереном облику, у чијем одразу ђаци не виде оно што наставници у својој суштини јесу, већ пред собом гледају нека привиђења, налик на чаробњаке и авети, од којих једне, у циљу одбране од штетног дејства унакаженог наставничког лика, исмевају и представљају гримасама и карикатурним цртежима на табли, а других се боје и према њима таје страхопостовање. Неке чак замишљају и као

сотоне које они мрзе. Међутим, љубав према наставнику ретка је појава у односима који не представљају услов за њен развитак.

Баци су одувек имали жарку жељу да им наставник открије своју унутрашњу, човечанску страну и успостави са њима другарски однос, да им се окрене лицем. Међутим, у фронталном раду он је ученицима окренут својом спољашњом страном и својим наличјем, којим он демонстрира ружне особине. Али тај привид није одраз суштине његове личности, већ односа који ову изопачује, разредне средине чије ознаке прима. Антагонистички карактер спољашњег облика наставног рада претежно је ученике оријентисао на међусобне сукобе и проналажење наставникових недостатака и слабости, налазећи у томе објашњење за своје ненапредовање.

У тежњи за успостављањем конкретних и истинитих веза, поједини наставници заснивају невидљиве емоционалне односе са ученицима. А ови, у жељи за стварним и присним, унутрашњим привлачењем, подају се нежним осећањима и поклањају пажњу спољашњој страни наставникове личности.

У коликој је мери непостојање услова зближавања наставника и ђака у разреду може да послужи и изјава коју понекад даје и сам наставник: "Ја сам са ђацима у разреду на одстојању. За време рада нема другарства. А кад се нађемо ван школе ми смо онда добри другари. Понашамо се интимно, запалимо по цигару дувана и ја у њима гледам равне себи!"

Ово илегално признавање ученикове личности, ван учионице, доказ је недемократских односа у разреду, а самим тим и одсуства рада, који се, изражен у другарској и узајамној помоћи, једино и може сматрати васпитним.

ПСИХОЛОШКИ УСЛОВИ ЗА РАЗВОЈ МИСТИЦИЗМА И РЕЛИГИЈЕ. - Високи положај наставнику омогућава да ђаке гледа у птичјој перспективи, а ови њега у дивовској. Између његовог знања и извора података губи се веза, па оно добија мистично порекло и претвара у иреалну чињеницу дату од бога и јавља у изопаченом облику, као нешто што је на тајанствен начин стечено. Тиме он врши теолошку интерпретацију градива, па настава престаје бити васпитна, а добија карактер религијских догми. У основи развоја као да није рад, већ некаква натприродна сила; наставникова способност није резултат дугогодишњег напорног труда, већ дар божји, а он сам богомдано биће. Зато су се некад и стварале мистичне легенде око наставниковог имена.

У данашњој нашој стварности, са гледишта материјалне основе, као и у погледу схватања нашег света, све је ово умногоме измењено, а преостали су само остаци тих појава. Међутим, у школи се још увек настава одвија по традиционалним, метафизичким и у својој суштини теолошким методама. Стога "стварна подлога за религиозну рефлексну делатност траје и даље. Основ религије није садржан у њој самој, него у систему човековог живота".

Наши ученици долазећи од својих кућа, имају доста развијену свест о верским питањима. Али, према научном схватању "митолошки или

религиозни ликови формирају се подсвесно. Монотеистичке религије развиле су се из монархијске концепције (небеска монархија као одраз земаљске монархије)". Према томе, ауторитативни облик уређења разредног друштва није услов за антирелигиозно, научно уздизање кадрова.

Као "примус мотор (први покретач)" образовних активности, који дириговањем одозго убацује у свест ученика знање механичким путем споља, наставник врши "преношење извора развика напоље" и спроводи идеју првог божанског узрока. Свакодневним беседама он подсећа на попа. А идеализацијом своје личности, индивидуалистичким постављањем у њачком колективу и истицањем изузетне и једино важне његове функције у сложеном збивању разреда он ствара мит о својој улози, представљајући је као мисију, свету и неприкосновену.

Материјална основа за децентрализацију власти и равномерну расподелу знања лежи у демократској децентрализацији активности и функција. Отуђеност од учења садржана је у обесправљености полазника на рад у његовом самосталном облику. Да би ученици постали радни људи, треба рад учинити неприкосновеним правом сваког члана разредне заједнице, што претвара рад у пријатну и вољену дужност којом ће се они поносити.

Централистички облици, произашли из некадашње класне, буржоаске организације наставе, а засновани на неједнакостима које постоје међу члановима разредног колектива, стварају услове за успостављање бездушнoг педагошког бирократизма, односа раздвајања и међусобне отуђености, крутог режима и антидемократског притиска. Наставнички поступци, супротстављени ученичким тежњама, добијају изокренуте видове, а кретање полазника карактер искривљеног понашања. Ствара се читав сплет антагонистичких односа и међусобног неразумевања, у каквим условима вечитих трзавица влада затегнуто стање у односима између полазника и њихових васпитача.

Ауторитативни режим разреда садржи у себи и дубља размимопостављена ученика и наставника. Својом недемократском суштином он представља стални извор идеолошких сукоба. На тај начин демократско васпитање у духу тековина народне борбе уоквирује се у невоспитан облик и спроводи изразито конзервативним методама које разбијају идеолошко јединство.

Логичан супротан педагошкој науци и слободном развоју ученичке мисли, ауторитативни режим је постао крајње непопуларан у васпитном раду. Он је противречан друштвеном развiku у веку демократије која неодолживо наступа на светском плану, нарочито данас када иницијатива маса корача ка ликвидацији и историјској сахрани последњих остатака дотрајале и скоро већ преминуле антидемократске прошлости.

ДЕМОКРАТСКИ ПОРЕДАК У РАЗРЕДУ. - Замена административног управљања колективним руковођењем и претварање појединих наставничких функција у ученичко самостално управљање својим развојем, укида наставнички монопол на духовну производњу и његову власт

над полазницима. Овим се врши процес одумирања функције државе оличене у наставнику као њеном представнику. А то је један од битних услова за слободан и свестран развитак ученика и успостављање демократских друштвених односа у разреду. Тиме се уједно укида и стара форма наставе која је стварала услове за деловање само одређених снага у разредној групи.

Аутономија школа (њихово осамостаљење) и доследно спровођење тог принципа, тј. његово распрострањење на један широки опсег, захтева и аутономију сваког ученика. То се може остварити конкретним обликом наставе, у коме је сваки од њих максимално слободан и самосталан у своме раду. А високи степен самосталности у раду повлачи за собом и одговарајући степен друштвене одговорности, што је од значаја за социјално и морално васпитање полазника.

Одвајањем ученика од наставника они се од њега не удаљавају, већ му се приближавају. Њиховим ослобођењем везаности за наставников спољни ауторитет тек сада се стварају услови за право пријатељско, унутрашње њихово спајање, на бази слободног удруживања и узајамног помагања.

Отпочиње процес наставниковог урастања у разредни колектив, коме је он био супротстављен и надређен. Врши се њихово сједињавање у заједничком раду и тиме поставља основ за узајамни васпитни утицај. Наставник постаје део ђачког колектива а не нешто изван њега. Он и ученик не стоје више један према другом, већ један с другим. На тај начин разредни колектив уистини постаје радна заједница ученика и наставника. Отпочиње васпитно-образовна интеграција у демократски интегрираној разредној групи, остварује радна хомогеност у овој средини. У процесу интелектуалне и моралне децентрализације у разреду, ученик постаје носилац, а наставник ослонац прогресивних иницијатива.

Док је наставниково присуство раније било стални узрок збуњености и честих грешака ученика, сада оно постаје фактор охрабрења и ђачке сигурности. Уместо култа личности, култа претпостављеног и командујућег, у условима равноправности свију, гаји се култ према сваком члану разредног колектива. Одстрањује се одлучујући лични утицај наставника на полазнике, а замењује васпитним деловањем самога рада и међусобних односа у разредној групи. Тако, уместо да наставник оквирује ученике у своје погледе и њихов развој усмерава према својим личним особинама, демократски облици односа у разреду, као покретачка снага развоја, обликују свест полазника према циљевима школе. Сада ученик, кроз самосталну активност у којој може да се целовито сагледа његова личност, долази у положај да размахне ослобођене снаге и покаже за шта је све и он способан.

Самосталност у учењу, као подлога целокупног живота и рада ученика и наставника, не своди се само на једну функцију - учење, већ оно постаје принцип ученикове личности, који га окреће према својој групи, прожима друштвеним начелима и развија у њему колективне особине. На овај се начин ствара свесна дисциплина, прожета високом етиком,

досад непозната у историји васпитно-образовног рада. Одрешене ученичке снаге дају повода за пуни расцвет њихове личности. Стварају се услови за ницање хероја интелектуалног рада, а ликвидирају услови појаве "херојства" у беспосличењу и прављењу нереди.

У оквиру самосталног учења полазници постају стварни субјекти међусобних односа у разреду. Укида се стихијно деловање тих односа. Сад ученици сами одређују њихове облике. Врши се подруштвљавање регулисања узајамних односа међу полазницима.

Демократија, која према учењу класичне дидактике, треба да буде резултат наставног рада, по овој концепцији мора бити његов почетак и услов правилних поступака наставника, а нормалног понашања, слободног рада и неометаног развоја ученика.

Међу просветним радницима, а и другим грађанима, често се може чути како је "сувише демократије" дато нашој омладини, па у школи нема дисциплине "какве је некад било". С обзиром да демократије никад сувише не може бити, треба да се питамо, шта је то што искривљује и обешчашћује демократију, за коју је толико жртава дато и која се са толико воље и труда свакодневно уноси у међусобне односе ученика и наставника.

Спољашња демократија разреда није у унутрашњој вези са традиционалном формом организације наставе, нити из ње проистиче, већ јој се противставља и на њу накалемљује. Нашавши се у тесним оквирима наставног рада, у којима демократија не може да се развија и у којима је искључена њена законитост, а у тежњи за ослобођењем од стегнутости и мешања са недемократским елементима који стално извиру из дате основе, она се изопачује па се слобода у нераду јавља као вапшар, а демократија као анархија. Из овога се види, да је стара, историјски преживела организација наставе, која врши централизацију међусобних односа и отвара пут агресији и деспотским иницијативама, као недемократска, погодна за искривљавање и компромитовање демократског система. Давањем разорне слободе, она у својој суштини значи лишавање слободе и укидање демократије.

Да би широка демократија у разреду могла да се развија у својим позитивним видовима, потребно је да се, на бази дискусије, креће у децентрализованим односима и широким оквирима слободе у раду. Добивши своју демократску основу, из које непрестано израстају елементи унутрашње праве демократије, поредак у разреду подводи под ту своју законитост све облике активности ученика у наставном процесу.

МЕТОДА САРАДЊЕ. - Систематско усмерено самообразовање, као демократски облик индивидуалног стицања знања, засновано је на високом степену самосталности полазника у границама примљених задужења, а на њиховој релативној самосталности у односу према наставнику.

Вишефронтални рад руши ограде између наставника и ученика, укида традиционални фронт међу њима, мири их међусобно и успоставља однос пријатељске сарадње и узајамне помоћи. Према томе, метода сара-

дње је израз и потврда сарадничког односа, паралелног кретања и колективног рада ученика и наставника, што све није садржано у фронталном, већ у вишефронталном наставном облику. Из оваквих форми ученичких односа и њихове делатности јављају се и нови облици свести.

Најужа сарадња, на бази међусобне радне зависности, доприноси њиховом узајамном зближавању и бољем упознавању и постиже то, да они један без другог не могу. Услед повезаности њихових функција они се не смеју одвајати. Тако се удружују снаге и јача јединство ученика и наставника, па долази до интеграције разредног друштва. У тражењу заједничког пута за остварење васпитно-образовних задатака овај друштвени облик рада даје правац позитивном кретању демократских односа међу ученицима и наставницима. Одстрањује се религиозна форма односа. Апстрактне и спољашње везе међу њима замењују конкретним и реалним, унутрашњим односима. Укида се ученичко апстрактно постојање, па они престају бити замишљена, а постају реална бића и стварни субјекти у наставном процесу.

Увођењем правог унутрашњег рада укида се ранија спољашња његова форма. А тиме рад престаје бити отуђен. Настаје и разотуђење ученика и наставника. Они се стапају са самим собом и остварују хомогено јединство, интеграцију своје личности, а потом се сливају и једни с другима, утврђују дугорочан споразум, пажљив однос и међусобну оданост. Врши се враћање њиховог унутрашњег садржаја, па они сада могу да испољавају своју праву суштину. Престаје и отуђен однос полазника према учењу. "Снага уједињеног рада" доводи до интеграције наставног процеса и међусобног разотуђења његових учесника. А тиме се стварају најповољнији услови за организовање чврстог и недељивог разредног колектива, на бази рада као моћне "повезујуће силе", који постаје "школа уједињавања, школа солидарности, школа управљања". Долазећи к себи, ученици се освешћују и уљуђују. И наставник престаје бити двоструки човек, "расејани професор", а постаје реалан и нормалан, обичан човек, који круте односе према својим ученицима замењује људским и пријатељским везама. Врши се генерално окретање разредне групе према раду и васпитно-образовним задацима. Укидају се конкурентски односи узајамног ометања и деструктивне активности, а уводи племенита утакмица. Решава се и проблем свесне радне дисциплине, која није друго до дисциплина другарских односа, узајамног поштовања и пријатељске сарадње.

Док је у класичним условима рада наставник више био упућен да одлучује него да сарађује, обезбеђењем услова равноправности ученика у разреду, методе доминације уступају место стваралачкој сарадњи. Али ова метода не зависи више једино од низа случајности, као што су: личне особине наставника, његова спрема, расположење, добра воља и сл., и то сада није више само формална његова дужност, која се у традиционалним околностима друкчије није могла ни остваривати, већ законитост и обострана потреба ученика и наставника, без чега се, не само не може правилно радити, већ без чега се не може опште радити.

Наставникову улогу и функцију предавача ова метода претвара у улогу и функцију сарадника, тако да тек сада настава постаје у правом смислу речи заједнички, културан и научни рад ученика и наставника. Остварује се васпитни контакт и пружа једнака помоћ свима. Нашавши се у активним, сарадничким односима, полазници се од пасивних и незаинтересованих слушаца претварају у енергичне ствараоце.

Успостављањем стварне сарадње између ученика и наставника, омогућава се конкретнији прилаз проблемима и почиње права и темељна обрада градива, које се раније углавном само прелазило. Уводи се и заједнички језик у наставни процес, који је досад више личио на верски обред и "службу божју на латинском језику".

Демократски облици сарадње у својој суштини су срдачни односи пуни топлине и искрености, јер се сарађивати и не може ако сарадници нису искрени. То су односи пуни пажње и међусобног разумевања, који су, наместо трвења и расипања енергије, праћени заједничком радошћу и јачањем снаге. У условима равноправне узајамне сарадње ученици преузимају на себе и конкретне радне обавезе, а у исто време моралне и друштвене одговорности један према другом. Оваквим демократским облицима заједничког рада ударају се темељи и одговарајућим облицима демократског морала наше омладине.

Полазећи од најелементарнијих ступњева и сасвим једноставних облика међусобног помагања, наставник и ученици све се чвршће повезују у заједничком раду, па се ова метода у свом развоју проширује и на све остале чланове разредне групе и добија такве размере да прераста у систем. Систематско усмерено самообразовање у толикој мери је колективно, да прелази оквире односа ученика према наставнику и осталим члановима разредне групе, а укључује у себе и родитеље, старатеље, друштвене организације и установе, који такође постају заинтересовани за све оно што се догађа у разреду и на тај начин се остварује широка сарадња дома и школе, њена веза са друштвеном средином и заједничким радом. Врши подруштвљавање школе и рађање васпитавајућег друштва.

Оваквим методама, произашлим из демократске форме организације наставе, ствара се основа за друштвено управљање у разреду, као демократски облик удруживања ученика и наставника, који обухвата и све факторе ван њега, повезује школа са народом

Улога наставника

У измењеним друштвено-економским условима мења се улога наставника као носиоца васпитно-образовног процеса, која сада треба да припада и ученицима. А ово значи изједначавање услова и заштиту положаја свих чланова разредне групе. То је подизање, кроз њихову демократску улогу, свих учесника до степена активних стваралаца у духовној производњи разреда. Сада јача улога наставника, који снагом своје личности делује на полазнике, али се његов ауторитет не заснива више на сили "државне принуде", већ на његовој стручној и моралној снази и међусобном споразуму са ученицима. Он више не замара ђаке лавином речи, већ проговара преко својих ученика и делује самим радом.

Наставник се повлачи са високог положаја у позадину и тиме омогућава највећи степен самосталности ученика, а његова се активност одвија више иза сцене. Наставникова водећа улога и даље траје, али она укида саму себе као монопол и заснивајући се на принципу демократије, јавља у ненаметљивом друштвеном облику. Наставник је и даље централна личност, али не у класичном, већ у савременом смислу речи, заснивајући свој утицај на допунском, заједничком раду и на помоћи коју даје ученицима. Његова се делатност састоји, углавном у писању скрипта и уџбеника, сређивању и обради података прикупљених у разреду и ван њега, теоријској разради васпитно-образовних проблема (у циљу унапређења наставе и развијања борбеног односа према учењу), тј. увођењу револуционарног, узбудљивог рада у образовни процес, у истраживању наставних метода и обogaћивању теорије руковођења васпитно-образовном делатношћу, у корекцији наставног плана и програма, обиласку ученика и проучавању околности под којима они уче, сагледавању њиховог развоја, указивању помоћи и уклањању сметњи, једном речју, у припремању свих услова који су потребни за успешан рад. А главни његов задатак, као градитеља педагошке сцене, састоји се у руковођењу процесом стицања знања, способности и навика, уз помоћ самих полазника, у демократском усклађивању и подизању идеолошког нивоа, указивању пута којим треба да иду.

Успостављањем ближег контакта са ученицима наставник сагледава слабости и реалне могућности полазника, критички оцењује своје и њихове активности, понире у психички живот и доживљава сваки бол и радост својих ђака. Преноси се у њихове проблеме и на тај начин расветљава узроке који неповољно утичу на њихов развој. Наставник је и у класичном начину рада имао дужност да се упознаје са условима под којима живе и раде ученици, али се тек у новој организацији наставе стварају конкретни услови за практично остварење ове наставникове дужности.

Истицањем у први план бриге о личним тешкоћама својих ученика, наставник се саживљава са њима и успоставља психотерапијски однос, који усамљене и збуњене ученике, "окренуте својим проблемима", укључивањем у разредни колектив и удруживањем снага, враћа себи и ослобађа отуђености. На овај се начин врши разрешавање унутрашњих

конфликтата, али не у виду абнормалног понашања, како се то у традиционалном начину извођења наставе дешава, већ изражено у срећним односима, садржаним у заједничком раду, уравнотеженом понашању и јачању осећања за заједницу.

Силазећи са свог освештаног положаја и ступајући у редове својих ђака, наставник се не деградира, већ, напротив, још више уздиже. Он сада заузима место васпитача и наставног истраживача које му као педагогу и припада. А заснивајући своју снагу и утицај на прогресивним начелима демократске организације васпитно-образовне делатности, наставник достиже "висину на којој никад није стајао". На тај начин његова улога добија нов квалитет, један виши облик и степен развоја. Он подстиче и надахњује, храбри и покреће, систематски прати, усмерава и помаже. То није више наставник који веселим и нежним погледом гледа само боље ђаке. Оптимистички поглед и лепа реч, која леговито делује, сада се упућује сваком. Он постаје духовни вођ, душа разреда, који даје тон и кога ђаци воле и поштују.

Дајући ученицима начелну оријентацију и почетне директиве потребне за решавање преузетих задатака, наставник настоји да што је могуће више буде наглашена њихова самосталност. Полазници су самостални и слободни, али они нису остављени себи и случају, већ њих окружује брига и помоћ наставника, који, радећи са сваким учеником испуњава ове својом личношћу и чини себе присутним у њиховој активности и развиту.

Као идејни руководилац разреда он организује све чланове групе у радни колектив и врши појединачно и опште усмеравање према објективним захтевима и савременим васпитно-образовним циљевима. Он помаже да се на бази равноправних односа код ученика развије демократска осећања, а у заједничком раду да се на самој пракси и непосредном учешћу у управљању својим радом упознају са основама демократије и тим путем развију друштвену свест и формирају себе као образоване и радне, а у исто време и идејно изграђене људе.

У традиционалној форми васпитно-образовног рада наставник је био претрпан и често се губио у мноштву административних и других послова који су га отуђивали од његове основне делатности. Сада се он ослобађа тога, враћа свом позиву и постаје организатор и педагошки руководилац наставе. Он стално прати процес ученичког и свог рада, изучава га и свакодневно унапређује, сведећи административне послове на најмању меру.

Познато је да се радом најснажније може утицати на унутрашња осећања полазника. Како наставник није ништа ни радио, већ само говорио (с обзиром да је унутрашња, педагошка страна његове делатности била скривена), он својом вербалном активношћу није ни деловао васпитно на своје ђаке, већ је у знатној мери утицао и супротно. Удружујући свој рад са радом ученика и делећи са њима и онај интимни, невидљиви део посла око обраде градива, он сада врши унутрашње позитивне, а не само спољашње подстицаје. па тиме своју делатност разотуђује и чини је уистини васпитном. Процес разотуђења проширује

се и на дидактику и педагогију, које, окренуте ка "спољњем" и отуђене од своје унутрашње суштине, сада излазе из теолошке и метафизичке луске и доживљују свој дубоки преображај.

Кад је реч о наставниковом раду, онда се пре свега мисли на његов педагошки рад, а не на техничку страну наставе, која само у рукама ученика може откривати васпитне моменте. Наставник је сада конструктор наставног рада. Он развија интелектуалне и моралне особине својих ученика. Заузима њему одговарајуће, демократске стратегијске позиције и даје правац самообразовним активностима. Усклађује их са интересима и задацима друштва. Упућује на литературу и као водич у томе помаже да сами истражују и откривају чињенице, уводећи их на тај начин и у методологију истраживачког рада. Он развија радни и животни оптимизам, стваралачки полет код ученика. Врши научну и васпитну интерпретацију наставног градива, одржава континуитет рада и развика сваког појединца и разредног колектива. Указује на везу стеченог знања са животом (практично их усмерава) и помаже да се лакше сналазе у решавању својих животних проблема и квалификованије укључују у друштвену заједницу.

Као што се види, метод наставниковог рада, обим задатака и ширина његове делатности превазилазе оквире раније улоге предавача. Он сада преузима инструкторску и организаторску улогу, уводи нов стил руковођења наставом, други метод у свом раду. Он не остварује циљ, подређујући ученике наставном градиву, већ обрађује градиво путем израђивања ученичке личности.

Уздизање наставног кадра

У традиционалној форми васпитно-образовне делатности полазило се од наставника као тајанственог и узвишеног бића, коме идеалу није одговарао ни један живи наставник. У нестварним односима у разреду и он је третиран апстрактно. Реални наставници, у свеопштој потрази за идеалним, излагани су порузи и непризнавању. Одговорност за изостале резултате у настави приписивана је њиховој неспособности, нераду и неинтересовању за своје лично уздизање и проблеме наставе. А они, да би скинули са себе те оптужбе, преносили су их на недужне ученике, као што су и сами то били, упућујући својим васпитаницима исте оне увреде и придајући им исте атрибуте који су и њима давани, а које ни једни ни други нису имали. Уколико је тога и било, на то их је наводио традиционалан начин извођења наставе, који није обавезивао на рад и лично усавршавање, већ их је тога ослобађао, изузимајући спољашње, привидне обавезе. Отуда се дешавало да су поједини наставници обављали наставу и без довољне педагошко-методске спреме, која и није била неопходна у назови-педагошкој организацији васпитно-образовног делања, каква она на данашњем ступњу развоја друштва јесте у традиционалном свом облику. Ако је стручну и педагошку спрему и имао, он је у тесним оквирима застарелог начина рада у пуној мери није могао да развије и примени. Научна организација наставе најстрожије

обавезује на стално праћење литературе, лично уздизање и темељно изучавање своје струке и педагошке науке. Такав систем окреће наставника науци, без које он сада не може да ради. Али он и науку упрошћава и чини једноставном. Приближава је и обичним људима. Сада читава стварност, ослобођена копрене, постаје видљива наука.

Узроци неуспеху, разним слабостима и негативним појавама у разреду тражени су у личним особинама наставника, или пак ученика, а не у објективним законима преживелог начина извођења наставе. У принудном и несвесном раду, међутим, у коме се облику одвијао наставни процес, околности су владале над лицима, а нису лица управљала околностима, па је њихов лични утицај на опште збивање у разреду био минималан. Они нису могли да испоље радне особине у пасивним односима, пошто су се исте изопачавале и јављале у негативним видовима, вршећи такав исти и узајамни утицај једни на друге.

Традиционална форма наставе не представља чврсту организацију, синтезу најбољих поступака у васпитно-образовном процесу, већ све зависи од личности наставника, па свако ради на свој начин како зна и уме, због чега се често све и пртварало у стихију и подлегало законима случаја.

У оваквом нејединственом систему наставног рада јављали су се и разни типови наставника:

- ауторитативни тип (који је више спољним знацима изнуђивао уважање своје личности);
- диктаторски тип (који је наметао своју вољу и суверено владао разредом);
- религиозни тип;
- теоретски тип (који своја изучавања није повезивао са праксом, пошто му то организација наставе није омогућавала, већ је "одвајала науку од рада");
- политички тип (који се ван разреда залаже за демократију, а у њачком колективу се осећа његова доминација) итд. А међу ученицима: супериоран и инфериорни, повучени или агресивни тип и др.

Сви ови типови, како наставника, тако и ученика, отуђени су од разредне стварности, из чега се може видети да настава, извођена по некадашњим методама, није у стању да оствари циљеве и задатке науке и наше данашње школе.

Нова форма наставе представља такву организацију рада где постоје услови за изграђивање само једног јединственог, општег типа наставника и ученика, а то је тип радног човека и честитог грађанина, оријентисаног на укључивање у друштвену заједницу, на бази поштовања равноправности и слободе свих чланова те заједнице.

У разговорима о школском раду често се може чути да квалитет наставе зависи искључиво од личности наставника. Међутим, у сваком систему, па и наставном, општи правац активности не зависи од воље појединаца, већ је одређен другим, објективним условима. У форми наставе, у којој се, противречним деловањем унутрашњих закона, енергије

ученика и наставника у знатној мери узајамно потиру, а сви елементи суженог наставног процеса јављају у отуђеном облику, лична снага наставника, која је онемогућена, приказује се у преувеличаном виду. Оваквом организацијом васпитно-образовног рада квалитет наставе унапред је одређен, тако да се може говорити само о делимичном, а често и привидном побољшању квалитета наставе. Индивидуална физиономија рада појединих наставника, иако спољашње разлике међу њима могу бити знатне, у својој суштини мало се разликује од рада свих осталих, пошто је делатност наставника у разреду у принципу иста, а по свом карактеру ненаучна и формалистичка. Успех појединих наставника изражен у формално логичкој и механички обојеној увежбаности ученика, може бити доказ веће удаљености од науке и правога знања. У отуђеним односима у разреду и примени отуђених метода рада, квалитет наставе унапред је добрим делом већ укинут.

До сада је школа своје задатке остваривала преко наставникове личности, која је требало да представља оваплоћење најлепших особина: радљивости, честитости, другарства, доследности, оптимизма, хуманости итд. Међутим, такав идеал у пракси није постојао, а васпитни задаци школе били су у супротности са класичним захтевима који су се постављали у погледу личних и професионалних особина наставника.

Међу тим захтевима истакнуто место заузимају следећи:

1. да наставник има добар речник и буде говорљив (дакле, вербалан, а не радан тип наставника се тражио);

2. да својом појавом импресионира, изазива поштовање и улива ауторитет (дакле, спољашњим одликама да привлачи и везује ученике за своју личност, уместо да их својим етичким и прогресивним вредностима подстиче на позитиван рад);

3. да је спољашње динамичан и окретан (као глумац);

4. да у својим предавањима буде интересантан и занимљив, о чему се може чути оваква изјава појединог наставника: "Све покушавам и све чиним да ученике заинтересујем, само што не шетам по жици, али не вреди" и разни други захтеви.

У природној и правој педагошкој организацији наставног рада не одбацују се поменути елементи, као: говорљивост, динамичност, интересантност, забавност и др. Напротив, све то добија још дубљи, унутрашњи карактер читавог наставног процеса и свих учесника у њему, а губи обележје само личних особина и спољашње опсене.

"Идентификација само за једну личност сужава оквир његове касније идентификације са другим личностима и са заједницом. Она онемогућује свако пријатељство и оданост према другим личностима ван тог уског оквира. Таква претерана идентификација спутава правилан развој личности за каснији самосталан живот, самостално мишљење и сналажење у животу. Зато ова представља ненормално понашање".¹

1) Др Борислав Стевановић. Педагошка психологија, "Научна књига", Београд, 1956, стр. 139.

У досадашњем начину васпитања и образовања настава је највећим делом почивала на субјективном фактору, на нестварни модлицима носиоца тога процеса. Данас се, међутим, на личност наставника и његове особине реалније гледа. Према начину рада који предлажем, идеалан наставник није услов, већ резултат васпитно-образовне делатности. Он није никакво богомдано и непогрешиво биће које ће ученици побожно слушати, већ обичан човек са свим манама и недостацима, као и остали људи. Он заједно са ученицима ради и греша, а заједнички и отклања своје грешке и на грешкама се и једни и други уче и узајамно изграђују.

Као битан, почетни услов његове функције, поред друштвене исправности и релативног нивоа образовања, који се добија у педагошким академијама и другим школама за изградњу наставничких кадрова, јесте основна његова одлика: да хоће да ради. Све друге особине и способности неопходне за обављање васпитачког позива наставници стичу у практичним радним односима, којима је одређен правац - како и шта треба радити и које циљеве остварити.

У оваквом раду обезбеђује се сваком наставнику да упозна суштину свог предмета, његову дијалектику. А тиме се врши разотуђење наставног предмета, интеграција његове стручне и педагошко-методске стране, па то постаје једно исто, а не две врсте, или пак, две стране образовања. На овај начин наставник постаје, не само добар стручњак, већ и добар педагог, овладавајући, како методиком свог предмета, тако и методиком руковођења васпитним радом уопште.

Увођењем демократских облика васпитно-образовног рада, наставници који већ постоје били би боље искоришћени. Њихова стручност и знање тек у научној организацији наставе добијају ону снагу и значај који они као педагози заслужују. Окретањем унутрашњој страни свога предмета, од кога су били отуђени, наставници се приближавају науци. На тај начин они престају бити уски стручњаци који се крећу линијом само свог предмета. Наука, као дијалектичко јединство свих сазнања, има универзално значење.

Разредни колектив, организован на бази заједничког рада и равноправног положаја сваког његовог члана, представља школу у којој се васпитавају, не само ученици, већ се изграђују и наставници. Међусобна повезаност и колективни рад, уз допуну индивидуалног рада, најбољи је пут за уздизање и једних и других. У основама нове организације наставе делују закони који и васпитача оријентишу на стручну, педагошку и идејно-политичку изграђеност, која чини профил нашег наставника.

У демократској форми наставе, у којој су уграђени међусобни односи са садржином израженом у набројаним особинама (радљивости, честитости, хуманости итд.), снагом дијалектичког кретања унутрашњих закона таквог начина рада, поменуте особине се одражавају и преносе на сваког наставника. Они уграђују у себе јединствене принципе школског колектива, где се својства међусобних односа, као пут и начин формирања особина, преобраћају у својства личности.

ТРЕБА ЛИ ВАСПИТАЧА ДА ЗАМЕНИ КОМПЈУТЕР

Програмирана настава буржоаског типа је дидактички правац са довољно широком основом. То је парцијално, половично решење, делимичан облик и непотпун систем, погрешна концепција и медиокритетско остварење са конзервативним идејним наслеђем, а самим тим дехуманизација васпитне делатности и њених учесника. Па ипак је ми, поред свега, широко популарисемо. А наш дубљи и тачнији облик, свеобухватан систем одгоја, магистралан правац и концепцију перманентног самообразовања, као домаће стваралаштво и научно искуство наше средине - праву програмирану наставу демократског типа игноришемо. Кријумчаримо сумњиве методолошке оквире, туђе квазиконцепције - нове форме отуђења и дехуманизације, држимо школу под технолошком доминацијом страних земаља. Отварамо пут идеолошкој офанзиви и експанзији технократизма као буржоаског облика друштвених односа, који спречава прогресивне акције и гуши демократске слободе. Узурпира права. Одваја рад од своје духовне (управљачке) компоненте - обездуховљава га. Одузима стратешку позицију, манипулише и држи радне људе у најамном односу. Усавршава методу управљања радницима. Врши стратегијско опкољавање и репродукцију буржоаског односа. Даје империјалистички правац духовном развоју и политици. Остварује педагошке промашаје, своје идеолошке и ћепеначке циљеве, нове окове човечанства. А одбацивањем демократског моралног васпитања, ствара етички хаос (погодне услове за преваре), где се лови у мутном. Зато је исправно речено: да је "лоша организација опаснија од лопова".

Демонтирањем теме и надрипсихолошким рашчлањавањем на секвенце и кораке, вршимо идеалистичку и теолошку интерпретацију градива. Лишавамо ученике стваралаштва, па тако запостављамо васпитну компоненту. Спутавачемо иницијативу и њихове праве кораке.

Програмираним аутоматом претварамо школске полазнике у безосећајне аутомате. А ситним порцијама знања, као спољашњим подацима из којих зјапи унутрашња празнина и најједноставнијим механичким мисаоним операцијама убијамо дијалектику и пренебрегавамо принцип целине. Допуштамо да се уводи нељудски отуђена свест у понашење ћака, па дресирањем воље одузимамо им могућност заузимања хуманистичких ставова. Изазивамо кржљање способности мишљења и етичког просуђивања, скученост духовних видика, јер кибернетика на грчком значи владање, вештина управљања.

Компјутер је уређај којим владају механички закони. Он из командне кабине диктира ученичким мислима и читавим духовним животом. Моделира личност и њен карактер. У замкама догми, механичком технологијом, врши насиље над истином, механизацију памети, ствара механичку, поставрену свест и безосећајна бића као дресиране аутомате. Механизованим процесом умне производње дух човека се отупљује. Па у власти сурове технике, манипулацијом свести, претвара у

дехуманизовану суштину, усађује грубост и склоност ка деспотизму ("механичко људождерство").

Иако човек својим радом треба да је мерило свих ствари и носилац радних процеса, он се технократском организацијом потчињава понашању строја и механичком ритму машине, који није ритам живог бића, већ мртве ствари која регулише динамику активности ученика, стапа се и успоставља са њима симбиозу - трајну заједницу, уместо разредне и школске заједнице. Електронска технократија је нова форма манипулације масама, које су и сада "подређене једном детерминизму".

"Максимално уситњеним порцијама" до отуђења, парцијализованим приступом и дехуманизацијом управљања (стварањем илузије да ђаци сами управљају својим радом), а слепом послушношћу механичким справама која врше суверену контролу, у суштини је напад на достојанство, ситничарско и круто руковођење којим поништавамо демократски људски фактор и онемогућавамо преглед целине и господарење ученика над условима и резултатима свога рада.

Електронски мозак прима и пружа информације, доноси одлуке и мисли место ученика, а његов се критички дух - у загрљају машине, као у рукама чаробњака са магичним способностима - успављује, "деперсонализованом механичком игром" пасивизира и кретенизује, јер опонаша машину, а уступа јој и свој орган за обраду информација. Засењен магијским ореолом ове справе, он се бави метафизичким размишљањем (о појави а не и суштини). Зато је кибернетика, као медијатор (посредник) и носилац васпитног процеса, искључиви извор надахнућа, машинерија за "васпитање", педагошки апсурд. Она се служи формално-логичком, алтернативном методом, јер ученике ставља између две могућности: да или не (у коцкарски и лутријски однос "сужавања одговора на препознавање" и случајног погађања на срећу), у нефункционалан положај пасивног примања готових сазнања, потчињавања човека свелости машине. Манипулише са њима и намеће доминацију, диктатуру технике. А "сужавање органске пуноће живота на систем алтернативних облика акције извор је многих неуротичних болести. То доводи до расцепљене свести, човекова отуђења и осамљености".

У систему, заснованом на идејно туђем методолошком приступу у технократској визији света и безосећајним принципима, ученик је саговорник машине и све се своди на дијалог са "бездушним механизмом", као да разговара са мртвима, па отупљују емоције и врши дехуманизација личности. Полазник учи да разговара са "клупчетом жица и гомилом гвожђа", уместо да се успостављају међуљудски односи и ученици окрећу једни другима и самим себи. Оријентација је, дакле: управљање пажње ка мртвим стварима а не живим људима, хлађење и замрзавање односа међу њима. А покорност справама и суверена технократска контрола над мисаоним процесима откривају етатистичко решење и стару политику која се води новим средствима.

Кибернетика искључује активан однос наставника и ученика. Деградира њихову улогу, јер између њих ставља метални предмет, који

онемогући читав низ узајамних утицаја, срдачних односа и хуманих веза.

У интеракцији са рачунаром полазници се временом навикну и сроде са њим, а отуђе од људи и од свога сопственог бића, од хуманистичких знања, па се машинском наставом и механичким запамћивањем, врши претварање људи у машине и свођење хуманитета личности на животињски део. Врши се заглупљивање и отвара процес распамећивања и кретенизације.

Мисао, интелигенција и способност вођења разговора премешта се и чврсто уграђује у компјутер, а све те особине одузимају ђацима и тако ствара савремени анимизам, јер људи стављају своју душу у мртве предмете, којима удахњују живот и које знају да разговарају, а себе као немислеће јединке претварају у глувонеме креатуре, на који се начин јавља апсурд: да у времену високо развијених комуникација човек постаје све више изолован са синдромом¹ антисоцијалне усамљености.

Пошто је мишљење обележје човека, то његовим отуђењем - јер мисаоне операције (анализа, сређивање и прерада знања) изостају а магични резултати се изручују готови као тајанствена наука - људска бића губе своју суштину. Сад "машине почињу да мисле" и у информативно-кибернетичкој технологији све се завршава само на пријему информација. Ту изостаје чулно опажање (емпиријски однос), као и фаза формирања појмова. Процес сазнања поставља се наопако.

Лишавање ђака интелектуалних и друштвених функција и моћи, искуственог терена (уознавања аутентичне стварности законите истине), у пуној зависности од било кога управљача, извор је религије (комуникације и идентификације с богом), у смислу учења науке која каже: "Свака је религија само фантастичан одраз у људским главама оних спољашњих сила које владају над њиховим свакодневним животом, одраз у коме земаљске силе добијају облик надземаљских сила."

Према томе, компјутерска настава, као тајанствена наука, где ученик само формално постаје субјект, допринос је стварању теолошког система васпитања, јер се то чини направама са стакленим очима и металним ушима, које садрже у себи неке магичне речи и скривене облике волшебне моћи. Зато ученици, осећајући своју немоћ пред компликованим механизмом, неумитној сили и заслепљујућем средству, као мистичном решењу и савременом божанству, претераним култом технике, којој се даје владајућа позиција, развијају фетишизиране представе о чудовишном аутомату, са којим упоређено учениково мишљење је далеко спорије. А у процесу где се метафизички разматра и догматски прихвата све што "главата машина" истури из себе, они "отуђују своје властите друштвене снаге", "па настаје осамљеност и јављају социјалне неурозе",² "јер за душевне болести је битно да оне психичку активност потчињавају круговима све више аутоматским и детерминисаним".

1) поремећај

2) Др Даринка Митровић: Савремени проблеми естетског васпитања, Завод за издавање уџбеника СРС, Београд, 1969, стр. 23.

На бази индоктринације,¹ тј. укалупљавања мисли, аутоматизма свести и роботизације школских полазника, осиромашења њиховог бића, догматском употребом машине и деперсонализацијом (у безличном облику), као централно диригованом систему, ђаци губе своју индивидуалност, интегритет личности. Механизацијом ума и роботизацијом мишљења мења се њихова природа у правцу ишчезавања људских особина, тако да ученик, са компјутерским типом мишљења и развијеном интимношћу са бездушном машином, роботизиран и обезличен, "престаје бити човек, а постаје програм".

"Кибернетизацијом као новом технологијом" образовања и компјутероманијом, у организационом систему вођења разговора само у оквиру програмираног дијалога, магијских поступака, као подлоге религиозности и дивљења "терминолошким егзибицијама" (логичким триковима), заснивамо рад на принципима етатизма, манипулацији свести (диктирању ученичким мислима које се пасивизирају). А претварање неке земље у оперативни простор - у коме се осећа присуство страног методолошког утицаја, монопол знања и предузима широко замишљен идеолошки поход, кријумчаре гледишта која су политички сумњива и врши теоретско арбитражање, епигонско подражавање страних узора - значи увлачење исте у замку туђе идеологије, хегемонистички систем у коме су конзервирани класни елементи поробљавања, у буржоаску матицу и мрежу великих сила, технолошки колонијализам и отварање врата страном мешању, стварање "духовне зависности и културне инфериорности наше земље", развијање поданичке вере међу својим становништвом и претварање школске наставе у потрошача великих произвођачких фирми (технолошка окупација и електронски империјализам). "Централизација двадесетог века је механизована и аутоматизована, али је такође и дехуманизована."

Веома је важно "какве се идеологије и митологије крију иза разних система", технократских концепција и метафизичких симбола. Какве су идеје и принципи уграђени у односе између ученика и механичких справа. Какав педагошки шунд протура у нашу средину, па технолошком зависношћу отвара процес централизације моћи, јачања етатистичке силе, идеолошке инфериорности и бирократизације друштва. Мучким деловањем империјализма, његовим перфидним методама и продором субверзивних идеја, бирократска машинерија врши пуцањ у духовну револуцију.

Поставља се питање: Ко коме треба да прописује путеве демократског развитка и да ли је програмирана настава са далеког Запада ослобођење рада на демократским основама!?

У последње време се све више јављају предлози да се и вредновање знања у школи врши машинама. Међутим, педагошка функција оцењивања састоји се у буђењу осећања, развијању самосталног методичког и моралног критеријума, успостављању етичких односа у разреду. Сталним одмеравањем своје и туђе вредности оно доприноси развоју

1) наметање одређених схватања

мишљења, самокритичне оцене и других способности, што све отпада у механичком оцењивању (тестовима и компјутерима). У демократском систему, где је људски фактор најважнији и човек мерило свих ствари, а ученик носилац свих процеса у разреду, он мора бити носилац и функције самооцењивања, које је сталан и активан, критички међуљудски однос.

Ми нисмо против технике, електронске обраде информација, аутоматских система и рационализације рада, компјутерске контроле производње, где рачунар управља стројевима и компјутеризовани робот врши контролу квалитета (и грешака), против електронског микроскопа који увеличава 300.000 пута и аутоматског мерења свих величина. Нисмо против компјутеризације рада, тј. роботизације радних процеса и даљинске команде (да компјутер управља саобраћајем или осветљењем града, масовним опслуживањем, да управља системима и контролише читаву планету). Нисмо против "даљинских сензора који виде далеко више од људског ока" и теледиригованих апарата, електронског командовања, компјутерске безбедности аутомобила и точкова који "мисле", компјутеризованог радног стола, рачунарске обраде текстова, обраде идеја и професионалне примене рачунара у разним врстама рада, штампања књига у секунди, постављања дијагноза на бази подсвесног реаговања у додиру са електронским рачунаром и репродуковања мелодија, на основу уписаних нота, на екрану, по одређеним формулама, унапред уграђеним композиционим облицима итд., против компјутерско-електронске ере човечанства, модерних стилова и "техничке опремљености рада" у школи (путем информационих машина и машина за меморију, комбинације наставних средстава и аутоматских уређаја - високомеханизоване обраде података). Свесни смо да "живимо у веку техничких чуда". Али високомеханизована учионица и аутоматизована електронска настава, где је машини дата водећа позиција и у коју је уграђена етатистичка идеологија, у исто време је и онечовечена, јер се ту рад одвија по технологији која раздваја људе и ствара технократску елиту. Потчињава снаге промењеном облику ауторитета, вериге прошлости замењује савременим.

Уз све поштовање техничког савршенства компјутера који "представља велику наду за човечанство", он, као нови облик доминације, антихумана идеологија која угрожава хуманистичку суштину и технократска концепција, тј. догматска педагогија, не треба да има улогу васпитача. Техници не треба давати владајућу позицију у васпитно-образовној делатности, тј. владавину људима и отворати процес централизације моћи и још веће бирократизације друштва, јер лишавање друштвених функција је деградирање улоге човека, извор религије и буђења трагичног осећања живота. "Застрашени митом машине ученици се окрећу митологији". Никако да се човек подређује технологији, већ технологија човеку. Рачунар може да буде само алат у рукама човека, електронска опрема за рад.

Техника у школи је од користи само ако врши услужне и помоћне послове, ако олакшава рад, а не преузима иницијативу и одузима основ-

ну делатност и васпитну улогу учесника у настави, њихов главни садржај, идејни смисао васпитно-образовног рада. Она је дакле добра ако не угрожава идеолошке и друге интересе народа и земље, ако је у служби човека, а не, као концепција доминације, владајућа сила над њим. Компјутери, као радна техника, на бази комплементарности, слично телевизији, том широко примењеном образовном медијуму (средству) и допунској настави, могу бити један од извора знања и помагачи, а не управљачи.

Негирањем креативности људи и форсирањем машинске цивилизације, биротехнике или биромеханизације тамо где јој није место и кибернетизацијом стваралаштва претварамо ученика у додатак машини, као "заstraшујућој техничкој утвари", којој он уступа своје осећање и мисао, уместо да је машина придодата њему.

Апстрахујући чињенице - што су у питању веома скупи системи и што машине у свом развоју неће достићи домет структуре људског мозга, јер је човек најкомпликованија направа овога света, чији се психички живот квалитативно разликује од електронског мозга и рада свих машина - механизацијом васпитног процеса и међуљудских односа (конзервираних у нову технологију) подривају се темељи нашег живота, паралише воља и уништава хуманистичка суштина, мења осећајност. А изненадним шокovima погађа унутрашња равнотежа и целокупна бит човека, који се, упркос својој унутрашњој дијалектици, третира механички, па тако потискивањем природних облика понашања и патогеним дејством система ствара подлога за јављање разних облика неуротичних обољења и равнодушности према социјалним проблемима. Изграђује интелектуална и морална дефектност младог поколења (догматским бирократизмом и обездуховљеним радом од кога је одвојена управљачка компонента).

Машинским методама, аутоматским поступцима и алтернативним одговорима, техноструктурама и догматским захтевима претварамо ученике у опитне куниће и вршимо "програмирану дресуру", а не дајемо им морално, естетско, па ни право умно васпитање. Не развијамо карактерне особине, нити им дајемо кормило (свог сопственог развоја) у руке, јер кибернетика на латинском означава кормилара.

Зато аутоматизација радних процеса никако не може обухватити и аутоматизацију васпитне делатности, јер извори човечности не леже у бројевима и машинама, већ у живим људима и хуманим односима. Не смемо дозволити да електронска настава, као технократски модел и машинска култура угуши људску културу, да човек постане додатак и роб машине као аутоматизовани робот од кога се тражи само да притискује дугме и који се покорава заповестима мртвог апарата, па да тако механичком технологијом испразнимо његову душу, "да уђе наоружан странац у нашу земљу, ставимо је под методолошко покровитељство и промашаје прихватамо као полазишта за изградњу бољег друштва", а грађане оптерећујемо идеолошким апатијом и комплексом количинизма, већ да кибернетски системи у техничкој цивилизацији, механичком веку и епохи аутомата добију свој људски лик. Ово упозорење свих напред-

них људи света има дубоко значење, јер техника идеалистички примењена, као догматско решење, постаје фактор дехуманизације. А претећа опасност од технократске машинерије - као врсте хегемоније, тј. класне доминације и отуђења, упадања у нове зависности (развоја "обоготвореног разума" и механичке свести, наметања концепата у оквирима туђих идејних оријентација, технократско-бирокуратских облика друштвеног управљања и поробљавања човека, "волшебних технологија и механичког људождрства") - још није искључена.

ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА НАСТАВНИХ МЕТОДА

Да би ученици постали стварни субјекти, носиоци наставног процеса и сопственог управљања у учењу, потребно је да целокупни систем наставног рада буде усмерен у таквом правцу, да читав рад буде подешен према овом основном принципу - самосталног стицања знања. Формалистичко је и апстрактно позивање ученика на активност, не дајући им и све услове потребне за ту њихову активност.

У класичном начину рада није се даље ишло од материјалних средстава у буквалном смислу речи, као што су: свеска, оловка, уџбеник, школска табла, кабинет и сл. Међу најзначајнија средства рада, међутим, спадају његове методе. А да би се ученици могли упознати са начинима самосталног стицања знања, потребно је одговарајућим типом организације наставе ученике ставити у положај да самостално раде. Треба им дати право на самосталан рад, у који појам улази све оно што чини рад самосталним, а то је ослобођени рад.

Одвајањем ученика од начина руковођења књигом и другим изворима знања они се одвајају од услова рада, а у исто време и од својине над тим материјалом. Набавком истог, ђаци су постајали само формални власници својих књига, које су за њих увек биле затворене, а њихов кључ се налазио у рукама наставника који је дириговао ученичким радом.

Слаб ученик се много пута свом разредном "диригенту" обраћао шапатом, а каткад молећиво и довикивао: "узнај ме са нотама, па ћу правилно певати". Али, како се његов стварни глас у апстрактној настави губио и како наставниково ухо није било навикнуто и оријентисано да слуша конкретног, живог, већ само теоријског ученика, они се нису ни чули, нити кад разумели, па су стога увек остајали један за другог тајна.

Принудно обавезивање на рад, који је одвојен од услова рада, граничи се са немогућим, апсурдним захтевима које школа поставља својим васпитаницима.

У традиционалном начину извођења наставе методе су биле искључиво право наставника. Он је држао монопол својине на наставне методе. Ауторитативно управљање наставом и заснивало се на његовој својини на методе рада. У таквој организацији васпитно-образовне делат-

ности нису ученици употребљавали наставне методе, већ су методе употребљавале ученике, а наставничко знање постало је "оруђе његове владавине" над полазницима. Претварањем наставничко индивидуалне својине у заједничку, ученици се ослобађају наставничке личне власти и његовог туторства над њима, па се стварају услови за организовање демократске разредне заједнице, друштвено управљање наставним процесом и развијање демократске свести код ученика.

Увођењем демократског поретка у разреду наставник се развлашћује монополског облика својине и врши подруштвљавање наставних метода. Оне сада прелазе у руке ученика, па постају и њихово власништво. Отвара се процес ослобођења умног рада отуђености од његових начина, отуђености рада од самога себе, а истовремено и процес враћања ученицима њихове својине која им је одузета.

Ослобађањем од спољашњих ограничења долази до спајања ученика са условима рада, па наставни процес добија друштвени карактер, у који се укључују сви чланови разрене групе. Врши се подруштвљавање рада, који се тиме уздиже на степен научно организоване делатности. А ово је основ за увођење равноправних односа и укидање противречних положаја у разредној групи. То омогућава да се наставник врати педагошкој улози, па он сада упућује ученике у своју "пословну тајну". Упознаје их са организацијом самообразовне делатности. Помаже да овладају методама учења, техником служења књигом и другим изворима знања. Уводи их у правилну употребу наставних средстава. Учи хигијени и култури умног рада. Подржава у њиховом развоју и самокретању и сл. Тако су наставници и ученици и овде поделили улоге, па се наставник бави подизањем своје педагошке културе, а ученици изграђивањем методике индивидуалне и у исто време удружене мисаоне делатности.

Као непосредни управљачи свога рада, директни учесници у наставном процесу, полазници узимају будућност у сопствене руке и постају носиоци и функције власти у разреду. На овај се начин посредна и спољашња, апстрактна демократија замењује непосредном и конкретном, што значи да је сопствено управљање у учењу фактор интеграције и прогресивне еволуције разредног друштва.

Демократизацијом наставних метода оне добијају широке размере свог развитка, па се, на супрот ограниченог броја општих метода којима се служи наставник, јавља врло велики број индивидуалних метода с којима се друже ученици. Преобраћањем апстрактних метода у конкретне, оне губе карактер спољашњих, а постају унутрашње методе. Као такве оне окрећу своју скривену живу страну из које избија кретање. Делатном страном оне гурају ученике у стање активности, па се ствара систем стваралаштва.

"До 18. века нарочити занати звали су се *mysteries* (*mysteres* - тајне), у чији је мрак могао подрети само онај који је праксом и својим професионалним искуством био упућен". Преношењем наставничких функција на ученике разголићује се њихова суштина, па оне губе вид тајанствених сила и добијају своје реално значење. Улажење у тајну закамфлиране васпитне делатности скинуло је маску са лица наставе.

У принудном раду ученикова "сопствена делатност извргава се у туђу, њему супротстављену силу, која њега подјармљује, уместо да он њоме господари". У самосталном стицању знања полазник, овладавши методама рада које му олакшавају боље разумевање и стваралачки приступ градиву, постаје његов а уједно и сопствени господар.

У ослобођеном раду, који се јавља у облику добровољне активности, полазник не доживљава учење као наметнуто и спољашње, њему туђе занимање, већ осећа "ослободилачко дејство" такве делатности, која добија карактер унутрашњег и стварног рада. Разотуђени рад покреће ослобођене енергије, изазива брзи развитак стваралачких способности и постаје животна потреба ученика.

Израсли у условима наглашене своје самосталности и са стеченим знањем из области методологије умног рада, овакви кадрови доприносе своје саморазвоју и припремају за задатке друштвене демократије.

ИСТОРИЈСКА САХРАНА СТАРОГ СИСТЕМА ВАСПИТАЊА

У фронталном раду (по методи предавања), као бесконачној војњи једносмерним улицама, са затвореним вратима и прозорима на свим објектима, у којима нема ни живе душе, већ је све окамењено, наставник се налази на једном крају такве мртве улице, а ученици (слушалачка публика) - на другом. А у извесном погледу толико су далеко једни од других, као да се налазе на сасвим другом крају света. Окренути у супротним смеровима, они заузимају опажајне контрапозиције и полазе од принципијелно различитих ставова, пошто се, у поретку идејних противречности, где ствари иду на два колосека, даје дивергентан (одступајући) правац и развоју њихове мисли.

Са супротни позиција, ту све што наставник тврди да је на десној страни (број зграда и прозора, степеница, кровова и оака), ђаци виде на левој. Што њему изгледа да је у почетку, ученицима је то на крају. А што се њему чини да је одоздо и доле, оно је у ствари одозго и горе (командовање). На путу без повратка, у контраасмеру, предмети се посматрају, не под заједничким, него под одвојеним уговима. А што још погубније делује, ученици на упокојене ствари гледају из мртвог угла, као да се крећу "улицама гробља", а наставник ученике из два удаљена угла.

У таквој противречној стварности нехомогеног правца, тј. супротно усмерених снага и дивергентне улоге наставника, захтеви постају апсурдни, а директиве конфузне. Полазници, као претежно визуелни људски тип, ограничавају се на аудитивни вид стварности, као кад би леворуке појединце приморавали да се прилагођавају захтевима десноруке средине. Зато настаје неразумевање међу учесницима наставног процеса, па се и одговори дају супротни очекивањима.

Преживела централистичка метода предавања, као недемократска, АУТОРИТАТИВНА, стварањем бирократских и догматских, хегемонис-

тичких позиција, врши злоупотребу ауторитета. То је етатистичка, контрареволуционарно усмерена метода заповести и доминације, духовног угњетавања и агресије. Она је носилац идејно-политичког монопола, идеолошког догматизма, којој су, развојем капиталистичког друштва, постављени темељи у њеној класно-историјској улози - да обезбеди владајућу позицију буржоазије и као политичка претходница, облик лидерства оствари стратегијски циљ тога друштва: идеолошку дисквалификацију и отупљивање класних захтева широких слојева народа, одвојеност маса од културног живота и поданички менталитет ђака и њихових родитеља.

Овом својом улогом, централистичким вођењем и етатистичком позицијом, метода предавања је постала стратегијска основа за предузимање контрареволуционарне офанзиве према демократском преображају и професионални управљач. А као таква, она развлашћује и потчињава. Присваја ученика права и представља губитак њихове самосталности. Претвара се у поробљивачку силу. Узурпира историју.

Испаливањем парола, као застрашујућим минобацачима и маневарским бомбама (најубојитијом бирократском муницијом), кокодакањем и реторичком буком, у полемичким дуелима и вербалном двобоју, одузима људско достојанство и осталу витешку опрему, па разоружава слушаоце. Врши мисаону демобилизацију и муњевиту окупацију ђачких маса, немилосрдно бацање у духовно заробљеништво. Њоме се остварује "идеја хришћанске филозофије инертног става према свему и буржоаска линија претварања маса у пасивне објекте историје". Она као носилац формалне логике представља "ону друштвено-историјску форму мишљења, којом једна класа наступа да себи потчини друге класе".

Догматско-метафизички интонирана и заснована на библијском мотиву, као "извор и арбитар истине", она врши митологизацију праксе, а самим тим и мистичну прераду наставног садржаја. Изобличава стварност, прелама погледе и учаурава мисао. Не отвара научне видике, већ процесе супротне токовима демократије и нормалног развоја ученика. Она затвара хоризонте. Врши деформисање циљева и "неуротизује нетачно тумачење" стварности. Преобличава је. Изопачено је приказује. Парцијалним односом, спољашњим и фрагментарним приступом, где се стичу погрешне представе, фразеологијом која прикрива истину и догматским тумачењем, у декларативном систему, она се ограничава на изношење само појавне стварности. Вештим логицирањем одводи на позиције идеализма и метафизичког материјализма, што у крајњој линији значи искључивање градива и успостављање наopakих односа, извртање чињеница и вршење насиља над истином, иреализацију и идеализацију, грубо фалсификовање стварности, давање супротне интерпретације и стварање лажне слике света. Тако да привидношћу спољашње стварности и наставник постаје један од узрока за синдром¹ дереализације.

А лажан систем васпитања, силом логике просечности, уништава и психолошки идентитет, одузима суштину и ставља ђаке с оне стране

1) поремећај

аутентичности. Укида елементарне услове васпитног рада, па се у таквом дезиндивидуализираном и деперсонализованом, противречном и отуђеном систему дивергентног правца развоја формирају сасвим друге особине, испољавају опречна психолошка својства и стварају деформиране личности, класно буржоаски обележене, илузорне, лажне свести учесника.

Под заштитом духовног мрака, она спроводи антиисторијску законитост, иступа са позиција прошлости. Запахњује механичком технологијом и средњовековном мемлом. Врши искривљавање историје и митско представљање света.

Централистичким односима бирократизује свест, деформише је и унакажава. Негира услове демократије, кида демократске везе, изазива идеолошку подељеност у разреду. Окреће се према слепим силама историје. Даје лажну перспективу (очекивања месије), па отвара процес ауторитативног развика. Изграђује систем вођа и спроводи одређену линију која је супротна науци, историјској истини и култури, генералној линији демократске наставе. Једном речју, врши фалсификовање историје. Гаји култ личности (култ божанства), а не култ науке, рада и народа. Хијерархијском структуром свести развија потребу за ауторитетима, па отвара врата офанзивни религије, постаје стожер њених скривених видова.

Својим господским обликом даје погрешну интерпретацију и врши класну поделу рада. Одржава историјску предрасуду о њему. Уводи аристократске "односе господства и потчињености". Ствара технократски елитизам - провалију између маса и интелектуалне делатности, која се, као и полазничкова личност, у наставу уводи "у укинута облику".

Она монополише услове, врши мистификацију рада. Одузима ђацима управљачку функцију, историјску улогу субјекта. А тиме искључује свест и омогућава углавном само физичко учешће у наставном процесу и такве облике односа у разреду. Укида духовну личност и одузима памет. Изазива распадање друштва и ствара расуло. Поставља материјалну основу за дивље односе и развој бандитизма, где физичка снага одлучује. А тиме индиректно, као и агресивним импулсима које даје, оријентише према шунд литератури и "концепцији о сили као јединој стваралачкој снази у историји".¹

Као аристократски облик, она не развија поштовање рада, већ потцењује и вређа његово достојанство. Свођењем на најнижи степен, разоран и нехуман, обесмишљен и бездуховљен, механички део, претвара га у робију. А мерењем количином, замагљује друга његова својства, па као формално-методолошки образац успоставља елитистички однос према радним људима.

Уводи дискриминациони вид сарадње. Одваја ученике и прави разлику међу њима. Једне обесхрабрује и духовно срознава, ставља их "у позицију слабијег партнера". А друге, дајући им пуну подршку, уздиже,

1) Др Јован Ђорђевић: Оглед о бирократији и бирократизму, Култура, Београд, 1962, стр. 73.

да би са привилегисаног и монополског положаја уништавали слабије од себе. Тако она, дискриминационом функцијом, ствара нехуман и суров поредак у разреду, у коме се ученици и међусобно истребљују.

Из овога се види, да метода предавања, својом идејном суштином, стоји на антидемократским позицијама. Она, као етатистички облик, даје бирократски правац развоју, па води ђаке у антиисторијском смеру. Производи класну структуру свести и као упориште реакције изграђује непријатељску идеологију. Доприноси покушајима да се точак историје врати натраг. То је буржоаска метода којом се води класна борба на пољу васпитања. Предузима јуриш. Врши педагошка контрастратегија, идеолошки обрачун са масама.

Дакле, иза декоративне и китњасте фасаде крије се пустош и ругоба једне назови методе идеолошког васпитања. Она се, накинђурена, улепшаним и заслаћеним програмом, демагошким поступцима и "догматизмом као мисаоним изразом бирократских односа", окренута унатраг, а заогрнута идеолошким плаштом будућности, као нерпијатељ истине, љути противник слободе и независности, симбол мрака, сејач илузија, мутних видика и оптимистичких заблуда, у религиозном облику и улози посредника, демонском лику повампиреног покојника, иза савермене идеолошке фасаде, као наказа ушанчила и у структуру новог друштва, па се под шифром и добро закамуфлирана, у револуционарном фраку, као лажној одори, са квазиреволуционарном етикетом на свом реверу и задохом леша, испод митског застора и демагошке образине кези на школске полазнике. Увлачи у душу, па као модел мишљења и осећања, свођењем свега на један интелектуално-морални принцип, ствара монизам духа и психолошку потребу за дириговањем, светим догмама и ауторитетима, "спремност за потчињавање било чијем вођству", а и да они потчињавају друге. Замагљује разумевање, укида душевност и кочи све процесе. Изграђује ауторитарне, репресивне личности. Развија волунтаризам. А у исто време надахнуто их и цинички убеђује да су неспособни. Усађује фиксне идеје. Напаја дефетизмом и песимистичком идеологијом (на основу такве и концепције о човеку). Врши издају револуције и мучки напад на идеале демократије. Усмерава на недемократски пут. Сеје смрт и безнађе. Поиграва се надама лаковерне и наивне деце, која постају жртве вешто срачунате, лукаве стратегије и овакве свирепе идеолошке преваре.

Као идејно дефектна (бирократска), пасивношћу позиција ђака и либералистичким односом према задацима, додељује им паразитску улогу. А тиме даје нехумане подстицаје за духовну инертност и етичку тупост, за удварачки однос, демобилишући ученике да се морално ангажују. Врши асоцијално усмеравање и развија негативну мотивацију. Инспирише на подвале, беспосличење и скитњу, уносећи тако и форме противдруштвеног понашања у разредну групу. Усађује осећање кривице. Дискредитује и морално квару. Кобајаги се бави демократским васпитањем а узима улогу жандарма и политичког контролора. Делује као спољашња сила и натура заповедничку вољу, догматску концепцију демократије. Врши апсолутизацију демократског система, његову бирок-

ратску фетишизацију, антидемократски идеолошки притисак. Даје реакционаран отпор прогресу. Демократија јој служи као параван иза кога се крију прави мотиви њене отровне и мрачне улоге. Она је дволична. Једно говори а друго ради. Декларише се за носиоца напретка, а као природни савезник реакције, носи антидемократску заставу на којој је неизбрисиво уписано: напред у бирократску прошлост и по којој се животни циљеви остварују падањем на колена. На речима је за демократију, а на делу (методологијом рада) за диктатуру. Као криминогени фактор и проповедник антидруштвености, носилац концепције супротне демократским начелима, слабљењем позиција демократије, она систематски настоји да угуши борбен и полетан дух, дискредитује хуманистичку идеју самосталности у раду и скрене развитак друштва са правца који се зацртава данашњом борбом. А поразним резултатима створи лажан утисак: да су народне масе неспособне за демократију и културни развој и да су напори око тога узалудни, да је такав поредак заблуда и да се крехемо ка све већој анархији.

Она обмањује догмама. Шири дах празнине. Обавија се густим димом. Религиозно-мистичким ефектима засењује ђаке, смањује им видљивост. А наставника "заогрће мантијом учености" и наступа са теоретских и догматских, аристократских позиција. Игра улогу добосара који ствара заглашну буку, тако да временом постају као заглувели. Маратонским говорима и празноречивошћу, тј. вечитим фразирањем верализује живот ученика. Изазива алергију према идеолошким мистификацијама и псеудореволюционарним паролама, којима се, као наказним обликом идеолошке активности, потискује ослобођени рад и непосредна демократија - једино исправан вид ове делатности.

Као митолошка метода, која науку претвара у Библију, уобличава је у бајке (сладуњаве приче), чувар сколастичких традиција и теолошког схватања историје, она изазива далеке асоцијације. Дочарава монашка времена и замрачује хоризонте данашње епохе. Као класичан облик успављивања - права народна успаванка, она потискује и зауставља активност. Сноповима блештаве светлости шаље инхибиторне импулсе вишеструке подређености, чак и тоталне инфериорности ученика, па врши агресију на разум и осећања, патогено дејство, јер инаktivира стваралаштво мождане коре и паралише све духовне функције, изазива успоравајући рефлекс и "поремећај иницијативног става према објективној реалности, формира инхибициони тип нервног система". Ствара поспаност и "дремљиву расејаност", потребу за лутањем у мислима и утоњавање у мистику. Саопштава догматски садржај, па носи у себи поступак пустошења, којим учаурава. Врши кочење мисли и њено умирање. Изазива духовну инерцију, као основу животне пасивности и вечитог повлачења пред туђим мишљењем, чиме представља ефикасну методу претварања ученика у предмете бирократског манипулисања, скретања са правца нормалног развоја и деформисања читаве личности. Она, као метафизичка и агресивна метода, врши дискриминаторска ограничења, гаси револуционарну свест. Искључује из акције, а самим тим и памети. Гура ученике са реалистичких позиција у антиинтелектуалну структуру, у којој се "осећају као да их неко празни", па на тој основи врши

духовну тиранију. Она, као носилац схоластичке сазнајне теорије и отуђеног, затупљујућег рада, без логичке функције, сила постварења, успоставља мртве, немисаоне односе. Ствара атмосферу скрушености и псеудоразмишљања, празног умовања и квазинаучног логицирања, геолошког начина расуђивања и духовне укочености, где се код њака "тешко покретљивог ума, утонулих у тупе мисли", развија мрачно осећање безнадежности и додељује позиција пасивног става према догађајима. А тиме укида "кретање као атрибут материје" и ствара дух лењости и непокретности, као болесно стање. Дезинтегрише ученичка свест и њихова акција. Отупљује борбеност радних људи, па они стављају изван историје, која, као "изолован процес", и сама престаје бити оно што јесте, реална људска делатност, а добија карактер трагичне и митске, мистичне историје. Према истраживању групе психолога у Америци, које је трајало 26 година: "људи користе само 5% потенцијала свог мозга".¹ Значи, да смо ми, досад, егзистирајући у оквирима отуђеног рада и васпитања, само до 5% могли бити паметни, а осталих 95%, у недемократском друштвеном систему и успаваној свести, били смо изван памети.

Метода предавања врши пасивизацију и десензибилизацију широких ђачких маса и затупљује њихове личности. Она пропагира символ вере и катехизис (слепо обожавање догми). Затвара ученике у монашке одаје. Упаљује кандила. Баца снопове мрачне светлости. Окива дух и скрива у њима осећање заробљености. Она делује као сталан извор фрустрације, инхибирајући функције ученика. Врши трауматско дејство, а отуђивањем услова - смањивање стваралачких потенцијала. Блокира свест и рађа духовну импотенцију ("уобичајеном техником успављивања помоћу гласа, ређањем чињеница и фиксацијом погледа"). Претвара их у трагичне личности, а појединце и у лешеве. Обара на болесничку постељу. Застире мртвачким покровом и полаже у заједничку гробницу. Монолозима и некролозима оглашава их за умрле и тако своје жртве оставља да сањају о људској срећи на оном свету, усађујући идеју и о загробном животу. А негативан, убилачки рад, којим се разара ум, уноси ритам смрти и отварају психопатолошки процеси, прикрива (бирократским оптимизмом, методама жигосања и сврставањем ученика у ненормалне категорије: имбециле и дебеле). Зато дође човеку да се сит исплаче на гробљу у које се и живи сахрањују. Малограђанским, дезорганизујућим идејама стара школа је полигон смрти (ученичке мисли и стваралачке слободе). Она заробљава свест ђачких маса, врши њену дезинтеграцију.

Бесконачним низом декламација и декларација, систематским навикавањем да мислимо парцијално, унакрсном ватром и читавим рафалима прекорних и празних речи, ова деструктивна метода васпитања и конфузије, уситњеношћу акције и комадићима смисла, као фрагментарна, врши напад на интегралну свест, способност концентрације и артикулисање мишљења, шизофрену разградњу личности. Анархистичким прилазом, механичким тумачењем и догматизирањем депресивно

1) Са Радио Београда I, 08.I.1992. год.

делује на централни нервни систем. Служи се умном акробатиком, манипулацијом идејама. Опсењује и широко неразумљивим чињеницама. Даје им мистичну садржину, а ђацима божанско надахнуће, па тако фетишизирањем интелектуалног рада убија творачки дух. Смањује мотивацију и дезинтегрише ученичку мисао. Доводи до исцрпености нервног система, интелектуалног капитуланства. Врши "поремећај психомоторне иницијативе". Изазива слом одбрамбених реакција и менталне отпорности, а самим тим и ликвидацију немоћних пред оваквом методом уништавања. Она минира и торпедује. Избацује из строја и рањава. Десеткује ђачке редове. - То је духовни атентатор, оличење злоупотребе науке и слободе рада, чудовишна аждаја талената и младости, која доводи до трагичног биланса у васпитању, ствара интелектуалну и моралну пустош.

Као репрезентативна и пропагандна метода, она са декларативне позиције и реторичке висине наоружава наставника демагошким фразама, којима се заводе ђачке масе. Суперпатриотским парадирањем а негирањем туђег патриотизма и повиком на бирократију, камуфлира своје класно порекло, опортунистичку антидемократску суштину, непријатељску (идеолошку) улогу. Агресивним налетима и сулудом стратегијом у образовном раду ("присилном доколицом", централизованом обрадом градива и монополом над стваралаштвом, стављањем ученика и наставника на два колосека, и то њега самог на широки а све ђаке на уски, црквеном реториком и догматском оријентацијом, испијањем отрова да би се угасила жеђ, претицањем ученичког развоја и стихијским образовањем, потискивањем ђачких маса са политичке сцене и њихово стављање под покровитељство бирократије, измицањем идеолошког ослонаца и фалсификовање демократије, ковањем завере против владавине народа), искривљује наставников лик и осенчава га као реакционарно чудовиште. А спољним импулсима и вечитим проповедима (као да пред побожним слушаоцима држи опело и улива дах смрти), мистификује његову личност и претвара га у носиоца теолошке мисли. Приказује као чаробњака који располаже магичним способностима. Успоставља митологизирани односе и развија веру у његову свемоћ, који у подсвести ђака постаје више симбол него реална личност.

Митском аналогијом она асоцијативно делује, па сугерира идеју о сличности и вези са боговима, као "највишим појмом моћи, снаге, вредности и поштовања". Дочарава библијске сцене (окупљања око проповедника - хришћанског апостола) који објављује тајанствену науку, као свете догме, божје откровење и "силазак Спаситеља међу људе". На тај начин врши дезинформацију, формира појам о митском пореклу човека и улива схватање: да се личним удварањем и молитвама решавају проблеми. Колико атрибута приписује наставнику толико их слушаоцима одузима. Она као централистичка концепција доминације обезличава и постварује бића, јер концентрацијом моћи апсорбује напоре и отуђује снаге. Ставља их у себе. Врши присвајање особина и моћи. Акумулира енергије. Постаје оков слободног васпитања. Ритуалним системом, као верско - црквеним обредима у световном смислу речи, претвара ђаке у понижена бића (сервилне креатуре) без воље и разума. Одузима им љу-

дско достојанство. Нагони их да клече и моле се земаљском богу. Ствара атмосферу покајања и страха. Сугерира притворност, па ритуалном понизношћу (ритуализацијом понашања), као неком жртвеном игром, тражи удварање бирократији. Развија малограђански сензибилитет и врши морално кварење васпитаника.

Ова метода се декларише за потпуну слободу и самосталност стваралаштва. А као монополска, заснована на гносеолошком централизму, лишава ученике права на рад. Смањује им маневарски простор и одузима стратегијску иницијативу. Ставља их у безидејну и пасивну позицију објекта и на тај начин врши штетан идеолошки утицај. Као саставни део закулисне историје и концепције социјалног развоја буржоазије, доводи у питање фундаменталне тековине народне борбе. Открива јединство материјалног света, своје објективно служење антидемократским циљевима, велике идеолошке оквире и заједничко порекло са циновским стаблом монопола.

Без обзира на искреност мотива њених интерпретатора (они "субјективно могу стајати на позицијама демократије и свесно се руководити добрим намерама"), али ова метода, као основа наслеђене (реакционарне) идејности и политичке митологије - којом се делатност појединих личности изједначује са божанском улогом и гаји култ према вођама (култ религије), делује са туђих позиција. Води поробљивачку политику и као персонификација империјализма, концентрисан монопол, непријатељ револуције, идеолошким мистификацијама развија колонијалну психологију. Производи бирократске односе и отвара мрачне перспективе. Улива мржњу према човеку и ставља прогресивну мисао у сколастичко-језуитске окове. Цинички подржава идеологију прошлости и спроводи реакционарне реформе. Стога, скривеним мотивима и агресивним циљевима, наopakим идеолошким односима, аутократским типом руковођења, објективно наноси штету демократији, јер потлачује и емитије нехуман, антидемократски и агресиван дух. Као идејни облик антидемократизма, сушта супротност стваралаштва и људског уопште, идеолошким фасадом и структуралним принципима бога (принципима индивидуализма и ауторитета), на којима је заснована, политичким монополом с ореолом мита и магијом власти она дехероизира историју.

Догматично предавање (фасцинантан и монашки облик) има симболичко значење. Праћено декларативно-реторичким, лажним тоновима, као патријархалан и пасторалан (проповеднички), ултраконзервативан, готовански облик, стапан извор централизма и етатистичке идеологије чврсте руке, митологизирана концепција, постаје антипропаганда, јер рефлектује супротна стремљења. Индиректним сугестијама и мистичним интерпретацијама, идеолошким фолклором буржоаског типа, богатим вербалним репертоаром као пројектилом и бесадржајном фразеологијом, својим унутрашњим светом изражава идеје и ствара утиске којима улива нешто што се не налази у тексту (спољашњем и буквалном значењу градива). А простирањем таквог облика и његове мисаоне структуре, читаве проблематике мобилисања антидемократских осећања, библијским учењем (немешања у послове богова) испрепле-

таног контрадикцијама, као сила која ђаке подређује, претвара се у антипредавање, демагошке и шупље монологе, празна обећања, идеологију насиља.

Стога ова метода не развија доследан поглед на свет, већ врши хетерогену, противречну функцију. Ставља копрену на очи и "спушта идеолошки застор преко класне стварности, коју догмама, као сколастичким синтезама", скрива у својој идејној суштини. У њој су резимиране мисли о религији и сажете законитости класне науке, засноване на експлоатацији и угњетавању човека, где наставник, у коме су оличени монарх и монах, ужасно много прича.

Она, као израз тоталитаризма и ослонац власти, главни стуб у тврђави етатизма и диктатура духа, идеолошки механизам за отупљивање личности (бајкама о боговима и херојима), што значи усађивање митолошког начина мишљења и ауторитарне (помућене) свести, антихумане и антиинтелектуалне, убоге садржине учениковог бића, не одиграва васпитно-образовну, већ манипулативну улогу, срачунату на изазивање ниских осећања.

Погледом на свет, идеалима и хетерономним (зависним, несамосталним) етичким одгојем мења карактере и формацију целокупне личности. Руши етику демократије, а изграђује класни морал. - Лишавањем ђака интелектуалне функције управљања својим радом, укида самосталност свести, врши мистификацију улоге интелигенције, па доприноси "подели друштва на оне који управљају и на оне којима се управља". А оваквим својим радом (концентрацијом технолошких функција и нагомилавањем ауторитарних елемената класног друштва) врши бирократску рестаурацију етатистичке стварности. Самим тим она школу претвара у модеран религијски систем и расадник криминала (помрачивањем моралног погледа на стварност и успављивањем свести о одговорности, на основу метаморфозе енергије, преображаја страсти и развијања изопачених склоности).

Тако демагошка и олигархијска метода предавања, агресивним индивидуализмом (идеолошком основном буржоаског друштва), ауторитарном вољом и етатистичком структуром, као "продуженом руком државе", супериорношћу и командном функцијом, са владајуће позиције а пасивног идеолошког положаја ђачких маса, суспендује демократска права и формира најамну свест, па идеолошком принудом или диригованом идеологијом, непријатељским односом манипулатора и манипулисаног баца слушаоце у инхибирано стање. У темеље империјализма узидана и на педагошким поставкама (дубоких класних супротности) монополистичког капитала заснована, метода предавања, као симбол класног господства, стратегијско оружје и догматска концепција поделе света, на унутрашњој линији система, својим законитостима стоји на позицијама буржоазије. Поткопава темеље научног учења. Угрожава тековине и законитости демократије. Са "идеолошком кадионицом" у руци служи се квазиидеолошком интерпретацијом, или другим речима идеолошком манипулацијом и води ученике ћорсокацима, путевима бирократије. Инспирише их да и сами лутају без циља. Она гуши енту-

зијазам и одвраћа од револуционарног идеала. А идеолошким догматизмом припрема владавину силе. Гази објективне законе историје.

То је легални облик субверзивне делатности, "обланда у којој се крије опасан идеолошки отров", агонија деспотског режима, астматична гушења умирућег реда ствари, бирократска склероза и криза читавог једног устројства. - Извикивањем парола она баца офанзивне гранате технократским "идеолошким експлозивом напуњене", а као централистичко-теолошки оквир, законитостима форме даје систем погледа који представља идеолошку диверзију (скретање) од демократског система. Сугерира антидемократска осећања и мисли, па религиозно-идеолошком речитошћу, као ауторитарним механизмом, ствара апсолутизирајућу свест. Баца прашину у очи. Врши идеолошко препарирање, у смислу формирања идеологизираних свести нехумано оријентисаног потрошачког друштва, идеолошку отуђеност, а самим тим и деформацију идеолошке свести. На тај начин, поданичким осећањем и антидемократском идејном суштином, опортунистичком стратегијом спроводи, дакле, диверзантску линију, врши психолошку припрему за укључивање у најреакционарнија уређења друштва, удварачку машинерију полтронске оданости демагошким вођама, бирократско-догматским ауторитетима, подложних дириговању и служењу свим господарима. Изграђује поклонице апсолутизма и његове обожаваоце, споразумашке духове спремне и на издају идеала за које смо се борили и за које се боримо, интереса радног народа. Она конзервира неправедне (класне) односе, па масовно производи стари свет и рђаве стручњаке, интелектуалце малограђанског типа. Регрутује читаве плејаде глупавих појединаца са искривљеном свешћу (опортунизмом и бескичмењаштвом, мрачним осећањима испуњене).

Као чувар метафизичке традиције, враћа наставу на старе токове. Празним умовањем, тупим и нејасним размишљањем, мистификацијама чињеница и личности, разних појава у друштву и разреду, агресивно-догматском логиком, лавиринтом мисли ("вечитим дефинисањем појмова и кретањем у схоластичким мисаоним оквирима"), механичком комбинаториком, контрареволуционарним махинацијама, маневрисањем и квазиинтелектуалним ситуацијама, симболима и ребусима, подсвесно религијским асоцијацијама (које сугерира слушаоцима), она као носилац метафизичког система образовања аудитивним¹ методским поступком ствара аналфабетски, антиинтелектуални дух и логиком фразирања постаје један од најтананијих начина замагљивања проблема и уништења мисли, повреде менталне структуре личности - јединство идеолошких фасада за одбрану старих односа, којим се скида унутрашње расуло, ефикасна метода духовног угњетавања и кретенизирања школских полазника, који, остављени у незнању, са ауторитарном, хијерархизираним свешћу, догматским погледом на свет и статичким представама о животу, навикнути на манипулантски однос, лако постају плен буржоаског утицаја.

1) слушањем

У таквом систему идеолошких предрасуда и слепог колосека у настави, будућност ученика, вођеног дезоријентишућим методама које га гурaju у хорсокак, можемо изразити народним изрекама: Тешко коњу ког слепци терају. Или: Тражи од слепца очи. - Ако слепац слепца води обадва ће у јаму упасти.

Метода предавања, у фронталном систему наставног рада, је крута, монархиска и једносмерна, ултимативна метода (интелектуалне и моралне искључивости), а као шовинистичка, носилац идејно-политичког монопола, она је у својој суштини и метода националне нетрпељивости и подела у друштву.

Она врши духовно загађивање својих васпитаника. Укида аутономију морала, па ствара етичку отуђеност, што значи одсутност, несвесност и незаинтересованост за катастрофалну еколошку и ратну ситуацију у којој се налазимо. А снагом ауторитативног (хијерархијског) морала укида и космичку одговорност.

У име науке и прогреса, у име хуманости, покушали смо да идентификујемо и "здеремо светачку маску са ђавољег лица" овом фетишу идеологије и политике са мрачном прошлошћу, у митске форме и библијско рухо одевену. Дамо унутарњи портрет и структурални опис облика. Скинемо са престола и јавно жигошемо инструмент и традиционални симбол педагошког бирократизма и духовног империјализма, који делује под маском "изнутра као непријатељ, нека врста пете колоне, у смислу господства капитала над радом" и увођења најамних односа (конкуренцијом, принудним и пасивним, отуђеним односом према средствима и резултатима умне производње), што представља стратешки пораз ђачких маса.

Као саставни део империјалистичке стратегије, ова технократска метода, у садејству са бирократском деспотијом, лети на крилима смрти, па идејно туђим методолошким приступом врши идеолошку колонијацију (снижење демократске свести, паралисање и њено разарање. Помаже развој, таквом стању одговарајуће, најамне психологије, религиозног идеала личности и падање под утицај туђе идеологије). Врши ликвидацију демократије, тако да се може рећи: уколико је предавање "боље" утолико је опасније, јер врши фрустрирање, инфериоризацију и фетишизацију својих слушаца, а религијским узбуђивањем пред ауторитетом - "пражњење човека од сваког садржаја и преношење тог садржаја на фантом свевишњег".

Али трагање за суштином и митским коренима догме, скидање образине и разобличавање ругобе ове монструозне и монашке квазиметода, митолошке аждаје и утваре прошлости - која је празним текстовима, с мрачним одушевљењем и педагогијом елите, у мистичном поретку разреда, као посредујући и догматски облик, "првим подстреком" носила у себи идеју бога, па култовима и митовима друшта кроз векове зрачила својеврсном магијом, утемељавала религијску будућност и суморну визију света, а мистиком државе као инструментом владајуће класе и центрацијом друштвене моћи, формом отуђења политике и права, идеализацијом и глорификацијом, тј. замагљивањем стварног стања еконо-

мских односа и прикривањем друштвене ситуације, као манипулативни облик, ширила обмане, развијала етатистички менталитет и вршила перфидну непријатељску делатност, давала контрареволуционарно животно опредељење, па трагичним интонацијама била неуморни сејач идеја о усамљености, елемената личне фаталности, оспољеног и промашеног живота, стварала инхибиторне механизме, комплекс бесмисла живота, комплекс отуђености од хуманог стваралаштва и друге услове за наopak развој психе широких слојева народа - трајало је деценијама и вековима. Таква метода је давала дефектно образовање, библијску интонацију ("распредањем побожних мисли") и нехумане подстицаје, шифроване класно-непријатељске поруке, метафизичко одређење човека. Била сејач мртвих истина и поданичког знања, буржоаског васпитања и "друштвене изолације радничке класе", инфериоризације етичких вредности и стварања депресивног човека, као злоћудног семена. Уграђивала болно осећање ниже вредности и отуђени рад, као дехуманизован (чији је била пропагатор), претварала у пакао.

Са хегемонистичке позиције, као носилац етатистичког продукционог односа и монополистички управљач, императивним поступком, агресивним начином казивања и догматским захтевима, тј. експлоататорским типом васпитања стварала анархичну структуру свести, вршила насиље над разумом. Подизала ауторитет државне власти и елитистичко-туторском, олигархијском типу дистрибуције друштвене моћи, као метода управљања људима, имала за циљ да покаже снагу владајуће класе.

Монополском политиком и елитистичким концептом уносила је ауторитарни дух у културу, изграђивала технократе, носила у себи манипулативни принцип, па демагошким причама као моноемиторном наставом вршила окупљање око људи, а не око идеја и принципа. Усмеравала осећања и мисли, развијала поданичку психологију и васпитавала послушне извршиоце, претварала ученике у физичке субјекте. Вршила етатистичко конституисање политике као централизоване и отуђене друштвене моћи, њену фетишизацију и мистификовање класне државе, која одузима власт од целога друштва, а тобоже штити његове интересе, па као носилац најамне концепције и упориште технократизма (агресивне идеологије), форма доминације, која гуши иницијативе личности и сила која разара живот, давала је индивидуалистичку оријентацију и увек тражила послушност, уносила идејно мртвило и технократске (ропске и удварачке) односе. Пружала догматске услуге, фризиране и циничне истине, идеолошке митове. Расипала магичну светлост, па као инструмент владања технократије над ученицима смањивала друштвену моћ радног народа (старом поделом рада на интелектуални и физички, додељујући његову вертикалну димензију само владајућем слоју) и под заставом теологије, као боготворац, насилна метода за потискивање са јавне сцене и искључивање из продукционог односа, сламање воље и ућуткивање радничке класе (вербалном акробатиком, манипулативном и демобилизаторском, духовно угњетачком улогом, системом дискриминације, технократском визијом света и митском про-

шлошћу), као најамни облик прешла свој историјски пут, па требало већ давно да се нађе у музеју историје.

Али огољавање сатанског лика, праве немани (настањене у одајама пакла), коју "пустош и смрт ђачких маса надахњује", разобличавање олигархијске организације, у улози субверзивног фактора за централизацију и отуђивање знања, која врши технократизацију друштвених односа, читаве једне идеологије поробљавања (залагањем за начела ауторитарне државе, развој етатистичко-технократског и догматског начина мишљења), откривање димензија и особина које "само искусни борци могу препознати", програм уништења који носи у себи, дебирократизација и демитологизирање односа има сличности са давно (и у религијској машти) изумрлом "шестоглавом хидром, код чије једне откинуте главе - две израстају и која увек има више глава него што јој се одсеку, а хиљадукраким пипцима спутава" и веже своје жртве.

УЧЕЊЕ КРОЗ ИГРУ, ЗАБАВУ И ХУМОР

**КАКО ДА ЂАК, КОЈИ НЕ ЗНА ШКОЛСКО ГРАДИВО, ИПАК
ДОБИЈЕ ОДЛИЧНУ ОЦЕНУ¹**

1) Ова теорија учења, која важи за све узрасте и све ступњеве образовања, разрађена је на основу белешки из 1932. год. - о првим почецима примене разотуђеног рада у настави, у коме је била садржана и технологија масовне производње радости, по чему ће Београд, као први реализатор ове концепције, ускоро постати педагошка метропола света.

ПРЕТВАРАЊЕ РАДА У СТВАРАЛАЧКУ РАДОСТ¹

Интегрално дело ослобођења рада, личности и друштва - као свеобухватни закон и цео програм препорода, својом методолошком ширином и друкчијим реаговањем на грешке ученика (гледањем са симпатијама на "посуслале јунаке" и брзим престојавањем у случају незнања, као оригинално сценско виђење), оптимистичким приступом, у циљу комплетирања идентитета револуције и свестранијег одгоја ученика у школи - обухвата компоненте васпитања, којима, кроз векове (до 1932), није било нађено (демократски засновано) технолошко решење: да полазник, као субјект одговорног одлучивања и перманентног самообразовања, самостално решава проблеме, учи путем истраживања и сопственог откривања истине.

У ВИШЕФРОНТАЛНОМ НАСТАВНОМ ОБЛИКУ, као ширем ослобођеном простору, егалистичкој форми рада - успешне борбе за једнакост ученика и свих чланова друштва - јављају се и нове димензије васпитно-образовне делатности (демократске, непосредне, масовне комуникације и најширег дијалога ученика, као револуционарних субјеката, у свим фазама самосталног рада и драми живота која се интерпретира у школи и разреду), позоришној игри и хумористичком стваралаштву тоталне педагогије (учешћа свих ученика у свом васпитању и повезивању са животом), што једино и омогућава полетни развитак ученикове и наставникове личности.

Надахнутим решењем ослобођеног рада и ефикасном методом игре вишефронтални наставни облик ствара матичне токове у педагогији, врши престојавање међусобних односа и афирмацију људског рада коме се враћа достојанство, пошто он постаје самосталан и слободан, привлачан и омиљен (у типу наставе где се ученицима обраћамо хуморном интонацијом и питања постављамо у игровно-забавном стилу, а они, креирањем шaljивих сцена, крећу путевима слободе).

Све зависи од продукционог односа, тј. положаја ученика у наставном процесу, а пре свега од њиховог односа према власништву над средствима за умну производњу, што значи од "правилног распореда снага на идејном фронту", што се, технолошким решењем ослобођеног рада, као "инструментом укупних друштвених преображаја", први пут (у историји) чини, обележавањем пута којим треба ићи.

У вишефронталном систему, са наставом као игром, школа постаје место где се остварују вековна стремљења, развија свест о демократским вредностима и сигурност у сопствене снаге. А потенцијали школских полазника су огромни, само их треба покренути.

Као што је познато, кад ученик зна да излаже научено градиво, он саопштава научну истину, за коју добија одличну оцену. А кад не зна - даје му се прилика да креира уметничку истину, па, за сценско остварење, у глумачком односу, естетским вредновањем, може, такође, да добије високу оцену наставника и искрена признања својих вршњака, другова у разреду.

1) То је савремена стратегија васпитања и образовања - историјски скок у нов квалитет.

Битно је за рекреативну педагогију (обнављања животне енергије и духовног освежења) да ученик, који је уведен на сцену, не доживи пораз ни кад не зна ништа школско градиво, да се ослободи страха од грешака.

"Кад му понестане концентрације", сви су топлим симпатијама на његовој страни. Бодре га и морално помажу - да бар емоционалном активношћу и комичним резултатом (естетичким одговорима) заслужи позитивну оцену.

Међутим, ако се деси да ученик не одговори на питање које је обрађивао - мада се сам јавио да га излаже, па се могло очекивати да он суверено влада материјом, а емотивним учешћем, тј. сценском активношћу, симпатичним сналажењем и шармом, у искричавом разговору, нити оштроумљем и маштовитим надахнућем за стварање комичне ситуације и надмудривање средине, не даје никакав, ни хумористички прилог (својом инвенцијом и духовитом инспирацијом и креирању смешног), тј. не показује никакве, ни сценске резултате - неком досетком и шаљивом вешћу, несташлуком и ведром доскочицом, театралним гестом и уметничком креацијом, брзим реаговањем или мимичком импровизацијом, хуманом идејом, комичном причом, тј. драмским приказивањем свог незнања (на духовит начин, као весели промашај), његовом спремношћу да се самом себи насмеје, разменом уметничких идеја, или шаљивом пројекцијом која се уклапа у школски театар; ако, дакле, као креатор понашања и надахнути творац атмосфере, духовитим прилогом, тј. комичним ефектима и сценским разигравањем не даје ни минимум за модернизацију наставног процеса (стварање естетских инспирација, креирање нове игре, духовитог дијалога, симпатичне сцене и новог узбуђења, додавање неке своје идеје надахнутом доживљавању и драматичности збивања у разреду, раскидању класних стега, тј. ропских ланаца круте и догматске наставе) - тада разредни колектив, као "некостимирани глумачки ансамбл, али уиграна целина", понекад преузима иницијативу и драматичним обртом отпочиње комедијање са њим, као добронамерно манипулисање (за "превару" над аудиторијумом), узбудљиву пустоловину, напад "из неочекиваног угла", страстан и шаљив лов на грешке и њихово увеличавање, наивна подметања (прављење замки и комедија забуне), наводећи га и са своје стране као провокативна средина, на погрешне одговоре. Направи од њега "шоу" (нелогичну сцену). Стави га у незграпан положај, апсурдну атмосферу и парадоксалну театарску ситуацију. Претвори га у комичну фигуру, па чаркама и репликама, досеткама и шалама, добронамерним карикатурама са призвуком ироније понигравањем и збуњивањем, полемичким варницама, духовитим примедбама и сатиричним жаокама, као привидно бесмисленим обртима, у вртлогу драме одељења приреди му подсмевачку представу и фантастичан тренутак. Подражавањем гримасе, хуморног геста и порока или смешне поштапалице и карикираним фотографисањем лика "порура му огледало да ученик види себе у њему". А све у знаку оптимизма, са општом бурном подршком (наклоношћу) према страдалнику.

Понесени игром и демократским идеалима свог времена, "у пламену револуције, вашару снова и вихору живота", са пуно веселих лица

(прожетих финим хумором и младалачким жаром, као електричном ватром, која сијају од среће, озарена хуманошћу), откривају радости живота и лепоте веселог дружења у ослобођеном раду.

Афективним програмом и забављачким методама, врши се откривање смешног у сценском понашању ђака, хумористичког значења интерпретације градива, па, у револуционарном заносу и пуној слободи духа, разиграном маштом, ученици стичу драмско васпитање и естетску културу.

Сценским стваралаштвом, бурним обртима и виртуозним импровизацијама, сликањем узбудљиве драматике живота и стварањем драмских ликова, долази до надахнутих инспирација, високих мисаоних узлета и великих људских достигнућа. (И "Бетовен је тежио јаким драмским конфликтима", као што то сада чине и полазници НОВЕ ШКОЛЕ ослобођеног рада).

Тако учесници живог и полетног наставног процеса, у топлој атмосфери дружења и компензације незнања - љупком сценом, духовитом досетљивошћу, хумором и шармом, естетском интерпретацијом и доброћудном иронијом, дакле, веселим штимунгом и динамиком система, мало по мало, жалосну сцену тоталног незнања појединог свог члана преобраћају у смешну и на фини начин му читају лекцију, без вређања личног достојанства, чувајући му (ентузијазмом и емотивном топлином) његово осећање стабилности.

Зато се у школи, која се бави уметничком праксом, дешава, да и тотална незналица, уважавањем и других димензија личности, осим школског знања, одлази са сцене (на своје место) радосна, што је - уз "доживљај обрнуте логике", романтичним покушајем и учтивом духовитошћу, у игри парадокса и драмској комуникацији - обогатена лепотом живљења и новим демократским искуством. А претварањем озбиљне наставе у љупку комедију, ученици се испуњују најразноврснијим асоцијацијама, па сви са часа одлазе раздрагани и весели, као са концерта, неке свечаности, или лепо проведеног излета, носећи у себи пријатне утиске и дубоке естетске доживљаје. Сваки се осећа релаксиран (слободан, растерећен, разотућен), што све показује колико се лепоте може извући и из незнања ученика, које је досад било повод нервозе и честих сукоба између ученика и наставника.

Кад ученик не зна да одговори на питање и кад одговори нису логични, онда су они комични (а не трагични). У сваком случају су корисни. Јер, ако је логика наука, комика је уметност. Зато му се не изриче никаква интелектуална ни морална осуда, већ се чува интегритет и достојанство ученика, који непознавање градива надокнађује лепотама уметничког казивања.

Нервирање и свађа уступа место естетском уживању. Јер, наставник и разредни колектив од ученика, који не зна, често више науче, него кад он покаже добро познавање чињеница. Стваралачким прилазом ученику као драгоцену руду и његовом тренутном незнању, бесмисленост се не прекида, већ омогућава дијалектички развој унутрашње супротности, па

открива смисао и лепота демократског заједништва. Добија се комичан резултат, откривају већи индивидуални потенцијали (скривене могућности) од оних који се налазе у тачним, али механички формулисаним одговорима. То је вађење бисера из духовне утробе човека.

У емоционалној активности ученика долази до разголићавања душа, па настају тренуци искрености и често откривају врло високе вредности, дубљи и за науку значајнији подаци од формалних, јер се суочавамо са новим значењима ученичког понашања, њихове личности и градива. О, да је само стати па видети сву величину и дубину генијалности стваралачке инспирације која зрачи из "глупавог ђака". Неки је међу њима "обдарено глуп", прави геније "глупости". Ово има сличности са сировом и штетним травама из којих се извлаче корисне материје за справљање медикамената и са лековитом буђи, из које се производи пеницилин.

Чарли Чаплин, велики холивудски комичар, геније смеха, бесмртан комични лик и филмски ветеран, једна од највећих легенди Холивуда, био је "генијално изведена комедиографска синтеза", највећа за доба у коме је живео. Међутим, данас више није само појединац (као Чарли Чаплин) геније. Таквих у школи има безброј. Сада је народ величина, па и сваки човек у њему, мада они остају "од историје непримећени".

Сцена реферисања, на основу самосталног истраживачког рада ученика, као јавно иступање пред разредом, налик је на ритуалан улазак жене у воду (када је мушкарци гледају), или на кокош, која се раколи и спрема да снесе јаје. То су узбудљиви тренуци, а некад и величанствени призори кокетности и шарма, неког необјашњивог усхићења и разголићавања, устрептале радости, одашиљања сигнала о себи и својој интимној природи (кад "закорачи у нове просторе"), манифестовање и подвесног живота, мозаик и права симфонија емоционалног треперења, откривања себе.

Класичан лов на грешке је добар метод рада, само кад му се да сасвим супротан, племенити смисао, који има идејно васпитну функцију, па, уместо јединица за незнање захваљујући еластичности и хуманом карактеру система, ученицима, дакле, који надокнађују своје незнање драмским резултатима (шармантном појавом, духовитом дигресијом, неком глумачком бравуром на сцени, виртуозном парадом, тј. романтичношћу театарске игре и хумором) - дају се петице и тако тоталном технологијом (без педагошког шкарта), у "трагању за дубљом суштином" и новим лепотама живота, извлачи корист и од штете, губитак претвара у добитак, "глупост употребљава у паметне сврхе" и врши рекреативно коришћење грешака, које, у овом систему, постају стваралачка разонода.

Профињеном духовитошћу, топлим и срдчним хумором формирамо нов, уметнички сензибилитет и постижемо васпитне идеале демократије, упознајемо узвишене лепоте (хумане суштине, као непозната врела човечности и отварамо путеве који воде у ново друштво). Богатимо

1) одступање, удаљавање од предмета

поносну историју свог народа, повијесни лик светске револуције, па емотивним ерупцијама солидарности и полетном љубави према човековој слободи, као произвођачи бесмртности, многоструким условима широких токова наставног процеса, откривамо нове димензије света, изазивамо треперење универзума, експлозију среће, вулкан одушевљења. Поистовећујемо се и сједињавамо, стапамо са космосом.

Драмски облик наставе (дружења, шале и учења), где постоје само часови рекреације и смеха (у оквиру свих наставних предмета), је узор нове педагошке мисли и савремена формула обогаћених односа, која даје ученицима стратешку позицију револуције и самоваспитања. Јер, задовољство у раду (путем игре) је интегрални део ослобођеног рада, као новог продукционог односа.

У школи атмосфере - "луцкастих, шармантних и маштовитих" студената и ђака, где је глумачка сцена, драмски програм и режија фантастичних облика живота суштина педагошке делатности - школски полазници уче да демократски мисле и осећају, да живот испуњују лепотом, да уживају у свим радостима света. Уче се мудрости живљења - да воле људе и да се одушевљавају човеком, да откривају законе кретања и развоја, а не само да пасивно примају голе информације формалног образовања. Уче се да мисле крупније, стратешки - принципима, а не наситно - само чињеницама, па се, на тај начин врши осмишљавање професије, у којој се не изграђују само ситне малограђанске душе, већ даје циновско васпитање, формирају интелектуално и морално квалитетни кадрови.

У аутентичној атмосфери хумане усмерености и душевне чистоте и у трагању за новим идентитетом, стицању свога ЈА, врши се враћање себи (својој људској суштини), револуционисање људских схватања, па ђаци упознају са најсавременијим моделима забаве, сценског и друштвеног понашања савремене комуникације и стиловима живота.

Ту деца уче да сасвим природно (неспутано и опуштено), насмејана лица, излазе слободно на говорницу, а не да се држе укипљено. Да знају вртнути и муњевито одговорити на задиркивања (интелигентно и љупко), а и добацити лепу реч када је то потребно, лепршаво намигнути (левим и десним оком) раздраганом аудиторијуму - ради сузбијања треме и разотуђења друштвености (а није препоручљиво намигивати стално). Да се шаљиво поклоне и топло осмехну пред ђачким колективом, јер се ослобађајућим смешком, који служи оспособљавању за слободно иступање пред масом, одагнава страх и стид пред скупом. Да, уз срдачан контакт и враголасти дијалог са публиком, као театарним субјектом, који тражи ведрину (уколико је она спремна да се игра позоришта), пуним кораком наступају према подијуму, па, новим облицима интеракције, науче да се понашају на јавној сцени (у живахном темпу, на симпатичан начин). Да одржавају дух самопоуздања и, као шармантни водитељи, господаре публиком (духовитим разговором са њом) и стичу сценску вештину, на који начин они откривају своје друштвено биће и одговарају на питање "како наелектрисати публику, како бацити варницу".

У таквим се приликама, за луцкасти наступ, шармантно извођење и спектакуларну сцену често проломи громки аплауз, јер се овом концепцијом из основа мењају правила игре у разреду. Ђаци уче животној радости и у школи, као пријатном свратишту, светионику нове цивилизације, налазе вековима тражени свој идеал, историјски пут кретања у демократију.

Али, та нова правила игре (проширење сценског простора и комуницирање са публиком), која, према конзервативним естетским схватањима, тј. узору лепоте грађанске свести, нису достојна педагошке науке, треба да прихвати и наставник, као аниматор забавног живота и наставне уметности, будитељ пасивне друштвене свести, а изнад свега - градитељ игре и аутентичног амбијента, као психосоцијалног и естетског простора за остварење идеала будућности, чиме своје ученике ставља на пут среће, с обзиром да ту ђаци и раде оно што воле и што им је пријатно. А наставник, инвентивном режијском концепцијом, која је кључ васпитног деловања, креће стазама детињства, подгрева машту, буди живот око себе и открива душу народа. Надахњује га идејама борбе за напредак, па, умном рекреацијом, развија револуционарни полет маса. Од њих ће многи - педагошком маштовитошћу, ако, уз драматуршки поступак, као позоришни мислилац (идеолог игре) и сам "улетити у коло радости" и заигра пуним срцем, откривајући лепоте позива - постати омиљени веселјак, насмејанко и "грађевинар на сцени".

НАДАХНУТИ "ШОУ-ПРОГРАМ". - То је забавна допуна редовног школског програма, сценска комика и духовито стваралаштво, драмско обликовање васпитно-образовних односа, слобода духа и театралан прилаз појавама стварности, као празник другарства и хуманистичка револуција, која отвара визију свеопште људске среће.

То је тријумф младих - соло тачке, или комбиноване игре са активношћу гледалаца - шта ко зна да одглуми, отпева, одигра, изведе неку кореографску инспирацију, вештину подражавања, театралну гестикулацију, гримасу, глумачку параду и сл., као свој "шоу" (у естетским медијима: школи, болници, фабрици, кафани, хотелу, на политичком или радном састанку), као мултимедијски систем. Јер, човек по рођењу је сценско биће.

То је духовито решење и аутономна естетика глуме, хумористички програм и разиграна форма узбудљиве наставе (афективног понашања и емотивног лепршања, подгревања снова и разигравања међусобних односа, као варница слободе, веселог дружења и хуманизације живота, успостављања страсног односа према раду и револуционарног мењања света). А све ово отвара ново поглавље у повијести школске праксе, јер сад народне масе излазе на светско-историјску сцену, па настаје доба бесмртних подвига, који дају нов стил и епски карактер нашој епохи, ствара "жива легенда једног времена" и отвара пут славе нашој земљи, као колевци концепта ослобођеног рада (смишљеног 1932. год.).

Крута озбиљност детеатрализоване наставе вековима је била средство сузбијања осећања и угњетавања народа. Стога хумористичка

педагогија, која, поред осталог, третира питања радости и духовне слободе, забавним "шоу програмом" као љупким хумором и духовном олимпијадом, где се градиво претаче у позоришну представу, устаје против намргођености и уозбиљавања рада, па уносе ведрији тонови у наставу и даје ученицима прилика да се, као смешни јунаци, искажу и докажу својим ватреним идејама и духовитим замислима у властитом тоталитету, на шaljив и релаксиран начин, јер се на часу одвија филм и у забавно-рекреативном програму (драмској структури наставног процеса) дозвољава ђацима, да, поред компоненте озбиљности у раду, маштовито креирају и неку љупку комедију, у којој ће, на величанственом вашару, у шармантној улози главни глумци, естрадне, филмске и циркуске звезде бити деца. Она ће, надахнута маштом, шaljивим улогама и комичном визијом живота, неговати комедију и, насупрот фрустрирајућем, инхибираном школовању минулих времена, према романтичној замисли аутора, стварати веселу историју свога ђачког доба (без сценарија, пошто је то слободна импровизација, игра инспирације и тренутка).

"Шоу-програм", као елеменат и темељ наставног процеса, нова сценска форма и хуманистичка визија друкчије усмереног света, идеолошки покрет естетичког изражавања, модел слободе и духовне откочености, отвара нове путеве и главне токове људске цивилизације. А уобличавањем наставног процеса у драмску радњу и претварањем образовног садржаја у сценски програм, има функцију да задовољи забављачки нагон и ђацима омили школу, да развије осећање социјалне припадности и љубав према људима, пошто без њих ни личну срећу не могу остварити.

Успех постигнут атрактивним "шоу-програмом", као забављачким позориштем, шaljивим учествовањем и инвентивним иницијативама, у којима ученици, као естетички субјекти, играју омиљене и надахнуте - за афирмацију њихове личности, извлачење из анонимности, самосталност и улазак у "арену живота" - веома значајне улоге главних јунака, даје осећање снаге и полета.

Ту, за конструктивну афирмацију и феноменална остварења, у времену јако изражене потребе за доказивањем, може свако да користи, на резултатима рада засновано, своје демократско право у забави и да се попење на сто, односно на катедру, па, у наступу радости и полету маште, ступи на сцену, као на "сунчани пропланак љупко стилизоване позорнице" разреда.

У аутентичној школи - забаве и шарма, стваралачког окупљања младих, доживљаја и узбуђења, генијалног размишљања, бесмртних идеја и епохалних закључака, експлозије открића и великих талената импровизације, где се уводи "мини-макс" у васпитање (минимум вербалног изражавања а максимум веселог рада), говори језиком лепоте и учествује на узбудљивом конкурс (бирању) "краљице шарма", у разонодном простору, ватромету маште и хумора, страсном одушевљењу дечјих каламбура и стваралачкој импровизацији, уз лепршав поклич који позива на игру и делује као духовна бомба, где наступају млади и они постају

субјекти радикалних промена у друштву - "свако може да се уметнички искаже", па, у љупкој улози, подстицајној атмосфери, хумористичкој инспирацији и херојском заносу, као главна звезда филма и драмски таленат, у бури узбуђења и ужареној атмосфери, стваралачким инстинктом маштовито "одржи свој ватрени шоу" (бурни трептај епског надахнућа).

КОМИЧНА НАСТАВА¹ (помоћу шоу-програма) је васпитно-образовни процес у глумачкој интерпретацији хумористичког жанра, са духовитим односом и позоришним елементима. То је авантура духа (враћање у просторе детињства и откривање људског у човеку), искричава настава која се заснива на принципу здравог и лепршаваг хумора, варијацијама пуним комичних обрта и која неправилности и грешке окреће на шалу. Театром сатире излаже све нешкодљивом подсмеху. Своје учеснике, који не извршавају примљене обавезе, гледа из смешног угла, па их, на фин и племенит начин, индиректном критиком, враћа на прави колосек. У менталној клими шаљивих односа, где је све узбудљиво, пуно драматике да човеку престаје дах, раздрагана средина лечи људске мане и рђаве обичаје.

Претварањем наставе у пријатан доживљај, комичну авантуру и романтичне снове, обављањем овог посла на шармантан и маштовит начин, са хумористичким мотивима учења, у свим програмским садржајима без изузетка, отварањем процеса темељнијег одгоја савременог сензибилитета и стављањем младих на пут славе - све се из основа мења. Ученицима даје шаљива улога и настава чини интересантном узбудљивим слушаоцима.

Додељивањем свим ђацима веселог радног места, у најрадоснијој школи света, која "пуца од смеха" и ври од живота, васпитава ведар дух, нова педагогија настоји да креаторима смеха, духовитим обртима и посматрањем појава из хумористичког угла, уздрма успавану свест, па, у атмосфери радости, истера из њих оно тужно и трагично, што их мучи и отежава живот, као и тежње неморалне природе, јер је комични стил васпитања у служби најплеменитијих циљева.

Узбудљивом представом, комична настава, као суптилна комедија, подстиче нагон за хумором и учи да се човек - уз "доживљај сцене", духовиту игру и атмосферу насмејане ведрине (као повод за смех), устрепталим осећањем - од срца смеје и кад је жалостан.

Забавна настава, помоћу новог типа индекса - као "егалистичка замисао" освајања нових простора људске хуманости (која производи једнакост, врши хуманистичко изједначавање услова и осветљава стазу којом се креће човечанство) - је "матрица научног и друштвеног развика", отворен пут за срећну будућност света, која револуционарним импулсом ланчано покреће све структуре.

Омиљен у народу, као демократска застава, формула и кључ за обликовање људских емоција, идејно-васпитне улоге школе, идеолошко-по-

1) весела, шаљива, забавна

литичког схватања света и стварања новог међународног поретка, путоказ за иновационо образовање и демократске односе, индекс ће изазвати јуриш на књижаре, заменити јеванђеље, које су људи вековима држали под главом и шунд-романе, којима се трује омладина. Хумором и ведрином, он ће подићи наставу на највиши степен професионалног савршенства и остварити васпитне идеале демократије, па постати мобилизациони манифест, мировни поклич и застава човечанства, извор дубоких замисли, бесмртних подвига и легенди, "вентил" ослобођења, који, као носилац акције и промена у друштву, чува вечиту младост револуције. Биће то права демократска идеологија са прогресивним идеолошким садржајем и оживотворење снова савременог света, почетак нове цивилизације разотуђеног рада, вечна бакља нађеног пута за претварање идеала у стварност.

Комичним обликом васпитања као ослободилачким поступком и "величанственим профилем позоришта", удахнут је живот у наставни процес и "срушена традиционална баријера, која спречава младима да се изразе".

Ако у наставном градиву или његовој интерпретацији ученици не нађу никакве уметничке елементе да се са њима поиграју, ако нема савременог драматизовања и сценске адаптације емоционално узбудљивог садржаја, извођачког облика реализације, тј. обликовања рада по мерилима естетике, где је, у режији наставника, безмало свака методска јединица позоришна представа, интересантна игра и комична пустоловина, долази до пасивности и застоја, конфликта и педагошких промашаја.

Уместо дугих прича о историјским догађајима - у вртлогу збивања у разреду (узаврелим сценама и величанственим призорима радости, људској лепоти којој нема краја, у епској распеваности и шармантном хаосу, играчком заносу и фантастичним формама активности, које увлаче и гледаоце у игру, ватрометом маштарија и сплетом запаљених страсти, где кликтави занос, стваралачка температура и "жива на барометру весеља" достиже тачку кључања) - ученици могу да доживљују тренутке повијести, или да сами креирају "дијалог са прошлoшћу и позориште историје".

Тако индиректна метода и естетска мотивација омогућавају дубље продирање у суштину проблема. Јер, да би се играли позоришта, предузели "шетњу кроз историју", као узбудљиво путовање и одржали позоришни час историје, ученици морају најпре детаљно да упознају материју.

Дакле, ако нема забавне игре, којом напајамо дечју машту, спектакуларног решења и духовите организације, као мотивационе способности система, драматске функције и технолошких услова за остварење моралних надахнућа ученика, настава је осуђена на пропаст, или, у најбољем случају, на минималне резултате (привремена побољшања).

Наставни процес увек има драмске "шоу" елементе и "по неки делић хумора", који траже укључивање и у драмске форме рада. А томе захтеву удовољава надахнуто извођење наставе на позоришној сцени. Зато безазлено поигравање са озбиљним пословима и њихово претварање у шалу и радост није увек животна бесмислица.

Шаљив образац рада само је "привидно неозбиљан начин за преносење озбиљних порука", јер кроз играчке доживљаје и комедију често проговарамо о значајним токовима живота. Враголасти облик наставе, која је прожета иронијом, игром, емотивном непосредношћу и хумором, дајући свему хумано значење, има друштвено и педагошко оправдање. Зато је препоручљиво да после сваког краћег периода укоченог седења и пажљивог праћења наставе на часу слушаоци буду награђени хумором, као краткотрајним подстицајима и освежењем, које они сами спонтано стварају. Ако емоционалних мотива нема, ђаци постају неспособни за пажњу и памћење, губе стрпљење и стваралачку концентрацију, јер мисао без осећања не улази у свест. Зато тренутке нервне напетости и заустављени дах треба комбиновати опуштеношћу, афективним односом и духовитим шалама - Досадни часови су исувише дуги. Испуњено хумором, време брзо пролази.

Деца увек дају отпор и кукају кад треба да уче, жудећи за игром. Они имају страх од рада. У привлачној концепцији васпитања, међутим, учење је спојено са игром и дато у драмском облику по принципу - "мало игре, мало рада" и хумора. Разуме се да је и у овом систему некад потребно да се мирно седи и ћути, али је сада сасвим друкчије озвучена тишина.

У емоционализованој форми рада и атрактивном путу живота, као моделу нове цивилизације, ученицима се даје драмско васпитање. А муњевитим обртима врши судар векова, крче путеви новог, остварује срећа у сиромаштву и заједнички идентитет, па се догађају незаборавни тренуци историје.

С погледом на исцелитељско дејство смеха, настава комичног жанра, као пријатна збрка служи за пражњење унутрашњих драма, негативне енергије и депресивних мисли, за успешну борбу против конфликта, једном речју за декомплексираност људске личности.

Духовита настава, помоћу "шоу-програма", као модел услова за ослобађање потиснуте енергије и револуционарни преображај социјалне комуникације, уношење демократских образаца шаљивог понашања и освајања нових простора људске слободе, културног понашања и одговорности, састоји се и у жигосању негативних појава, табу-тема, свега конзервативног у човеку и друштву, сузбијању људских слабости, одстрањивању поштапалица (овај, дакле...) и гестикулација, које се стално понављају.

Ту се, као на јавној трибини, врши критика наших нарави, лоших навика и рђаве традиције (на пр. "да се не ради празником, па и у данима око празника, или: да водимо евиденцију само кад смо дошли на посао, а не и кад смо почели да радимо", шибане малограђанског духа са свим

полтронским¹ особинама овог социјално, интелектуално и морално обогаћеног створења, извештачености, егоизма, уображења, претераног хвалисања, похлепности, примитивизма, ниских склоности, терања моде до апсурда, загађивања радне и животне средине, порока, лажне учености и нездравих амбиција; осуда изобличеног морала и неодговорности, странпутица и преживелих образаца друштвеног понашања, бирократских догми, апологетског приступа друштвеном поретку и улепшавања стварности (одбранашке моралне свести). Устаје се против свих антидемократских деформација у друштву и врши иронизација каријеристичке психологије, технократске власти над људима, лажних вредности и светиња које то нису (фетишизма² на пр.).

Треба се псигравати људским глупостима и застарелим обичајима који владају нашим животом. Извргавати руглу мане, политиканство и назадна схватања друштва. Али све се то чини на шаљив начин, кроз хумор, као једним од основних принципа на коме се настава гради, жаокама са ведрином, без тонова који би врећали, јер, по хуманом принципу - да се противник не понизи - нико не сме бити осрамоћен. То треба да буде весела критика друштва и технобирокупатског система, а све у циљу заштите животне средине и преображаја друштвених односа.

Усковитланом наставом, као изузетним уметничким доживљајем, стварањем гротескне³ атмосфере и експлозије снова, надахнутом игром копија карактеристичних понашања, у стваралачкој групи разреда, хумором са оштрицом и пародијским приступом (из комичног угла), врши се карикирање погрешног изражавања незнања, неуљудног понашања, неоправданог изостајања и закажњавања на час школских полазника, од којих неки, кад се појави, после дуже паузе, доживи "урнебесан дочек (изненадном провалом необузданог смеха" и салве⁴ аплауза). А такав почетак служи и загревању за учење.

Кроз шалу и весеље - у опуштеној атмосфери високог педагошког стандарда и самосталном одређивању своје среће, где ученици лове догађаје и активно учествују у разоткривању заблуда у школи и друштву, жигосању лицемерја и моралне изопачености излажући све добронамерном подсмеху, настава, као раскошни драмски спектакл, служи формирању веселе природе ученикове и наставникове личности, постизању врхунских задовољстава и практичној потврди познате изреке "ко срећу чека губи дане".

Сценским призорима у школи, као идеолошком артикулацијом забаве и трансформисањем васпитно-образовног садржаја у драмски програм, отварају се простори за разотуђено позориште, где је све помешано (и сцена и гледалиште), исказивање револуционарности и афирмацију младих. Зато наставницима, који се жале на ученичко неинтересовање за њихова предавања и често изостајање са часова, препоручујемо да наставно градиво поставе на сцену, у режијској интерпрета-

1) улицица

2) идоли или обожавани предмети

3) фантастичан, необичан, чудан, смешан

4) плотуни

цији, стављајући у функцију и забавну димензију васпитно-образовне делатности, као и да ђачким масама упуте емоционални позив на игру и народно весеље у школи. Јер, поред самосталне позиције субјекта сваког ученика, у породичној атмосфери радости и смеха, у динамизираном простору и револуционарном програму (давања нових импулса), педагошким интонацијом уношења драматике у васпитни рад, узбудљивог надметања у лепоти понашања и маштовитости, благородном хумору разигране младости, обликовањем осећања социјалне љубави међу људима и отварањем пута ка срцима људским, изливима искрености у приским међусобним односима, једном речју, у весело-рекреативном програму разотуђеног облика рада и атмосфери ентузијазма, новом типу друштвених односа, стваралачким инспирацијама и тријумфу људског достојанства, лежи идејно-васпитна функција школе (у изградњи савшеног света) што је све и предвиђено вишефронталним наставним обликом, као свеобухватном теоријом ослобођења рада, личности и друштва (још првих деценија 20. века).

У атмосфери игре, шале и духовне ведрине, отварања вентила за пражњење драмске тензије и познатог принципа "пуј-пике-не важи", ведар и топао, неусиљен, спонтан и срдачан, здрав СМЕХ позитивно утиче на трбушне мишиће, желудац и црева (јер опушта), на размену материја и хемизам крви, на све системе и процесе у организму, на психичка растерећења од треме и фрустрације. Он разгаљује душу и доприноси менталној равнотежи.

Смех је душевни украс. Расположени и насмејани људи су и лепши ("Осмехом ми душу грејеш, најлепша си кад се смејеш"). А ритмичким кретањем дијафрагме, смех стимулише рад срца и врши благотворну масажу овог органа, које и својим сопственим радом производи електричну струју.

Зато је важан задатак наставника - као редитеља педагошке игре, који прати сваки трептај душе својих васпитаника и бави се сценским обликовањем драмске атмосфере - да дели смех, смишља нове радости и уноси ведрину. Он, као демократски руководиоцац и домаћин игре, мора да осети шта ученици у поједином моменту желе, на основу емитованог материјала, као сложеног система импулсних сигнала за преношење порука, које упија преко пријемника, као што "бркови пацова служе за добијање података из околине". Он, као радар, лови реакције, хвата дискретне сигнале, треперење светлосних и звучних таласа, тајне психичке импулсе, као варнице духа и устрептале покрете срца. А школа, као носилац демократског преображаја, да, измеђ осталих функција, буде и произвођач ренесансног смеха, оптимизма, као мотива и компоненте нове идеологије бескласног друштва.

Срдачан и ведар смех покреће интелектуалне процесе и све духовне функције. Интензивира психологију. Олакшава примање спољних утицаја и брже асоцијације. Увећава радни напор и стваралачке способности. Он развија динамику личности и ведрину духа. Отвара душу, формира ведро гледање на стварност, мења духовни лик, помаже нормално (хетеросексуално) уобличавање пола. Подмлађује и продужава живот.

Отвара пут личној срећи и омогућава лакше подношење тешкоћа, реалнији доживљај света. Смех откривља атмосферу и развија широке интеграционе односе. Врши очовечавање и социјалну функцију повезивања људи. Мења друштвену средину.

Зато треба гајити култ смеха, као енергијски извор организма и елемент људског блаженства, јер њиме се изграђује "човек за сва времена, чијом се песмом пале јутра и гасе предвечерја, у чијем срцу увек веселе трубе звоне".

Ми смо расположени само о Новој Години, слави, свадби, или кад се напијемо (под дејством алкохола). А весело треба бити увек. Бескрајна је разноврсност интонација и варијетета људског смеха. Свако се смеје на свој начин. Искрено смејање је најлепша музика, не само са акустичке, већ и са визуелне стране гледано. - "Младић са гитаром, што наше снове милује у ноћи. А у животу је толико туге, а тако мало смеха", јер "основно осећање света је трагично" уместо да буде комично.

Мировни поклич данашњице гласи "Волите се људи и загрлите милиони, нека радост светом влада. Немој никад тужан бити, крени ведро у нов дан. Нек пролазе наши дани сунцем среће обасјани, јер у сваком срцу златна зора свиће. Стотину руку да имам ткала бих свету радости, јер осмех је симбол света" и убојито оружје револуције.

Зато свакога јутра треба да скочиш из кревета и весело јурнеш у сусрет новог дана, нових изненађења и радости, са узвиком "добро јутро животе". Да упутиш весели поздрав друштвеном пролећу, па да се, управљајући животним ситуацијама и стварајући тријумфалне сцене, смејеш до суза људској комедији. "Нек снага радости груне и незадржива бујица животне раздраганости. Осећај радост буђења новог дана и буди увек насмејана лица".

У раду по лепршавом "шоу-програму" на часовима смеха, који су увек повезани са образовним садржајем, учимо децу људској топлини - да се лепо и од срца смеју, не само другима, него и себи. Јер, неко не зна ни да се смеје, ни да се радује, нити како треба да плаче, како да доживи срећу (у ситним стварима, које су на дохвату руке и у хуманим односима, где се увек може видети нешто ново и пријатно као повод за радост). Учимо их, на часовима свих предмета, како да се опуштају, уживају у друговању и дају допринос култури живљења. - Извиривање ђака на вратима учионица, пред непосредан долазак наставника на час, је традиционална, дивна слика веселе младости, нестрпљивог исчекивања и живе радозналости. То је "загревање за предстојеће часове забаве" и рада.

У треперавој настави школе, као омиљеног састајалишта и куће деце смеха, са устрепалим осећањима учесника, дакле, варничавој атмосфери која трепери - у циљу емоционалног васпитања и претварања рада у игру, отварања нових путева театарског израза и драмске комуникације - развија се дружељубље и колективни дух, јер се заједно смејемо. Смањује се страх и ужас запрепашћеног и претрављеног света, врши ослобођење од стресова, скида забрана смеха која траје вековима.

Отвара пут личној срећи и омогућава лакше подношење тешкоћа, реалнији доживљај света. Смех откривља атмосферу и развија широке интеграционе односе. Врши очовечавање и социјалну функцију повезивања људи. Мења друштвену средину.

Зато треба гајити култ смеха, као енергијски извор организма и елемент људског блаженства, јер њиме се изграђује "човек за сва времена, чијом се песмом пале јутра и гасе предвечерја, у чијем срцу увек веселе трубе звоне".

Ми смо расположени само о Новој Години, слави, свадби, или кад се напијемо (под дејством алкохола). А весело треба бити увек. Бескрајна је разноврсност интонација и варијетета људског смеха. Свако се смеје на свој начин. Искрено смејање је најлепша музика, не само са акустичке, већ и са визуелне стране гледано. - "Младић са гитаром, што наше снове милује у ноћи. А у животу је толико туге, а тако мало смеха", јер "основно осећање света је трагично" уместо да буде комично.

Мировни поклич данашњице гласи "Волите се људи и загрлите милиони, нека радост светом влада. Немој никад тужан бити, крени ведро у нов дан. Нек пролазе наши дани сунцем среће обасјани, јер у сваком срцу златна зора свиће. Стотину руку да имам ткала бих свему радости, јер осмех је симбол света" и убојито оружје револуције.

Зато свакога јутра треба да скочиш из кревета и весело јурнеш у сусрет новог дана, нових изненађења и радости, са узвиком "добро јутро животе". Да упутиш весели поздрав друштвеном пролећу, па да се, управљајући животним ситуацијама и стварајући тријумфалне сцене, смејеш до суза људској комедији. "Нек снага радости груне и незадржива бујица животне раздраганости. Осећај радост буђења новог дана и буди увек насмејана лица".

У раду по лепршавом "шоу-програму" на часовима смеха, који су увек повезани са образовним садржајем, учимо децу људској топлини - да се лепо и од срца смеју, не само другима, него и себи. Јер, неко не зна ни да се смеје, ни да се радује, нити како треба да плаче, како да доживи срећу (у ситним стварима, које су на дохвату руке и у хуманим односима, где се увек може видети нешто ново и пријатно као повод за радост). Учимо их, на часовима свих предмета, како да се опуштају, уживају у друговању и дају допринос култури живљења. - Извиривање ђака на вратима учионица, пред непосредан долазак наставника на час, је традиционална, дивна слика веселе младости, нестрпљивог исчекивања и живе радозналости. То је "загревање за предстојеће часове забаве" и рада.

У треперавој настави школе, као омиљеног састајалишта и куће деце смеха, са устрепалим осећањима учесника, дакле, варничавој атмосфери која трепери - у циљу емоционалног васпитања и претварања рада у игру, отварања нових путева театарског израза и драмске комуникације - развија се дружељубље и колективни дух, јер се заједно смејемо. Смањује се страх и ужас запрепашћеног и претрављеног света, врши ослобођење од стресова, скида забрана смеха која траје вековима.

"Смех - то је човекољубивост" (Толстој). "Смех је велика ствар. Кривац се пред њим осећа као зец коме су везане ноге" (Гогољ).

Смех је феномен. Он решава многе проблеме у животу, па и дисциплину у школи . - "Тишина, смејемо се"! Смех деблокира ослободилачке процесе и отвара демократске преображаје у друштву. Он је универзалан. Смех уједињује људе. Носи кључеве среће, вечитог духовног пролећа. Он је најјаче средство у стратегији бескласног друштва.

ЗАБАВА у оквиру отуђеног рада и сама је отуђена, утилитарна, комерцијализована и тржишна (игра за новац), где постоји чврсто уграђен и доследно примењиван принцип профитне интензификације свих дисциплина врхунског спорта, дакле, профанисана (злоупотребљена) и нељудска, технобирокаратска, потрошачка забава, где је човек експлоатисани предмет профитерске игре, веома штетне и по здравље учесника, јер се менаџерским методама и спорт претвара у средство за мучење, "зауоставља пубертет и врши поремећај функције репродуктивних органа код младих девојака, превеликим напорима у шампионским вежбама, дакле, претеривањем са физичким напрезањем, рекордоманијом, неприродним тортурама око тренинга и патолошком тремом, због такмичарског стреса", као неуротичком формом физичког васпитања ("спортом без игре"), давањем патолошке мотивације "до суманутих димензија" - да, императивним захтевом, побеђују по цену живота. Ту се врши цепање духовне личности, додељивањем двоструке улоге такмичарима - митолошке (божанске) и људске, гаји култ личности, као религиозни облик неговања спорта!

Таква забава, као оруђе класног друштва - монополски регулисана, наметањем идејно сумњивих образаца забаве, празних игара без жара, лукавих и мутних, прорачунатих и намештених, демагошких, сурових, по живот опасних, отуђених и паклених, закулисних и прљавих, бирократских игара, које су у функцији добити - служи манипулисању са учесницима као естетским објектима, оспоравању њихових демократских права на ослобођену забаву; развијању трач - забављачке свести и духовном поробљавању маса (уместо ослобађања).

Класна забава као дериват преживелог система, је бекство од стварности инструмент за одвлачење пажње од решавања правих животних проблема, затупљивање борбене енергије и класне свести о друштвенополитичком положају и социјалној беди широких слојева народа. То је заговарање маса и бацање прашине у очи.

Тек у демократској врсти забаве (разотуђеној рекреацији), као надахнутој и осмишљеној, аутентичној (својој), а не нарученој, туђој игри, заснованој на демократској забави, тј. на принципу ослобођеног рада, где је сваки појединац субјект игре, "има се прави доживљај забаве и испољавања човекове суштине", чишћења душе и напајања енергијом, комиком живљења и највитаљнијим идејама времена.

У веселој настави доживљаја и релаксације - као игри шаловитих питања и духовитих одговора, шармантној забави (играња, доигравања и надигравања, заједничког смејања и надсмејавања), која постаје сред-

ство уживања, доноси нов живот и васпитава неимарски ентузијазам - јављаће се бисери духа, глумачки таленти, шампиони и "легендарни краљеви смеха, који ће својим шалама засмејавати милионе", јер ово је величанствена епопеја стваралачке разоноде, у којој се буди ренесансни дух, све претвара у радост и весеље, па у изузетним тренуцима надахнућа, код обичних људи скромног порекла, али блиставе даровитости, у сценским остварењима и сјајним импровизацијама, као уметничким дометима, рађају велики ствараоци сцене и "јунаци дечје маште".

Никакво савршенство овога света: ни Бечка филхармонија, ни Миланска скала, ни Метрополитен опера у Њујорку (најславнија оперска кућа Америке), ни Большој театар у Москви, ни "Сан Франциско, град највећег шарма", ни Холивуд (фабрика снова и највећи филмски град света), нити која друга уметност на нашој планети - по узбудљивости и стваралачком полету (високо креативном раду), бескрајним лепотама велике представе, по естетском и моралном уживању у настави, која се може сврстати у врхунску пустоловину и највеће светке атракције - није у стању да превазиђе расадник уметности, маштовиту игру, херојство духа, човечност, "тријумфално освајање простора, величину и лепоту човекових осећања", разоткривање људских психологија, идентификовање личности, префињеност уметничких трептаја људског духа, отварање душе и сјај бисера људског генија.

Ту се слуша чаробна музика поликомичког облика хумора и, у хомогену целину повезани, тонови људског смеха, музика невидљивих струна живих инструмената, одушевљене овације и хармонија стваралачке ведрине, под виртуозним "дириговањем" духовитог и забавног наставника епохе, педагога радости, који носи весело расположење и распаљује пламен у срцима ђака, уметничког руководиоца и сувереног мајстора атмосфере. Он ствара амбијенат, подстиче авантуру, компоује драмске елементе и гради комичку. Бави се театролошким истраживањем, креирањем нових узбуђења и естетском педагогијом глуме. Држи ритам, подстиче нагон за игром и води ђаке путевима мисаоне револуције. А бавећи се импулсним управљањем, истраживач је и непознатих сигнала (унутрашњих трептаја), чија се симболика не препознаје лако - за остварење професионалног савршенства (уздицања до педагошког свемира) и визије слободе, као величанственог циља човечанства: "победе над насиљем" и освајања људскости, свакодневног одласка релаксираних ђака са часа из топлог и ведрога школског кутка, испуњених узбудљивим утисцима (пријатним искуством и ослобођеном енергијом која је била потиснута, хумористичким духом слободе); постизања интернационалне солидарности и демократског распореда друштвене моћи на овој планети. Јер, од свести широких маса, као твораца нове историје и естетичке интеграције човечанства зависи наш живот.

Насупрот бирократском етатизму и технократској контрареволуцији у васпитању (вршења власти над ђачким масама, тј. принуде над човеком и читавим друштвом монотоније и безвољности, понижења и неспоразума, двосмисленог и горког, усиљеног и службеног смеха под маском, потцењивачког "смеха одозго", тужног смеха и технобирократског

подсмеха, "грубог и са висине шаљивог тона", моралне деградације и обуздавања темперамента,¹ немаштовите и невесеље наставе (суморних чињеница и спутавања спонтаности, фрустрације,² учмалости и умаралишта, која не делује привлачно), застрашујуће интонираних и збуњујућих питања, гомилања искуства неуспеха, на којој су се линији личне несигурности стварали нездрави условни рефлекси³: мрзовоље, одвратности и страха од учења, атмосфере нервно-емоционалне тензије и напетих ситуација, нехуманих стресова и закржљалих облика пригушеног смеха и радости; дакле, насупротив таквој ауторитарној, склеротичној, стресогеној и неуротичној настави заглупљивања маса (великим бројем информација и застарелом технологијом рада), одузимања достојанства и погрешне идеолошке усмерености, где је - у инертној атмосфери и дремљивој настави конзервативног идеолошког садржаја, ироничне дистанце и суморних визија: неверовања у стваралачке снаге ученика (пројектовања сумње у будућност) и теолошке интерпретације градива, као попришту трагедије (гушења импулса спонтаног живота, дружења на парче, блокирања мишљења и пропадања блиставих талената, тј. угрожавања виталних интереса школских полазника, антагонистичких односа, емотивне усмерености у депресивном правцу, гашења амбиција и обезличавања личности), у затегнутој атмосфери неповерења и пасивности, поремећених мерила вредности, диригованом процесу нетолеранције ученичког сензибилитета - често долазило до нежељених сцена и када се бежало са часова због страха од јединица, правили испади у школи из егзибиционих мотива (да се покажу), а "шминком долазило до самопоуздања и сигурности", НОВА ШКОЛА - ослобођеног рада и радости, романтичног односа и ватрених снова, забавне индустрије и намејане младости, узвишеног позива педагога - је катедра оптимизма и духовитости, величанствена манифестација народне педагогије и узбудљив програм око кога ће се окупљати ђачке масе, права духовна револуција, која ври од живота, раздраганости и узавреле граје темпераментне младости. Она буди покретачке мотиве и удахњује стварни живот. Естетском методологијом и забавним стилем рада, заједништвом и стваралачким сензибилитетом, постаје највећа сцена света у борби за достојанство човека, расадник веселог духа, племените мисли и срећног детињства.

Ту се наставник и ученици баве обликовањем унутрашњег простора и организацијом сценске делатности, компоновањем рекреационог и релаксационог програма, педагошке комедије и мењањем филозофије живота.

Ђаци сада не проводе само слободно време у игри, већ су игра и слободно време интегрални део рада, као универзални закон, идеалан модел мотивације.

Наставник је, у свом редитељском концепту, позоришни аниматор, конструктор игре и редактор шарма, ткач снова и технолог наставе, ар-

1) начин емоционалног реаговања

2) осујећење

3) реаговање на основу стеченог искуства

хитекта тријумфа нових форми односа и веселих подстицаја, стратег револуције и редитељски геније, који уме да сваки час претвори у свечаност, покрене и разигра енергије, да узвитла, изазове вихор, праву олују у душама ђака, да "распламса радост што у њима гори, тако да они, у загрљају топлог сунца, праве чуда од хуманог јунаштва".

Стога нова школа, као тврђава револуције и демократска трибина, окренута сензибилитету младих, је фантастично игралиште, љупко одмаралиште, популарно излетиште и узлетиште, омиљени простор окупљања око маштовитог програма и нове идеологије младих, сасвим другог начина формирања ученикове и наставникове личности, центар забаве и атрактиван амбијенат, најдраже место духовне рекреације (растерећења од брига) и психофизичке релаксације, друговања, радости и искреног смеха, разигравања маште и уживања, самосталног решавања проблема и учења сопственим откривањем истине, али кроз забаву, са више инвентивности и темперамента, јер устајалим светом влада немоћ и апатија, па га школом, као позорницом догађаја и расадником бурних сусрета и топлих загрљаја једног атрактивног позива, интегритетом рада (у весељу и радости), треба раздрмати и "покренути друштвене механизме из инерције".

Бази желе - у новом типу наставе, у којој је демократска мисао, кроз духовиту игру са идеолошком димензијом научног погледа на свет, нашла свој пут - да и сами постају нови људи веселог лика, испуњени ренесансним хуманизмом и шармом, који је саставни део новог продукционог односа и фактор повећања ефикасности рада.

ШАРМ. - Поред љубазности и пријатног опхођења, што је нераздвојни део демократске културе човека, шарм, као урођени нагон, садржи у себи и следеће компоненте: ведрост и лепоту понашања, тактичност, стрпљење, искреност, топло људско осећање, умиљатост, привлачност, предусретљивост и гостопримство ("љубазност домаћина"), срдачност и веселост (а не натмурене обрве), оптимизам и ведрину духа, забавност, љубак говор (милозвучан, оплемењен тон), љупко понашање, топло и љупко осмехивање, искричав дух, топлину у опхођењу, виталност, грациозност тела, виткост фигуре и елеганцију, женствену и лагану, љупку лепоту, племенитост и доброту.

Шармантна може бити нека научна теорија. И љупке животиње имају свој природни шарм; љупко цвеће... Младе девојке неком скупу могу дати посебан шарм. Невина љупкост детета може бити величанствена. Љупке сцене са благим хумором садрже у себи шарм. И рад, уграђен у игру, као атрактиван и занимљив, са пуно дражи, добија такође свој посебан шарм и постаје узбудљив. А то значи да све врсте људске делатности - физички и умни рад, друштвено-политичка активност "љупки балетски кораци" и шармантна игра, сценски шарм, музички шарм (лепршав начин певања и свирања), интелектуални шарм итд. - садрже у себи ову прекрасну лепоту. Веома је важно да радни амбијенат има посебне дражи, довољно шарма - ако желимо да се радни човек осећа пријатно и буде мотивисан за посао који обавља, социјални и емоционални миље у коме ради и креће се.

Ситне љубазности, пријатељска и топла људска реч лекара и осталог особља болнице, тај "чудотворни људски мелем", осмех пацијенту има исцелитељско дејство, па је то, по веровању народа, најбоље терапијско средство и универзални лек, јер лепа реч разбија лед око срца, буди "веру у оздрављење, која је јача од лекова, као да има магичну моћ. А болесник је електронски читалац из очију лекара", на основу радарског осматрања, дешифровања сигнала и емоционалног опажања. - Спасоносно дејство пријатељског односа лекара према пацијенту, у многим случајевима и врстама болести, креће се и до 99%.

"Шарм је нешто финије од физичке лепоте". Он делује као магнетна сила, која плени духом, оплемењује и осваја симпатије.

Потребан је у супружанским везама за очување брака и његове стабилности. - Дражесна и љупка, насмејана жена са живахним рефлексом духа и врцавим покретима, којима кокетно поиграва, радосно се окреће и смеши заводљиво (чулним смешком), лепршаво се понаша и по каткад враголасто подскакује, а уз љубавне нежности и суптилне еротске подстицаје према мужу, пријатну атмосферу коју ствара, пркосну тоалету и "ватрени пољубац, која је шаллива и пријатно делује, а помало је и мазна", поседује неодољиви лични шарм, јер су то све елементи романтичног¹ брачног односа (у најдражеснијим годинама), израженог у психолошким акордима, као компоненте интегралне женскости.

У атмосфери шарма, као неухватљивој чари, духовној лепоти, заносном и љупком облику женствених покрета, пуних суптилне заводљивости и умиљатог погледа, емотивног контакта према животу, тајна освајања људских срца, топлих симпатија, популарности и успеха је у љупкости као стилу понашања. Зато са сваким треба бити љубазан. Да се игром емоција, у пријатном начину опхођења, лепршавим духом (топлим и љупким осмехом и тоном, враголастим погледом) обрађаш околини, као вишим обликом односа према свету.

Апстрахујући здравствени, етички и економско-социјални карактер брака, понекад је то чудна психо-сексуална заједница, јер се "неки разводе зато што им брачни партнер више не приређује изненађења. Други - због недостатка емоција и страсти у полног партнера". Трећи - што у браку, недуховитих дијалога, нема инспирације. Четврти - због губитка женствености, тј. привлачних дражи (магнетичног шарма), сензуалности (чулне игре), кокетног² начина обраћања, компромиса, топлих сусрета и лепршавих поздрава. - За теже случајеве супружанских конфликта, нарушене брачне заједнице и патолошке комуникације (брачне неурозе) којој прети растурање огњишта, можда би најбоље решење био савет Карла Густава Јунга, који гласи: "Предуслов за добар брак је дозвола за неверство".

Емоционално топла особа, која врши размену љубазности и осмеха са околином, пуна је душевне естетике и шарма. Међутим, "у раду са странкама, где се појединац обраћа нељубазним тоном, као да је на принудном раду", нема елемената за шарм. Исто тако "нема шарма ни у

1) љубак и пријатан, фантастичан, маштовит

2) цифраст, китњаст (у жељи да се другима допадне)

нашим хотелима", ни у друштвеним службама. А "љубазност је наша роба, оно што продајемо. Задовољан гост најбоља је пропаганда".

Шарм је феномен своје врсте. У њему ћете наћи кључ за решење многих питања - како да се опустите, "како да будете срећни, како да заведете вашег мужа који вас емоционално занемарује" итд. - Естетским рефлексима шарм врши финије интегрисање чланова људске заједнице. Претвара читаву планету у земљу осмеха, љупкости и ведрине.

У циљу темељног мењања филозофије рада и остварења романтичних идеала револуције, нова школа, поред осталих васпитно-образовних задатака, мора обавезно да буде и ШКОЛА ШАРМА (пуна атмосфере, са лепршавом наставом неодољиве лепоте), која ће својим љупким стилем, попут магнета, привлачити људе на рад, као на уметнички доживљај. Она ће за ученике и наставнике, као "храм њихове маште и сајам шарма", бити највећа радост и ватрена љубав.

Тако ће настава забавног типа, као фабрика смеха, која се развија у оригиналну уметност и обавља као педагошка игра, на занимљив и духовит начин, једним модерним режијским изразом, са пуно необичних доживљаја, монументалним димензијама и стратегијом односа, постати полигон за мобилизацију људског духа и јачање јединства света, прави интрнационални механизам за производњу бескласног друштва, као ново жариште мира, јер и лепотом се може водити борба за слободу.

Усмерена против стравичне визије нуклеарног рата, она ће - наоружана љубављу и хумором, као атрактивна сила, стратегијом јединства и револуционисањем свих структура, "захватити цео друштвени механизам и у раћању нових облика живота, једног дивног људског света без маске", офанзивном технологијом, офанзивом ослобођеног рада, као новом цивилизацијом и демократским продукционим односом, у коме непосредни произвођачи имају одлучујући утицај на политику и располагање друштвеним средствима, сценском активношћу масовних размера и потискивањем агресивних идеологија, преко школе, као главног жаришта бескрвне револуције (антирасистичког покрета) за укидање класног друштва и мирног преласка у демократију, најхуманије борбе за узвишене циљеве, међународном племенитом солидарношћу и емоционалним деловањем на околину, "потпалјивањем фитиља у самим темељима власти" - развластити буржоазију.

А данас у ваздуху стално нешто лебди попут електрицитета и осећања јединства са свим људима. Њиме се људи испуњују широм света. Они се налазе у неком душевном стању лаке узбудљивости и јавља масовна дружељубивост, као светски покрет - битан садржај епохе и програм револуције. Настало је узбудљиво доба. Хумористичком уметношћу, као новим средством повезивања са мислима и осећањима народа (оруђем јединства), врши се обликовање људске свести и духовно спајање човечанства.

Буром узбуђења, као ураганском ватром, емотивним структурирањем средине и естетичком интеграцијом друштва врши се преображај старе социјално-економске формације (увођењем нове).

Овим средствима, као најреволуционарним оружјем, које нас повезује са светом, треба срушити идеолошке барикаде (класне границе) између народа и владајућих, па остварити интегритет људског друштва.

"Још онда, кад је Савет безбедности Уједињених нација узео школство света у своје руке, схватајући да је оно најважнија људска активност од које у потпуности зависе мир и срећа човечанства..."¹

"Онај ко пронађе отвор према новом хуманизму, тај ће умети да обрађује свет, донесе му нове наде, просветли га и озари једним новим оптимизмом".

А Федерико Гарси Лорка, чувени шпански песник и писац, који је, у шпанском грађанском рату, легендарном смрћу завршио свој живот, каже: "Једног дана доћи ће до велике духовне експлозије какву свет још није видео. Ми никад нећемо бити способни да насликамо радост, када буде дошло до Велике Револуције" ("и нових видика бескраја људске моћи").

Рекреативну наставу, пуну фантастике и узбуђења, као сценску игру, сан о слободи и узор, распевано позориште и љупку комедију живота, ученици прихватају са страшћу и одушевљењем. То је школа будућности, а као место здравог хумора, афирмације хуманистичких вредности, са новим естетским правцима - и школа свих времена, тријумфална капија за свечани дочек светске револуције без проливања крви (као веселе игре духа и уметничке активности), која, педагошким сценом и естетским стваралаштвом, обезбеђује услове за свестрано ослобођење човека и отвара бескрајне просторе људског генија, остварује тријумф међународне педагогије, хуманистичког васпитања и откривања нових лепота међуљудских односа. А самим тим ствара могућност за извоз умирене социјалне напетости, тј. романтично обојене револуције, па знањем и лепотом осваја свет.

Ведром атмосфером, комичним шармом и стваралачким ентузијазмом, као духовним поретком у разреду - где ученици, понесени игром хумористичне интонације, проводе најузбудљивије часове у свом животу - ствара се план о разоружању света, или тачније план о новом наоружању човечанства и хуманизацији револуције. Раскошном игром маште у школи - као поборнику слободe и радионици смеха, веселог дружења, разоноде и хумористичког уобличавања рада, нове визије света (љубави међу људима и слоге међу народима, вечитог мира на Земљи, где сви људи, у пацифистичком заносу имају осмех на лицу, тако да на вулканском тлу и минском пољу, као узбурканом терену, неће нико моћи да поставља ракете и просипа нуклеарни отпад) - остварују се вековни идеали демократије.

Таква школа, као фабрика заједничких снова, пацифистичких идеја и духовне интеграције света, главни носилац борбе за светски мир и стратегију разоружања, хуманистичким уобличавањем разредних заједница на целој планети и уметничким режирањем антиратног сценарија, врши темељан социјални преображај и даје отпор поларизацији света.

1) из међународног часописа УНЕСКА

Јер, данашња муниција нису више топови ни експлозија барута, махнито "насиље као закон човечанства", већ емоционална клима и шарм који осваја свет, експлозија смеха широких маса испуњених мировним жељама (с јаким емотивним набојем), ерупција одушевљења у школској настави, као стратешком подручју у првој борбеној линији, наелектрисана атмосфера, експлозивни хумор и плотуни аплауза, љубав која се "ушанчила међу људе" и јединство народа, као духовно оружје мира (осећајног везивања, дирљивих сусрета и зближавања људи), у веселој игри света и пацифистичком покрету, као јединој основи уједињења човечанства, који остварује жеље и снове свих људи, ставља их на путеве мира, испуњава идеологијом љубави и пацифистичким осећањем, подстиче на мирољубиво понашање, бранећи се хумором и преобртањем супротних смерова у хомоген систем, с обзиром да је ослобођени рад интегришући фактор и да је ратовању класичним оружјем дошао крај.

А такво стратегијско наоружање буђења света и престојавана човечанства (свих континената) на један исти колосек, служи остварењу мировног плана и романтичне идеје универзалног јединства "целокупне људске породице", где ће заједничка радост, офанзива смешка и магнетни набој људи бити у функцији јединства човечанства, његове заједничке среће, у смислу Толстојевих речи: "Уметност је однос који све повезује. Срећа људи је у њиховом јединству".

Мисаона и емотивна универзалност доводи до супериорности духа над непријатељима прогреса и "сунувратном цивилизацијом нашег времена", па трасира пут бољем поретку друштва.

Стратешки циљ револуције (и духовне рекреације), поред осталог, је: да скрене пажњу данашњег света са ратних калкулација, стравичних разарања и трговине смрћу, на шармантно људско биће, као "сунце око кога се све окреће", експлозију одушевљења и величанствене лепоте нашег интегралног живота. Да најзад свет сазна какав горски кристал у сваком човеку сија (као гигантском делу природе - горостасу осећања и мисли), какве зраке расипа и прелива их у прекрасним бојама, па да, пред величанственим призорима људског генија, са испражњеном агресивношћу, умирујућим порукама и искрама љубави у очима, заигра весело и мирољубиво коло свих народа на Земљи.

"КАКО ДО ЈЕДИНСТВА МИСЛИ". - Према стратешкој замисли аутора ове књиге, као јединственом концепту ослобођеног рада (кохезионој сили друштва) - на јединству интереса, акције и система вредности, заједничким циљевима и тежњама врши се емоционална интеграција, буди масовно расположење, осећање јединствености, које је прожето једном мишљу, истоветним ставовима (јединством гледишта), па се, у таквом систему револуционарног уједињавања и заједничком колосеку, као кохезионом (узајамно-привлачном) фактору, афирмише демократско заједништво.

Јединствен фронт деловања и пријатељски односи, на бази масовног ширења емоционалне атмосфере и општег јавног мњења, које врши притисак, имају значајну улогу у разоружању света. Стога васпитање за

мир и међународно разумевање треба да има значајно место у савременој настави.

”Љубав, а не бајонети” и свет забаве, којом се испољава људска слобода, је идеја водилца концепције коју предлажем. Да живот буде ватрена игра, која ће понети људе у велике висине и омогућити им савремене комуникације међу собом. Да живот буде радост. Да живот буде младост (и у 150-ој години старости).

Човечанство није проходило. Оно још увек пуже (у стадијуму је раног детињства, које траје хиљадама година), а кога је, као таквог увек лако било преварити. Ова замисао, као категоријални систем и основна линија преображаја света, емотивном снагом, као олујним ветром, у школској настави урнебесног типа, подиже га на ноге, па, идеолошком офанзивом (концептом равноправности као стратегијом јединства, тј. идејном и естетском хомогенизацијом), разрађеном теоријом демократске револуције и суптилном технологијом рада, којом се кује оружје мира и буди у људима вулканска енергија, отпочиње права људска историја ослобођеног рада, величанствена светковина рађања бескласног друштва и новог човека - веселог и отвореног, живахног духа, увек спемног за шалу, која нас подмлађује, са инвентивним особинама универзалних димензија без маске, носиоца свестране еманципације (ослобођења од зависности) и револуционарног полета, једном речју - маштовите и комплетне личности, која зрачи ведрином и ослобађајућим смехом; топлог и узбудљивог, спонтаног, непосредног, дружељубивог и човекољубивог, шармантног и комуникативног бића, које, високо развијеним сценским темпераментом, лако успоставља контакте са људима, носиоцима будућности и егалитаристичког духа, који се бави глобалном стратегијом и моралним проблемима друштва - против нуклеарног наоружања за идеале вечитог мира на Земљи.

Крвава драма историје и циновски преврат епохе, огромни таласи револуције сваким даном захватају све шире слојеве данашње генерације. Омладина целог света поносито стаје под заставу демократије и прогреса, борећи се за високе циљеве људског рода. Већ се пишу најславније странице историје очовеченог друштва, које ће, разотуђеним радом и веселом игром, укинути ”нељудску употребу људских бића” и решити питање будућности света.

ИГРА. - У читавом склопу људске личности, систему урођених нагона, постоји драмски нагон игре, рада и образовања, које су компоненте чврсто међусобно повезане. У игри је садржан рад и образовање, а у образовању - игра и рад. Рад без игре и задовољства, који се обавља из егзистенцијалне потребе, човек доживљава као принуду и наметнути терет. Зато у школи само пријатно учење, гајење маштовитости, ведре и стваралачке игре (у раду) гарантује успех.

Игра је повезана и са другим нагонима - социјалним, сексуалним, нагоном важења и моћи, естетским нагоном (украшавања), нагоном среће итд., јер сви заједно чине шире нераздвојно јединство. Стога је игра дубоко усађена потреба човека.

Као што је писање вентил, још јача је одушка - маштовита игра, која је са хумором - метод опуштања и најбоља психичка терапија у лечењу болесника. Шаљива игра спада у здравствену профилаксу (предохрану од болести). Она претвара школу у психолошку клинику, која врши терапију резусловљавања болесних врста страха и негативних емоционалних реакција.

Стваралачком и забавном игром активирају се мождани потенцијали и откривају закони развитка, па долази до проналазака и открића. Игра је однос, којим се развијају све људске способности (умне, моралне, радне, естетске...).

Отуђена игра класног друштва - у оквиру алијениране људске делатности, профитерском технологијом, под строгом контролом, као начином побеђивања противника тежње за рекордима и непоштеног надметања (помоћу допинга,¹ лажирања² итд.), стресним начином живота и великом тремом на шампионатима - убија индивидуалност учесника и претвара их у оруђе за стицање материјалне користи. То је деградирана и нељудска такмичарска игра, не из унутрашње потребе, рекреације и побољшања здравља, већ потрошна роба (игра за новац). Ту менаџери (редитељи игре), профитерским критеријумом и неумитним захтевом за сталном интензификацијом спортске активности и резултата, иду за остваривањем свог комерцијалног концепта, па, претварањем спортиста у заробљенике игре и роботе, организационим структурама наводе их, да се, на несигурном друштвено-економском положају, и сами служе недозвољеним средствима да би преживели.

Игра ће, у саставу ослобођеног рада, као бескласна категорија, слободна и спонтана активност, начин релаксације и освежења, помоћи човеку да развије своје умне снаге до степена на коме се никад није налазио. Биће остварено вајкадашње ауторово тврђење (из 1932): да је, по рођењу, сваки човек генијално биће, које ће, у бескласној заједници, стварати величанствена дела, неупоредиво савршенија од досадашњих. Јер, универзалним законом васионе, наш дух је уграђен у генетску формулу, а из свемира стално се напајамо зрачном енергијом. Стога је наш разум саставни део космичког разума.

Концепција игре у васпитању и образовању, где се негује безбрижно детињство, доводи до врхунских резултата. Јер, као што је познато, дете најбоље учи у игри, у којој се врши мобилизација и активирање свих психичких процеса, ствара ментална кондиција (стваралачка виталност), али са друкчијим распоредом играча у разреду. У игри и шали учење је озбиљније. Метода игре, нарочито у педагогији и медицини, је најсавршенија међу свим методама. Игра је за децу факултет (практичан, реалан и на вишем нивоу од формалног). А ми их са факултета

- 1) врста дроге (фармаколошко стимулативно средство) за вештачко повећање такмичарске способности на непоштен начин. А то непоштење далеко више долази од организатора (свирепог загрљаја менаџерских група бирократије и технократизма), него од спортисте, као извршиоца одређених налога, који, притешњен немилосрдном стварношћу угрожене егзистенције, каткад подлеже искушењу - "да на нечестан начин дође до успеха, до рекорда, до славе и новца", да би се одржао.
- 2) договарање унапред како ће се утакмица завршити, "намерно (из рачуна) изгубити на неком такмичењу".

враћамо у I разред основне школе, учимо словима и прекидамо њихов нормалан развој - спонтаног стицања знања у процесу практичног рада.

Комична игра речи (у конверзационом позоришту) - вербалних до-сетки и доскочица замршених неспоразума због погрешно употребљених или нетачно схваћених, карикираних и двосмислених речи, пошалица, игре погађања и асоцијација..., мисаона игра, у драматском динамизму и вербалном хаосу, међусобно задиркивање, или за сваку омашку - чврга (која не сме да боли),¹ а за крупнију и трајну грешку, која се стално понавља (узречицу и сл.), у вртлогу живахне сцене, окачи се (на леђа) чичак,² или нека друга закачка, са поруком, тј. назначењем мане која је примећена - по начину интерпретације представља полетну и темпераментну, надахнуту игру, "трибину стваралачке речи", вербалну игру и комичан дуел, прави каламбур и омиљену забаву у разреду.

Све људске мане (рђаве особине и навике), све негативне појаве, комичним обликом наставе, биће жигосане и етикетиране. Зато ће, поред цветних вртова и башта (са ружама, божурима и каранфилима), свака школа имати и бодљикави расадник, из кога ће наставник доносити по неколико чичака на час и њима васпитавати ђаке.

Ако неко плује у прсте кад листа новине, то он чини више несвесно, по навици, имитацијом исте, са појачаним акцентима, што постаје повод многобројним вицевама у присуству целог разреда, има психотерапијско дејство, јер се тиме јаче наглашава и дубље осветљава мана, па ученик освешћава и долази себи. Увиђа бесмисленост ружне навике, коју са иронијом одбацује и ослобађа се робовања истој. Или кад неко у разговору стално понавља једну исту реч (овај, знате, на пример и сл.), треба му закачити чичак са натписом речи која се опетује и тако га излечити од монотоне и успављујуће узречице, или, пак, гестикулације, које искривљују његов духовни лик а сметају и околини.

Све је у животу игра - игра људског лица (мимичка игра), раскошна игра духа, игра фантазије, романтична љубавна игра, игра емоција... Деца се, као несташни јагањци, стално и надахнуто играју: војске, рата, болнице, лекара и болесника, кувара, продаваца и купаца, поштара, школе и ђака, свадбе, канцеларијских игара итд. Деца све претварају у љупку игру: разговор са одраслима, одлазак на спавање и буђење, умивање, купање, па и јело (кад их маме и баке хране).

"У игри деца граде нов свет". Стога ће игру, без отпора, као начин одмора и рекреације, општу радост победе љубави међу људима (мирења сукоба и противречности), да прихвате сви слојеви друштва, па, драмом атмосфере и смешним странама живота, да остварују универзално јединство света. И тако циљеве револуције - преко духовите и шармантне, разигране маштовите забаве (као непосредног циља деце и омладине) - постижемо индиректним путем.

1) у противном, напушта се та врста кажњавања у игри.

2) благо бодљикава биљка лоптастог облика, величине ораха, са квачицама (хватаљкама), као ситним липцима за причвршћивање, која ствара ведро расположење и атмосферу узајамне срдчности. Она мења навике и васпитава људе, искорењује мане. Одиграва револуционарну улогу у психолошком преображају света.

И уметност је игра. И писање књига је игра (слагање мисли и надописивање). Игра у научним открићима... И револуција је игра - "методски духовито решење" инвентивне делатности, борбе за бескласно друштво (кроз забаву и хумор), чија је стратегија разрађена у овој књизи, као и другим публикацијама аутора.

Револуција је весела позоришна игра са призвуком ироније и доброћудним подсмехом, бритка комедија, лепршава и најпривлачнија форма борбе за ослобођење човечанства.

"Свет је тако диван, да ће стварност надмашити и најбујнију машту. Задивљени, можемо само гледати чуда која се у њему догађају. А наша земља (доживеће тријумф као славна - ПС) постаће песма целог човечанства. Тако у школи почиње велика "авантура људског духа" и разиграног детињства, неговање народне песме и народних кола - поред неких модерних, које се данас, као увезене страсти, играју и певају у свакој земљи - са поруком "срећан пут у позоришно чудо и у чаробни свет маште".

Ту ученици, у стваралачком огњу и пожару страсти, треперавој атмосфери пуној поезије и бучне забаве, у разиграној форми искрицаве наставе, "долећу на сцену", па, маштовитим импровизацијама врше духовни преврат, тријумфалне продоре у васионске просторе. Постају произвођачи лепоте, која, у материјалној производњи, сваком раду и у животу значи КВАЛИТЕТ. Предавачку наставу претачу у драмске облике, па у чаробном амбијенту проводе радосно детињство, стварају своје светове, читава бајке новог доба и узлећу као птице у небеске висине.

Зато је наш епохални задатак и дневна заповест, да љупким улогама и емоционалном непосредношћу, побољшамо квалитет међуљудских односа и цео живот претворимо у игру.

Некад је народу упућиван позив на оружану борбу, а сада је популаран и савремен - позив на игру. (Сви у школу шарма, на духовите часове и "на курс смејања").

Програм рада сваке установе треба да има доста елемената игре, а у реализацији програма - што више забавних чаролија и враголија младости, урнебесних тренутака игре која треба да заузима централно место у наставним програмима свих земаља света.

Али, игра не сме да буде празна и бесмислена, без узбуђења, већ стваралачка и осмишљена, лепршава игра пуна радости, која помаже слободан развој личности и креативног погледа на свет. Она није механички додатак раду, већ његов суштински део.

Деца су по природи искрицава бића. А ми их за то кажњавамо као недисциплиноване! Међутим, њихова искрицавост је знак електричне активности мозга, која их покреће на весело стваралаштво и креативну игру маште.

Романтичним враћањем детињству, идући стазом младости и снова, у тражењу нових начина демократског деловања на околину, јачања афективних вредности и уметности живљења у забавној игри, чичак ствара

штимуниг, а некад провалу одушевљења, па смехом и победом радости освајамо свет, а педагогију и психологију претварамо у атрактивне науке, помоћу којих, присним односом, упознајемо човека са његове интимне стране.

Тако чичак постаје значајна биљка и убојито оружје револуције, слична онима, које, огромним терапијским потенцијалима, лече рак, мада ни чичак није ништа мањи фактор у сузбијању ове болести, на психичкој бази (ауторегулације, терапије спонтаности и самоуништења рака, где болест саму себе поједе) - иако он, засад, нема статус лека, пошто, на плану превентивне медицине, још није постигао верификоване терапијске резултате.

Игра није својствена само човеку, већ је то универзална законитост објективне стварности - свих живих бића, па и неорганске материје (игра светлости и ватре, игра боја, звука, игра воде - морских таласа, водопада и водоскока... "На сунцу боје се разигравају и блистају као лампиони"); затим зоолошка игра: лавова, тигрова, медведа, вукова, лисица, која им служи за јачање мишића и рашћење, за развој рефлексних реакција и као ловачка обука, нарочито раздрагана игра веселих делфина и префињених китова ("жељних забаве и несташлука, који, са високим смислом за игру, одлазећи својим тајанственим стазама, улепшавају пространства пучине")...

Игра је "вентил" за ослобођење од напетости, за пражњење устајале (нагомилане) енергије која има разорно дејство. Духовита игра расте ређује и пружа сигурност, подстиче на племениту утакмицу. То је манифестација слободе и суштина живота. Зато се треба што више играти (ако то никоме не смета и ако не прави штету). Људи треба да играју игру живота, јер живот није само збиља, него је и шала.

Играти се треба са човеком и са децом, свуда и на сваком месту, свим и свачим па и педагогијом, тј. васпитно-образовним радом (свим наставним предметима, који, духовитим интерпретирањем, као сталним уметничким програмом на часу, постају врхунско уживање); игра позориштем, технобирокупатском историјом, медицином и болешћу, разним научним гранама и врстама посла. (Професор универзитета се игра са студентима, лекар са болесницима и сл.), тако да сваки посао мора постати атрактивно занимање и омиљена забава, јер је игра нагон (унутрашњи закон), а као таква - интегрални део и новог продукционог односа, без које нема ни подизања радног тонуса, ни стабилизације привреде. Ђаци долазе у школу, не да уче с напором, већ да се - у комичној атмосфери узврелог весеља и духовитости, као забавном спектаклу, емоционалном декору и рекреативном односу, ведрој игри стварања, дружења и вољења, креативној игри мисли, пуну маште и животне радости - безбрижно забављају и играју са радом.

У комичној настави, као рехабилитационом програму, све је у знаку романтичне игре, дубоко етички мотивисане и засноване на раздраганом стваралачком раду. А методологија хабилитације¹ и рехабилитаци-

1) оспособљавање

је¹ (садржане у индексу као компензационом² облику), рехабилитационим поступцима, изложеним у овој књизи, помаже физички и ментално хендикепираној³ деци, да се и она успешно укључе у процес сценског извођења наставе.

Јер, доста је деци озбиљних метода рада. У школи другарства, развијања осећања демократске друштвености и стваралачких иницијатива, "бескрајних простора детињства", као универзалној форми духовног живота и узбудљивом путу ка срећи, потребно је да све почиње игром и да се деца зближе. Игром се најбрже стиже до људског срца и успоставља контакт са величанственом суштином човековог бића.

Веома је значајна улога игре у емотивном повезивању људи и зближавању народа. Она је највећи феномен нашег времена и насушна потреба човека. То је застава револуције, којом се освајају нови простори слободе и решавају сви проблеми света: економски, политички, социјални, васпитно-образовни, здравствени, проблем дугова и високих камата - кроз (игром мотивисано) повећање продуктивности материјалних, моралних и естетских... вредности, питање разоружања, дефинитивне обустанове рата и вечитог мира на Земљи, универзалног јединства човечанства, благостања и бескрајне ширине људског живота... - помоћу новог типа индекса, као најсавршенијег и најхуманијег концепта, кога је икад видела историја.

Пошто су деца (пуна снова и маште, са безмерном лепотом душе) најближа игри, то она, почев од рођења, заједно са омладином, најуспешније могу понети заставу слободе у театарској револуцији, помоћу радничке идеологије изражене у конкретном облику ослобођеног рада и бити градитељи новог света. Све остале категорије становништва придружиће се дечјој игри и омладини.

У класном друштву, деца су увек била друштвено инфериорна и угњетавана. Зато она воле игру, јер им доноси слободу.

Деца и омладина су одани припадници револуционарног покрета. Као страсни поборници нове концепције рада (духовито организованог учења), они ће, уз своје родитеље и наставнике, игровним стилем, урнебесном људском комедијом и бескласном формом револуције (заједно са свим слојевима друштва), полетно и надахнуто, као творци стратегије светске револуције и креатори визије новог живота, у широком револуционарном полету, први понети заставу демократског преображаја света, а самим тим отворити пут ослобођења човечанства и његове виталне енергије.

Револуционарни ентузијазам деце, удружен са стручношћу, радним и борбеним искуством одраслих, у заједничкој борби за слободу и једнакост, довешће до тријумфалне победе историје бескласног друштва и укидања сиромаштва, глади, беде и ратова, свакојаких невоља и несрећа које харају данашњим светом.

1) враћање у раније стање

2) који надокнађује

3) ометеној

Зато деца - као најватренијим носиоцима демократске концепције (окретања смера историје) и градитељима будућности, у стратешком престројавању, кад индекс упали варницу и букне пламен револуције - припада почасно место у социјалном преврату и стварању нове цивилизације, цивилизације игре.

Ето прилике, да млади, привржени револуционарним идеалима, употребе свој борбени и стваралачки потенцијал. Да се, пројекцијом унутрашњег света човека, уношењем нових ритмова у људски живот и сасвим другог начина успостављања међуљудских односа, којим се кује оружје мира, у улози "јунака наших дана и успаваног дива који се буди" - докажу и потврде своје способности (доживе афирмацију свог идентитета) и, као субјекти друштвене акције, субјекти револуције, најпоштеннија и најреволуционарнија социјална категорија, чија снага још није употребљена, узму све у своје руке, наметну праве естетске и моралне вредности, универзалну форму духовног живота, па, чаролијом игре, као алтернативом рата и практичним кораком у разоружању света, укидањем застарелих погона (традиционалне школе, прљавих технологија, механизма опортунистичког односа према задацима и сл.), мобилизацијом стратегијске иницијативе маса, организовањем природних и људских потенцијала: научних, технолошких, физичких, психолошких, афективних (револуционарног сензибилитета) итд., поведу друштво путем револуције, путевима мира (материјализовањем борбено и стваралачки интонираних, замисли, у правцу освајања човечности, тј. реализовањем концепта људске среће, те променом тока историје човечанства и преображајем социјалне заједнице у један нов непознат свет).

Зато и сада предлажем своју романтичну визију (из 1932) - да се школа, као чаробни свет игре и стратешка установа, полигон револуције (уметничких и моралних доживљаја, борбе за срећу човечанства) и центар света, обрати свима нама са веселим позивом: да игром освајамо људска срца, удахњујемо нову снагу и, за разлику од класне цивилизације, стварамо велику и бескласну цивилизацију демократије.

ХУМОР. - То је дубоко укоренјен људски нагон, који се, у интересу душевног и телесног здравља, мора поштовати.

У школи и у животу има доста непријатних узбуђења и емоционалних стресова (свесних и несвесних). Стално се врши "драматско пуњење акумулатора", па је хумор и "вентил" за пражњење (психичко растерећење од драмског набоја). Он омогућава излаз из парадокса. Врши драмски расплет конфликта.

Комична настава садржи у себи бурну драматику збивања. Ту ученици цео живот проводе на сцени, која их убацује у ватру, тако да они почињу учити страшно.

Хумор је весела форма за испољавање и тужног садржаја. Отуда се, међу највећим комичарима света и хумористима (који пишу и смишљају хумор), међу легендарно славним људима, великанима сцене и апостолима смеха, могу наћи и најтужнији људи, јер трагедија комедију рађа. Постоји италијански филм "Трагедија једног смешног човека".

У трагању за хумором, као животном потребом, такве људе сама природа гони да своју несрећну судбину исказују на радостан начин, да траже одушку и трагично замењују комичним.

Познато је да су Роми весели људи. А у суштини, тужан је то свет. Они радошћу (песмом и игром) терају тугу од себе и воде борбу против предрасуда о народима, за ослобођење из подређеног друштвено-економског положаја у међунационалним односима, за излазак из материјалне необезбеђености, чување културне традиције и националног идентитета, за признање статуса народности својој, кроз векове угрожавањој, излаганој страдањима и прогоњеној, етничкој заједници.

Хумор је врло често бол, који човек носи у себи, па га изрази кроз веселу духовитост. Зато се дешава да најтужнији људи креирају најсмешније ситуације (трагичан лик кловна..., "паћеник, који бол угушује смехом"). - У друге личности пројектују радост и срећу, а сами проводе живот у неспокојству. Отуда и неке "тужне глумачке судбине". Хумор је њима компензација¹ за трагичну садржину свог живота. Хумор је међуљудски однос, који ствара хармонију. Само "не треба да се смејемо људима, већ са људима".

Хумор није у безидејним вицејима и доконој квазидуховитости, који има циљ "само да насмеје, а не и да обрадује". Топао, хуман и срдачан хумор, као стваралачка забава, има финији смисао, у шта спада: уметничка карикатура друштвеног морала, активан - подсмевачки однос према недемократским појавама и људским пороцима; хумор, који је мислен и достојанствен, са циљем да разголићује, поправља мане друштва, да пламеним срцем и романтичним полетом учесника, у атмосфери духовитости, напада ведрином будућности и развија смисао за искрен и оптимистички доживљај света.

Здрав хумор је елеменат новог продукционог односа и као такав је у функцији идејности умне и економске производње. Он је импулс повећања продуктивности и квалитета. А уз романтичан однос према раду - и убојито оружје за мобилизацију маса, скидање маски и мењање панораме света. Зато децу треба вежбати у хумору, да би одржали духовну кондицију.

По дијалектичком закону борбе и јединства супротности, свака појава садржи клицу своје негације. Према томе, трагично и комично иду заједно. Другим речима, у сваком доживљају туге и жалости јавља се и супротно осећање радости и смеха, као шаљиви призив. "Смехом сам изражавала тугу. Смејем се, а плаче ми се. Сузе су ми саме потекле. Плакали смо од радости. Смејем се од муке. Кад год сам хтео нешто смешно да кажем био сам спреман и да заплачем. Причао сам смешно-тужне успомене... сузе радоснице, сузе среће, мешање суза и смеха, смех кроз сузе или осмех кроз плач".

Значи, да излив плача, као и експлозија беса, такође служи за опуштање (престанак емоционалне напетости) и да је човекова енергија

1) надокнада

једна и јединствена, да је у њој све помешано (радост и горчина, жалост и срећа, трагично и комично), да је то исто и да се таква јединствена енергија може употребити за све и свашта (хумане акције и криминал..., као облици појављивања, емотивне компоненте и "различите манифестације једне силе"),¹ што зависи од размештаја афективне енергије, колосека којим се ова река енергије, емотивним импулсом, усмерава, тј. којим каналима потече са раскрснице путева, којима се, прегруписавањем осећања и тренутном емоционалном идентификацијом афективна стања претачу и хватају правац. - "Осећања, која треба да теку природно, одједном су провалила насип и ударила новим коритом према вама (Толстој). Трагични догађаји лако склизну у смех".

Кретање енергије је жива динамика, стална игра и борба супротних сила у нашој личности, као и у природи.

Досад је 1. април био међународни дан шале. С погледом да је "у данашње време далеко лакше људе распакати него насмејати", одсад би то сваки дан требало да буде - аутентичног, добродушног хумора, шаловитих превара, сејања радости и стваралачке виталности, као основ живота. "Дан ђачке радости" треба заменити свакодневним дружењем, радовањем разотуђеном раду и ослобођеној дејој машти, помоћу "шоу-програма" и веселог начина живљења. А романтичну и луду, највеселију новогодишњу ноћ - у циљу опуштања, забаве и одмора, дружења, међусобног зближавања, развијања осећања припадности и људског заједништва, мењања "ритмова нашег живљења" и ослобађања од овешталог традиционализма, као сусрета другарства и пријатељства, неговања шале и стварања света забаве - треба доживети чешће (бар месечно, а не само једном годишње). А у школи, где је главна метода и основни садржај наставе игра, треба да се ори песма и свирка и да тресу народна кола, као што и Дан борбене солидарности радника (Први мај) треба да важи свакодневно и примењује као принцип.

Значај радости у настави и веселог стицања знања је од непроцењиве вредности, тако да се начело оптимистичког гледања на појаве и естетског уживања где је наставник (у моделирању социјалног простора и ученичких снова) организатор и хумора - може сматрати антисклеротичном дијетом и најсуштаственијим принципом демократског васпитања.

Улагање у хумор и осећање љупкости, као посласицу и витални облик, симбол младости и антиканцерозни медикамент, је уносна и високо квалитетна инвестиција. То је улагање у будућност. "Благо оном ко уме да засмеје масу и да је смехом разоружа. Досетка крунише човека и ствара га великим у очима људи. Све остало је споредно" (јер "духовита реч засија као бисер").

ПОЗОРИШТЕ. - Драмски нагон поседује сваки човек, као и нагон глади, жеђи, социјални нагон..., који сви заједно подстичу људска бића на одређене активности за своје одржање и одржање врсте.

1) "Руке које лече и свирају и руке које убијају".

Живимо у времену појачане циркулације театарских идеја, нових стремљења и тежње за демократским преображајем позоришне уметности (према савременом естетском укусу), мада је "мало покушаја у трагању за новим изразом", па би педагошки било оправдано увођење театарског стила, сценске форме и у васпитно-образовни рад (драматизације актуелних проблема и повећања броја савремених елемената у наставном процесу).

Историјска позоришна тенденција је ка тоталном позоришту,¹ где би, у широким сценским просторима и сва публика, према својим замислима, учествовала у драмској радњи, која је прилагођена демократској позицији радних људи и грађана, па и школских полазника.

У добу највећег позоришног ствараоца света - Шекспира, људи су обојавали позориште. У нашем времену, нове ренесансе, тражења видика и ширих слобода, увећане психодинамике људских бића и њиховог живота, велика љубав за ослобођење и подруштвљен театар - где су, дакле, и гледаоци, као позоришни субјекти, активни учесници забавног стваралаштва, извлачењем из грађанских оквира, сценским преображајем конвенционалног позоришта (остатка давних времена) и еволуцијом театарске свести - поново се рађа у још блиставијем стилу, којим се проширује капацитет литерарног позоришта (класичне театарске форме), јер је, демократским позоришним решењем, као суштинском трансформацијом,² на помолу револуционарни позоришни покрет и велика комедиографска епоха, највећи театарски узлет у историји света, тријумф импровизованог позоришта.³ Ту је, са несрачунатом природном театарношћу и ненаученом глумачком игром, сваки човек креатор и извођач, који суделује и у свим акцијама око припремања сцене.

Тако се, драмском једноставношћу, сопственим изразом и непосредним односом према суштини ове уметности, антиауторитарним пројектом против митолошких ауторитета, религиозног и криминалног култа личности, на искреној сцени, где сви играју у главним улогама, скида копрена и врши демистификација хероја (преувеличавања буржуја као главних личности), побожног и отуђеног односа, црквене структуре и теолошког карактера позоришног рада уопште, јер театар није богомоља, већ полигон револуције, идеолошког⁴ утицаја и естетског уживања.

Насупрот професионалном, институционалном и чиновничком позоришту, увођењем демократског школског театра (драмске димензије у наставни процес), као спонтане и слободне игре, без споља наметнутих задатака, врши се дебиروقратизација грађанског позоришта. А организовање радног позоришта и тамо, где људи обављају своје послове - пошто је драмска (узбудљива) активност интегрални део производног процеса и свакодневне егзистенције грађана - има за циљ да искрама живота и стваралачким импулсима (комедијом импровизације) удахњује снагу

1) изједначавање са животом

2) преображавање

3) којим се, као комичним театром, мултипликује (омасовљава) глума и лик легендарног Чарли Чаплина и других великана сцене

4) хуманог и стваралачког схватања, идеолошког убеђења, тј. демократског погледа на живот и свет

субјектима производње и повећава ефикасност рада (учења у школи), подиже социјални статус театра.

То ће бити савремен облик некомерцијалног, правог народног позоришта (аутентичних емоција и истинитог понашања на сцени, тј. аутентичне глумачке егзистенције), уз позоришно ангажовање свих, јер ће, у театру окренутог радним људима (по фабрикама, месним заједницама, школама, спортским дворанама, болницама, сеоским задругама и другим поприштима такмичења; позоришту у кући, на улици, шеталишту итд.), уметност маса - као демократски позоришни модел и саставни део рада, освајањем нових сценских простора, са запаљеном бакљом - засијати историјском светлошћу и, као извор глумачких талената, најемоционалније позориште света, превазићи сва савршенства која постоје на нашој планети.

За разлику од традиционалног филма и театра, као репродукције књижевности (попут репродуктивних метода у застарелој настави), радни колективи - у масовним сценама продуктивног позоришта неформалних група и сасвим новим режијама (комуницирањем са публиком), без сценарија, јер ту ђаци и радници не говоре туђе текстове, већ је све креирано сопственим средствима инспирације, без позорнице и сценске технике, ограда и преграда, завеса, костима, кулиса и маски (шминке)... на природној позорници - стварају своје филмове и позоришне комаде. Ту су, на широкој сцени тоталног позоришта и филма, као изворној уметности, у оригиналној форми спектакла (сценском обрасцу велике позоришне перспективе), уз надахнуто извођење револуционарне театарске групе, главни актери и сценски јунаци носећих улога и истинитог казивања - ликови са народским естетским видцима, обични људи: радници, сељаци, ђаци, војници, болесници, осуђеници и други субјекти из народа, који, позоришним саморежирањем публике,¹ добијају демократску идејну физиономију, тј. бескласну форму драмског стваралаштва (у широким просторима театра), па, као аутентични,² постају најбољи филмови и позоришни комади света. А тако ће се и духовито позориште "чичак" - које, дирљивом пристодушносту безазлених извођача, уноси у људски живот нове ритмове и заједничке мостове, а уметност претвара у понашање ђака, као узорно сценско достигнуће, са другачијим димензијама и атрактивно решење, узбудљивом и спонтаном режијом забавног програма (у процесу рада), топлих међусобних односа, хуманизације људског простора и остварења заједничких интереса свих људи на Земљи, према позоришној концепцији аутора, идејно-естетским обележјима, дезалијенизационом формом (разотуђења људске личности) - ускоро наћи у светском врху, као нова театарска пракса и "позориште бесмртности, а (сваки ученик - ПС) радни човек и грађанин, са театром као интегралним делом свести, на таласима свемира, постати субјект позоришног универзума".

1) управљање собом

2) Живо позоришно сликање реалног живота, узбудљиве представе нашег времена, исказивање самога себе, а не неке друге личности. Кроз непрофесионалну глуму, наместо традиционалног, књижевног позоришта политизације осећања, уводи се искрено и револуционарно сценско позориште и аутентичан филм (да ухвати живот у оригиналу - какав он јесте, без фризирања и козметике).

Рушењем оквира традиционалног позоришта и филма, као класне (ауторитарне) уметности, на литерарним садржајима засноване, "са оролом митског театра", у спонтаном позоришту (без књижевне основе), отвара се уметничка револуција, нова ера креативног, а не репродуктивног театра, дакле, нова, стваралачка комедиографска форма. Ту су глумци "лишени лажног театарског патоса и бежања из сопственог идентитета, иза неке маске", а позорница и гледаоци постају једно, а не два света. Њихов се положај мења. Публика није више само у улози посматрача, већ добија и улогу ствараоца. Извођачи и сцене се стално мењају. Сваки, на естетско тржиште романтичног позоришта, као извор смећа, из веселе публике износи оно што је сам смислио (свој "шоу"), или групну креацију.

Из свега изложеног се види, да коренита реформа наставе у школи, као важном стратегијском подручју револуције, значи, пре свега, сценску реформу, тј. уметничко креирање васпитно-образовног рада и развијање позоришног ентузијазма, упознавање драмске технологије и стицање сценске културе, са доста елемената шармантне игре и надахнуте глуме омиљеног позоришта "чичак", као маштовитог редитељског решења, позоришног модела и великог облика забаве у служби револуције, где би се, у декору снова и раздрагане младости, смех просипао на све стране и које ће, трајним подстицајима, живети вечно. Театрализацијом школског простора, свака "реч зазвучаће сасвим другачије кад се говори на сцени пред публиком".

Стављање ученика на шаљиву сцену надахњује одушевљењем, ослобађа спонтаност, даје драмске импулсе (варнице духа) и полет ђачким масама, реалну шансу да "пале светиљке револуције и мобилишу се на велика дела". То крчи пут да народ ступа на историјску позорницу (трибину сатиричне духовитости - против драстично изражених социјалних разлика без рада, расне идеологије, бирократије и технократизма... - која мења све људске односе. А тиме се даје уметничка формула светске револуције, која се, као демократски облик (позивање целог народа на спонтане манифестације одушевљења и позориште револуције) дочекује тријумфално од свих слојева друштва.

Тако почиње пролеће човечанства (откривање кључева будућности) и величанствен процес тријумфалне победе савременог схватања друштвеног преврата (класног мирења и веселе игре, напајања хуманизмом, мобилисања креативног потенцијала свих људи, изградње новог човека и бескласног човечанства) - кроз шаљиве дијалоге, стваралачке инспирације и уметничку стилизацију односа у раду.

Школска настава, са новим задацима педагогије, мора бити узбудљива пустоловина, учење кроз дружење и сценска уметност (фолклорно интонирани приказ, интегрални театар и глумачка смотра, врело надахнућа и ризница историје, која буди снова). А све то се остварује "шоу-програмом", као револуционарним мењањем продукционих односа, лепшавом формом, најспектакуларнијом приредбом и забавном шемом васпитно-образовне делатности, која - комичним улогама, забављачким методама и духовитим шалама, емотивним доживљајима, животном ра-

дошћу, занимљивим радом (новим типом интерпретације градива, маштовито приређеним програмом) и шармантном игром, као "позоришни земљотрес" - доживљује врхунац популарности.

Сликајући наличје живота, настава, као психолошки вентил и мобилизаторски фактор, комичним поступком даје одушка веселим расположењима пошто се озбиљни проблеми обрађују на духовит начин. А деца, стављена у сценски простор, тј. у амбијенат, где могу да испоље враголије младости и развију свој сценски таленат, уче са заносом и поигравају од радости при свакој помисли на школски час, јер школа неће више бити место само за учење, већ пре свега, за уобличавање представе живота (на основу животног сценарија) и за уметничке доживљаје.

У образовању и васпитању (кроз игру, забаву и хумор) ђаци трепере од пријатних узбуђења, топлог узајамног односа, лепоте заједничког живота и прекрасног узлета револуционарно-хуманистичког духа.

"Крупан парадајз, уз помоћ музике, убрзава животни ритам биљке". Стога ђаци желе забавни садржај рада, јер "оно што је најближе срцу најближе је и мозгу". Они хоће да откривају лепоте педагошких доживљаја у школи, која, као једно од најзабавнијих места, мобилизаторском снагом, буди у њима револуционарни потенцијал, даје позоришне поруке нелитерарног, непрофесионалног и некомерцијалног смера, без завеса и декора, о аутентичној театралности и неслућеним радостима живљења, без научених улога, па, насупрот песимистичком позоришту апсурда и бесмисла отуђеног живота, бесплодном напору и бесмисленом положају човека (у алијенираној средини и хијерархијском систему вредности, као изврнутом односу), радикалним преокретом свих критеријума, у новом поректу производње аутентичних вредности, објективним вредновањем резултата рада човека, као друштвеног субјекта и афирмацијом правих вредности, развијањем осећања суштине и откривањем смисла нашег постојања, бескрајних лепота и пуне вредности веселог и разотуђеног живота, у љубави према човеку и задовољству у ослобођеном раду, јавља се сасвим супротна жеља - бекства у живот.

У таквој школи (шаљиве игре и радости) ученици се емоционално везују. Уче како треба да живе и, кроз незаборавне тренутке сценске револуције у разреду, стичу трајно пријатељство са наставницима, својим друговима и многобројним сарадницима у друштвеној средини и заједничком раду (пошто је школа, као погон, интегрални део рада уопште). А изнад свега они налазе себе, откривају своје душевне просторе и аутентичан психолошки идентитет.

У романтичном обрасцу одгоја, чије је основно обележје односа (у школи) - хумор, наставник се, као позоришни редитељ, више бави театром, него наставом. Он подстиче на игру, моделира улоге и обликује простор. О настави, заснованој на стратегијском усмерењу и самосталном раду, брину сами ученици. И они су тиме мотивисани, пошто им активно учешће у настави и смешно интерпретирање градива служи као повод за игру, којом су они одушевљени.

Садржај образовања се, дакле, сматра као нешто што се по себи разуме и на чему не треба много инсистирати. На васпитанике се делује заобилазно. Театарским стилем и драмском мотивацијом за учење, као индиректном методом, ученици се спонтано покрећу на самосавлађивање градива, пошто је то, као што је речено, услов њиховог учешћа у вољеној активности.

Недељива је образовна, васпитна, радна, игровна, емоционална, морална, естетска и терапијска... функција наставе. То је дијалектичко јединство, које је отуђени (фронтални) рад одвајао једно од другог. Разотуђена (забавна) настава, искричавим разговором и веселом духовитошћу (у топлој атмосфери хумора), спаја све елементе у својеврсну целину, па постаје извор радости и среће, даје осећање полета, развија радни и животни ентузијазам, усађује узвишене идеале.

Ту ћаци, на позицији демократске самосталности и стратегијске иницијативе, познавањем образовне и драмске технологије, имају суверенитет над својим забављањем, па, уносећи нову театарност и савремене естетске доживљаје, проводе дане на "тржишту снова", у позоришном заносу и одушевљеном учењу, револуционарном ентузијазму, опуштању и одмору.

Биографи великог позоришног револуционара епохе хуманизма и ренесансе - Вилема Шекспира кажу: да се он није придржавао крутих правила традиционалне драматургије, већ је креирао оригиналне драмске форме.

Овај позоришни концепт, када крене и достигне одређени степен развоја, на коме ће се јасно манифестовати законитости разотуђујућег позоришта са друкчијим односима, као највећа прекретница у историји свих времена, дубоког преображаја театра и репродуктивне кинематографије, на основама непосредне демократије и претварања позоришта и филма у идејну трибину, биће корак даље на линији непридржавања утврђених канона (уобичајених законитости драматургије), тријумфална победа слободне форме и универзалне глуме савременог позоришног стила (педагошке драматургије), као новог типа епског позоришта и филма, где се, на прогресивном колесеку и у високом естетском надахнућу, рађају велики градитељи сценског простора и морални јунаци, мајстори и велемајстори игре. То је осавремењавање Шекспира и сценска формула демократизације комедиографског стваралаштва минулих векова, синтеза педагогије са дечјим сновима, која значи револуционарну стратегију и нов образац демократије.

Један театарски прегалац је рекао: "Од позоришта се очекује да заустави ратове, да ликвидира социјалне и друге разлике у друштву, да уништи стару и роди нову цивилизацију". Међутим, то се не може учинити класном формом позоришне уметности, већ само театарском замишљу изложеној у овој књизи, по којој је позориште - као револуционарно подручје и бескласан облик сценског израза, налазећи се увек на ватреној линији друштвеног збивања - једино у стању да ову поруку једнакости и благостања у социјалној заједници оствари.

КАФАНА. - Са осећањем усамљености и мрзовоље, човек често одлази у кафану и налази себи друштво. То је атрактивна средина слободног и неспутаног духа. У кафани се осећа живот. То је разбигра, место непосредних односа, дружења и спонтане комуникације.

У кафани се чују вицеви и негује хумор. Зато, након засићености послом, неприлагођености у животу и немања разоноде, човек налази утеху у кафани, која је пуна шале и смеха, идеја, инспирација.. "У крчми је увек весело" (М.Горки).

Свој подређени положај, трауматизовану свест и осећање ниже вредности човек надокнађује тамо где је прихваћен и где су сви равноправни. А у кафани он се осећа као господар услова и субјект одлучивања, који располаже временом (које му највише одговара), тако да сам одлучује кад ће у кафану доћи и кад ће из ње изаћи, шта ће пити и колико ће попити, с ким ће разговарати итд. Ту га нико не подређује и не потцењује, већ га сви примају топло и сматрају за равног себи. Кафана је за некога једино место где се осети признатом личношћу. И тако он налази смисао свом животу.

У тренуцима апатије и тужног расположења, човек одлази у кафану "да олакша срцу ране", да успостави равнотежу своје личности. Појединац, који добар део свога века проведе у кафани, као "другој кући", овако кроз песму, говори о себи: "Ево идем из кафане, лечио сам срцу ране, тамо мене срце зове. Или: Улица ме одгајила, а кафана мајка била".

У кафани се прекрађује досада. Човек се опусти, па нема брига, нема проблема. "Кафана ме одмара, јер ту чујем неки виц, неки штос".

Одлазак у кафану је бекство од усамљености и дерпресије, од губљења самопоуздања, јер у кафани је добра воља, другарство и пријатељство, добро расположење, слобода мишљења, искреност и поверење.

Човек данашњице налази се непрестано у алијенираном стању, као у "неком грчу", јер у "хаосу свакодневног живота" има доста нервних шокова, па је неопходно свратити у неки весео кутак ради олакшања.

Такав човек жури у кафану да сузбије страх, да се врати себи (из отуђености), да буде свој и задовољи потребу за дружењем и једнакошћу.

Људи, по социјалном нагону, воле да се окупљају. А кафана је одувек била средина неформалног и спонтаног окупљања и релаксације, где се, као на вашару, људи сусрећу са познаницима и пријатељима и сазнају новости. Упознају се и зближују. Испричају се (задовољавајући нагон говора) и растеређују од унутрашњег притиска. За неке је то једина прилика да се састану.

Као на пријатно свратиште и место за угодно седење, у кафану човек сврати да се огреје и да се окрепи, да седне и предахне, одмори се, да среди мисли и поразговара са својим истомишљеницима, да убаци у стомак нешто топло (врућ чај и сл.). То је одмориште, где се човек открави, а инхибиран и одвеже.

Када човека, у његовој кући, нико не цени он одлази у кафану и налази уточиште, јер ту владају интимни (присни и срдачни) односи, пуни разумевања, где га сви пажљиво слушају и уважавају његово мишљење. Ту се људи откривају и окрећу своју унутрашњу, добродушну страну. Удружују заједничке особине (у подударности њихових судбина), исповедају се као у цркви и поверавају једни другима своје тајне.

Кафана је хетерогена¹ средина, специјална врста заједништва и сродјеврсна "болница", психијатријска клиника, где се људи емоционално и мисаоно празне и тако лече своје напетости и неспокојства.

Кафана је и "школа", где човек штошта научи: стиче животну искуство, учи друштвено понашање, психологију људи..., а на неки начин се и друштвено остварује - врши разотуђење своје друштвености. За некога је то "центар културе" и омиљено место духовног живота.

У отуђеном раду, човеку се не даје економски суверенитет, већ му се додељује пасиван економски статус и претвара у објект над којим се врши манипулисање и принуда. Стога се он не идентификује са таквим односом, присилним радом и стресном позицијом која му је додељена, па се и не залаже колико би могао. Јер, у недостатку демократских интеграционих процеса, "мотиви се деформишу, па настаје антиекономско понашање". Зато жури у кафану, као атрактиван амбијенат, где се више признаје и цени његова личност.

У здравој психолошкој клими, која често влада у кафани, као редовном састајалишту, "пријатном месту за ћаскање и дружење", човек доживљује рекреацију и душевну релаксацију (тренутке опуштања).

Људи воле да се окупљају на бурним сценама и тамо где се нешто сипа, точи, пресипа и претаче, кува, крчка, пече, замирише хлеб, пржи, пврчи, прска (врућа маст), једе, пије ("крканлучи и мезетише"), где се, као печење на пању, нешто пуши, окреће ражањ као на вашару и где има претопа за умакање,² где увек ради роштиљ и осећа "мирис врућих кобасица".

Ту жељу и у школи треба задовољити, јер и "ђаци, као врући хлебови, пуше се...", па у близини васпитне установе поставити: продавницу млечних производа, бурекиницу или ћевапциницу и сл., а у радним организацијама - бифе или ресторан (са роштиљем).

Неке елементе социјалне динамике из кафане (пуно веселог жагора, где живот кључа), уз атрактиван програм, савремен модел комуникације и романтичан образац забаве, треба пренети и у школски простор, па да ђаци не иду стално у кафиће, троше толике паре и падају под утицај алкохола, стичу навике које их удаљују од школе, што је све, у циљу либерализације васпитања, овом концепцијом ослобођеног рада, почев од 1932. године, већ учињено.

Тако, уместо да се ђаци проводе и забављају у прашњавом граду и димљивој кафани, премештањем кафане у васпитну установу, најлепши

1) разноврстан

2) маст од печеног јагњета

провод могу наћи у школи, као најпривлачнијем месту окупљања и забаве, где је самостално управљање својим животом облик духовне реакције и уживања, а не само учења. У таквој школи, као моделу мотивације, сви ђаци ће бити одлични, а сви наставници "најмилији учитељи".

Топла атмосфера и маштовита организација весела може се створити на разним скуповима, седељкама, конференцијама..., једном речју, свуда где се људи окупљају и нешто раде, или само разговарају (где се нешто догађа).

Потребно је, дакле, да школу "омилимо више од кафане", да развијемо осећање припадности, па тананим нитима другарства и унутрашњим импулсима система, ученике чврсто емотивно вежемо за школу. А то можемо учинити само узбудљивом игром и љупким хумором као аутентичним програмом младих, тј. забавном технологијом (претварањем садашње школе, без маште и шарма, у "кафану", кабаре¹ и диско-клуб, као пријатан кутак, стециште забавног живота и стварања новог света, у којој ће се, комично стилизованом наставом, често давати омладинско посело и одвијати прави живот - уношењем животнијег садржаја, елемената веселог штимунга у васпитно-образовни рад, који је у функцији игре,² тако да настава као авантура духа и дечје царство, постаје најомиљенија забава, а школа - медијум окупљања и кућа пуна радости, где се, у инвентивној режији и атмосфери искричаве духовитости, често пролама пљесак, да кафана не буде више "идеална позорница и једино место за разоноду".

"Деца се буне што немају довољно школских игралишта". Сада им се, ето, даје прилика да задовоље ту своју потребу, јер је свака учионица претворена у својеврсно игралиште (поред корисне шетње на чистом ваздуху, бављења разним врстама рада и спорта).

У афективном комуникационом систему, експлозији маште и грмљавини смеха, ђаци често од школе и наставе праве "шоу", као "светски позоришни спектакл" и врхунско освежење.

Имитирање народних игара, песама, сусрета и разговора, понашања и схватања, лекарских прегледа, "шалових суђења и духовитих оптужби", занимљивих сцена венчања и даровања... и карикирање школских испита, рђавих навика и обичаја, пријема странака (на шалтерима...) и доношења решења..., у ватреној игри и експлозији духовитости, величанствена су подручја уметничког стваралаштва и психотерапијских ситуација на хумористичкој основи.

СЕМИОЛОГИЈА (семиотика). - То је наука о симптомима, теорија знакова, као скривених наговештаја, млада наука о системима сигнала, као тајних порука, које сваки човек емитује из себе (нагонски, физиолошки или психолошки) - на линији здравствене, социјалне и психолошке комуникације.

1) крчма; елегантна гостионица у којој се дају и артистичке продукције

2) Извођењем наставе у разиграном ритму (на лак и забаван начин), она, као креативна разонода, педагошком маштовитошћу, удовољава захтевима игре. Али и обрнуто, игра је прилагођена врсти посла.

Сигнали се више осећају, него што се виде и чују, јер је у питању симболично значење суптилног треперења душе и тела, који, одашиљачем и осетилним пријемником изазивају емоционалну резонанцу (са треперавање).¹

Разменом таласног кретања сигнала, читаве уметности емотивних израза људског лица (комичних или тужних гримаса и гестова...), изнијансираних осећања... омогућава се разумевање тог универзалног, више емоционалног, него разумског језика - симболичних сигнала са порукама подсвесних мисли (доступних префињеном односу и суптилном опажању игре међусобног привлачења и одбијања), електричног таласања нерва, кроз који пролази импулс, не толико акумулацијом атмосферског електрицитета (струје ваздуха), колико уземљења човековог тела, као енергетског извора и "електричних сигнала можданих ћелија".

Врсте сигнала: видни сигнал - пламен у очима, сијање (од среће и радости), севање (од љутине), смејање очију, "има нечег топлог у очима...", говори очима", усјактале, зажарене, искричаве очи као сунце, "моје очи шаљу зраке"; затим: радознали, немирни, ватрени, упитни, прекорни, ведри, враголасти, заљубљени, удварачки, заводнички, чежњиви, неухвалјиви, бодрећи, забринуте, промишљиви и упорни, дубоки и продорни, оштри, строги, пуни претње (претећи), груб, хладан (ледени), лукав, подмукли, немилосрдни, ужарени, пријатељски, топли, људски, блистав, радосни, умиљати ПОГЛЕДИ пуни љубави; пламени одсејаји лица, одлучан израз ироније и мржње, "психолошки рат погледима и размена порука (његове пријатељске очи су ме бодриле), или тајни рат осећања", агресивни импулси, сигнал упозорења, попустљиво осмехивање, зрачење топлоте, нежности и доброте, душевне светлости и унутарње ватре. Мисао која загрева. "Они су разговарали и разговором се загрејавали" (топлим гласом, зрачном енергијом, благородним осећањима и прогресивним мислима). "Срцем да те гријем од ледене студи. Из њених очију одједном су шикнула два топла млаза. Хладан поглед прикова га за место. Разорним сноповима наелектрисаних честица...; сигнализација између полова", јер из човека врцају варнице сигналних сијалица и струјни пламенови, који нису лако доступни визуелној систему, а ни скривена значења ствари - разуму, као што безброј снопова електромагнетних таласа, емитованих од других људи, измичу нашем погледу, а "нервни завршеци осећају много шта, чега нисмо свесни. Злим погледом стрељала је човека. Погледом сече као ножем. Смрт долази из твојих очију. Поглед, пун мржње, има нечег злокобног у себи. Трује погледом. Пламен у очима и душа пуна отрова. Горчином ме прострели. Погледом стражара опакијем од канџи... Срце си ми ранила стрелом ока твог". Хладноћа која паралише. Смех који нас леди (ледени осмех). "Дух мрачних очију наруши спокојство и равнотежу душе. Човек дезинтегративних импулса, гледао је непомично у дете, а поглед био је страشان... И почеше очи да излазе као у пужа..." Исколачује се на дете.

1) Зоосемиотика обухвата семиолошке системе понашања и односа међу животињама (емоције, на пр., животиње изражавају наокошћеним перјем, махањем или положајем репа и сл.)

А пошто поглед, који емитује поруку наелектрисаним честицама као негативним импулсима, врши убитачно зрачење (јер га "дете запамти"), изазивајући, поред осталог, и трауматске инхибиције, примитиван свет, оптерећен незнањем, прибегава магијској заштити, па се амајлијама: минђушама, алкама, огрлицама, појасевима, записима, крстићима..., брани од злих (урокулјивих) очију, од болести и тајанствених сила.

Пред немилосрдним погледом опасних зликоваца, који упру очи у нас, ми се често повлачимо, "склањајући се са пута бесним мегданцијама. Сјајних очију љутих звери..." Претећим изгледом убице, који "пресеца простор очима..." "Подлац убија погледом",¹ као "зрацима смрти". Зато "Кристинка" (песма) и каже:

*"Када један поглед мења све,
када један прекор значи све..."*

"Угаснуо је пламен у њеним очима. Око без душе..." Глас охрабрујућих тонова... сензибилна сазвучја... Доброћудно и мирољубиво лице... СИМБОЛИЧНИ ПОКРЕТИ ... провокативно држање... МИРИСНИ СИГНАЛИ међу људима, а и "животиње разговарају језиком мириса".²

Мирисна шифра територијалних животиња - које, упозоравајућим сигналом, као симболом власти, обележавају своју територију, чувају је од придошлица и уљеза (терају друге са свог поседа као ловног подручја) - је и сексуална порука (остављају информацију о себи: супарницима, који повређују животни простор и угрожавају виталне интересе - да је територија заузета, а женкама мирисном поруком дају знак за састанак.

Познато је да постоји говор тела код животиња, као и код човека, птичји љубавни разговори и љубавне позе појединих птица, од којих неке песмом оглашавају ваздушни простор као своју територију, или љубавним покликом дозивају партнера, јер свака птичја песма носи неку поруку. А "мушјаци извесних врста жаба кретањем оглашавају своју расплодну територију, упозоравајући друге жапце на своје присуство".

Електробиолошким импулсима, који се из хелија емитују одређеним каналима (симболичним покретом, игром погледа са узајамним порукима, осмехом, убрзаним или дубоким дисањем, звучним трептајима, интонацијама гласа и ваздушним треперењем...), ствара се наелектрисање простора, као струјног поља и електродистрибутивне мреже. У

- 1) Иван Цанкар: Шољица кафе. Одабрани листови, "Ново поколење", Београд, 1949.
- 2) "Човек разликује неколико хиљада мириса, а пас неколико милиона. Његов слух је осам пута развијенији од човековог, мирис око сто пута. А ветрушка (врста сокола) осам пута боље види од човека", који се, ипак, својим антропошовинистичким схватањем увек и превише хвали - како је у сваком погледу далеко савршенији од свих живих бића, међу које спадају и високо инелигентни китови и делфини. Код мрава, пчела и других животиња има савреног реда и регулисаних односа. А каквог реда има међу људима? Животиње и биљке чисте природу и омогућавају свој и људски живот, а ми је загађујемо и угрожавамо свачији живот. Из зоолошке литературе дознајемо и о разним нежностима међу члановима породице животиња ("нежно дозирање женке" напр.). А много шта ми и не знамо о њиховој природи и законима живота.

"симфонији муња и громава" супротног електричног набоја, чудним светлуцањем шаљу се поруке електромагнетним таласима попут сунчаних зракова, па изазива треперење унутрашњих струна и често дирну најтананије људске емоције. А варницом пражњења - ухаћеном мембраном хелија и нервним завршцима, као тананом антенном и пријемником електричних импулса, или импулсним радаром, који хвата трептаје у простору, снопове сигналне светлости, где варнице стално севају као визуелно треперење - осетимо вибрацију душевне струје другог човека, који каткад сине од радости, а по који пут зајеца у гласу и доживи стрес или импулс кочења, јер су многи сигнали, као трептаји духа, тешко ухватљиви у непосредном значењу антенским системом, у који је укључена и тактилна антена (помоћу длака и коже, као чула сензибилитета, са безброј прималаца - скупљача импулса, размештених по површини коже). А све заједно (антене) чине фину структуру, као паучинасту мрежу, која представља неку врсту "сеизмографа за нашу душу" суптилно опажање најтананијих нијанси спољњег и унутарњег кретања, а и рађања муњевите мисли.

Смисао сигнала, као финесе, једва је доступан и екстрасензорној перцепцији и далеко стручнијем оку од нормалног, јер сигнали, иако у логичком односу, теку у милисекундима. А мозак стално напаја нервне завршетке (отпремне антене) покретачким импулсима који емитују подстицајно треперење, у смислу "Његошевих речи, које је упутио Симу Милутиновићу-Сарајлији: "Уз твоје гусле и моје су струне заиграле".

Са овим финесима, као комуникационим системом сигнала и психоаналитичким симболима (из подсвести) комуникацијом суштине, најуспешније баратају и налазе решења подсвесним конфликтима (својим ултрасензибилним рефлексом, као прецизном камером и префињеним сензацијама,¹ деца као "највећи научници на свету"² и напаћене особе које имају психолошких проблема. Они, присним односом, антенском комуникацијом и пламеном ума сложених електронских система свога очуваног мозга (од бирократског изопачавања, тј. од искључења електронике из нервног система) поистовећујући се са унутрашњим смислом, који је доступан само природи, друкчијим моделом осећања и мишљења, унутрашњим механизмом узајамног разумевања, на бази истанчане осетљивости (изоштреног дара запажања у садејству свих чула) и емоционалним сатреперавањем,³ тананим антенским уређајима који прецизно опажају подсвесна реаговања, прерушене сигнале, као симболе личних драма и најинтимнијих проблема зрачење скривених мисли и, дискретним порукама, више духовним оком, него чулима тајним облицима комуникације, "споразумевањем међу хелијама и психичким рефлексима, наслућују идентитет оног кога осматрају. Изводе закључак, на основу анализе елемената и фацијалног дејства, као синтезе мимичке функције чулних органа и зрачења невидљивим зрацима, или, пак, вид-

1) осетима

2) Због електронске сличности мозга са компјутером, "деца са лакоћом схватају логику рачунара", па се масовно и веома успешно баве програмирањем разних система у овој техничкој направи.

3) "преношење визуелно-звучних и електричних трептаја, ехо емоција другог човека"

љивим које ми не примећујемо, а можда и не разумемо, узајамног привлачења и примања радио-сигнала (радарским системом, као "читавом шумом разапетих антена", јер мозак, који издаје команде органима, има електронску структуру у својим функцијама). Следе логику ситуације, експостављају људску везу и врше унутарње понирање у суштину, на основу невидљивих нити које их везују и унутрашњих система којима се осећа зрачење других људи ("суперспецијализованим сензорима који хватају сигнале или електричне импулсе"), па тако комуницирају са подвешћу, као складиштем потиснутог материјала величанственом садржином људских бића скривеним особинама, које се, магнетном резонанцом, узајамно привлаче.

Интуитивном методом и појачаном осетљивошћу на импулсе, треба пронаћи пут до човекове душе, а онда се она, опуштањем подсвесне напетости, и сама открива, па отворена, почиње да зрачи изнутра, као говор душе. Давањем слободне понашања и искреним друговањем, у емоционалној средини и атмосфери поверења, руше се границе између приватне и јавне личности, па остварује духовно јединство.

У афективним односима и опуштеној атмосфери, дубље емоционалне присноће духовног прожимања (психичке активности помоћу импулсног радара, као пријемника електробиолошких и електропсихолошких импулса: садржаја игре погледа, блеска очију, ритма говора и мимике лица...), ђаци емотивно срastaју, слободно и спонтано отварају сва врата духа и тела (скривене путеве до подсвести), јер се стимулише емисија зрачења, па као кроз вентил за олакшање, комуникацијом душевних квалитета, искрено исказују неизрециве поруке. Тако постају јасне неке манифестације и душевне ране које су биле обавијене тајном.

Треба умети хватати живе варнице (величанствено светлуцање подсвесних импулса, и разноврсне пулсације¹ живота, па читати нејасну слику на треперавом екрану (уколико није извршено неко оштећење на преносној мрежи - одашиљачу: уништен механизам електромагнетног зрачења, заочени импулси и тако створене сметње на везама, прекинут трансферални однос, угашена функција емоционалног израза, па јединка остала без система за регулисање психолошке и социјалне комуникације). Тумачити снопове зрачења и танане сигнале, у средини електромагнетних таласа, који стално трепере.

А деца и хендикепирана лица (која имају личне проблеме), будући да се развијају и по неким другим (семиотичким - знаковним законима живота) префињеном осећајношћу и тајновитим начином споразумевања, имају истанчан систем осетљивих струна и прецизније опажање најсуптилнијих трептаја психичког живота, па великом осетљивошћу чулних органа и духовним магнетизмом, преко својих уређаја за пријем, отварају пут резонанци² и сагледавању суштине проблема (раскошних варијација душевне стварности).³ Они се лакше сналазе у пољу

1) "узимање енергије из животне средине и њено пражњење"

2) сатрептавање

3) Бранени се од бирократског изопачавања и блокирања унутрашњих сила, жртвујући део живота (у класном друштву) ове су јединке ипак очувале неке способности (опажања, креирања, хуманости...), чије димензије прелазе границе реалног, јер они "виде неке везе које не опажају нормални људи" и дубље схватају појаве стварности, пошто имају очуван радарски уређај и нит која их веже за тешко уочљиве појаве.

електромагнетног зрачења хелија, тако да само интуитивно свесни, психорецептором,¹ као електронским оком, нашавши се на заједничком таласу, уочавају и осете пре свих унутрашње трептаје тананих струна (нервних влаканаца) и дискретних сигнала нагонских тежњи, психичке вибрације, суптилне везе и суштину шифрованих порука. Јер, скривене појаве они осећају и назире извученим антенама, као мобилним системом и невидљивим трепљама, кожом као чулом осетљивости, испод чије су покожице смештена чулна телашца, па се тако распоређеним рецепторима,² емпатичним односом (префињеним облицима уживљавања у друге личности и туђе ситуације), финим инстинктима, сензитивним апаратом³ и емоционалним дијалогом - као осетљивим механизмом за откривање унутрашњих трептаја, који "не могу бити опажени директно и не може их видети обично око" - врши проницање у душу (прилазом са унутрашње стране, сноповима зракова, као упаљеним фаровима) где се "антена испитивача додирује са антенем испитаника" и, на основу механизма повезивања, на необјашњив начин, врши размену тананих електромагнетних зрачења (у простору) и порука, које су другим људима испод прага осета, суптилна интерпретација семиологије понашања ("танким нитима људске психе, којима нека створења одједном ућу у наш живот, надосјетилним оностраним компонентама, јер срце срцу поруку шаље, као што кобила - мајка осећа своје ждребе и обратно, својим шестим чулом"). "Људе гледам душом и продирем у њихову душу" (Вук Караџић). Нежношћу и добротом осећамо друге душе.

Пратећи импулсе и чувствене реакције људи, танана расположења и случајне искре, као аутентичне⁴ тренутке, афективне, ставове, понашање и резултате рада, емоционалне асоцијације (на основу дискретног "визуелноемоционалног акорда") такође доприносимо интуитивном разумевању и сагледавању истине о човеку.

Приближавање се врши по афективној вези и спонтаној сили унутрашњег привлачења које открива суштину, или преносом електричних импулса преко антене за пријем сигнала, светлећим искрама које би блеснуле у очима. А очи стално цакле и расипају зраке у малим таласним дужинама, по универзалној симболици или неким подсвесним реакцијама "тананог емоционалног одазивања", по непознатим законима срца, тајновитим путевима интимног живота и деловања афективних струја, ослушкивања призвука и вибрацијом суштинских односа који скривају законитости (у електромагнетном простору и треперећој атмосфери).

Компјутеризованим пријемником преносимо се у психичка стања. Слушамо шапат срца и сагледавамо лавиринте људске природе до њихове дубине. Дешифрујемо примљене сигнале безвучног треперења вибрација. Откривамо "везу између знака и означеног", жељу која се огледа

- 1) прималац, скупљач импулса
- 2) пријемници
- 3) чулним опажањем
- 4) законит, истинит, изворни, прави

у оку и улазимо у суштину нове уметности, "у орбите¹ људских судбина". Емоционалним тоновима свирамо на најсавршенијем инструменту који се зове човек. Али се "погрешно одсвирана нота осећа као ударац, као физички бол,² а сваки оштар поглед као пуцањ.

Поистовећивањем животне судбине, где се "трептајно стање једног потпуно слаже са трептајним стањем другога", долази до поверења и разумевања.

То су неухватљиви таласи, као животворни зраци, које, читавим низом импулса, емитују хелије. А значе танано психолошко кретање, бескрајно осетљив инструмент и нежно ткање треперавих струна, сложене уређаје и префињене облике уживљавања у туђа психичка стања, "осетљивост за проблеме и тешкоће других људи" - на линији "бежичног преноса енергије и сигнала" нашег знаменитог земљака Николе Тесле и улажења у душу других људи, помоћу отварања свих антена читаве групе људи и емитованих порука (сјаја очију и светлећих сигнала, положаја тела, интонације гласа, дисања, откуцаја срца, фацијалне комуникације и естетске реакције, трептајног кретања, емоционалног импулса и узајамног понашања...).

Тако је извесним лицима - која, семиолошким прилазом, доживљују сусрет са собом и разрешење емоционалних проблема - омогућена веза са подсвешћу, јер су стављени у запаљени простор, подигнута завеса и откривена огромна пространства, где сваки "баца свој зрак светлости у севајући предео", па скривени проблеми, као из пакла, осетивши атмосферу искренности и социјалне сигурности, "етику врелог срца" у разреду, преко свих канала, са пуно поверења, сами излазе на чистину, јер се "људи догађаји душе" (бурних унутрашњих осећања) складно утапају у истоврсну атмосферу свести и разреда, "електрични сигнали претварају у оптичке и обратно", па врше духовни преображај човека и средине. И тако се, "отварањем срца" до краја, стваралачком игром страсти и префињеним односима, у опуштеном стилу, "серијом шифрованих сигнала, као тајних мотива подсвести, извлаче на површину психолошка стања", па електронским оком омогућава прецизно запажање, суштинско повезивање и остварење снова сваког појединца. Зато песник³ и каже:

*"Узалуд учене ватре с висока чела,
слепац зна краћи пут до зоре".*

Човекова личност садржи у себи најсавршеније електронске уређаје, са мозгом као командним пунктом, из кога долазе енергетски импулси (наређења у органе нашега тела).

А из свега изложеног следи закључак: да не треба много тражити ново, шесто чуло, него више скривена својства већ постојећих. Проучавати пријемне и отпремне антене које омогућавају префињену осетљи-

1) путања

2) С.А. Рајнберг: Методика и техника научног рада, Медицинска књига, Београд, 1949, стр. 118.

3) Бранко Миљковић: Песме, "Просвета", Београд, 1965.

вост чулних органа који су нам познати, симболику покрета, психичке вибрације (унутрашње трептаје) и дискретне поруке које емитују људска бића. Откривајмо више оштрије начине опажања, нове димензије наших чула, које смо блокирали и изопачили технобирокупатским односима - електронску функцију нервног система, многе механизме мозга и психолошке законитости које не знамо, још неоткривене људске нагоне и њихово прецизно функционисање, азбуку живог света и сва савршенства која нам нуди природа, а за која су довољна чула којима се већ служимо. Чувајмо наше радарско око, којим се прецизно виде појаве из спољашње стварности. Боримо се против моралног загађивања средине, еколошке и генетичке кризе, против поремећаја нашег здравог разума, без кога сама чула нису довољна.

Семиотичким приступом васпитању и образовању, на основу семиолошког искуства о међусобним односима и понашању људи, стеченог у дугогодишњем семиолошком истраживању, даје се нова димензија педагошкој науци, врши револуција у комуникацији. Васпитање постаје уметност. А прекрасним лепотама и величанственим путевима - и најсавршенији позив у људском животу. Јер, семиолошки фактор, вишим облицима међусобног комуницирања, има несагледиви значај у формирању људске личности и друштва. То је "психичко деловање на околину, путем, до сада непознате енергије".

ПУШЕЊЕ. - Једна од најштетнијих навика и болесних страсти је пушење. Оно је дрога, форма идентификације са одраслима и начин друштвене афирмације, јер је угрожено ученичко "ја", њихов нагон важења и потврђивања. Отуда се они праве важни, па пуше из ината и пркоса. То је њихов протест. Старим системом васпитања ми свакодневно вређамо ученике, говорећи им: да су зелени, незрели и недорасли.

Пушењем, као психичким ослонцем, буди се осећање одраслости и тежња за зрелошћу, привидним самопоуздањем, слободом и независношћу. То је жеља да се скрене пажња на себе и супротстави забранама.

Пушење је ритуал, нека врста обреда (вађење, омекшавање, нуђење другима и паљење цигарете). Корисник шаље димне сигнале, јер је "дим симбол везе човека с Богом".

Према налазима стручњака (лекара-специјалиста): пушење је врста неурозе. Оно има токсично дејство, јер врши хронично нервно тровање никотином. Плућа пушача су црна као асфалт, јер дуван садржи катран, а плућа непушача су чиста бела цигерица.

Индекс пружа све у чему су ђаци угрожени. Он је најефикаснији лек против пушења и дроге.

АЛКОХОЛИЗАМ. - Употребом и алкохола врши се идентификација са одраслима. Њиме се буде духовни садржаји сопственог идентитета, успоставља социјална комуникација. "Пијење је признати знак мушкости".

Према учењу науке о здрављу, "злоупотреба алкохола (у прекомерним количинама) доводи до прогресивног оштећења менталног здрав-

ља. Алкохол морално успава, психички склоп декомпоује". "Пијанство је умишљено, самовољно изазивање лудила", каже Хипократ. - Зависност од алкохола један је од највећих људских порока.

Индекс-методом најуспешније се даје антиалкохолно васпитање.

НАРКОМАНИЈА. - Према учењу науке о здрављу, психичка и физичка зависност од дроге и њено конзумирање,¹ као самоубилачки чин, је социјално-медицински проблем. Али, "битку губимо у школи", која би требало да делује превентивно, да до употребе дрога не дође.

Међутим, класна формација школе, у којој се настава обавља у отуђеном облику (са ауторитарном идеологијом), нема ни најелементарнијих услова за надахнуто стваралаштво, изграђивање прогресивног модела мишљења и свестрани развој самосталне и слободне личности, што и представља најбоље превентивно средство у борби против употребе наркотика. Напротив, својим законитостима: монотонијом, од које ђаци оболевају, односом зависности и доминацијом наставника, "хетерономним² формирањем ученикове личности", њиховом позицијом педагошког објекта, пасивним и подређеним положајем у настави..., класична школа објективно усмерава на разне видове отуђења и зависности, међу које спадају авантуристички шунд-романи и наркоманске склоности.

Алијенирана школа (отуђења и умањивања ученичке личности и њихових права) је производ алијенираног друштва, а наркоманија је добрим делом производ поремећених односа у алијенираној (отуђеној) школи, као најквалификованијој и најодговорнијој установи за васпитање младих, мада, примарно, узрок наркоманије, национализма, технократизма и других антидемократских деформација, лежи у продукцијом односу, кога би и школа, као законом одобрену иновацију, могла да прихвати и отвори пут своме прогресивном развоју.³

У школи је досадно (уместо да буде весело), без правих садржаја који би заинтересовали младе, па ђаци, жељни живота и радости, романтичних снова и стваралачке маште, траже одушку у криминалним авантурама и халуциногеним дрогама, које се у почетку узимају из бунта и пркоса против ауторитета (који спутава самосталност и слободу), против мисаоне укалупљености и дехуманизације, нагомиланих и нерешених проблема, због напетости, конфликта и страха, душевног немира и унутрашње празнине, или неуспеха у школи, деперсонализованог облика рада у коме се губи психолошки идентитет (а "човек који је изгубио свој идентитет више не постоји"); због лоших породичних услова (распаднуте породице на пр.), или што им се не пружа прилика да покажу своје вредности, да остваре племените амбиције и што не виде никакву перспективу (у стихијном кретању свог живота), због социјалне несигурности, бекства од угњетачких односа и тежње да сачувају људско достојанство, због лажног морала, обезвређивања рада и стваралаштва,

1) трошити, потрошити

2) несамосталан, зависан

3) Нов тип индекса, као концепт самосталног рада ученика, Београд, 1991.

протеста против отуђења, из хумане тежње за вишим квалитетом живота, из унутрашње потребе за афирмацијом и трагачке жеље да заживе свет (херојским подвизима). Неки се бране од живота и стају на линију пропадања, јер немају воље да живе. Они сматрају да у конфликтном времену декомпонованог света влада закон распадања друштва, чију логику, они, као одани чланови и дисциплиновани припадници социјалне заједнице, треба само да следе. То је и "експериментисање у тражењу себе". А један од мотива код неког појединца, је узимање дрога из радозналости а потом из навике. Код другог - да скрене на себе пажњу и да се докаже. Повучене особе дрогом остварују разотуђење своје друштвености и превладавају стидљивост. Студенти узимају апаурин¹ пред испит због треме. Неко употребљава дрогу као антидепресивни лек (у психичким кризама лече своје трауме). Други, тровањем мозга, смањују своју психичку заоченост.² Појединац се, у кризи идентитета, вежује за негативне групе. "Жена пред пензијом, у једном предузећу, изјављује: Сви се сликају и појављују на телевизији (певачи, играчи, глумци и проналазачи), а ја се нигде не видим. Дође ми да нешто украдем, да би ме сликали и приказали на телевизији", као што се неко доказује лоповлуком, тучом, силовањем и разбојништвом.

"Јединство васпитног деловања све више се нарушава повећањем раскорака између прокламованог и стварног. - У школи се млади потпуније информишу у прокламованом, а у животу о стварном".

У недостатку широких простора за остваривање идеала, правих духовних задовољстава и радости у школи, тежећи за ослобођењем од притисака, инхибиције и стресова, за неком великом емоцијом и бољим садржајем живота, ђаци се одају телесним сензацијама и чулном уживању, халуцинаторним доживљајима и кошмарним сновима, као деструктивној забави опасној по живот, са жељом да се одају и сексуалним пустоловинама, да би остварили неку илузорну срећу, када праве нема.

У заосталој средини са конзервативном логиком, која спутава и погрешно усмерава, неко стиче утисак о промашеном животу. - "Класични медицински модел (и досадашњи образац васпитања и образовања - ПС.) не могу да реше проблем дрога".

Организовани бизнис, као међународно тржиште, у чији су стратешки план и трговину смрћу, увучене све земље света, тражи потрошаче, тако да поједине жртве упадају у чврсто повезан ланац испоруке дрога, као паукову мрежу, из које нема излаза. Јер, "у чврстој мрежи, тајним каналима, пристижу милијарде долара за дроге, а сваког месеца ова тужна армија попуњава се новим регрутима". Њима међународни криминал (организован у светским размерама), намешта клопку и дрогом - цигаретама с марихуаном и другим облицима тровања нервног система.

У класном друштву постоје разни "механизми кич-производње" (и кадрова и мишљења и осећања и понашања), међу које спада

1) средство за умирење

2) "Наркомани са лалобичним сметњама (страх од вербалне комуникације) под дејством дроге често постају говорљиви".

ауторитативно васпитање са инхибиторном методом предавања која одузима животни импулс и делује успављујуће као дрога.

Млад свет воли узбудљиве авантуре. Тај појам значи редак доживљај, у коју категорију спада: читање авантуристичких романа, узимање дрога, делинквенција (преступништво) и криминал... као својеврстан доживљај (пустоловина маште).

У формирању сензибилитета и ренесанси гледишта, индекс, са "шоу-програмом" и наставом која релаксира, делује као наркотично средство (само у обрнутом смеру). Стога је он добра замена за опојне дроге, методика борбе против наркоманије и најбоља превентива, јер садржи у себи педагошке контролисане и племените авантуре, богате емоционалне доживљаје и узбудљиву акцију, којом пустимо машти на вољу и ђачким враголијама.

Нов тип индекса - као идеолошко решење, ревија шарма и уметнички обликована школа ентузијазма и човечности, веома привлачна, јер, као идеолошка концепција, отвара широке видике и представља стваралачку афирмацију, реализовање свих индивидуалних могућности и нову идеологију младих, који игром и љубављу, космополитским осећањем и понашањем, спајају свет, насупротив досадашњој идеологији (ратова и мржње, насиља и смрти) - својом превентивном функцијом и програмом акције ослобађа младе од малолетничке делинквенције ("скитње, просјачења, бежања од куће и школе, беспосличења"), падања под власт наркотика и дрогираности без дроге. То је метода одвикавања од опојних средстава, најбоља превентива здравља, ресоцијализације наркомана, који су "у стању да учине највећи злочин, кад падну у кризу, траже фикс".

ХУМАНИЗАЦИЈА ОДНОСА МЕЂУ ПОЛОВИМА. - У систему човекових нагона, један од најјаче изражених је сексуални нагон. Он се не сме игнорисати, већ му се мора поклонити пуна пажња.

Али, сексуални одгој не треба форсирати, а још мање издвајати из целине свеукупног педагошког рада, тј. од осталих видова васпитања, јер полно васпитање није нешто одвојено, већ је интегрални део система свестраног одгоја, као његова нераздвојна компонента. Ако се правилно ради, оно ће само наћи своје место у доброј организацији образовне делатности, где је уткано и сексуално васпитање.

Само у ширем оквиру - социјалног преврата, а посебно моралне револуције треба тражити одговарајуће место и сексуалном преображају, тј. унапређењу односа међу половима.

Ђачке морамо научити да воле људе (гаје љубав према човеку). Васпитати их, да, стварањем еротичне атмосфере, у бездушном односу сексуалне инфериорности жене, "патријархалног мушког принципа и еротском samozаборау", партнерка, као нежни пол са традиционално покорном улогом, која "вековима живи у сенци мушкараца", не буде објект пожуде (телесног узбуђења) и сексуалне агресије (љубави на силу, као "недостојанствене борбе без удварања" неуравнотежених особа). Да,

противно хуманистичким принципима, поремећеним нагоном, психичком импотенцијом,¹ мушким шовинизмом, сексуално фрустрирани, са поседничком љубави, не угрожавамо психичку сигурност и слободу жене. Да, без имало сексуалне културе, "у друштву сазданом по мушком рабошу", споља наметнутом еротском мотивацијом, сексуалним експлоатисањем и бруталношћу не повређујемо партнерку, остављамо трауматску успомену и скрнавимо светињу љубави. Да, трауматским инхибицијама, не изазивамо код жене психосексуалну патологију - заоченост и дисфункцију (полну неосетљивост, равнодушност и хладноћу), на њену племениту и сложену улогу - релаксиране полне игре, као романтику, врсту уметности и ритуал љубави, сводимо на вулгарну еротику, понижавајући и дубоко увредљив генитални отпор или уттиво одбијање.

Код животиња постоји ритуални обред и романтична игра удварања.³ "Јез се врти око женке, а она се врти око себе док јој се не заврти мозак".

Овај еротизовани плес удварања и љубавна игра јасно говори да код животиња има романтике у љубави, удварачког заноса и сексуалног шарма. Паун се шепури (шари перје) пред женком. "Ноћне чапде (у време парења) удварају се веома пристојно и озбиљно, клањају се једна другој". Голубови се љубе, пошто мужјак неколико пута оптрчи око голубице, да се из ритуала освајања (удварачке игре, тј. љубавног плеса) и разних нежности међу партнерима може закључити - да код животиња вишег реда женка није сексуални објект за уживање и да се мужјак, ритуалном игром, брине да њен понос не буде повређен. А ми, као представници јачег пола (делије), користећи мушку надмоћност и престиж, класним нагоном за поседовањем, претварамо жену у еротски објект и своје власништво, вршимо напад на сексуални интегритет (чулност, осећање љубави, морал, достојанство, понос и друге компоненте интегралне сексуалности). Терамо жену, да она игра! А у сексуалној свирепости, анималним понудама и грубом еротизму обешчашћујемо љубав.

Индекс, са "шоу-програмом", као оквиром хумане сексуалности уз емоционално учествовање, доприноси развијању сексуалне свести - пажње и поштовања, естетске димензије сексуалности, слободе и равноправности међу половима, па тиме остварујемо прави циљ полног васпитања (сексуалну еманципацију и слободно испољавање своје оплемењене сексуалности, узајамно разумевање, пожртвовање и сексуалну етику, развој свестране полности и хетеросексуалне осећајности, а не само анатомску и физиолошку компоненту полног живота, као да им дајемо генитално васпитање).

У класичном систему одгојно-образовног рада, главна садржина сексуалног васпитања била је: давање упутства о менструацији и нежељеној трудноћи, побачају и контрацепцији, венеричним болестима и опасностима које прете.

1) психичка полна немоћ (губљење полног самопоуздања)

2) низак, простачки

3) видети слику на страни 214.

Мишљења смо да ово доприноси буђењу страха и гађењу од сексуалног односа, што представља дехуманизацију. А из тога се види и да класна наука нема каузални и превентивни, већ симптоматски карактер (отклањања последица).

Свим набројаним обавештењима, која углавном спадају у телесну хигијену полног живота, наглашава се претежно физичка страна сексуалног одгоја и проблем сагледава више с гинеколошког него са педагошког становишта и мисао усмерава на гениталну сексуалност и телесну љубав па је тако и на овом подручју, прокламовањем слободе тела, угушена духовна револуција, а на њено место истакнута физичка - "Речитошћу, тј. вербално, деца су била обавештена (сексуално), а не и васпитана".

Ментално сексуално васпитање (духовна хигијена полног нагона) и социјализација полне личности, у оквиру општег одгоја, а посебно физичког и здравственог васпитања, требало би да почне, не од завршног, већ од елементарног облика сексуалног васпитања, који говори о скривеним лепотама односа међу половима, оплемењавању људске личности и растерећењу путем искрених излива радости, при чему се "чулност повлачи у други план", тако да еротска интимност и чулна маштања уступају место маштовитој игри духа.

У традиционалном поретку наставе уопште, полази се од завршних облика васпитног деловања, а заобилазе најелементарнији почетни видови, који би ученицима помогли да се лакше снађу у питањима која им нису јасна (на пр. у приближавању супротном полу, јер многи желе да приђу, али, у страху од неуспеха, чине то на крут, неспретан и некултуран начин).

Ми волимо једнострано, егоистички а не на прави начин, узајамно, тако да се љубав своди на себичност. Сваком врстом васпитања, у процесу наставе, треба неговати коректно поимање односа према женском полу.

Нисмо присталице против полних предрасуда, "инхибираног сазревања" и сексуалног спречавања, у смислу назадног схватања средњевековне цркве: да је полни однос грех. Али се у забораву, "васпитани у својој мушкој супериорности", никако не сме ићи даље од приласка женском полу шармантном дрскошћу, неравноправним односом на пр. сексуалним поседништвом и сл. Школа је дужна да развије правилан етички однос према другом полу.

У комичној настави, где се ученици, у шали и смеху, радости и весељу, истрче и у дворишту испраћакају до миле воље, а на часу, у ведрој атмосфери, добро издувају и растереге подсвесних притисака, доживљују сексуалну катарзу (растерећење од напетости и еротичних немира, пражњењем сексуалног импулса, тј. "давањем одушке страстима") - кроз активно суделовање у сопственом позоришту, па међуигром и слободним понашањем, рекреативним, тј. забавним одмором у самоме процесу рада, отклањају узроке сексуалних неуроza.

Страсним учешћем у живој динамици разреда и духовној љубави, која се, у незрелом добу, доживљује романтично, задовољавају се и друге емотивне потребе - игром, као методом опуштања и десексуализованих жеља.

С погледом на сексуални интегритет (безброј манифестација сексуалности, тј. на разне видове доживљавања своје полности) и сублимицију,¹ у атрактивној атмосфери разреда, полно задовољство, у млађем добу, ученици доживљују психички. Полну тензију они празне сексуалном катарзом (путем емоција - забавом и весељем, маштовитом игром и хумором), дакле, асексуалним доживљајима и нечулним пријатељством, пошто је игра, као и песма, средство удварања, а енергија - једна и јединствена, која се, што је већ речено, испољава у свему.

1) "процес претварања сексуалне енергије у интелектуалну, уметничку, моралну..."

"Смех је вид оргастичног¹ задовољства које дивно празни нагомилану напетост", што значи да смех, као игра и песма, спада у сексуалне облике, где се играчи и смејачи добро истресу (на самом часу - у оквиру свих наставних предмета), испразне своје "акумулаторе", нагомилану унутрашњу напетост и доживе катарзу - очишћење душе и тела (хормонску равнотежу, смиреност, осећање олакшања). Јер, "песма је део ритуала парења. Пољубац и шамар су исти еротски мотиви".

У старој школи постоји извесна "блокираност оргастичког рефлекса у свим ћелијама организма, тако да тело не пулсира² лако ни у појединим деловима, ни као целина; нема природни, здрави ритам". Личности ћака су више или мање укочене, јер је "у пулсирању дошло до неког застоја блокаде; енергија не струји слободно. Пулсирање је одлика свих живих ћелија, основна биолошка функција и закон космоса. А осећања су израз тог кретања енергије".

Познато је да су игра и хумор вентили за осећања. Како игри и хумору, у старој ауторитативној школи, монокомичког облика хумора и диригованог смеха, није дата демократска слобода, емоције су заковане, а самим тим и пулсирање као витална функција организма.

У атмосфери духовне слободе у разреду, према сексуалним импулсима - који се, пролазећи кроз нову структуру разреда и друкчије наелектрисане личности, трансформишу (мењају и добијају разне форме) - деца не реагују полним узбуђењем, већ каналишу емоционалну напетост и своју нагомилану сексуалну енергију дозвољеним путевима пражњења, јер еротска фантазија и сексуалне тежње, у оваквом миљеу, умирујућим играма, добијају нов квалитет (стваралачке катарзе).

Тако пламени сексуални импулси и телесна љубав добијају племенитији карактер, а ћаци се оспособљавају и да опуштено приступају љубавној игри, ослобођењу инхибиране сексуалности и фрустрираних односа у тој сфери психофизичког живота, па, у изграђивању своје полне личности, уче се и сексуалној одговорности.

На овај начин деца иду у сусрет складнијим браковима и припремају се за праву, искрену љубав, као приврженост и припадање међу супружницима, а и према људима уопште, јер љубав је творачки чинилац, ослободилачка сила, брига и старање за другу особу, најтананије треперење и најискренија веза међу људима. Усмерена ка врлини, она је покретач живота и мењања света.

На крају желим да кажем један закључак мога дугогодишњег размишљања о кретању електричних импулса и животних сокова у телу, који гласи: свако пражњење мозга и свих органа (кроз игру, радост, романтични доживљај наставе, ослобођени рад, хумор, смејање; "падање у транс и хистерију одушевљења" при рок'н рол музици, оговарање, гнев, плач и друга афективна стања која се отварају као вентили) истовремено се једним делом, манифестује и оргазмичким ослобађањем, као излив

1) "оргастичан - бујан, жесток, неодољив, сполно заносан"

2) "узимање енергије из животне средине и њено пражњење" (пулсирајуће кретање енергије - електричне пулсације).

страсти сексуалног нагона у нашем организму и креативном простору у коме значимо и овом врстом енергије.

ЕМОЦИОНАЛНО ВАСПИТАЊЕ. - Најважнија компонента свестраног развоја ученикове личности је емоционално васпитање, пошто су емоције основна функција психичког живота и један од главних канала комуницирања међу људима. Оне су, као битан структурални елемент и мотивациони фактор, уткане у све друге компоненте одгоја. Емоције су главна особина и кичма духовне личности човека. То је "сила која покреће људе".

Патриотско васпитање базира на осећању љубави према својој домовини и своме народу, према хуманистичким вредностима демократског система. - Код наших радника привремено запослених у иностранству, који негују традиције свог народа, постоји осећање заједничтва и емотивна спона са домовином. Јер, поставља се питање: чиме ће да воле своју земљу, људе у њој и рад којим се баве, као и остале вредности, а пре свега демократски поредак, ако им нису развијена осећања.

Етичко васпитање заснива се на развијању моралног сензибилитета (осећању дужности, осећању правде и правичности, осећању самоодговорности и осећању људског достојанства...). Помоћу емоција, најуспешније се формирају етички ставови и морални лик човека, развијају хумана осећања, оплемењује људска природа и уграђују етички принципи у темеље ученикове личности.

Људе треба друкчије васпитавати, да би били поштени. Данас се тражи присан однос, весео дух и богатији културни (естетско-рекреативни) садржај наставе, да би се индиректно, помоћу уметности, која је прожета хуманизмом, деловало и на стабилизацију морала - сузбијању утилитарне етике и других продуката старог (експлоататорског) продукционог односа: неодговорности, повреде човечности, нехуманог поступања са људима, апологетске моралне свести, малограђанске етичке пасивизације, групно-својинског понашања (монопола уских кругова) и присвајања материјалних добара мимо резултата рада... - помоћу новог продукционог односа, као најубојитијег оружја, мобилизатора и произвођача позитивних вредности, који људима даје позицију моралног субјекта и развија у њима хуманистичку димензију као нов квалитет. Он врши афирмисање људског рада, етички преображај друштва и остварује тријумф човечности. - "Етика је естетика будућности". Зато се и каже да постоји "естетска основа моралног васпитања".

Умно васпитање засновано је на интелектуалном осећању љубави за сазнањем.

Естетско - на естетичким осећањима, изоштравању естетског опажања и развијању смисла за лепо, способности за естетски однос према околини, на естетском размишљању и уметничкој пракси.

Радно васпитање - на љубави према послу, осећању задовољства у раду (као суштини ослобођене људске делатности).

И научни развој базира на осећању истине, тј. љубави према науци.

Затим имамо: драмско осећање хумора, осећање радости и среће, музичко осећање, литерарно (поетско) осећање, ликовно осећање, осећање хуманости, социјално осећање (другарства и дружељубља, солидарности и пријатељства, алтруистичко осећање¹ осећање прихваћености, осећање припадности друштву, осећање заједништва), осећање личне вредности, ведро осећање... Или: осећање отуђености, осећање ниже вредности, осећање туге и жалости, осећање мржње, осећање неодговорности... Постоји, дакле, широк спектар осећања.

Емоционалност је основно ткиво, основа и потка, суштина људске личности. У емотивним односима садржани су прави, људски односи. Емоционални фактор је један од најважнијих у животу човека. Осећајне везе су круна савремених поступака у настави и читаве лепезе међусобних односа у разреду и друштву. Зато емоционалност треба да буде основни правац васпитања и развоја ученичке личности.

Осећања напајају енергијом све органе у нашем организму, или им одузимају енергију (ако су депресивне). Осећања су покретачка снага воље и способности човека, јер дају импулс његовим акцијама. Позитивна чувства су сунчани зраци који озарују и загревају мисао и читаву личност, јер се на свест не може успешно деловати без емотивног доживљавања и претходног загревања (под дејством топлих осећања).

Од осећајне климе и афективног става, тј. емотивног усвајања или одбијања, као компоненте мисаоног одлучивања, зависи исход разних преговора и доношење одлука, које су, дакле, и осећајно интониране.

Пошто код људи врло често афективни интерес избија у први план, они се најпре емотивно опредељују према расположењу и личним афинитетима. Пре свега се постављају осећајни захтеви и заузима емотивни став, врши емоционално прихватање, учвршћују осећајне везе. А то значи да емоционална оцена претходи интелектуалној, моралној, политичкој... и служи им као претходница и полазна основа. Размена емоција и љубазности је "први корак успостављања везе" међу људима, јер су осећања универзална порука, заједнички језик свих народа света. И на крају - следи став ума, после чувственог опредељења и шармантног разговора (присног емоционалног контакта, тј. међуљудске блискости).

Позитивне емоције утичу на међусобно разумевање и јачање поверења међу народима, јер се пријатељство заснива на узајамним симпатијама. Емоције нас повезују са светом. Зато је емотивна сигурност саставни део идејно-васпитне функције школе.

За емотивно неразвијена човека, или јединку са емотивним сметњама живот постаје глувонема средина и пакао.

Многи од ученика, жељни емотивне топлине, у хладним односима у разреду, обраћају се наставнику пригушеним тоном, певушећи своју тужну песму:

1) љубав према ближњима, несебичност

*"Само кап веселја тражим,
само мало, мало смеха,
ведри поглед ока твог..."*

Али у склеротичној традицији образовног рада, контузованој стварности, нерезонантном¹ и дисонантном² треперењу система у разреду, наставник је одузет. Зато он не види и не чује те сигнале, као подсвесне импулсе и севање искри, које се крећу изнад нивоа његовог опажања, па самим тим и ван видног поља и духовног простора. Он не ослушкује поруке можданих ћелија, као да се крећу у пределима ултразвука, па зато не схвата ни емоцију ћака, изражену симболима и произашлу из "тајних покрета душе". Он је, дакле, естетски неосетљив према електричним импулсима, као финим вибрацијама, које у сноповима, са свих страна, стижу, јер у себи нема очуване електронске уређаје - пријемну антену, минијатурну радио станицу за откривање такве врсте зрачења, пошто је она, у поремећеном преламању светлости нефотогеничне оптичке средине разреда, искључена. Његова камера подрхтава, слике се њишу и постају нејасне, што све омета слање сигнала, изазива поремећај логике, због оштећења антенског система. Поред тога, он не представља сабирно, већ расипно сочиво, али не ни глобалне светлости, већ само појединачне, јер ту постоје сметње, не само на доводима, већ и на предајницима. Стога он, у старом систему погрешног преламања светлости и гласа, врши негативно зрачење, уништава емоције и слободу маште.

Емоције су битан субјективни фактор доброг расположења, дугог века и пријатељских односа међу људима. - "Био сам ружан, мален, роавог лица... Ади, доживео сам дубоку старост, јер сам сачувао радост живота. То је моја порука и вама (Хајдн). Занос нашег срца чини нас младим и у старим годинама" (Гете).

Емотивне везе су психолошка основа другарства и пријатељства, правилног постављања у својој средини, духовне лепоте и среће у животу. Стварањем емоционалних ситуација, ми стварамо, у правом смислу речи, васпитне ситуације, јер без емотивног утицаја нема ни васпитања, нема мотивације за учење, нема стваралаштва.

Изградити емотивност значи изоштрили рефлекс и развити осетљивост за проблеме и збивања око себе, окренути васпитаника социјалној заједници и повезати га осећањима са њом, учинити га друштвеним, помоћи му да оствари унутрашње емоционално јединство и моралну сагласност, да се интегрише у својој средини и да оствари духовну стабилност.

Од осећања у знатној мери зависи рад вегетативног нервног система (који управља функцијама многобројних органа), механизам регулисања крвног притиска, безбројне функције јетре, рад срца, бубрега, трбушних органа итд.

С погледом да је "човек састављен од финог ткања које се лако кида", од емоционалних стресова и конфликта, дакле, од емоционалне нес-

1) незвучац
2) нескладан

табилности и депресије, тј. од слабо заступљене емоционалне хигијене - што у крајњој линији значи од асиметричне структуре молекула и електричне нестабилности појединих органа, изазване менталним стресовима - у великој мери зависи оштећење телесних функција и појава чира у стомаку, фатална аритмија (растројство срчаног ритма), инфаркт срца и мозга, дијабетес, рак... јер у "ватромету моралних осуда" (на некој конференцији), срце попусти. Наши органи нису само произвођачи импулса, већ и њихови примаоци, па разорна осећања, такође, врше снажан утицај на све процесе у организму. Емоције делују директно на функције органа и индиректно (заменујући подсвесне емоционалне трауме и конфликте - телесним обољењима), која су, у ствари, нека врста пражњења електричног напона (емоционалне тензије) кроз куршлусе, на који се начин врши измена наелектрисања и наша нехомогена личност, соматским¹ оштећењима, ослобађа потиснутих психолошких конфликта. А емоционалне трауме нису редак случај у класичном систему васпитања, иако песма каже:

*"Аој лане, мој драгане,
не ломи ми срцу гране".*

Емотивним импулсом човека треба наелектрисати - укључити га у струју, јер то буди и усмерава енергију, мења распоред атома, изазива промењено хемијско деловање у организму, емитује наелектрисане честиче у простор.

"Присуство неког лица изводи нас из стања мировања, мења распоред емоција". А то значи да стављање у положај озрачења (електричног нападања и узајамног треперења) утиче на облике и правце кретања наших мисли, осећања и понашања, јер човек је извор електромагнетног зрачења (невидљивим зрацима) који, искром у оку ("игра око од радости"), одашиље читаве снопове унутарње светлости свога бића. Зато песма и каже: "Поглед ће ти рећи шта ми срце скрива. Или: Чувај се ватре мога срца. Два ока ватрена. Када ме погледа, ухвати ме струја".

Радост дружења и осећање среће производи антибактерије, које се боре против свих болести. Помаже бржу размену материја, излучивање инертних твари и токсичног материјала (отпадних продуката метаболизма). Изазива хемијске промене и престојавање функција у организму. Доприноси спречавању стварања токсичних једињења, најповољнијем распореду и грађи молекула са фармаколошким особинама, који омогућавају хармонично функционисање свих органа. Покреће на рад жлезде са унутрашњим лучењем, електрофизиологију, имунолошке процесе. Доводи до повећања телесне и духовне виталности, функционалне равнотеже, синтезе личности и осећања снаге. Постаје нека врста опште терапије и "универзални антибиотик", који одстрањује таблетоманију и токсикоманију (ради смиривања). Активира виталне системе и стварање доживотног имунитета у телу и души (јачањем психо и био-енергетских токова, воље за животом и љубави према човеку).

1) телесни

Велика дела генијалних људи (отварања историјских перспектива и нових путева човечанства) стварана су највећим делом, у полетном заносу, револуционарним еланом, осећањима и страшћу.

Стога је потребан радикалан заокрет на свим линијама, па и у погледу метода наставе, међу које спада игра - динамична и узбудљива, племенита и весела, позоришна и стваралачка, рекреативна игра, игра маште и разума, уметничка игра живота, откривања нових светова људског духа, једном речју - велика игра столећа, као битан садржај епохе и програм револуције. А то се остварује забавно-хумористичком наставом, за коју је омладина животно заинтересована и која једино може да је понесе у нове иницијативе и прогресивне акције.

У таквом раду промењено је и схватање о одржавању реда. Дисциплиновати ђаке, у старом смислу речи, значи заплашити их и укочити њихову енергију, паралисати искричаву духовитост, инхибирати, повући их у себе и отуђити од друштва.

У комичној настави ученици се ослобађају робовања крутој дисциплини и калупима. Уместо присилног реда, уводи се спонтан, демократски ред, што представља нов модел понашања и савремену филозофију живота, неку врсту уметничке дисциплине. Ту се за несташлуке и недисциплину врши кажњавање хумором и доживљују дивни тренуци радости. Сценском адаптацијом градива (у драмској структури наставног рада), у царству снова и чаробне игре, одвија се процес веселог стицања знања, у чему се и састоји суштина дисциплине и савременог васпитања. А у таквом систему, где влада играчка дисциплина, прозвани ђак се мора у реку смеха утопити, ако не жели да доживи бродолом.

Емоционална подршка породице, школе и друштва, емоционална наклоност средине даје човеку вољу за рад и концентрацију, па он сија од радости, јер је емоција ослонац човекове чврстине. То је оно што нас носи. У ствари, емоционална енергија је у нама, само је, импулсима и позитивним емотивним ставом друштва, треба активирати.

Опуштање и слободно изражавање осећања је ефикасан начин за деблокирање спутаних емоција, растерећење од тензије и душевеног бола. Зато треба дати емоционалну слободу и дозволити ученицима љутњу, праскање и испаде у школи, "дати маха њиховом темпераменту", којим празне емоције и откривају своје нарави, карактерне особине, рђаве навике, разне недостатке личности, да не би долазило до неконтролисаних емоционалних криза и да би се могло васпитно утицати на њих, јер "човекову ђуд нећеш никад добро упознати, ако га не раздражиш".

Ученике треба наградити и кад знају и кад не знају градиво, и кад су дисциплиновани и када то нису, јер се оптимистичким разговором и везивањем дражи са пријатним доживљајима стварају позитивни условни рефлекс. Зато све активности ученика треба везивати за успех, јер се тако најбоље развија позитиван емоционални став према учењу и школи. Прављење грешака не треба сматрати незнањем, већ као спонтан креативни акт, јер оне имају "функцију решења задатка", врше суочавање са истином и дешифрирају људска понашања, откривају психолошке

садржаје, најдубља значења ученикове личности, постојање неког комплекса, који, кроз лапсус,¹ или неку другу искру, избија на површину. - Спонтана и надахнута карикатура (у понашању, говору, односима и раду) данас има епохалан значај. То је нова и величанствена форма уметничког стваралаштва, исмевања људских слабости, не само субјективних, већ и грешака система, отклањања патолошких стања и духовног преображаја друштва.

Запостављањем емоционалног васпитања врши се десензибилизација омладине, због чега она може постати неосетљива и незаинтересована за моралне вредности демократије, а и оспоравати их. Придобивање омладине за остварење демократских циљева тесно је везано са емотивном еманципацијом.

Бити неемотиван значи отуђен од социјалне заједнице, неприлагођен и недруштвен, неосетљив и равнодушан, неприступачан и асоцијалан, што вређа околину. Зато су многи због емотивне нединамичности и одсуства духовног магнетизма били несрећни у животу, јер су емоције најфиније средство комуницирања међу људима. Однос симпатије је пут ка људском срцу.

Емотивна неприлагођеност и дистанцираност, затвореност и суморна озбиљност без топлих осећања, емоционално хлађење и неусклађеност емоционалних односа, емоционална неспособност повучених особа, а поготово депресивно расположење, није услов за интегрисаност јединке у друштво.

Одсуством емоција формирају се бездушни људи, који немају ни осећање савести. А то значи, безобзирни и безосећајни, неодговорни типови савременог човека, који је неспособан за изградњу демократије, суштинске обавезе и људске односе. Зато је потребно развијање емоционалних особина и способности, без којих нема живота.

Живећи и радећи под сталним притиском инхибиторног и агресивног система догматске наставе, долази до емотивних потреса, а временом и до емоционалних поремећаја (страха, фрустрације, инхибиције, депресије...). А емоционалне девијације доводе до социјалне неприлагођености и вољне нестабилности.

У конзервативном систему ауторитарне, грађанске педагогије и безличном облику рада, где владају односи између ствари, а не односи између људи, врши се обезличење, јер се ученици претварају у постварене јединке, пасивне објекте нашег манипулисања. Ствара се млижавост духа, гашење сензибилитета за интелектуално и етичко опажање па се изграђују тупе, неосетљиве, ментално заостале јединке, које губе људске особине и моралне критеријуме, наводе на нехумано понашање и претварају у изопачена бића, сићушне људске индивидуе, "карикатуре њихове сопствене суштине".

Стицање знања (гносеолошки однос) само је један од колосека васпитно-образовног рада. Вредност наставе највише се цени по емоци-

1) омашка

оналном дејству на ученике, њиховој емотивној везаности и осећајној ангажованости у настави, јер је емотивни утицај на њаке суштина васпитања. А права активност ученика је покретање читаве њихове личности (мисаоне, осећајне, вољне). Неуспелој настави ђаци, осећањем протеста, пре свега, дају емотивни отпор. Стога је емоционално васпитање, насупрот интелектуалистички усмереној школи, приоритетан¹ правац развоја ученикове личности.

Емоционална стабилност је основни услов здравља и успеха у раду и животу, а пре свега, емоционалног здравља. Стога је васпитање осећања, живахног темперамента и начина афективног реаговања на спољне утицаје без нервозе, уравнотеженог понашања и правилног односа према околини, уз љубазан смешак, од прворазредног значаја за нормално пулсирање живота и срећу сваког појединца.

Стваралачке способности и радне навике, хуманистичка оријентисаност и љубав према човеку, поштење и међусобно разумевање, културно понашање, другарство, богатство духа, а посебно ведрог духа и смисла за шалу, уравнотеженост и душевно здравље далеко је важније од бирократског знања (прожетог опортунизмом, бескичмењаштвом, неогдговорношћу и непоштењем сваке врсте), какво се оно објективно и даје у отуђеној, антидемократској организацији васпитања; важније од гомилања чињеница (дидактичког материјализма - хипертрофије образовне компоненте), који, по законитостима класне педагошке формације (свеукупности васпитно-образовних односа), тј. јединства система, повлачи за собом и етички материјализам, према коме "једино за материјалним добрима треба тежити (циљ живота је чулно уживање)".²

Школска знања се брзо заборављају. Она застаревају. А многа су и нетачна. Људско памћење је често неуслужно. Зато треба више ценити уложени труд и радне навике, иако њак не зна детаље градива. Најдрагоценије градиво је сам ученик. Њега треба обрађивати и друкчије формирати. Наградити његове преокупације, опредељења, модел мишљења и ставове, критеријуме, циљеве, љубав према раду и стил рада, емоције ведрине, дружељубивост и учеников карактер, етичке принципе за које се залаже; способност да се снађе у свим врстама посла, савлађивању тешкоћа и многе друге исходе у настави, осим знања. Треба формирати правилан поглед на свет и оспособити га да се служи знањем, а не инсистирати много на запамћивању истог.

Рационализација духовне енергије налаже да се памте законитости, а не само чињенице и да њак уме мислити, откривати унутрашњи смисао чињеница, принципијелно их идентификовати и комбиновати у нове целине, више синтезе и стављати у савим друге односе. Да се зна понашати, чувати своје и туђе здравље, а не да загађује средину, јер је здраво потомство темељ друштва. Да има позитиван однос према раду и природи, према демократској идеологији - да воли човека, да је прогресиван и поштен, да учествује у моралној револуцији и бори се за

1) првенствени, који има право првенства

2) Милан Вујаклија: Лексикон страних речи и израза, "Просвета", Београд, 1980.

правду и једнакост међу људима, за јединство света, да је хуман, емоционално богат и комуникативан, да се зна играти и дружити, да зрачи оптимизмом и, као ентузијаста и хармонична, сабрана особа, тј. стабилна личност (психички уравнотежена); да буде извежбан у хомору и духовитости... Јер, сазнајна димензија васпитно-образовног процеса у школи, као позорници најразноврснијег збивања, је само једна, а има их безброј: васпитна, емоционална, морална, естетска забавна, здравствена итд. - "Култура је оно што остаје кад се све заборави".

Данас је, дакле, потребан нов човек, интегрална (свестрано) развијена друштвена личност, револуционарног морала и одговорности, полетан и темпераментан са емотивним квалитетима, читавом скалом позитивних осећања; весело и шармантно биће, које је носилац нових програма и акција, историјске визије лепше будућности. А бирократско знање осиромашује и искривљује његов лик, морално га квари. Инхибиторни систем наставе кочи активности, енергију, емоције, вољу и све способности.

Према томе, није најважнија образовна страна наставе и ученичко знање, већ социјални развој и афективно васпитање, тј. пажљиво и фино деловање на осећања, која су темељ и стуб човекове личности и која имају покретачке потенције. "За шизофренију су карактеристичне утрнуте емоције, недостатак осећајне тоpline, неодговарајуће понашање и повлачење из друштва"...

Репресивним¹ васпитањем, стара школа - са остацима религиозног, средњовековног схватања и патријархалне традиције (гушења и забране емоционалног испољавања, када је "отац крио своја осећања од деце и супруге, а жена, као лична својина мужа, није смела да се насмеје без његове дозволе и када је радост и смејање било привилегија богатих, а црква оштро осуђивала весеље") - такође је игнорисала осећајни живот ученика и, у систему емоционалне ускраћености, гушила спонтаност и забрањивала смејање, па уништавала афективну енергију, а емоционалним стресовима производила нервно напете, психички оптерећене и емотивно блокиране, отупеле и заплашене јединке. - Борба за слободу смеха и формирање ментално стабилних јединки један је од основних задатака васпитања и духовног преображаја света.

Емоционална револуција (стварање слободних емоционалних услова живота и рада човека и емотивна усмереност ђачких маса, по свим школама света, у правцу љубави и слоге, осећајне повезаности међу људима и трајног мира међу народима), тј. емотивно деловање на околину, које је пресудно и за судбину човечанства, јер губитком сензибилитета човека, као и "масовном епидемијом страха" (у времену рата и тоталитарним режимима), угрожава се опстанак друштва.

Демократска емоционалност, естетска слобода и маштовитост су ново наоружање света. То је "оковани див кога треба ослободити" (револуцијом сензибилитета - ослобођења од емоционалних блокада). Вештина утицања на расположење становништва је уметност. Слободан, незадрживи смех, који делује као емоционална снага, разоружава људе.

1) спречавање, угушивање, сузбијање

У фронталном раду равнодушних односа, из којих произлази и емоционална равнодушност (незаинтересованост) за учење и постизање успеха, дакле, у бирократско-хијерархијском систему принудног осећања и мишљења, "једносмерне психолошке струје", малограђанског затупљивања, дискриминације и потцењивачког става, агресивно-хегемонистичких метода, које укидају емоционалну слободу, па, немотивисаним, цинично-веселим тоном и лажним осмехом, мисаоним и емоционалним поклапањем ученика (оштрих прекида у ритмовима осећања), врше духовно спутавање, неравномерну расподелу афективне енергије и злоупотребу људских осећања.

Такве методе буде апатична расположења и стварају психолошку климу затегнутости, емоције страха, искривљено и лењо смејање на силу. А у диригованом процесу нетолеранције ученичког сензибилитета и емоционалне искључивости, агресивних и егоцентричних, шовинистичких осећања, која, хијерархијском надређеношћу и "шаблонским начином узбуђивања прождиру емоције и слободу изражавања", нарочито аутономију осећања, заводећи емоционални апсолутизам, вајкадашње, класно срачунато, манипулисање и тиранију осећања - "садистичко поигравање емоцијама, њихово потискивање у несвесно и стварање комплекса", што све има идеолошку позадину, јер се слабљењем емоција, кавгацијском полемиком и декомпоновањем осећања, тј. убијањем расположења јавља учмалост духа, мења емотивна конституција, снижава ментални ниво и тонус живота, изазива дефектност, масе држе у апатичном стању и покорности, ствара средњевековни амбијенат, основа за свестрано отуђење и кржљање човекове личности.

У класној школи није активирана емоционалност, која надахњује хуманизмом, већ су спутавана осећања, сламан дух предузимљивости и гшени импулси живота, игнорисан унутрашњи садржај образовне групе, као емотивно структуриране целине и ученици одвраћани од животне радости. Прекидане су осећајне везе, ученици стављани у емоционалну изолацију и уништавано електромагнетно зрачење, да не би дошло до емоционалног повезивања, као психолошке основе људске солидарности и социјалне интеграције, до прожимања истим тежњама и колективним идеалима, до заједничке и борбене свести, духовног јединства, као једног од услова за победу демократије, до буђења енергија и револуционарног повезивања људских понашања, до нове организације друштва засноване на другарству и увећане снаге народа, до моралног полета и надмоћности, до разоружавања противника и његовог потискивања у дефанзиван положај - демократски интонираном шалом, смехом и победничким заносом, као савремено оружаном силом.

У вишефронталном систему, као покретачким условима и вишедимензионалним менталним токовима, спонтано се емитују афективне струје из разних извора и праваца, па, на бази интегралне мотивисаности и демократског импулса, буди топло интересовање за учење и ствара дивна афективна атмосфера као распевани доживљај у разреду.

Сценским представама, настава (озарена хумором) успоставља равнотежу личности и групе, који се, као магнетном силом, узајамно привлаче и умножавају њихове снаге.

Сунце је највећи извор енергије. Али ни људско сунце не заостаје много за небеском звездом, бар у погледу напајања психичком енергијом, јер температура племенитих порука може бити висока. Светлост народа налик је на светлост сунца. "Очи горе ватром и пале огањ срца мог. Од жеље му срце гори". Пламени погледи, као зраци живота, могу да унесу топлину, загреју срце и развеселе душу, а духовно хладни - да погасе светла и унесу мрак.

Синтеза осећања масе (нагомилана емоционална енергија) слична је концентрацији сунчаних зракова. ("Веровао је у љубав топлију од сунца. Љубав сја међу нама. Гаси пламен у очима. Спојени електриком слабе струје...¹ Топла клима емоционалних односа што пали срца сва. Вулкан немира у њима кључа." Сагорео је у разбукталој ватри својих осећања. Делују "топлином летњег сунца").

Па, као нуклеарне електране и хелиоцентралне, с погледом на велики биоелектрични потенцијал наших ћелија (произвођача енергије, под енергетским импулсима мозга) и многобројних влакана у саставу сваког нерва као кабл-а, у читавим сноповима влаканаца, "мини-батерија и електричних централа у живчаним станицама", тј. на знатне залихе енергије, која се непрестано обнавља из показаних извора напајања - енергетског система нашег тела, нарочито електрохемијском активношћу ћелија (као сложених производних постројења) и одговарајућим електрохемијским импулсима, које сваки човек, реагујући на електричне вибрације других људи, емитује и свестрано зрачи енергијама, као универзална дистрибуција, јер чим човек изађе из неутралног у струјно поље севају електричне варнице... ("осећања душе су као олује; душа гори; срце пуно огња; очи су ти драга пуне врелог сјаја; што ми око као муња сева; искре из очију; очи су му као кремен, јер крешу у таму; очи су јој као ватре вреле; очи огња пуне; два запаљена ока"; усјактале очи; ватра која гори у нама, "пламен букти у срцу и крви"; усјавали су се односи и кресале искре, а, у запаљеној атмосфери, афективна и метаболичка енергија претварају се у пожар); дакле, као соларне и геотермалне централе, електромагнетним зрачењем, тј. ослобођеном енергијом човека, који је резервоар електричне енергије, акумулаторска батерија, генератор и емитер - ЕМОЦИОНАЛНЕ ЕЛЕКТРАНЕ, као сабирни центри, са јаком концентрацијом наелектрисаних честица (невидљивих треперавих електромагнетних таласа, тј. ситних нити емоција, налик на сунчане зраке или свиленасте кончиће и невидљиву паучину), што се једва може приметити при смејању, или у игри погледа који траже упориште - танано треперење емоција и хватање искри, читавих млазева електрона, као материјалних честица, трансформацијом² ове врсте материје (микроталаса у електричну струју и обратно, "распласале ватре осећања" и наелектрисане атмосфере свенародне енергије, као алтернативног извора енергије), такође би давале милионе киловата енергије, на основу емоционално-енергетског напона, светлуцања електричних варница (као кад севају муње) и "свега што лебди око нас".

1) "Струја из јегуље не убија".

2) преображавање

У аутономизираним односима школе, врши се спајање ученика са "напојним кабловима", кроз које тече емоционална енергија са електричним набојем, па, нападање енергетским честицама ученици добијају снагу.

Нова школа је "највећа светска фабрика за производњу радости". Стога електричним пражњењем таквих таласања и сасвим другим распоредом зрачења, када би се користила сва достигнућа технике којом човечанство данас располаже у хватању вибрација које се крећу у простору, нарочито изуми (бежичног преноса електричних сигнала и енергије) великог изумитеља Николе Тесле, решио би се светски енергетски проблем. - "Да струја не би одлазила низ Дрину", да струја не би одлазила низ Нијагару, или у празан простор, кроз убојите погледе и агресивне, друштвено-штетне акције, којима се угрожава људска слобода.

МЕДИЦИНСКА КОНЦЕПЦИЈА - У свеобухватној теорији ослобођеног рада аутора ове књиге (из 1932), као резултат стратегијског израживања и широког спектра контраверзног размишљања, поред рекреативно-забавне педагогије (позоришне структуре односа у школи), демократских судова (подрштвљавања правосудне функције и судских поступака у парничним споровима, где се - насупротив професионалним судовима, као органима државне власти класичног правног система, узимањем правде у своје руке - успоставља ново звање "судије за окршаје", а прости људи, као правни субјекти аутономног демократског права, кроз игру и шалу, на духовит начин, решавају међусобне сукобе, у ком случају се расправа претвара у забаву, јер има доста и непотребних спорова, чији су мотиви шаљиви и који доводе до веселих расплета; поред дезалијениране материјалне производње и других врста делатности, у разуђеној концепцији ослобођеног рада садржана је и педагошка терапија, тј. здравствени систем дезалијенираног лечења, у коме пацијент престаје бити пасиван објект над којим се врши терапија, а постаје свестан субјект свог здравственог развоја, или другим речима - свога здравља господар (у процесу здравствене револуције и постепеног преласка на демократску методу самолечења, где ће "хигијена бити најбољи лек").

Од давнина је позната терапија позориштем. Па кад се, кроз векове, отуђеним обликом театра, као произвођача илузија и магије, макар и делимично, могло позитивно деловати на пацијенте, према театарској замисли аутора, далеко се то више и успешније може чинити разотуђеном позоришном активношћу, у којој, као субјекти, активно учествују и гледаоци - болесници и лекари, тако да најефикасније дејство на лечење свих болести има болница која је и технологијом рада (са лакшим болесницима) добрим делом претворена у веселу позоришну игру, нарочито кад прође лекарска визита. А и за време ове посете мора бити доста елемената шале и хумора.

У "лудници" расположења, паклене игре, смеха, забаве и радости, спектакуларној атмосфери веселих снова и разигране маште, у хуманом простору за опуштање, са "сунцем у очима" и доживљајем другарства, у лудом ритму и високој емоционалној температури (електричног набоја) распеване ђачке породице у разреду, понесени глумачким остварењима и надахнутим оптимизмом, редитељским поступком, као психо-драматском терапијом и враголијама за оживљавање потиснутог емоционалног искуства, када се, у парадоксалној ситуацији и фантастичном амбијенту радовања и лудости, спектакуларној форми и смешним облицима импровизације живота, са провалама одушевљења, у разотуђеној личности отворе "вентили" племенитим страстима, које пригушене букте, па преко срушених фрустрационих блокада и ослабљене цензуре, из трезора откочене личности покуља подсвесни садржај, као вулканска лава, у вашарском амбијенту високог лета маште и чаробном свету педагошко-сценског стваралаштва, спонтаних ликова и комичних улога у разреду, као "пријатном хаосу", на бази пројектовања своје личности у игри, искрама живота и радосним купкама, у комуникацији отварања душе и препознавања новог идентитета своје личности, сами проговоре о најинтимнијим проблемима. Учине их доступним свима, које су, у обичним приликама, скривали и од самих себе. То је, дакле, освајање и упознавање сопствене личности, "спајање човека са својом суштином, доживљавањем ситуација и психичких стања, која, у ранијим периодима детињства, због фрустрационих услова, нису била доживљена, већ потиснута у подсвест". Ученик се релаксира, тј. ослобађа терета из мрачних дубина психе и од драмског пуњења, па постаје здрав.

Унутрашњим односом успоставља се веза свесног и несвесног, скривено извлачи на површину и приводи свести ("Одједном је у себи открила траг једног давно заборављеног осећања" - Толстој). Тако, надахнутим улогама, ђаци у себи откривају унутрашњи свет и ослобађају се суморних расположења и тегаба (потиснутих жеља и страсти) које су их мучиле, али само уз активно ангажовање сваког субјекта у лудотерапији и атмосфери разиграности, пакленој ватри и "лудој игри што пали срца сва", стваралачкој духовитости и креирању урнебесне комедије, афективног метежа и вашарске атракције - за опуштено понашање, стваралачко пражњење драмске напетости, агресивне енергије и осталог материјала из подсвести, за психичко растерећење, успешну борбу против стресова и враћање равнотеже личности.

"Шоу-програм" као педагошки театар, у декору безбрижне младости, превентивно усмерен, оплемењеним и љупким, духовито и допадљиво уређеним комуникативним амбијентом (хуманизираним простором душевне релаксације), који делује као "весели кутак", реализацијом забавног програма и стваралачком игром учесника, као свесних субјеката, врши замену трагичног положаја душевних болесника комичним, па, шаљивим поступком и сценском активношћу, уобличавањем представе живота, у емотивно-мотивационом процесу, уноси оптимизам и самопоуздање. А то "доводи до повишења општих виталних динамизама, психичког освежења и изласка из депресије".

Душевна медицина, као рекреациона терапија опуштања и метода интегралне рехабилитације - у којој је, дакле, пацијент активан учесник у стварању смешних ситуација и комичне атмосфере, забавном наставом, као позоришном пустиоловином и релаксационом педагогијом, која превасходно има емотивно обележје - антидепресивно делује, служи као подстицај размене материја у организму, даје одушку огромној енергији и празни душевна обољења, врши демедијализацију и демистификацију психијатрије.

Она, као здравствена рекреација, враћа животну радост психички поусталим јединкама, о коме поступку (садржаном у атрактивном "шоу-програму" - доскочицама и маштовитом хумору) народ каже: носим радост терам тугу.

Ето то би био стратегијски план једног савременог поступка и одговор на питање - "како лечити душу", који гласи: социјалним обликом организације васпитно-образовне делатности, драмском методом и демократским позоришним представама (забављачком функцијом рада), електричним импулсима који се претварају у хемијске, тј. пријатним емоцијама и ведрим расположењем, као духовно рекреационом терапијом узајамне размене зрачења (енергије) и покретања виталних механизма у организму.

Такав однос - у атмосфери ентузијазма и срдачних дочека, топлих осмеха и ведрих тонова у настави, као нов домет у развоју демократије и "методика отварања пута дугом животу", буђења електричних потенцијала у мембранама ћелија нашег организма, јачања, не само телесне дезинтоксикације, отварањем пута продуктима размене, отпадним материјама, тј. отровном депозиту у организму, већ менталног метаболизма и афективне катарзе,¹ као "еликсир живота, бодрости, снаге и младости" - највише одговара савременом динамичком сензибилитету, па се може сматрати рецептом људске виталности и идеалним леком за све. Стога се маштовит режијски поступак сценске психотерапије зрачења и афективне разноврсности, где људска бића веселе емоције напајају енергијом, препоручује као један од алтернативних² облика указивања помоћи јединкама са психичким сметњама, нарочито у "кризи идентитета данашњег човека, као хомо-мултиплекса, који поставља питања: ко сам, шта желим, чему тежим", што се све успешно решава, у овој књизи описаном атмосфером радости и весеља (духовном ведрином), маштовитошћу театарске игре, као универзалним рецептом опуштања, слободом рада и технолошком самосталношћу, јер једино "слободан стваралац је нормалан, иначе је абнормалан". А то однос зависности, као принцип нашег васпитања, посведневно потврђује.

Весела игра у разреду, као "педагошка бајка", је расадник духа, идеолошко попрриште, детонатор³ и упаљења варница, морални фермент и стваралачко знамење револуције, која, буђењем осећања окрепљености,

1) опуштање и пражњење емоционално-драмске тензије, ослобађање од нервно-психичког оптерећења

2) друго, боље

3) лако упаљив експлозив

у атмосфери хумора, као преображавалачка купка, постаје узор и савременог начина лечења афективних криза (апатије, депресије, губитка мотива, усамљености, страха, центрифугалне атмосфере у међуљудским односима и других психотријских тегоба и тескоба), пошто је ово формула и кључ за решење свих проблема личности и друштва.

У свестраном васпитању (физичком, интелектуалном, моралном, естетском, емоционалном, радном, политехничком...) игра чини сваког учесника револуционарним субјектом, па, као градитеље слободе и новог света, реализаторе својих идеала и среће човечанства, у разиграном простору инвентивне делатности, уносећи радост у њихов живот, усмерава их да, поред осталог, запажају и све што је весело у друштвеној средини (да посматрају ствари и под смешним углом). Зато нова школа, са индексом и ширим духовним простором, врши заокрет у понашању ђака. Ствара ведро расположење и менталну равнотежу. Покреће огромне стваралачке снаге и глумачке потенцијале, па их, револуционарним надахнућем, хуманом усмереношћу и демократским механизмом за развој етичких квалитета личности, одвраћа од свих порочних задовољстава, неправилног погледа на свет и друштвено-штетног, или социопатског понашања.

Људи умиру у 50-тој, 60-тој или 70-ој години. А кад заврше свој животни век у 75-ој, обично се каже: доста је живео и дочекао је дубоку старост. Међутим, нити је доста живео, нити је то дубока старост. Природа је, уз перманентно напајање организма електричном енергијом, као стимулансом имунотерапије, вероватно програмирала човека да живи срећно и задовољно преко 300 год. А то се може остварити само у веселом друштву бескласних односа (најплеменитијих људских тежњи) и тоталном васпитању,¹ уз примену методе групне динамике, када ћемо, револуцијом духа, у демократски пробуђеном друштву, на високом степену развоја људске свести, имати контролу над функцијама хелија и над виталним динамизмима у нашем организму и када ће живот, узбудљивим садржајем односа, као непресушном врелу надахнућа и вечне младости, театролошким методама бити испуњен хуманистичким идеалима, веселим сусретима и чаробним светом романтичне игре, у стилу "фолк параде" и омиљеног позоришта "чичак", као "вентилом" емоционалне катарзе, где ће, у ватромету радости, доживљајима одмора, стваралачког заноса и среће, понесен маштом и "напајан енергијом довољном да се вечно живи", човек човеку бити најбољи лек.

Хумор и смех, радовање животу постаће главна преокупација људи, па ће се трагика живота (клонулости и резигнације), животна драма човека претворити у комику.

Поред веселе игре и хумора, складног односа и дубоке повезаности са својом средином, повременог свраћања у кафану пуну жагора, знатан утицај на лакше случајеве срчаних, нервних и душевних болесника има одлазак на вашаре, где се, у "лудилу односа" и парадоксалним ситу-

1) интеграција рада, слободног времена, игре, образовања и живота, где је сваки члан друштва васпитач - "према свима и свих према свакоме".

ацијама, виде разне атракције; затим шетња улицом, у којој има доста света и гурања у гомили.

Веома је јак социјални нагон код људског бића као саставног дела друштва. Оно се прожима и напаја енергијом ове грандиозне целине, па добија снагу којом савлађује тегобе.

"Нервно поремећени болесници и у душевној болници новодошавшем пацијенту, при првом сусрету са њим, увек дају надимак који највише одговара његовој личности". Све окрећу на шалу, па тако и сами, по природном нагону, налазе најбољи пут за лечење својих болести. "Они тиме постављају дијагнозу његовој болести, као што и деца често постављају бољу дијагнозу од стручњака". Деца су и у педагогији, нарочито у емоционалном погледу, на вишем нивоу од сувопарне стручности неких васпитача.

По вајкадашњем принципу: да је у болести садржан и лек, а у болеснику - његов сопствени лекар, методом ругања (доброћудним подсмехом девијантним појавама), са забављачком интонацијом, кроз игру, безазлено се исмевају и лече глупости и мане малограђанске средине које носи собом, па из болесника истерује оно што му је сметало.

И светска револуција није у крвопролићу, већ у досетљивости и духовитим шалама. И она се најуспешније води шаљивим досеткама, тј. методом освежавајућег хумора, школском наставом као моделом за позоришно обликовање градива.

АМБИЈЕНАТ¹ - То је уређење ентеријера:² светла, технике (опреме) и социјалних односа на радном месту. Он је дух унутрашњег простора, место за рад, али и слободан простор за кретање и одмарање - угодан простор живљења и рекреације.

Естетским обликовањем просторија (школе као радног места ученика, фабрике и других радних средина) треба учинити крај деградираним (сиромашном, једноличном, суморном и нестваралачком) амбијенту.

Једноставним, али аутентичним и присним, ведрим амбијентом, "лепотом простора у коме су смештени", радно место треба претворити у атрактиван и омиљен, романтичан духовни простор са психолошки богатијом атмосфером, естетику социјалних односа, па вратити људе из кафане (привући их и везати за посао), јер ученици и радници најбоље уче и раде на забавном радном месту и фантастичном амбијенту (игре и радости). Они с вољом извршавају своје обавезе ако је обезбеђена култура радног амбијента.

Динамиком простора преуредити радне амбијенте и структурирати их тако да омогуће везе и односе између радних места у процесима рада. Ставити ученике и раднике у савремене, функционалне просторе, где се амбијентални део повезује и са спољном средином.

1) "средина, околина, друштво у коме неко живи и ради"

2) унутрашњост

Будимо протагонисти веселог амбијента и незаборавних доживљаја ученика и радника на њиховом радном месту.

Аранжирати комплетан амбијенат за новог човека. Оживети га, учинити пријатним, па свим елементима (које смо набројали) извршити интеграцију, осавременавање и хуманизацију простора.

МОТИВАЦИЈА. - Мотивација је емоционални импулс, инспирација, покретачка снага, интересовање, жеља и расположење за рад. То је воља за учење.

Постоји субјективна мотивација (васпитно деловање споља), која се од ауторитета натура васпитаницима; објективна, права унутрашња мотивација, уграђена у организацију наставе (систем образовања) и у личност човека, на бази аутоподстрекавања; затим негативна мотивација (слабим оценама и казнама, подмићивањем, тј. личним интересом, претњама и страхом) којом смо замењивали позитивне мотиве.

Ми смо, досад, увек користили углавном само субјективну мотивацију (обраћали се ђачким и другим масама моралним препорукама и апеловали на свест, упућивали патетичне¹ позиве, саветовали, држали придики и вршили притисак). "Наместо мотива самопотврђивања доминирао је мотив принуде".

Директном методом предавања (у фронталном наставном облику), као амотивационом систему, ствара се директна, принудна, фрагментарна и краткотрајна, спољашња мотивација и несвесна демотивисаност (амотивациони синдром²). А постоји и подсвесна мотивација за одређене врсте делатности, изазвана потиснутим (незадовољеним) жељама, као и несвесна мотивација, покретана, не наученим, већ наслеђеним, колективним искуством (буђењем генетских потенцијала).

Индијектном методом реферата - у вишефронталном наставном облику (васпитног деловања изнутра, на основу креативног потенцијала система), ствара се индијектна, суштинска и спонтана, аутономна, вољна, природна и дугорочна, унутрашња мотивација (емотивног побуђивања или самоподстицања, тј. "духовног прожимања унутрашњом ватром").

"Гајење култа успеха", као варијанте индијектне методе, је важан мотивациони фактор.

Етичким и естетским мотивима руковођен, ученик осети да му "нешто подилази под кожу као жмарци" који га покрећу на акцију.

Најбоља је мотивација - задовољство у раду и стваралачка афирмација, самосталан положај (стратешко место и аутономија личности), тј. ако ученик није објект манипулисања, већ има суверенитет над својим радом, ако сам планира своје учење, распоређује време, самостално истражује, једном речју, ако је субјект у настави (рекреативно-хумористи-

1) осећајан, ганутљив, свечан

2) удруживање знакова болести, пореметај

чког стила, смешних доживљаја и афективног самоваспитања). Она је у мотивационом механизму ослобођеног рада.

Досад су, увек, током историје класног друштва, у оквиру ауторитарног система и старог (експлоататорског) продукционог односа, у раду и животу људи, постојали СУБЈЕКТИВНИ ОДНОСИ, па су, у таквој идеалистичкој концепцији, у материјалној и умној производњи, владали и СУБЈЕКТИВНИ ЗАКОНИ, где је одлучивао појединац (посматрајући ствари из субјективног угла). То је значило гушење слободе, спутавање правих вредности и масовно уништавање производних снага.

Појавом модела радничког покрета (1932), тј. конкретног облика разотуђеног рада, као новог продукционог односа у раду и животу човека, уведе се ОБЈЕКТИВНИ ОДНОСИ а самим тим почињу да дејствују и ОБЈЕКТИВНИ ЗАКОНИ (престанка дејства противречности између производних снага и производних односа), где одлучује целина - по свим критеријумима повезаног интереса друштва и појединца, што представља друштвено-економски и морални преображај, ослобођење енергије и способности, масовни радни полет и далеко боље коришћење људских и друштвених потенцијала.

Из изложеног се види, да постоје социјалне детерминанте мотивације. Класно друштво и отуђени рад, инфлација разарају мотивацију, а у бескласном уређењу (задовољења свих, а пре свега економских мотива), људи су комплетно мотивисани.

На личну мотивацију позитивно утиче опуштеност у раду и понашању (када све кочнице попуштају), а тензија и одговорност, као психолошко оптерећење (императив победе у спорту) и притисак - да се мора по сваку цену успети, инхибиторно,¹ тј. демотивационо делује.

Монотонија, такође, демотивише учеснике. А субјективно отклањање једноличности и досаде не доприноси развоју праве мотивације, или се то чини само тренутно и површно, док се објективно, трајно отклањање монотоније врши организацијом рада као примарним фактором, тј. динамиком система.

Без узбуђења нема интересовања за учење, нема право мишљења ни поузданог и трајног памћења. Зато наставу треба обављати на узбудљив начин, адекватним емотивним подстицајима, тј. системом позитивне мотивације.

У концепцији ослобођене људске делатности, коју предлагем, игра, образовање, рад, слободно време и ментална хигијена су један појам. Ту се образовање одвија у самој процесу рада, а рад у самообразовању, јер постоји сазнајна, тј. образовна функција рада, као и радна функција самообразовања.

У систему ослобођеног рада садржана је, дакле, мотивација (добро расположење и емоционална везаност за рад, који је прожет веселом игром). А мотивација, као унутрашња законитост, покреће ђаке и студенте на самостално учење (самообразовање и самоваспитање).

1) кочење

СРЕЋА. - Срећа је здравље, лепо расположење. То је љубав према човеку, другарство и пријатељство.

Постоје свакодневни доживљаји среће (практични успеси, испуњење жеље, неки добитак, људска доброта, дружење, породична срећа, сусрет са драгом особом, лепа реч, племенито дело...). "Диван дан донео је срећу, увек га се сећам", незаборавно летовање...

Све у великој мери зависи како смо васпитани, под којим углом посматрамо ствари и појаве око нас, кроз коју призму преламамо зрачења и утицаје који долазе из друштвене средине и којим критеријумом ценимо све то.

Срећа - то су пријатни тренуци, мала животна задовољства, којих има свуда око нас. А они, као што је речено, добрим делом, зависе и од нас самих (оптимистичког погледа на свет, личне духовитости и смисла за хумор, жеље за животом, од сопствених способности да усрећимо људе, па у срећи других да нађемо и своје блаженство). "Нема зиме док не падне инје, ни радости док не делиш с киме".

"Срећа је живети за друге" (Толстој). То је давање. "Срећан је човек кога дочекују раширене руке. Човек може бити срећан са другим људима који га воле" и отворена срца дочекују.

Срећа је, дакле, у нама (у осећању среће), али она зависи и од спољашњих услова (објективне стварности), од социјално-класних детерминанти, које решавају или не решавају човекове проблеме: од слоге, разумевања (добрих међуљудских односа) итд. - Потребан је концепт који ће повести људе путевима среће.

У индивидуалистичком друштву, срећа, као врхунско осећање радости, је индивидуална. За њу свако треба да се бори и "осваја срећу", углавном, на штету других људи, а не постоје опште претпоставке за срећу свих као друштвени идеал. Највећа је срећа у слободи.

У класно подељеном друштву срећни могу бити само појединци (у "раскоши и богатству", поседовању велике суме новца на пр.). А та срећа је нехумана, себична и патолошка, јер се ствара на несрећи других. - Тражење среће у алкохолу и дрогама, такође је лажна срећа.

Једино у бескласном друштву једнакости и правде сви људи постају уистини срећни. Зато се у програму револуције и поставља као "највиши циљ демократије - лична срећа човека".

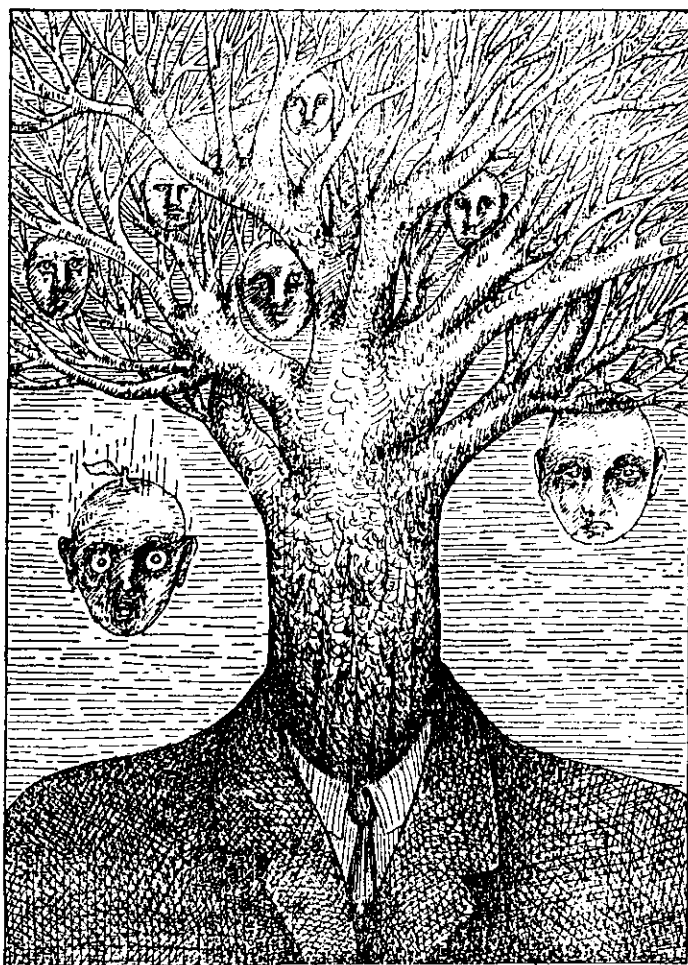
У бескласној настави, коју предлагем, ђаци проводе срећно детињство. Ту се у игри младости и карневалу смеха, у пуној мери остварује крилатица "Од колевке па до гроба најлепше је ђачко доба".

Концепција рекреативног дружења у настави - којом је, помоћу новог продукционог односа, разрађена идеологија и стратегија вечитог мира и духовног уживања свих људи на Земљи - трасира пречицу (најкраћи пут) до среће.

Из свега изложеног у књизи види се да је овом концепцијом нађено практично решење за прву технолошку формулацију демократске заснованости наставе (самосталног рада и несметаног развоја креативних способности ученика), откривена објективна законитост бескласне педагошке формације, дефинисани услови новог продукционог односа (механизам разотуђеног рада, тј. стваралачке самосталности ученика), на којима се гради демократско уређење школе и друштва, дакле, решење, не само за савремену наставу, већ и визија школе будућности, практична визија будућности света и новог живота уопште, која ће, превођењем ове књиге (са новом педагошпком оријентацијом) на стране језике, ускоро "постати својина читавог човечанства и попети се до самог врха светске популарности".

Демократска педагогија, која садржи у себи и демократску дидактику - смишљена је и први пут примењена 1932 године.

Према овој концепцији целокупан живот и рад у школи одвија се по методици демократског васпитања у оквиру **ВИШЕФРОНТАЛНОГ НАСТАВНОГ ОБЛИКА**, као моделу унутрашњег (индиректног) одгоја, чије су законитости: хуманистичко-сарадничка улога наставника, демократски заснована идејно-васпитна функција школе, независност положаја ученика у процесу учења и наставе, њихово поседовање наставних средстава, сопствено откривање чињеница и учење путем решавања проблема..., за коју је методу - као интегрални део целине система (разотуђене и самосталне проблемске наставе, у којој ученици постају субјекти свог развоја и од поучавања се прелази на самостално учење, за разлику од вођене проблемске наставе) - први пут у повијести нађено решење (конкретним обликом ослобођеног рада, као демократским продукционим односом којим се регулише и укупан положај човека у друштву).

ПОРОДИЧНО СТАБЛО
(креатора и корисника конкретног облика ослобођеног рада)

Напомињем да сам своја дела углавном поклањао установама и појединцима, и то:

Факултету организационих наука у Београду "Технологија самообразовања" (1973) - 15 комада

Машинском факултету у Београду "Технологија самообразовања" (1973) - 10 комада

Дефектолошком факултету у Београду "Технологија самообразовања" (1973) - 5 комада

Петру Бркићу, психологу - начелнику одељења за програм и развој основног образовања Министарства просвете Србије - сва моја дела, која садрже интегрално разрађену образовну технологију (самосталног ученичког ослобођеног рада), тј. суштинску индивидуализацију васпитно-образовне делатности, по којој индивидуалних нивоа у настави је онолико колико има ученика у разреду. Мења се функција наставника и положај ученика, који кроз игру учи самостално (истраживањем и сопственим откривањем). Систематски се прати и оцењује сваки корак самосталне проблемске наставе ученика, на бази повратне информације - коју сам, као и све остало, увео 1932 год. - тако да сваки полазник добија много стотина позитивних, углавном одличних оцена. Индивидуална школска година траје од 1-10 месеци.

Милица Новковић, проф. српског језика, из Београда - такође сва моја најважнија дела, којој сам веома захвалан за искрену сарадњу, за разлику од непријатеља науке и прогреса, који злоупотребљавају поверење и немилосрдно, на непоштен начин, користе надахнуто дело у комерцијалне сврхе (ради стицања научног статуса и лажне каријере). - Стручност проф. Милице Новковић за сасвим нову разотуђену наставу, као аутор те концепције сврставам у највишу педагошку категорију. Она се, радећи више година по демократској, најпрогресивнијој методи васпитне делатности, оспособила да, помоћу ауторовог индекса, уздигне основну школу на степен "факултета". Са лакоћом и успехом, ватреним одушевљењем учесника, она би, у изградњи новог човека и хуманијег друштва, популаризишући разотуђену (демократску) педагошку науку, као културни амбасадор ОУН, највиших моралних и професионалних квалитета, могла да буде учитељ свим наставницима света (основног, средњег, вишег и високог ступња образовања) на понос нашег народа и читавог човечанства.

И многим другима сам давао на поклон своје књиге, очекујући разумевање и сарадњу на суштинској реформи наставе којом се бавим преко шест деценија.

Аутор

ЕВИДЕНЦИЈА ОБАВЕЗА И ИЗВРШЕНИХ РАДНИХ ЗАДАТАКА

инструмент објективног вредновања и награђивања према
условима, средствима и резултатима рада¹

-
- 1) - Формула систематског праћења самоконтроле квалитета и одговорности, квалитативног реструктурирања радног процеса и кључ за повећање продуктивности рада (унутрашњом мотивацијом и технологијом ангажовања свих - "покретањем укупног потенцијала предузећа")
- Конкретно решење Устава (операционализације уставних начела, дефинисања и практичног остваривања уставног положаја радника у непосредном одлучивању о друштвеној репродукцији и располагању дохотком), дакле, практична мера за промену продукционог односа.
 - Магистрални пут и основни правац привредног система, чврсто уграђен мотивациони и заштитни механизам који обезбеђује висок ниво ефикасности рада, равноправност и слободу, а онемогућава злоупотребе и неправду; самоорганизациони управљачки систем и регулативни механизам сређивања стања у привреди и друштву. Он осмишљава. Уноси душу у стабилизационе мере и покреће "точак реформских промена". То је, као и ауторов индекс, методологија изградње демократског система (радне демократије као основе читаве надградње друштва), антистатистичког конституисања школе и предузећа
 - Модел заштите човекове средине, путем формирања хигијенских навика и еколошке свести.
- Укидањем административног начина привређивања, почиње ослобођено деловање објективних економских закона, па се, у новом идеолошком оквиру - јединствених мерила и расподеле на основу рада - укида етатизам, инфлаторни доходак, поремећени продукциони односи, морална демонтираност људи, криза одговорности и конзервативна структура привредног система уопште
- Људи имају добру вољу. Али они желе да се осећају субјектима рада и својине, да остваре свој стваралачки идентитет. А овај операционализовани концепт је путоказ за конкретну акцију, регулисање токова научне мисли, методика примене која обележава јасан пут и даје практично упутство: како начелна опредељења претворити у конкретна решења и ефикасан еко-номски систем.

УВОД

"Евиденција обавеза и извршених радних задатака - инструмент објективног вредновања и награђивања према условима, средствима и резултатима рада" је дугогодишња стратешка замисао аутора, зачета пре више деценија, на плану перманентног самообразовања, да би се, касније, методолошки принцип, уграђен у концепцију васпитно-образовне делатности, проширио са умне и на економску производњу, тј. континуирано професионално образовање.

Овај пројект је методолошко решење за реструктуирање елемената производног процеса, отклањање узрока нестабилности, корените промене у имобилном систему привређивања, неадекватном механизму расподеле, монополским структурама у управљању друштвом и поремећеним односима у свету. То је стабилизациони заокрет у привредним токовима, излазак из тешке економске ситуације (помоћу конкретне разраде стратегијских опредељења), остварење стабилног развоја и материјалног напретка Земље.

Календар задатака је путоказ у послу. То је концепт демократије, БУКВАР радне одговорности и стабилизационог понашања, практичан механизам подстицања привредне активности, бољег вредновања производних занимања и утврђивања личне одговорности.

Приложеним коментарима у књизи, који представљају приручну литературу радника, аутор је настојао, да, поред осталог, открије и суштину ослобођеног рада, чија је основна функција унапређење односа, разотуђење људске личности и стабилизација положаја радног човека.

На линији пуне суверености, стратегијске иницијативе и технолошке самосталности радника, овај ПРИРУЧНИК (оквирни план задатака и расподеле одговорности) - има сваки радник у својим рукама, као идејну оријентацију и методологију за праћење продуктивности, сигурно полазиште у раду.

ОСЛОБОЂЕНИ РАД

отвара јасан пут слободе човека и друштва, пут укидања друштвених класа, неједнаких услова и коришћења туђег рада, образовних и социјалних разлика. Он ослобађа од најамне позиције човека и поделе рада на извршни и управљачки, а постаје извор благостања, стабилизације односа и друштвене једнакости.

То је пут ослобођења од посредовања и зависности, идеолошких окова и преживелих схватања, чврсте руке ауторитарних сила и спољашње принуде, неравноправног односа и радно-друштвене потчињености (дискриминисаног¹ положаја), од разних облика отуђења, неморала и неодговорности, ослобађања личности од емотивне несигурности, ин-

хибиције,¹ комплекса инфериорности и фрустрационих² услова на радном месту, хијерархијске субординације³ интереса, притиска и узурпације права, култа личности, доминације једних над другима (јачих над слабијим) и вређање људског достојанства - интегралног ослобођења човека, свих стваралачких снага.

Разогуђени рад, изражен у овом Приручнику, као методолошка основа демократије, је инструмент и механизам хуманизације положаја (аутономне позиције), покретања иницијативе радника као непосредних управљача свога рада (у чијем су поседу средства за производњу) интензивирања и динамизирања привреде, ослобађања способности (које су заковане) и повећања ефикасности привређивања, стварања економских услова за већи извоз квалитетних производа у друге земље, чиме остварујемо економску поручу и најважнију стабилизациону компоненту, изазивамо повољна привредна кретања, веће учешће наше земље на светском тржишту.

Ослобођени рад је "решење за виталне проблеме светске заједнице - од производње довољних количина хране до очувања загађењем угрожене животне средине и проналажења нових извора и видова енергије, форма развоја која ће погодовати општем напретку народа света и новом међународном економском поретку заснованом на правди и солидарности."⁴

Он ствара стабилне услове привреде и етичку физиономију људске делатности, па унапређује дисциплину и одговорност. Једном речју, то је хуманистичко опредељење и револуција рада, која врши демократски преображај продукционих односа, путем индиректног утицаја и непосредног односа према раду. То је највећа тековина историје, вековни сан и концепт демократске револуције. Он садржи универзалне законе, па открива тајне свемира, "нов универзум мишљења и пут великих синтеза". Врши практично уобличавање демократије као вишег облика друштвеног уређења, јер је ослобођени рад космичка метода, која формира новог човека.

Враћа му наследне особине космичког бића. Он доноси модерну цивилизацију (нов начин живота, разоноде и рада, мења из основа све). Као васионска технологија, он на земљи уводи савршен ред какав постоји и у васиони.

Ослобођени рад - као организациони модел непосредног одлучивања, који садржи законитости преображаја, нов оквир међународне економске интеграције, стварања матичних токова и јединственог, интегралног система, који уноси нове видике и отвара јасне путеве, магистрални историјски процес, врши демократизацију међународних економских односа и води далекосежном престојавану, мењању светског привредног распореда снага - је општа стратегија земаља у развоју.

2) правити разлику

1) кочење

2) ометање

3) подређеност, зависност

4) са 21. заседања Генералне конференције УНЕСКА

ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ ПОДЕЛЕ РАДА НА УМНИ И ФИЗИЧКИ

Увођењем овог Дневника, као допуне производног процеса и радног васпитања, у коме је сваки појединац субјект евиденције, врши се равноправно повезивање духовне и економске производње. Ту сваки физички радник постаје интелектуални стваралац - писац.

Дневник рада је сада његово аутономно ауторско дело (у елементарним радним забелешкама, примедбама и запажањима, у вођењу пословне документације,¹ а он сам аутор. То је практичан инструментаријум који ће умни рад приближити обичном човеку. У њему ће се почети будити сазнајна димензија, теоријска радозналост и стваралачке могућности књижевне делатности, чиме дајемо теоријску инспирацију и књижевну мотивацију, додељујемо интелектуалне функције и стимулишемо развитак његове теоријске мисли.

Ретки су писци ратних Дневника, као нпр: Перо Тодоровић, Ана Франк и др., а писац (креатор) свог Радног календара, као пословног Дневника, постаје сваки радник. То је фактор стабилности и његов алат, којим врши осмишљавање рада и обезбеђује материјалну стимулацију, буди енергетски потенцијал. А списком задужења, као императивним и пријатним обавезама, позицијом непосредне одговорности са јаче израженим осећањем дужности, буди и етичку мотивацију.

За разлику од парцијалних и безидејних, отуђених и потрошачких образаца (делимичног учешћа људи у процесу рада), који допуштају деформације доходних односа и морално-политичких структура, из којих се види само колико су људи зарадили, њихова брига за повећање свог дохотка, често и апстрактно, независно од резултата рада, дакле, борба за лични интерес, ова стимулативна формула, као прогресивно, антиинфлационо, принципијелно и свеобухватно решење, магистрални пут демократског преображаја рада и главног средства нове стратегије привредног развоја, интегрални облик и основни - конкретан пројект, полазна основа стабилизације економских токова, трасирани пут и новог међународног економског поретка,² истиче у први план, поред материјалне заинтересованости и трке за зарадом, идејност у раду: промену економског понашања, јачање одговорности, бригу за увођење суштински нових односа, друштвено-економску и стратегијску садржину дохотка (повећање акумулативне способности радне организације и репродуктивне способности привреде...), да би се на тој основи, помоћу овог инструмента расподеле и валоризационог параметра, комплет-

- 1) који руководи својим пословима и доприноси дебиروقратизацији администрације
- 2) из кога ће - као технолошког параметра основног усмерења, инструмента укупних друштвених преображаја, покретачког механизма и "кључа за решавање свих проблема" - произаћи многи пројекти по разним линијама друштвено-економске формације, пошто он отвара нове смерове истраживања и путеве за нова решења, али само на бази демократског продукционог односа, који садржи револуционарни потенцијал и демократске законитости развоја. Он, као локомотива свестске привреде, остварује благостање и срећу човечанства.

нијим и конкретнијим вредновањем активности сваког појединца, уз пуно поштовање и заштиту интегритета и психолошког идентитета, равноправном позицијом и радном фотографијом реалније увећавала и лична зарада. А, поред стимулативне расподеле уводило и стимулативно стицање дохотка, елементи мотивације у свим фазама друштвене репродукције, па овим концептом економско-социјалног развоја, као неантагонистичком поделом рада која изграђује људске односе без конфликата, вршило мењање привредног механизма и престојавање економике, у смислу демократске економске интеграције (ширег репродукционог повезивања рада, јачања јединства југословенског тржишта и заједничког иступања у свету, стварања бољих услова привређивања и система нових законитости за преокретање друштвених процеса, на бази непротивречног развоја, помоћу овог концепта, као интеграционе основе и механизма синтезе интереса, у коме је удруживање објективни закон кретања).

Такав модел организације рада са својствима непосредности, као стратегијска концепција и магистрални пут економског развоја, фактор преображаја друштвених односа и крчења нових путева у производњи, стабилном позицијом (демократском самосталношћу) врши превазилажење парцијалног положаја радника, повезивање идејности с практичним задацима и, кроз интегрални однос, омогућава разумевање целине друштвених кретања, пошто је "расцепкан систем контрапродуктиван за развој демократије". Он подстиче широку стваралачку иницијативу и даје суверенитет над својим радом. Покреће огроман потенцијал субјективних снага. Служи унапређењу економских односа. Даје нов замах привреди и остварује висок степен радне мобилности, јер садржи мотивациону основу привређивања и сву законитост демократског поретка. Укида дефицитарно финансирање потрошње и економску инфериорност система. Мења стање у области расподеле. Па, као демократски механизам реструктурирања привредних токова и важан фактор економско-друштвене стабилности у свету, представља основу стратегије и међународног развита.

ОДГОВОРНОСТ У РАДУ

(Уредно долажење на дужност и савесно обављање свог посла).

Не заборави да и други будно прате твој рад, па не можеш измаћи контроли, јер свако зна за шта је ко одговоран. Цео систем, у коме су уграђене обавезе (у појединачним задужењима), представља контролни механизам. Све је под контролом непосредних произвођача.

Класична концепција отуђеног рада и ауторитарне, хијерархијске одговорности угрожава аутономију радника, његову идејну независност. Она га искључује из процеса управљања условима свога рада и располагања дохотком, а и домашаја самосталне одговорности. Ставља га у подређен и отуђен, а у знатној мери и неодговоран однос према

раду. Претвара га у објект и средство за производњу, а не производну снагу. Спутана иницијативу, инвентивни дух и доводи до кризе моралног схватања.

Отуда се - поред других узрока, који се срећу ту и тамо /поделе рада на извршилачки и управљачки, дестимулативног награђивања, расподеле личног дохотка према људима а не према условима и резултатима рада, искривљених међуљудских односа произашлих из старог (експлоататорског) продукционог односа, неокретања самом човеку и његовим потенцијалима - прегруписавању скривених снага у њему, небриге о хигијенско-техничкој заштити на раду ("хиљаду радника повреди се на послу сваког дана у Југославији, а два погину"¹), одсуства моралне стимулације, хијерархизирања радних односа, неправилног распореда одговорности, поремећених мерила и застарелих скала вредности, директивног управљања и позивања људи на извршење својих обавеза уместо да је то објективна законитост система, одсуства педагогије као саставног дела привредног процеса, парцијалног и немарног, лесеферског,² либералистичког³ односа према послу (толерисања неодговорности), без довољно чврстог радног односа, са потрошачком свешћу и позицијом у којој нема прецизиране одговорности, без слободног испољавања и самосталног деловања објективних економских законитости, у недемократској методологији производног рада и потрошачкој стратегији која није заснована на оствареном дохотку, већ на трошењу непостојећег (преливању акумулације у потрошњу), где нерад и пропусте, нерационалности пословања уграђујемо у цену, финансијској недисциплини (волунтаризму у располагању новцем) и потрошачкој опуштености - сасвим природно и јавља неодговорно понашање/.

У идејним токовима непостојања културе владања и хијерархијском систему одговорности (као либералистичком упоришту лежерног обављања посла), где људи, у пракси, нису непосредни управљачи своје делатности, ни директни носиоци одговорне улоге, у потрошачкој стихији и одсуству радне етике (због отуђеног морала), по бирократском принципу, терет одговорности пребацују на другога.

Године 1979. београдска "Политика" објавила је вест: "У прошлој години, због одсуствовања са посла запослених у нашој земљи, изгубљено је 84,3 милиона радних дана". - Значи, да се у 1978 год. губило преко 7 векова дневно!

У вечерњем Дневнику ТВ Београд, I програм, на дан 9.XII 1979 год. чули смо: да је забележен ПОРАСТ неопраданих изостанака и боловања у односу на прошлу годину. А на Радио Београду, "Новостима дана", 4. јануара 1980 год., речено је: да смо у прошлој (1979) години изгубили 90 милиона радних дана, што значи око 8 векова дневно!

На ТВ Дневнику Београд, I програм, 20. и 31.I 1986 године, јављено је: да 330.000 радника остаје на боловању дневно у нашој земљи.

1) "Политика", Београд, 5.IV.1988.

2) *laisser faire* - пустити на вољу

3) малограђанског либерализма

Има велики број људи са дугачким стажом боловања. Зато је неко математички израчунао: "Ако се боловања наставе овим темпом, почетком идућег столећа више нико неће долазити на посао"!

Самостална и свесна одговорност није нешто изван нас, па се не може регулисати спољним санкцијама,¹ деперсонализованом позицијом и несамосталном, безличном одговорношћу, одржаваном спољашњом мотивацијом, само речима и правно - преко нормативних аката, чиме људе, вањским подстицајима, претварамо у пасивне објекте вербалног прихватања спољашње одговорности и бирократизовања њихове савести.

Преокретањем положаја радног човека, тј. додељивањем самосталне, одговорне позиције и аутономне децентрализације одговорности у продуктивној раду повезаном с педагошком науком, као елементом продуктивног односа, стварају се међусобне обавезе и узајамна одговорност, која, осећањем дужности прожима човека изнутра, тако да демократску одговорност (важну компоненту новог продуктивног односа) радни људи носе у себи као категорички захтев и законито понашање и по одређеном механизму сваки се осећа одговорним, јер је технолошким процесом и логиком економских кретања, прецизно формулисаним самосталним положајем и етички уобличеним, одговорним задацима, у овом Дневнику (који даје стабилну основу и формира морални лик човека), посредним обавезивањем озакоњена непосредна одговорност - стављена у надлежност самосталних непосредних произвођача.

Удруживање рада са радним моралом и самосталном одговорношћу - чиме се успоставља обрнут однос (без посредника), руши хијерархија вредности и отвара пут јачања свести одговорнијег понашања у послу, па ствара и одговарајући - обрнут поредак (аутономних) вредности - није, дакле, спољашњи субјективан и вербалан, већ принципијелан, концепцијски одређен друштвено-економски однос, "организациони механизам за производњу самосталне одговорности", која је уграђена у систем рада, као чврста основа из које се репродукује морални однос према својини и радним обавезама, критички и одговоран однос према сваком свом поступку. А на тај начин покреће људска савест. Морално мобилишу људи. Изграђује планетарна етика, тј. "кодекс који припада целом свету", што представља нову страну историје, пут ослобођења људске личности и друштва.

У свакодневној пракси контроле извршавања задатака, као систему разотуђене, конкретне одговорности ослобођеног осећања тензије (психичког оптерећења) у вези са позивањем људи на одговорност, непосредни произвођачи, као носиоци одговорне улоге и демократске револуције рада (укидања застарелих метода привређивања), Радничким роковником - као механизмом за идентификовање одговорности и нерада, инструментом за позивање на одговорност оних који неправилно раде -

1) казна, присилна мера

стављени у самосталан и стабилан, одговоран положај, самим тим постају и субјекти стваралачке самоодговорности са унутрашњим односом према својим обавезама, јер једино самостално понашање и аутономне моралне одлуке могу бити инкриминисане.

Дакле, у традиционално ауторитативној организацији производње, као нестабилној структури, према учењу науке о моралу, постоји хетерономни (несамосталан, зависан и отуђен) морал, по коме одговорност није у човеку, већ изван њега (вањска одговорност која се намеће споља). У аутономистички, тј. демократски уређеној производњи, сваки произвођач поседује самосталан положај који му враћа људско достојанство, а самим тим стиче аутономију (разотуђеност) морала и унутрашњу одговорност - "свих према свакоме и свакога према свима".

За одговорнији однос према раду потребна је измена схватања и понашања људи - кажу стручњаци. Међутим, према мишљењу аутора овог модела, потребан је, пре свега, конкретан механизам за производњу измењеног схватања и етичког ослобођења рада, што представља овај оперативни план, као регулатор свих процеса друштвено-економске формације ослобођеног рада и разрађен систем одговорности (демократски механизмом контроле, тј. систематским праћењем благовременог извршавања задатака и стављањем људи у одговоран однос, где: хтео-не хтео, свако мора бити одговоран).

Јер, да би радници непосредно управљали средствима, условима и резултатима своје делатности и били непосредно одговорни треба увести и непосредан организациони облик (рада и одговорности), што се и чини овим конкретним решењем, као механизмом објективирања рада (обликовања циљева, практичног спровођења свих опредељења и методичке разраде закључака), који доводи до стабилног развоја и сређивања друштвено-економских односа.

Постоје разни начини обезбеђења услова за извршење одлука: на пример - контролни сат који откуцава кад ко долази на посао, па механизам принуде и плаћања пенала за неизвршење итд. Али најефикаснија средства за добровољни пристанак на савестан рад је механизам односа ослобођеног рада, морална снага система и технологија одговорности (механизам самоспровођења материјалних и друштвених последица за нерад), јер су, операционализацијом одговорности, радни задаци јасно дефинисани, па је, у економском механизму, свако одговоран за свој део посла.

Погрешно је (директно) окривљавати људе за неизвршене обавезе, које смо им неметнули. Они тај увредљиви напад на њихов морал и изазивање болног осећања кривице често сматрају неоправданим, а некад и злонамерним. Љуте се и дају отпор. Зато их не треба вређати, већ, индиректним методом, будити њихово осећање дужности, које, у демократском механизму одговорности, на бази морално-правног нагона, у невероватним размерама потенцијално постоји у сваком људском бићу, јер је радна етика урођена особина - па да, евиденцијом и одговорности, пребацују сами себи, а не да се обрачунавају са другима. Стављати их у

позицију спонтаног јављања осећања кривице, тј. гриже савести, само-прекоревача, кајања и стида (кад не извршавају своје обавезе). А та позиција је радна самосталност и аутономија личности, тј. позиција самосталне одговорности (да сам распоређује време, самостално размишља и ради аутономно), која (самостална одговорност) у случају неизвршења, без икаквог притиска споља, аутоматским механизмом повлачи за собом буђење унутрашњег осећања кривице, у коме је садржана и одговорност. А ова их, после, унутрашњом самоконтролом њиховог аутономног морала, као цензура свести, стално опомиње на вршење радних дужности. Људска душа је лако рањива, нарочито ако стреле долазе од друштва, јер је саткана од финих нити, танке пређе налик на паучину, као пена.

Све¹ зависи од продукционих односа. Ако су средства за производњу и у својини радника, онда, делом власништва, сваки појединац налази и лични интерес, па - са осећањем припадности својој радној организацији, идентификујући се са њом и као учесник у управљању свим пословима, што га чини и субјектом одговорности - тај мотив покреће му вољу да имовину чува као своју и залаже се до максимума.

ЕЛЕМЕНТИ ЗА ВРЕДНОВАЊЕ РАДА И ДРУГЕ НАПОМЕНЕ

Услови рада (рад под земљом, на отвореном простору, у води, влази, буци, јакој или слабој светлости и топлоти, оловној прабини, отровним гасовима, старање о лицима са тешким психофизичким оштећењима и другим облицима загађености на радном месту, који утичу на личност радника и њихову продуктивност).

Степен сложености посла (разноврсност послова који траже већу способност, услови који неповољно утичу на посао, квалитет, обим итд.)

Умни и физички напори (ноћни рад, стваралачки напор на изналажењу метода рада, припреми средстава и материјала, интелектуално напрезање и пословна маштовитост, тимски рад итд.)

Опасност по живот (врста, степен и време трајања могућности тешких повреда на послу)

Начин израде предмета (аутоматско, механизовано, полумеханизовано, ручно)

Процент шкарта (субјективно условљен)

Прекорачење утрошака материјала, времена и енергије преко норматива (нерационално пословање)

Застој у циркулацији средстава рада (условљен сопственим пропустима)

1) цео друштвено-економски систем

Прекид рада и утросак (организационо условљен): квар, растур, лом, нестанак струје, чекање на посао, материјал, документацију итд.

Уштеда у утросцима материјала, који су знатно већи од личних доходака, смањење залиха и трошкова пословања, репрезентације, службених путовања и употребе возила, нерационалног трошења акумулације итд.

Лични доходак по основу инвентивног рада (ентузијазма и досетљивости, креативне концентрације и проналазаштва, иновација и рационализације, узајамног помагања у раду, организаторске способности и координације, скраћење времена израде производа и услуга, бољег коришћења капацитета...), чиме се доприноси квалитету и афирмацији стваралачког рада.

Расподела по основу минулог рада

Пријатно опхођење (предусретљивост и пуно разумевање, толерантан однос према странкама, купцима, сарадницима, болесницима и ђацима...љубазност и гостопримство према иностраним партнерима итд., што такође спада у "квалитет", који се остварује естетиком облика рада и довођењем људи у квалитативан однос естетског вредновања њиховог посла - не само крајњих резултата, већ целокупног процеса рада од самог почетка: постављања задатака, радних договора и креирања одлука, начина остваривања финалних производа, усађивања естетичке мисли и откривања лепоте људског рада)

Евиденција примљених задужења и задатака

Евиденција извршених и пренетих задужења и задатака

Одговорност (садржана у самостално обављеном послу, уграђена у систем рада, у програмски и технолошки простор, као критеријум за вредновање рада и демократско уређивање обавеза без наметања споља, тако да систем делује на одговорност појединаца, која, у аутономизираним поретку привређивања, постаје конкретна и која се огледа у односу према раду (пуној искоришћености радног времена, у квалитету услуга и готових производа, роковима извршења послова и задатака, подизању цена итд.)

Када су и колико оправдано изгубљени часови

Када су и колико неоправдано изгубљени часови

Пребачен план (лични допринос повећању продуктивности и економичности пословања изнад планираног - % и датум)

Подбачен план (неостварени задаци, неизвршене личне обавезе, нерационално обављени послови, резултати рада испод планираних - % и датум).

УПУТСТВО

Овај евиденцијски ПРИРУЧНИК није административна и рутинска евиденција, већ мотивационо средство аутоподстрекавања на личну одговорност у послу, који стално тражи да се размишља и усавршава процес рада. Он - као практичан концепт (који мобилише све у једном правцу, а мотивационим импулсима покреће на максимални напор) - је конкретан пут за излазак из кризе, јер уводи нов продукциони однос.

Радник ће, по рубрикама "шеме", у најкраћим цртама, свакодневно уписивати остварене резултате и све податке који се овде траже, а који могу бити од значаја за вредновање рада. Или се нека изречена оцена, извештај... само уноси у одговарајућа поглавља, па се тако, систематизацијом послова и задатака, индивидуализирањем рада и одговорности, оцењивани јединственим критеријумом на основу јединствене методологије за исказивање продуктивности и утврђивање личног дохотка сваког појединца, ствара систем идентификовања и објективног вредновања индивидуалних резултата. Самим тим се врши и темељна припрема обрачуна личног дохотка, тј. награђивања према конкретним условима, средствима и резултатима рада. А спајањем канцеларијског пословања (изузев финансија нпр.) са радом врши се демократизација администрације.

Што се тиче учешћа у активностима ван своје основне делатности - у циљу прибављања што потпуније слике о залагању, целокупном кретању и марљивости субјеката привређивања - и у те колоне треба уписивати шта смо радили на добровољној бази, да би се, у циљу афирмације рада и стваралаштва, дао друштвени значај и ширим активностима радника.

Овај концепт за мерење и вредновање резултата рада представља основни документ, на основу кога се може сагледати и појединачна улога сваког радника (у стварању дохотка и преображају свих друштвено-економских токова), као свесног и активног чиниоца, субјекта одлучивања о свим важним питањима у својој радној организацији и друштвеној средини.

У овај модел расподеле бележим оно што је неопходно и на основу чињеница утичем на промену постојеће стварности (у циљу изграђивања лепше будућности).

Приручник полази од рада, да би, са оствареним резултатима, као легитимацијом, непосредни произвођач ишао даље у остваривању својих демократских права, с обзиром да "само рад и резултати рада могу бити основ материјалног и друштвеног положаја сваког радника".

ПРЕДУЗЕЋЕ _____

РАДНА ЈЕДИНИЦА _____

ПРЕЗИМЕ _____

И ИМЕ _____

ПОСЛОВИ И РАДНИ ЗАДАЦИ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
2																
3																

1) "Рад, који се обавља с љубављу и усхићењем, чини чуда".

ЈАНУАР			Обављени послови и РАДНИ ЗАДАЦИ	ВРЕМЕ	
Датум	Дневни план рада	Број налога ... од ... 199.		Планирано	Утрошено (степен коришћења радног времена)
30					
31					
<p>РЕЗУЛТАТИ РАДА ЗА МЕСЕЦ ЈАНУАР</p> <p>ИТД.. по месецима и данима до 31. децембра.</p>					

УЧЕШЋЕ У ТРАЖЕЊУ НОВИХ ПУТЕВА И НАЧИНА ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ РАДА (ИНОВАЦИЈЕ)

- рационализацијом и модернизацијом технолошког процеса, појачањем ефикасности рада, бољим коришћењем средстава и бригом за "друштвену" имовину, уштедом сировина, енергије и времена..., смањењем губитака, потрошачке расподеле дохотка, расипничког понашања и неоправданог изостајања са посла, заменом принудног одмора и крутог радног времена неограничено клизним радним временом - слободнијим видовима рада (ако то природа посла дозвољава); хуманизовањем радног амбијента, откривањем дражи посла који постаје и лично задовољство радника, јер се осећају угодно, моделирањем сасвим нових стваралачких прилаза - укидањем монотоније (која убрзава појаву умора), отуђене радне улоге и отуђења човека од његове радне способности, пасивне позиције, безличног односа и анонимности, атрактивним буђењем унутрашњих акционих потенцијала и дистрибуцијом енергије на сва радна места, подруштвавањем иницијативе и равномерним распоређивањем популарности радника (успостављања равнотеже моћи), пошто лоше интегрисана личност даје малу продуктивност, додељивањем естетске позиције и уношењем квалитетних односа у организацију досад сиромашног радног амбијента као оплемењеног социјалног простора: стваралачке атмосфере, маштовитости, загревања за посао, у топлој и пријатној радној средини, инвентивних односа, естетске мотивације, климе поверења, демократског договарања и других фактора мобилности, који врше трансформацију¹ енергије и претварају радника у покретачку снагу, дају му стратешку позицију субјекта економске револуције и полетног развика. А, кроз разотуђење функције управљања својом делатношћу, обликовања бољих међусобних односа и афирмацију радног човека, ствара радно одушевљење.

Интеграцијом забаве и рада, као рекреативном производњом или стваралачким одмором - вентилима пражњења незадовољства, механизмом неутрализације (нагомилане енергије - заузимањем сасвим других положаја тела, разгибаношћу и размрдавањем, да сви делови тела буду подједнако оптерећени, честим опуштањем нерава и мишића, по принципу доживљаја у времену рада - психофизичком релаксацијом) ићи за тим да се дух и тело ослободе тензије,² па рекреативним видовима одмора, као поткрепљујућим освежењем - обнављањем унутрашње животне енергије и престројавањем односа (позицијом снаге и прилагођавањем рада раднику) свакодневни рад учини привлачним, изазове интензиван енергетски метаболизам - јачања производне моћи радника.

"Људи воле да дођу у фабрику ако им је у њој пријатно, ако је остала топло огњиште за све", ако је, с обзиром на међусобну условљеност

- 1) преображај
- 2) стање непријатне напетости

средине и продуктивности, нађено хуманије решење радног амбијента као интимног простора и омиљеног састајалишта, које укида социјалну изолованост, безличне услове отуђења и тензију, враћа непосредност и окреће човека човеку.

А пословођа у одељењу, као индиректни руководиоца производње и духовни покретач, организатор услова и самоиницијативе радника, истраживач социјалне комуникације, метода привлачења људи раду, педагогије и психологије међусобних односа, кретања људских расположења и свега што покреће и везује људе, сасвим новом стратегијом и тактиком деловања, неиндивидуалистичким и недиригованим руковођењем (демократском технологијом управљања), треба у личности радника - као аутономних субјеката враћених себи и целини рада, који остварују своју равноправну улогу и непосредно доживљују рад, иновативним условима, као светлим тоновима симфоније рада, у циљу хуманизације управљања привредом (инвентивним пословањем и новим стилем руковођења), не да управља људима, већ стварима, стимулативним ситуацијама и брижним односом према људима, да се бори за сваког човека. Да искрама живота у њима открива духовна зрачења и нове индивидуалне потенцијале. Прати импулсе и ритам односа. "Методично их анимира (морално-афирмативним средствима стимулације)". Акционо мобилише. Удахњује снагу и ствара расположење за рад, па темељним приступом, на бази уважавања личности, чува етички интегритет, људско достојанство радника. Одржава будност њихове свести. Инспирише их и, у атмосфери ентузијазма, максимално мобилне и надахнуте оптимизмом, кондиционом у раду, доводи до хомогених токова и врхунских домета продуктивности, буђења неискоришћеног потенцијала друштва и економског преображаја света.

РАДНО ИСКУСТВО

Године стажа	Које сам задатке и послове досад обављао-ла и од кад до кад?	Од када сам у овом предузећу - радној јединици?	Од када извршавам садашње задатке и послове?	Стручност стечена школовањем	Стручна оспособљеност стечена практичним радом - перманентним стручним уздицањем

ОБРАЗОВАЊЕ ИЗ РАДА И УЗ РАД

ПОВРАТНО - смењивање рада и образовања и повезивање рада са образовањем, ради праћења савремених кретања у науци и техници, честој појави нових технологија, тј. ради сталног усавршавања у својој струци и одржавања професионалног нивоа - помоћу овог модела, у коме су игра, образовање и рад сједињени у један појам (рекреативну, радно-образовну праксу).

ПЕРМАНЕНТНО - учење до краја живота, пошто пут ка унапређењу рада, повећању продуктивности и лепшем живљењу води кроз доживотно самообразовање.

Стваралачко васпитање, у оквирима непосредне демократије, даје креативну оријентацију људима, који сада владају условима и резултатима свога рада, па уздижу на степен самосвесног субјекта.

Доживотно образовање, као саставни део производње - производна снага друштва, повећава дејственост рада, па, квалификованим учешћем, даје огроман удео повећању продуктивности и економском развоју.

То је стратешка друштвена делатност, нов образовни модел и генерални пројект јачања свести радних људи и грађана.

Као духовни концепт епохе и ново технолошко решење (пронађено 1932) перманентно самообразовање - организовани облик васпитања и систематски образовни рад - укида отуђено васпитање (одвојено) од игре и рада и врши разотуђење (враћање васпитања раду и рада васпитању). Оно уноси дубоке квалитативне промене у унутрашњи састав производње и читавог система (а пре свега у нама самима), јер се кретања рефлектују и у друштвеној заједници, утичући на укупне прилике.

Оно врши подруштвљавање политике (повећањем броја свесних субјеката), развијање научних потенцијала и високо продуктивне привреде, отклањање узрока нестабилности. Изазива промене квалификационе структуре, уједначавање квалитета и смањивање социјалних разлика. Остварује деполаризацију света, идеолошки универзум и највиши циљ свих времена - бескласно јединство човечанства, као циновске породице и само једног села у космосу, постизање светског мира и људске среће, тријумф идеала слободе и људског достојанства.

**УЧЕШЋЕ У РАДУ
СТРУЧНИХ ОРГАНА
(у комисијама, стручним активима
наставничком већу...)**

**УЧЕШЋЕ У РАДУ ОРГАНА
УПРАВЉАЊА**
(радничком савету, збору радних
људи...)

УЧЕШЋЕ У РАДУ ДЕЛЕГАЦИЈЕ

**УЧЕШЋЕ У ДРУШТВЕНО -
ПОЛИТИЧКИМ
ОРГАНИЗАЦИЈАМА**

**УЧЕШЋЕ У ЧУВАЊУ
ДРУШТВЕНЕ ИМОВИНЕ**

У демократском систему привреде и одговарајућем концепту власништва, радни човек постаје субјект својине. Тај статус га идентификује са стратешким циљевима демократског развоја, па и са имовином коју сада чува као заједнички интерес.

Само као власници (у промењеним својинским односима) радници могу бити заинтересовани, тј. мотивисани за рад и чување свих облика својине.

**УЧЕШЋЕ У ЕКОЛОШКОМ
ПРЕОБРАЖАЈУ**
(заштити и унапређењу човекове радне
и животне средине од загађености)

Да би се загађивање ублажило, а и сасвим отклонило, потребно је друштвено признавање тога рада и промена нашег става према свему што се сматра прљавим и штетним.

Догод на отпатке будемо гледали као на непријатне и штетне елементе живота (изузев нуклеарних отпадака) они ће загађивати човекову средину.

Према отпадним материјалима треба се понашати равноправно, као и према свему што доноси корист.

Отпаци су роба, индустријско благо, које треба сакупљати, усмеравати за прераду и према њима се односити као према злату. Преоријентација на домаће енергетске изворе је стратешки циљ привреде.

Зато треба организовано и перманентно, а не стихијно и кампањски, приступити оплемењивању отпада, па на одређеним местима у граду поставити сабирне депое, као складишта енергије, са преградама за разне врсте отпадака: хартију, гвозђе, обојене метале, гуму, стакло, пластику, крпу, кожу, уље, пепео, пољопривредне отпатке, кору од дрвета, лимуна, поморанце, јабуке и крушке, љуске од јаја..., ако немамо модерне машине за механичко издвајање по врстама на самом извору (сметлишту).

Међутим, ми редовно увозимо отпатке (секундарне сировине) - преко 70% само старог папира купујемо за девизе, а свакодневно бацамо и немилосрдно уништавамо огромне количине хартије (тог драгоценог извора скупе целулозе), као и друге сировинске потенцијале. "Милијарду динара у девизама годишње дајемо за увоз отпадака".¹

Многе земље врше успешну прераду смећа, извлаче користи из загађених димова. А у неким - црви прерађују фекалије у одлично гнојиво. Постоје микроби који се хране отровима, "коров који пречишћава воду, јер штетне материје у води користи као храну. Водени зумбул на пр. претвара отпадне воде у воду за пиће",² глисте прерађују муљ у хумус (најфиније природно ђубриво).³

Док ми Југословени закопавамо разне отпатке у земљу или их палимо, "процент енергије за грејање Париза, која се добија сагоревањем градског ђубрета, достиже близу 40 одсто укупне потрошње топлотне енергије у престоници Француске, једној од највећих светских метропола."⁴

Покретање еколошке револуције, насупрот класном карактеру технократске еколошке политике и прикупљање старог папира на квалитивно нов начин: гуменог отпада, металних делова, стаклене амбалаже (флаша, тегли...), отпадног стакла (крша и лома), текстилних отпадака, шљаке која се прерађује у цемент доброг квалитета, аутомобилских гума које се прерађују у нафту и других неискоришћених драгоцености, поред материјалне добити, ублажавања проблема незапос-

1) "Политика", Београд, 23.II 1982.

2) "Политика", Београд, 27.XI 1985.

3) "Политика", Београд, 28.IV 1986.

4) "Политика", Београд, 22.X 1985.

лености (отварањем нових подручја рада), усмеравања омладине на производна занимања и заштите човекове средине, буди интерес, развија одређене навике и стваралачке особине, оплемењује личност и даје позитиван пример другима. Укида одвајање рада од игре и рада од слободног времена. Међутим, ми свакодневно, по истеку осмочасовног времена, изјављујемо да смо завршили посао. У ствари, ми смо га ПРЕКИ-НУЛИ, не обзирајући се: хоће ли каква штета наступити због прекидања извесних врста рада. А игра, као елемент продукционог односа и целокупне репродукције, производна је снага друштва. У разотуђеној људској делатности задовољавање нагонске потребе за игром врши се у самом процесу рада, а не одвојено. То су компоненте истог појма и једног те истог процеса. Рад (у пријатним предасима и живахном темпу) је стваралачка игра. Сваки је рад откривање дубље суштине, нових закона материје и духа. То је истраживање и учење, радост непрестаног откривања.

На тој основи ћемо једнога дана, према еколошкој визији аутора - "бољом организацијом прикупљања секундарних сировина и планским усмеравањем привредних активности", насупрот стихијској стабилизацији, прожети ентузијазмом и дубоком тежњом задовољавања естетских потреба урођеног нагона украшавања, високом концентрацијом воље и буђењем револуционарног потенцијала широких слојева народа - отпочети бесомучну трку за скупљање отпадних сировина, које су нам на дохвату руку, и систематско чишћење човекове околине, као једном од путева да човечанство изађе из еколошке катастрофе и смртне опасности у којој се налази.

Таква стваралачка замисао, научна инвентивност и на њој заснован преображај радне и животне средине, нова еколошка ситуација (развијања масовне еколошке свести, сталног еколошког размишљања, формирања навика и унутрашње потребе за одржавањем чистоће, тако да екологија постаје омиљен начин живљења) - помоћу оперативног плана заштите човекове околине и конкретних еколошких односа, где је еколошко освешћење принцип наставе у школи (јер су сви предмети прожети еколошким захтевима) - може постати станица научника из целог света, што би представљало посебну атракцију и вишеструку корист (не само туристичку) - јачање спољно-трговинске, платно и девизнобилансне, преговарачке позиције наше земље, која се бори против економског империјализма, за равноправне међународне односе, подизање угледа, свога моралног престижа рада итд.

УЧЕШЋЕ У ХУМАНИТАРНИМ АКТИВНОСТИМА

(одрицање дела својих прихода у добротворне сврхе, добровољно давање крви, учествовање у раду хуманитарних организација, помоћ остарелим и физички или ментално хендикепираним лицима - у оквиру Предузећа, Месне заједнице итд.)

УЧЕШЋЕ У КУЛТУРНО - УМЕТНИЧКОМ ЖИВОТУ (раднички аматеризам)

Подруштвљавање културе, тј. продирање исте у свакодневни живот радника (омасовљење аматерског покрета) врши се помоћу културно-уметничког стваралаштва: секција рецитатора, фолклорних ансамбала, аматерских позоришта, аматерских хорова, ликовног, музичког и литерарног стваралаштва, такмичења села итд., са циљем да свако, према индивидуалним склоностима, нађе себе и уз стручну помоћ испољи и развије своје таленте за одређене културно-уметничке активности.

УЧЕШЋЕ У ЗАБАВНО РЕКРЕАТИВ- НОМ "ШОУ-ПРОГРАМУ"

/ступање радника на интелектуалну сцену, као демократско позориште: кроз пословне шале, театрално суделовање свих у маштовитој режији, на веселој позорници производног рада - у мало дужој паузи око доручка, а у школама на великом одмору - ради освежења и олакшања (као предах), сузбијања монотоније и давање емоционалне и радне мотивације; пражњења нагомилане енергије незадовољства и смањења социјалне тензије (у атмосфери добрих другарских односа), размене позитивних афективних стања и духовног спајања, одржавања радне кондиције (стварања штимунга за рад и масовног радног ентузијазма), формирања унутрашњег склопа личности (законитог система кретања), као подстрека самоконтроле квалитета и одговорности, демократске стратегије превазилажења кризе, пошто за повећање ефикасности рада само економски подстицаји нису довољни. Хумористички облик, као унутрашњи импулс, је вентил за раднике/.

Тако се забавним програмом (буђењем комичког духа), тј. хумором као нераздвојним елементом процеса економске и умне производње, дакле, рекреативном функцијом технологије рада, као заобилазном методом, обезбеђује спонтани мотив индиректне продуктивности и аутоматски механизам за смањивање инфлације.

ДОБРОВОЉНИ ДРУШТВЕНО - КОРИСТАН РАД

/у травњаку, огледним парцелама; неговање зеленила, гајење швећа, пошумљавање голети, заједничко уређење паркова, школских дворишта и спортских терена; припремање изложби ученичких радова, свечанос-

ти, масовних приредби, излета, посета, екскурзија; суделовање у хуманитарним и сабирним акцијама (берби лековитог биља, сакупљању летине и семена, секундарних сировина и старог одела, добровољним прилозима за пострадале од земљотреса и другим елементарним непогодама, указивању помоћи остарелим и изнемоглим лицима, прикупљању вредних и ретких књига за библиотеку); учешће у борби против неписмености, подизање педагошке културе родитеља, одржавање споменика културе, школске кухиње, чишћење снега итд., који рад има економску и еколошку, а пре свега велику васпитну вредност.

Радним и политехничким васпитањем даје се шира основа одгојно-образовној делатности, а племенитом утакмицом изграђују морални квалитети личности, развија креативност појединих одељења, позитиван однос према раду, проширује педагошка улога школе, учвршћује њена веза са друштвеном средином и настава повезује са производним радом.

ОСТАЛЕ АКТИВНОСТИ

ПОХВАЛЕ, НАГРАДЕ, ОДЛИКОВАЊА...

ОДСУСТВОВАЊЕ И ЗАКАШЊАВАЊЕ НА ПОСЛУ

Уписујем кад сам заканио-ла и колико (неодрађене радне дане, неодржане часове, неизвршене задатке, неиспуњење пуног радног времена) и кад сам надокнадио-ла изгубљено.

Датум	Време одсуствовања	Разлог	Плаћено одсуство	Неплаћено одсуство	Закашњавање на посао	Закашњавање са посла	ПРИМЕДБА

БОЛОВАЊЕ **(лично и породично)**

ОД	ДО	РАЗЛОГ

ИНФОРМАЦИЈЕ

Редовно информисање радника о стању у радним колективима (свим збивањима и "проблемима значајним за њихов рад и одлучивање") један је од основних принципа живота предузећа.

Радни људи треба да буду упућени у информатичку технологију као субјекти пословне информације, они морају да "знају чињенице на којима се заснивају одлуке" и начин како се објављују обавештења и поруке - кроз интегрални информативни систем: фабрички звучник, огласну таблу, своје и месне листове, дневну штампу, информативне зборове, радио, ТВ и друга средства јавног информисања. Јер, информисање је уставно право и дужност сваког грађанина.

Обавештеност радника о значајним догађајима, материјално-финансијском стању и резултатима пословања уопште, веома је важно, јер мења квалитет мотивације и рада, а целином система - и морални квалитет људи.

НАЈВАЖНИЈА УСТАВНА ПРАВА И ДУЖНОСТИ ЧОВЕКА

које сваки радник, као правни субјект, у циљу јачања правне свести, треба да зна, да би у свакодневном понашању, одлучујући и о својим правима, деловао у границама уставних обавеза и доприносио демократском организовању заједнице, јер људи у маси немају јасне свести о својим дужностима и правима.

ЗАКОН О ПРЕДУЗЕЋИМА, ЗАКОН О РАДНИМ ОДНОСИМА И ЗАКОН О КОЛЕКТИВНИМ УГОВОРИМА (најважније одредбе)

ОДЛУКЕ И ЗАКЉУЧЦИ

НАЗИВ одлуке или закључка	Ко је донео одлуке или закључак	Кад је донета одлука...	Кад је извршена одлука...	Ко је извршио одлуку...	Мере, предузете за неизвршење	Примедба

НАПОМЕНА

Сва напред изложена поглавља додатних активности и услова под којима радни људи обављају свој посао, веома су значајна, јер имају сличности са ”ђацима пешацима, као малим јунацима, који су у својим торбама доносили песак да саграде школу. Они добијају сведочанство по завршеном разреду, али је то мала неправда. У њему нема рубрике, у којој би се уписивао број пређених километара по планинском беспућу, кроз шумске стазе и међаве, преко брда и долина, прескочених потока, висина сметова (завејаних друмова - ПС), сусрети са вуковима и медведима, као и другим невољама. Ваљало би све то уписати као посебан предмет, са посебном оценом, можда важнијом од осталих”.

Пошто ће подаци у овој књизи бити основ за обрачун, Дневник рада садржаће дупле листове. На крају месеца копије се дају обрачунском одељењу, а оригинали остају у рукама радника.

На бази овог универзалног узорка, аутор је спреман, да, по жељи предузећа, изврши прилагођавање свог Приручника и унесе предложене елементе који одговарају специфичним условима појединих радних организација.

Тако ће у сваком тиражу бити штампана сасвим посебна издања - варијанте општег обрасца, намењене искључиво предузећима која су извршила наруџбину.

"Веома је интересантна и конкретна иницијатива професора Петра Савића о евиденцији извршених задатака за сваког радника. Он предлаже да сваки радник води евиденцију у књизи која садржи око 310 страна, припремљеној за те сврхе. Поред евиденције своје активности и резултата рада, Савић предлаже да радник води и друге евиденције - о учешћу у раду органа управљања, делегацији, друштвеним организацијама итд.

Добром и квалитетном евиденцијом постиже се много на унапређивању међуљудских односа, понашања појединих радника и сазнању правих извора личног дохотка". (А кроз механизам остваривања и власти радних људи помоћу евиденције целокупног пословања, поставља се темељ РАДНЕ ДЕМОКРАТИЈЕ, као почетка и основе суштинске демократизације друштва у свим његовим функцијама и облицима живота - ПС).

Стево Чакширан, саветник
Већа Савеза синдиката Југославије

ПОГОВОР

У школи се ради по класичном ФРОНТАЛНОМ НАСТАВНОМ ОБЛИКУ са методом предавања (обликом и методом заглупљивања и упропашћавања ђачких маса и појединаца, догматском методом националне нетрпеливости, јер намеће своју вољу и мишљење). То је недемократски, репресивни, духовно поробљивачки, конфликтни и неуротизујући наставни облик, који, дезиндивидуализованим системом лишава ђаке људског идентитета, па их напаја култом безличности из кога се рађа и култ дволичности као неморални принцип. У таквом облику не развија се индивидуалност и хуманизам, већ егоистички индивидуализам.

Школа са ауторитативним системом наставе је стуб и генератор елементарна тоталитарног друштва. А то значи, да се ова педагошка установа - чији је васпитно-образовни систем (начин извођења наставе) у суштини исти свуда и у тзв. демократским земљама и у тоталитарним, као камен темељац и најодговорнији фактор за развој личности и друштва - још увек креће путевима које је стара-преживела наука трасирала.

Отуђени рад са отуђеним моралом, чије су законитости садржане у фронталном наставном облику, изграђује отуђене, морално проблематичне људе. Такав систем заводи и квари своје васпитанике. Он десхуманизује и развија бруталност, јер је тај универзални методолошки оквир - законитостима, радним и међуљудским односима које носи у себи, за разлику од далеко мањег утицаја образовног садржаја на облик свести слушалаца - пресудан у формирању ауторитарне личности и тоталитарног духа васпитаника.

Насупрот таквом субверзивном облику васпитно-образовног рада, као битне претпоставке ауторитарно-тоталитарних и друштвених система, предлажем сасвим супротан - демократски, прогресиван и ослободилачки (од страха, принуде и услова отуђености), весело и окрепљујући, ментално-хигијенски и социјално-терапијски, релаксирајући и бесконфликтни ВИШЕФРОНТАЛНИ НАСТАВНИ ОБЛИК самосталног рада као комплексну методу (без предавања које пасивизира и затупљује, индоктринира идеологију пасивности). Овај систем, стратегијским распоредом омогућава полетно и стваралачко, равноправно и успешно учешће свих ученика у наставном процесу. Он отвара нове видике и демократске процесе, заснива живот на законитостима непосредне демократије. То је стваралачка форма хуманизације рада, личности и друштва, рађања новог човека, изградње квалитетних кадрова, који, као важан фактор развоја друштва и привреде, имају значајну улогу у одређивању смерова свих процеса у дубоком преображају свеукупног друштвеног бића.

У тражењу одговора на многа питања која се данас постављају, најумнији људи ове земље често овако размишљају: извести младе на сцену - можда је то решење за излазак из кризе у Југославији. Да, свакако да јесте и треба, али морамо знати КАКО. Не можемо младе, без искуства, довољно знања и самопоуздања извести на сцену да доживљују неуспехе, већ треба ићи на сигурно - најпре их извести на сцену школског, њиховог учioniчког друштва, где се, по концепту који предлажем, стиче вештина управљања својим радом и друштвеним односима, богато искуство, огромно знање и самопоуздање. А када се оствари потврђивање младих на школској сцени, тек онда их, после неколико месеци (колико најдуже траје увођење демократије у школе) селективно изводити на сцену глобалног друштва и по истом моделу (извршавање

једног по једног задатка) РАДНУ ДЕМОКРАТИЈУ, која ће дати сасвим други правац кретања, преносити и у друштво као трајно стање и успех у изласку из кризе је осигуран. Али ако се не задовоље ове виталне потребе енергија незадовољства доводи до пораста агресивности и бунта младих против свеопштег стања у друштву и њиховог изласка на политичку сцену са ултимативним захтевом да им се омогући бољи живот.

У вези кризног стања у друштву, многи интелектуалци и добронамерни људи држе предавања, маратонске говоре и дају савете друштву. Међутим, њихово вербално иступање, оштре декларативне осуде и директни психолошко морални напади на противника, као дипломатска, а не технолошка стратегија, нису довољни да зауставе масакр недужног становништва, који још траје и обезбеде слободу. Таквим средствима борбе показали смо се неспособним да сами решимо кризу, па смо стога интернационализовали свој проблем. А то једино може да учини конструктивна делатност индиректне методе за изградњу кадрова на нов начин, као право демократско решење, па је неопходно потребно (после 60 година игнорисања) давање зеленог светла суштинској индивидуализацији наставе и перманентног самообразовања у оквиру ВИШЕФРОНТАЛНОГ НАСТАВНОГ ОБЛИКА, који је операционализована замисао, антифашистичка и величанствена форма, на којој сам засновао своју концепцију разотуђене наставе, као интегрални облик систематског усмереног самообразовања. А она је једина у стању да извршава историјске задатке данашњице. Јер, конкретним обликом ослобођеног рада (чији сам аутор) као својеврсном друштвено-економском и педагошком формацијом заснованом на демократској технологији, решавају се сви проблеми наставе и друштва: спречавају међунационални сукоби, проблеми делинквенције, наркоманије, хулиганства, националистичког дивљања, деструкције и вандализма, сузбија криминал путем моралног препорода (овом концепцијом), мењају токови историје, зауставља рат за сва времена.

Самообразовање (без предавања), тј. учење путем решавања једног по једног проблема је највиши домет педагошке науке, а конкретан облик ослобођеног рада - највеће откриће у историји свих времена.

* * *

ПРАВИ ПУТ У ДЕМОКРАТИЈУ И СРЕЋУ ЧОВЕКА

Прича се, а и јавно се говори: да је Опозиција (народни посланици у Скупштини Србије...) агресивна, да врши притисак и да тражи демократију од Скупштине. Мислим да су лидери Опозиције изабрали погрешан стратегијски правац за налажење и увођење демократије.

Скупштина, као највиши законодавни орган, није за то да даје демократију, већ да је озакоњује - онакву каква се посланичким амандманом предложи. Стога не треба првенствено у Скупштини тражити овај облик уређења односа, већ у народу, пошто је демократија устројство и атрибут народа а не Парламента.

Демократија, дакле, постоји "доле", у масама, у душама људи. Њих само треба ставити у одговарајућу радну функцију и демократија се јавља у пуном сјају, вршећи огроман - позитиван и мирољубив утицај на све делове друштва и на људе, решавајући све проблеме света, па и проблем рата, јер у демократском систему, који веома строго обавезује, "човек човеку је светиња", па је искључено међусобно убијање, а и међународно законодавство је на тој основи постављено.

Међутим, ми, као "великани слободе", технологијом образовања, деценијама држимо ђачки народ и студентске масе у односу зависности и доминације. Вршимо репресију над слободом њиховог самосталног рада. Боримо се за аутономију факултета, а никад нисмо дали аутономију студентима, у којој је садржана и демократија.

Од наставе и економске производње треба поћи и благотворни утицај величанственог процеса би се ширио као пожар (уз песму, игру, весеље и хумор) кроз цео народ, кроз све службе, па и кроз Народну скупштину. Завладао би бесконфликтни систем, који би омогућио хармоничан развој, а искључио потребу за неспоразуме.

Аутор сам пројеката - наставе ("Индекс вежби-испитних питања") и економске производње и услужних делатности ("Евиденција обавеза и извршених радних задатака") - који сваку ствар и човека постављају на своје место, јер врше функцију стабилизације система. А као модели РАДНЕ ДЕМОКРАТИЈЕ - основа су целокупне надградње друштва (економске, политичке, социјалне и културне... демократије). - Ова два модела дају аутономију школским полазницима и радницима, обезбеђују суверенитет грађанину, без кога нема ни праве демократије.

Антифашистичка концепција РАДНЕ ДЕМОКРАТИЈЕ (конкретизирана у овим пројектима) откривана је 1932. год. у времену војне диктатуре у Југославији и надирућег хитлеризма у Европи, као њихова супротност и технолошко решење тадашње друштвено-политичке ситуације у свету и код нас, једини излаз из хаоса који је обавијао Планету.

Све политичке странке нуде, више или мање, добре програме, али без њихове операционализације. А то значи, да се ни једна, и поред корисних предлога, не налази на терену конкретног. Јер, странке не нуде технолошка, већ само политичка решења. А ове базирају на политичким одлукама (дневне политике) - а не на објективним законитостима и општеважећим истинама једног темељног система - затим на политичкој вољи, тј. на волунтаризму, која рађа субјективизам и бирократске односе, тако да до праве демократије никад не долази.

Аутор ове књиге, међутим, нуди ОПЕРАЦИОНАЛИЗАЦИЈУ свих програма, тј. методолошки поступак (начин претварања теорије у праксу), дакле, конкретизирану синтезу најпозитивнијих елемената свих програма које нуде поједине странке. - Једино се тако може доћи до демократског уређења друштва. Иначе, без тога, може постојати само конфликтна, привидна и формална демократија, у којој је већина грађана, више или мање, несрећна.

Радна демократија, чији сам аутор, као основа целокупног живота, која се остварује помоћу "Индекса вежби-испитних питања" и "Евиденције обавеза и извршених радних задатака", "својим откривалачким потенцијалима", рађа прогресивне законе (економске, социјалне, политичке, културне итд.). Завођи савршен ред какав не познаје људска историја. У њој налазе благостање и срећу сви грађани.

* * *

Мисао великана људске речи (говорника, оратора), који припадају политичкој опозицији Србије, мислим да се креће у истом оквиру као и мисао владајуће странке. То су исти закони логике, који не налазе прави кључ демократског поретка, јер не полазе од рада, већ од политичких решења, не воде борбу мишљења као узајамног допуњавања, већ као међусобне искључивос-

ти. Ту одлучују партије о виталним проблемима, а не народ. Проблеми се решавају парцијално. - Формална демократија се не заснива на реалним концепцијама. Она је противречна и конфликтна, дакле, контрадикторна. А у таквом оквиру и позиција и опозиција, деловањем противречних законитости ауторитарног система, укидају саме себе као демократске. Опозиција се претвара у непостојећу, а позиција - у ауторитарни, једнопартијски систем. Отуда се може рећи да ми и немамо опозицију. Јер, ове противничке странке се не боре на прави начин - за нов, демократски оквир рада и решавања проблема, који води јединству, већ се немоћно врте у старом (ауторитарном) оквиру у коме њихови захтеви nailазе на отпор, јер нису спознале суштину праве борбе за демократију која би нашла исправна решења за све друштвене проблеме. Контрадикторност старог оквира јасно се види и из чињенице што опозиција упорно тражи демократију од Скупштине, а решење праве демократије налази се и у њеним рукама (које она не препознаје).

РАДНА ДЕМОКРАТИЈА, чији сам аутор, има сасвим друге законе поимања и решавања проблема. Она је непротивречна и бесконфликтна. То је најбољи и једини облик праве демократије, чија је основа ослобођени рад сваког појединца у колективу и самостално доношење одлука. Радна демократија регулише све процесе производње и међуљудских односа, решава проблеме живота на демократски начин.

Ту позиција и опозиција нису два подељена торања. Оне мењају своје улоге и место. Сваки члан Парламента је и позиција и опозиција. - Овај је колектив, као и сви други, јединствен, јер нема "дивергентних линија које се разилазе и удаљују једна од друге", нема борбе за власт, јер је ту свако носилац демократске власти, нема дерегулације система, кампањских акција, култа личности, ауторитарног доношења одлука, диктаторске власти, тираније већине, ауторитарних вођа и тираније јачег (појединца), прогона неистомисљеника и других негативних појава.

Сваки члан колектива, у својој конвергентној активности, кад осети да се, неком грешком или пропустом, скреће са демократске линије, својим независним и критичким (слободним) мишљењем, супротставља се и оспорава, устаје у одбрану хуманости и демократског реда, јер сви имају једнака права на опозицију. А то траје само један тренутак. - Грешка се заједнички исправља без проблема и целина, потом, наставља своје прогресивно кретање напред у комплементарном односу својих чланова.

Ето, то је део суштине праве демократије, чије се законитости протежу и на друга подручја у којима се јавља овај облик друштвених односа, без конфликта, немира и стресова, као хомоген и хармоничан систем, који омогућава несметан развој појединца и целине на радост и задовољство читавог народа.

Аутор

ЛИТЕРАТУРА

- Др Ернст Хекел: Природна историја постојања. Државна штампарија, Београд, 1875.
- Др Љубомир Живковић: Увод у историју људске свести, Научна књига, Београд, 1957.
- Алфред Брем: Живот животиња. Народна књига, Београд, 1956. (Душевни живот животиња).
- Чарлс Дарвин: Постанак врста. "Просвета", Београд, 1948.
- Чарлс Дарвин: Порекло човека, "Геса Кон", Београд, 1934.
- Консултована су сва дела Маркса, Енгелса, Лењина и Плеханова.
- Виљем Шекспир: Хамлет, дански краљевић, Српска књижевна задруга, Београд, 1924.
- Мах Нorkheimer: Помрачење ума, превод, "Веселин Маслеша", Сарајево, 1963.
- Алфред Адлер: Познавање човека, "Космос", Београд, 1934.
- Сигмунд Фројд: Аутобиографија, "Зора", Загреб, 1970.
- S. Rubinstein: Психологија мишљења и говора, ПКЗ, Загреб, 1950.
- Никша Стипчевић: Књижевни погледи Антонија Грамшија, "Просвета", Београд, 1967.
- Богдан Поповић: Естетички списи, Српска књижевна задруга, Београд, 1963.
- Жорж Фридман: Куда иде људски рад, "Рад", Београд, 1959.
- Georges Friedman: Размрвљени рад, "Напријед", Загреб, 1959.
- Богдан Шешић: О неким проблемима отуђења и ослобођења рада, "Филозофија", Београд, 1965.
- Др Вељко Кораћ, др Александар Маринчић, Александар Милинковић и Бранко Јовановић: Тесла-неостварена открића, БИГЗ-ООУР "Дуга", Београд, 1984.
- Драгутин Вујановић: Пикасо - неуморни истраживач, "Стварање", Титоград, 1967.
- Велибор Глигорић: Далековиди дух Вука Караџића, "Књижевност и језик", Београд, 1964.
- Милош М. Ђурић: Мудрост и памет као тековина муке и патње, "Израз", Сарајево, 1965.
- Максим Горки: Малограђанин, Издавачка књижара Р. Бугарски, Београд, 1927.
- С. Рајнберг: Методика и техника научног рада, "Медицинска књига", Београд, 1949.
- Стево Чакширан: Распдела средстава за личне дохотке - досадашња искуства и унапређивање мерила, "Економика", Београд, 1980.
- Стево Чакширан: Вредновање послова организатора процеса рада, "Економика", Београд, 1980.
- Јакоб Морено: Основи социометрије, "Савремена школа", Београд, 1962.
- Анри Барик: Психозе и неурозе, "Народна просвета", Сарајево, 1955.
- Др Иво Главан: Живчане болести, "Медицинска књига", Београд-Загреб, 1963.
- Карен Хорнај: Наши унутрашњи конфликти, Графички завод, Титоград, 1966.
- Др Карен Хорнај: Неуротична личност нашег доба, Графички завод, Титоград, 1964.
- Павел Водак и Антонин Сули: Мане и поремећаји понашања у дечијем добу, Југословенски завод за проучавање школских и просветних питања, Београд, 1966.
- Н. Д. Левитов: О психичком стању ученика, Југословенски завод за проучавање школских и просветних питања, Београд, 1965.
- Зборник Другог научног састанка неуро-психијатара у Опатији, "Медицинска књига", Београд, 1951.
- Др Есад Ћимић: Драма атеизације, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1971.
- Есад Ћимић: Религија као истина отуђеног друштва, "Преглед", Сарајево, 1965.

- К. С. Станиславски: Систем (Теорија глуме), Државни издавачки завод Југославије, Београд, 1945.
- Бранко Гавела: Глумац и казалиште, Шт. "Будућност", Нови Сад, 1967.
- Радомир Плаовић: Елементи глуме, "Рад", Београд, 1950.
- Ралоје Домановић: Изабране сатире, "Просвета", Београд, 1960.
- Ј. А. Коменски: Велика дидактика, Савез педагошких друштава Југославије, Београд, 1951.
- Pierre Bovet: Психоанализа и васпитање, Шт. Аце Максимовић, Београд, 1927.
- Робер Дотран: Индивидуализована настава, "Веселин Маслеша", Сарајево, 1962.
- Gerhard Meyer: Кибернетика и наставни процес, Југословенски завод за проучавање школских и просветних питања, Загреб, 1968.
- Петар Бакотић: Питања социјалистичког морала, "Слободна Далмација", Сплит, 1956.
- Алис Мајл: Креативност у настави, "Светлост", Сарајево, 1968.
- Миодраг В. Матић: Кривда и правда у васпитању деце, "Настава и васпитање", Београд, 1957.
- Фридрих Трој: Прилог питању проверавања знања и оцењивања ученика у нашим школама, "Нолит", Београд, 1957.
- Др Борислав Стевановић: Педагошка психологија, "Научна књига", Београд, 1956.
- Др Борислав Стевановић: Учење и памћење, "Светлост", Крагујевац, 1953.
- Перо Шимлеша: Узроци формализма у знању ученика, Педагошки институт Филозофског факултета Свеучилишта, Загреб, 1951.
- Др Владислав Клајн: Заборавност - особина младих, Свет бр. 588, Београд, 1968.
- Биљана Гвоздић: Однос омладине према криминалистичкој литератури и улога родитеља и наставника у сузбијању њеног штетног утицаја, "Настава и васпитање", бр. 7-8, Београд, 1963.
- Вуко Павићевић: О дужностима (I и II део), "Рад", Београд, 1957.
- Јан Парандовски: Алхемија речи, "Култура", Београд, 1964.
- Др Јован Ђорђевић: Оглед о бирократији и бирократизму, "Култура", Београд, 1962.
- Удружење наука и друштво: Наука, човек и његова околина, Београд, 1972.
- Педагошки лексикон, Минерва, Загреб, 1939.
- Енциклопедијски ријечник педагогије, Матица хрватска, Загреб, 1963.
- Г.М.Добров: Наука о наукама, Завод за издавање уџбеника СРС, Београд, 1970.
- Др Даринка Митровић: Савремени проблеми естетског васпитања, Завод за издавање уџбеника СРС, Београд, 1969.
- Институт за педагошка истраживања: а) Зборник 1, Научна књига, Београд, 1967. б) Зборник 5, Програмирана настава, Научна књига, Београд, 1972.
- Кирил Михајлов: Мисли великих људи, Штампарија "Просвета", Ниш, 1959.
- Lysaught i Williams: Увод у програмирану наставу, превод, Југословенски завод за проучавање школских и просветних питања, Загреб 1966.
- Љубомир Тадић: Поредак и слобода, Култура, Београд, 1967.
- Н. Макијавели: Владалац, Издавачко предузеће "Рад", Београд, 1964.
- Петар Савић: а. Необјављени рукописи од пре другог светског рата. б. Савремени поступци у настави, Београд, 1964. в. Савремена организација наставе, 2. издање, Београд, 1965. г. Технологија самообразовања, Београд, 1973. - 2. издање, Београд, 1975/76. д. Треба ли васпитача да замени компјутер, Београд, 1973. - 2. издање, Београд, 1975. њ. Учење кроз игру, забаву и хумор, Београд, 1986.

БИО ЈЕ ТО ВУЛКАНСКИ ИЗЛИВ ИСКРЕНЕ И ЧИСТЕ,
ДЕВОЈАЧКЕ ДУШЕ, ТРИЈУМФ ПОШТЕЊА И
ВЕЛИЧАНСТВЕН ПРИЗОР АНЂЕЛСКОГ ОТКРИВАЊА
ТАЈНЕ, МАНИФЕСТАЦИЈА ЧЕДНОСТИ, ШИФРОВАНИ
СИГНАЛ ИНТИМНИХ ОСЕЋАЊА И ЉУБАВНА
ПОРУКА, КОЈА ЈЕ ТРАЈНО ОСТАЛА БОЛНА
УСПОМЕНА И ДУБОКА ПАТЊА, А У ИСТО ВРЕМЕ,
ПОНОС, ВАТРЕНА ЖЕЉА И ВЕЧИТО НАДАЊЕ.

